

Jørgen Thomsen

Patriotisk Selskab i 200 år

Fem fremtrædende fynboer stod bag det op-råb, som i 1810 førte til dannelsen af Fyens Stifts patriotiske Selskab. Det nye selskab skulle ophjælpe det hjemlige erhvervsliv, og selskabet blev hurtigt et arnested for nye tanker og virkeliggørelsen af dem.

Fra 1860'erne udviklede selskabet sig stadig mere til en egentlig landboforening, primært for større landbrug, og i løbet af 1900-tallet kom der fokus på medlemsrådgivning inden for planteavl og økonomi. Fra 1960'erne har selskabet trods det voldsomme fald i antallet af landbrug præsteret stærk fremgang i medlemstallet, og rådgivningen er løbende blevet udvidet i takt med medlemmernes behov.

Ved 200 års jubilæet er Patriotisk Selskab landsdækkende og yder fra sit domicil i Odense jordbrugsrelateret rådgivning på et førende niveau til en stor del af de tilbageværende heltidslandbrug.

PATRIOTISK SELSKAB
JORDBRUGSRELATERET RÅDGIVNING

Patriotisk Selskab i 200 år

Hendes Majestæt Dronning Margrethe II, Patriotisk Selskabs protektor

Jørgen Thomsen

Patriotisk Selskab i 200 år

Udgivet af Patriotisk Selskab 2010

© Patriotisk Selskab og Jørgen Thomsen 2010.

Typografisk tilrettelægning af Thomas Vandal Nielsen.

Bogen er sat med Neo Sans og trykt af OAB-Tryk a/s, Odense.

Indbindingen er sket på Jysk Bogbind K/S, Holstebro.

Fotografiet af selskabets protektor på side 2 er taget af fotograf Steen Evald.

På forsiden af shirtingsbindet ses selskabets bomærke
og på omslaget et luftfoto af Rødkilde Gods på Sydfyn
samt fem billeder, der alle er gengivet inde i bogen.

ISBN 978-87-993974-0-2

Denne jubilæumsbog er fremstillet i 2.000 eksemplarer.
Heraf er 10 eksemplarer nummereret
og eksemplar nr. 1 er overrakt til selskabets protektor,
Hendes Majestæt Dronning Margrethe II
på jubilæumsdagen 11. juli 2010.

Indhold

1	1810-1902	9
	Ophavsmændene	12
	Tiden og forbillederne	13
	Odense og Fyn	14
	De stiftende møder	15
	Medlemmerne	17
	De første initiativer	18
	Filialdannelse?	22
	Begyndende krise	22
	Voksested for nye tanker	24
	Tidlig industri	24
	Samling om landbruget	26
	Egen landbrugsskole	27
	En kreditforening	30
	50 års jubilæum	31
	En landøkonomisk afdeling	33
	Landbrugsskole i egen bygning	35
	Ledelse af fynsk landbrug	37
	Medlemsblad og delegeretmøder	41
	Dyrskuer og kvægavlsforeninger	45
	Andre aktiviteter	52
	En forsamling uden lige	53
	Tre formænd - og en næstformand	54
	Lindormen - selskabets bomærke	60

2	1902-1966	62
	Ændringer i ledelsen af	
	den fynske samvirksomhed	62
	Ny anvendelse af ejendommen	63
	I aktivitet som lokal landboforening	65
	100 års jubilæum og dyrskue	69
	Mellem to verdenskrige	72
	Et intermezzo fra 1934	79
	Krig og efterkrigstid	83
	Peter Færing fortæller	86
	Et fynsk Axelborg	92
	Status ved 150 års jubilæet	94

3	1966-2010	102
	Selskab med svaghedstegn	102
	Udvidet planteavlstjeneste	105
	Nye tider i regnskabsføringen	108
	Erik Mourier som formand	111
	Kai Andersen fortæller	114
	Udflytning til Ørbækvej	121
	Rune Munch-Andersen fortæller	124
	Skift på formandsposten	129
	Strategisk placering i 1980'erne	129
	Christian N.B. Ulrich fortæller	132
	Strategiarbejde i begyndelsen af 1990'erne	139
	Patriotisk Revision 1993-1996	140
	ISO-certificering	141
	Lodsen går fra borde	142
	Marianne Neumann fortæller	143
	Ny formand og ny direktør	147
	Peter Cederfeldt fortæller	150
	Selskabet og de øvrige landboforeninger	155
	Nye mål og nye midler	157
	Skift på ledende poster	159
	Henrik Danielsen fortæller	160
	Status ved 200 års jubilæet	168
	Patriotisk Selskab i 200 år	169

	Formænd og bestyrelsesmedlemmer	
	1946-2010	171
	Medlemstal gennem 200 år	172
	Personaleoversigt	174
	Kilde- og litteraturfortegnelse	
	samt efterskrift	176

Forord

Patriotisk Selskab runder i år sit 200-års jubilæum, og det kan derfor med rette siges at være et livskraftigt foretagende, som blev grundlagt efter et opråb i *Fyens Stiftstidende* den 18. januar 1810. Fem fremtrædende folk på den fynske arena stod bag opråbet, som fremkom i en mørk tid for fædrelandet. Englænderne havde to gange i det foregående tiår angrebet Danmark, og et par år før havde spanske hjælpetroppers besøg på vore breddegrader yderligere understreget, at Danmark var inddraget i de europæiske stormagters opgør.

På den baggrund var der mange tilskyndelser til at begynde et patriotisk foretagende, og tiden var også rig på forbilleder. Trods de fem ophavsmænds fremsynethed stod selskabet flere gange i de første årtier over for at lide visnedøden, først og fremmest fordi mange af de ideer, som blev udkastet af selskabets ledende medlemmer, viste sig at være forud for deres tid. Langtfra alle landbrugere kunne læse og skrive, da selskabet blev grundlagt, og publikum var endnu ikke modent til at tage imod de mange oplysninger, der kunne hentes ud af selskabet, endsige at omsætte dem til daglig praksis.

Først med den store omvæltning i det danske samfund i slutningen af 1800-tallet og herunder landbrugets omstilling fra vegetabilsk til animalsk produktion og med omdannelsen af Fyens Stifts patriotiske Selskab fra 1860'erne til en egentlig landboforening fik selskabet for alvor fast grund under fødderne.

Selskabets evne til at se frem og være igangsætter på vitale områder inden for selskabets virkefelt har sat sig varige spor. Således har selskabet i starten og midten af 1800-tallet været initiativtager til såvel oprettelse af Fyns første sparekasse (nu en del af Danske Bank) som Kreditforeningen af Grundejere i Fyens Stift (nu en del af Nykredit). Af strengt landbrugsfaglige initiativer kan nævnes Danmarks første dyrskue i 1832, stiftelsen af Fyens Stifts Kreaturforsikringsforening, kvægavlsforeninger i Fyns Stift og i 1896-97 en omfattende undersøgelse af den fynske svinebestand.

For 50 år siden omfattede dansk landbrug endnu omkring 200.000 be-
drifter, mens der i dag er under en tiendedel tilbage. Den gennemsnitlige
brugsstørrelse er med andre ord blevet langt større. Det vidner mere end
noget andet om en ny, stor omstillingsperiode for dansk landbrug, og når
Patriotisk Selskab er kommet igennem denne nye omvæltning med et

stigende medlemstal og en voksende medarbejderskare, fortæller det historien om et selskab, der har formået at følge med tidens udfordringer og ofte endda at gå foran. Selskabet fokuserer i jubilæumsåret på jordbrugsrelateret rådgivning i mange afskygninger og har ikke mindst i den seneste menneskealder i stigende grad fået medlemmer og dermed også opgaver uden for den fynske øgruppe. Derfor blev tilknytningen til Fyn da også fjernet fra selskabets navn ved en vedtægtsændring i 2000, og selskabet er i dag landsdækkende.

Alle, der har bidraget til denne udvikling, fortjener ved 200 års jubilæet bestyrelsens bedste tak i håbet om, at den lange og succesrige historie kan tjene som inspiration i de kommende år, hvor udfordringerne næppe bliver mindre.

Selskabets bestyrelse har fundet det vigtigt at få udarbejdet en opdateret oversigt over selskabets lange historie med særlig vægt på de seneste årtier og har overdraget opgaven med at ajourføre selskabets historie til arkivchef Jørgen Thomsen, Odense Stadsarkiv. Samtidig vil jeg på selskabets vegne gerne rette en tak til Nykredit for tilskud til bogens udgivelse. Vi håber, at læserne af bogen vil finde sig godt oplyst om selskabets udvikling gennem både tekst og billeder på de følgende sider.

Odense, den 11. juli 2010

Peter Cederfeld de Simonsen
formand for
Patriotisk Selskabs bestyrelse

1

1810-1902

Nævner man navnet Patriotisk Selskab, er der som regel kun få, der ved, hvad selskabet beskæftiger sig med. At der skulle være tale om en virksomhed, som med næsten 100 medarbejdere udfolder jordbrugsrelateret rådgivning til en stor del af dansk landbrug fra sit domicil på Ørbækvej i Odense, er der næppe mange, der ville komme på uden en nærmere forklaring.

Navnet på det jubilerende selskab er selvfølgelig iørefaldende, alene fordi ordene patriot og patriotisme kun anvendes sjældent nu til dags, men for 200 år siden var ordene langt mere sædvanlige. Og selv om folk måske ikke alle mente det samme, når de brugte dem, var den gængse betydning af ordet patriot nok én, der viste kærlighed til, eller som udfoldede et uegennyttigt virke til gavn for fædrelandet.

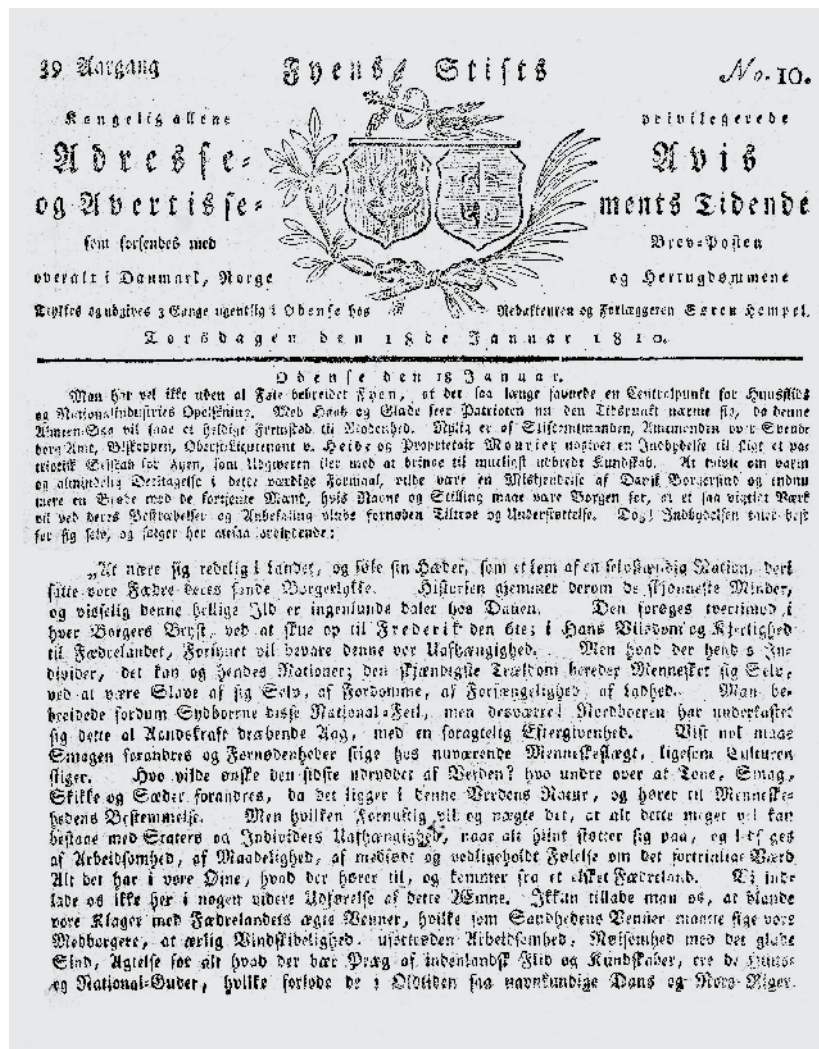
Denne bog – der søger at give en oversigt over selskabets nu 200-årige historie – må derfor nødvendigvis tage sit udgangspunkt i det første, vi hører til selskabet. Og under alle omstændigheder indeholdt *Fyens Stifts kongelig alene privilegerede Adresse-Avis og Avertissements Tidende* – der i nutiden bærer det lidt lettere navn *Fyens Stiftstidende* – den 18. januar 1810 et opråb til patriotiske mænd af alle stænder.

Ophavsmændene til artiklen var fem fremtrædende fynboer, nemlig stiftamtmanden på Fyn, Gebhard Moltke-Hvitfeldt (1764-1851), amtmanden over Svendborg Amt, Peter Christian Schumacher (1743-1817), biskoppen over Fyns Stift, Peder Hansen (1746-1810), samt oberstløjtnant Andreas Gram Heide (1760-1829) og proprietær Charles Adolph Denys Mourier (1776-1859) til Hindemæe.

Opråbet var affattet med en højstemt patos, der i dag gør det næsten uforståeligt. Men i hvert fald kom man vidt omkring. Trods de hårde tider, landet netop havde gennemlevet med voldsomme og nedslående tildragelser som Slaget på Reden i 1801 og Københavns bombardement seks år senere, forsikrede man – som det var tidens vane – om sin tiltro til, at forsynet ville bevare rigets uafhængighed, takket være den vise og fædrelandskærlige enevoldskonge, Frederik VI. Krigen kunne måske ligefrem vise sig at være et bittert, men gavnligt lægemiddel til at vække de slumrende kræfter i landet og til at forjage ”de altfortærende afguder: lathed, ødselhed, forfængelighed og den vanærende forkærlighed for alt, hvad der er fremmed”.

I fortsættelsen blev der givet en lang række eksempler på, at danske råvarer enten helt gik til spilde eller blev solgt til forarbejdning i udlandet. Begge dele blev anset for skadeligt, og selv om den enevældige stat helt tilbage fra 1700-tallet havde givet store beløb i støtte til ”manufakturers og fabrikkers opkomst”, var det tydeligt, at resultaterne lod

Forsiden af Fyens Stiftstidende for den 18. januar 1810 med indledningen til de fem stifters indbydelse til dannelse af et patriotisk selskab for Fyns Stift (Lokalhistorisk Bibliotek, Odense).

meget tilbage at ønske. Der måtte derfor sættes mere på "kunstflidens større udbredelse", ligesom man for økonomiens skyld måtte begrænse luksusforbruget, ikke mindst når det gjaldt importerede varer.

En række eksempler blev rullet ud: Hvorfor indførte man en masse papirvarer, når man i massevis kasserede gamle klude, der kunne bruges til hjemlig papirfremstilling? Hvorfor indførte man en masse lædervarer, og hvorfor eksporterede man ikke længere så mange handsker som tidligere, når der blev produceret en masse skind i landet? Hvorfor udnyttede man eksempelvis ikke ressourcerne i havet omkring Fyn så godt, som man kunne? Hvorfor tog andre dele af Fyn ikke for alvor ved lære af de mange hjemmевævere på Sletten? Og hvorfor købte "den elegante verden, især damerne" deres sko hos købmændene, som hentede dem i udlandet, når hver en lille købstad vrimlede med skomagere?

Der var med andre ord nok at tage fat på, og derfor var hensigten med opråbet at søge oprettet "et patriotisk selskab for Fyns Stift". Formålet for selskabet skulle ifølge denne første udmelding være følgende: "Med en almen ånd og kraft at fremme sand og gavnlige industri i landøkonomien, i manufaktur- og fabrikvæsenet, i fiskeri og andre frembringelses-

grene, at udrydde vrang [dvs. fejlagtige] begreber, at kæmpe imod fordomme, at opvække den enhver stat og for alt godt og stort så skadelige inerti og at sætte grænser, ved indbyrdes forpligtelse, for den alt mere om sig gribende luksus, så vidt denne måtte tjene til fremmedes fordel og til tab for vor egen nation”.

Det påtænkte årlige kontingent var i opråbet fastsat til højst 5 rigsdaler; dog skulle det stå frit for mere formuende personer “af ædel drift” at yde et højere bidrag.

På baggrund af disse oplysninger kunne man melde sig til det påtænkte selskab. Der var ikke sat nogen egentlig tilmeldingsfrist, men til gengæld var der i opråbet lagt op til en generalforsamling, hvor man kunne nedsætte en “lovkommission”, der så skulle udarbejde forslag til vedtægter eller love for selskabet. Endelig stod det klart, at der var tale

Der kendes billeder af fire af Patriotisk Selskabs fem stiftere - for den femtes vedkommende, amtmænd Peter Christian Schumacher, er kun hans gravsted på Vester Skerninge Kirkegård bevaret. Indskriften er i dag stort set ulæselig, men lød i uddrag sådan: “Han tjente kongen som konsul i Berberiet [Marokko], som gesandt ved det russiske hof, som amtmænd over Svendborg Amt. Hans inderlige ønske og bestandige bøn til Gud var at måtte vise sig i alle sine handlinger som menneskekærlig og god. I hvorvidt han opnåede dette ønske, derom vil den almægtige og algode, himmelens og jordens regent, på hans dag dømme. Han den albarhmjertige forbarme sig over ham og vise ham nåde” (Jørgen Thomsen fot., Stadsarkivet).

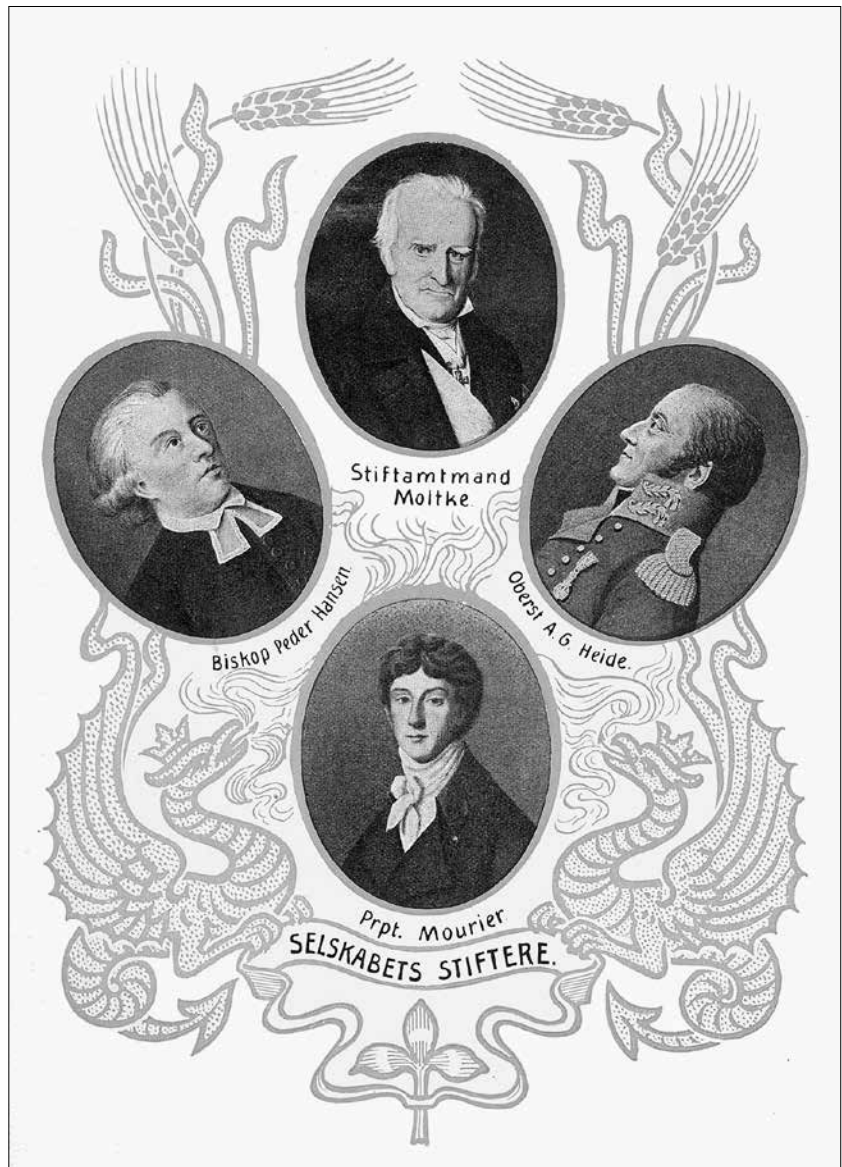
om et barn af tiden, og at der ikke kun var tale om et initiativ rettet mod landets dominerende erhverv, landbruget, men også mod mange andre erhverv.

Ophavsmændene

De fem underskrivere på opråbet var bestemt ikke hvem som helst. Og selv om det i dag ikke kan lade sig gøre at finde ud af, hvordan forbindelsen mellem dem blev skabt, kan det i hvert fald slås fast, at man med stiftamtmanden og biskoppen i spidsen havde en klar forbindelse til både verdslig og gejstlig statsadministration. Da man samtidig havde allieret sig med en af de højst rangerende militærfolk på øen, med amtmanden over Svendborg Amt og med en af øens større jordbesiddere, var der også en betydelig både geografisk og erhvervsmæssig spredning.

Oberstløjtnant Heide og proprietær Mourier var næppe kendte i en større kreds. Til gengæld havde de to amtmænd og biskoppen en læn-

Odenseliiljen og den fynske lindorm og bølgende aks var udsmykningen, da man for 100 år siden gengav billeder af fire af selskabets fem stiftere i selskabets første jubilæumsbog. Den flotte opsætning var lavet af litograf M.N. Topp, Odense (Gengivet efter N. Beck: Fyens Stifts patriotiske Selskab gennem 100 år).

gere embedskarriere bag sig. Gebhard Moltke-Hvitfeldt havde været assessor i Højesteret fra 1789 og var fra 1796 stiftamtmand, først i Trondheim, fra 1802 i Akershus Stift (Oslo), og han var i 1809 blevet stiftamtmand på Fyn, hvor han i 1802 blandt andet havde arvet herregården Glorup fra sin mor. Peter Christian Schumacher, der var den ældste af de fem underskrivere, havde oprindelig været sekretær i centraladministrationen, men var derefter blevet benyttet i udenrigstjenesten og havde haft udeposter både i Marokko og i Skt. Petersborg. Fra slutningen af 1780'erne havde han været amtmand på Sydfyn og havde her interesseret sig levende for økonomiske spørgsmål og for en reform af det lokale fattigvæsen.

Biskop Peder Hansen var vokset op i små kår i København, men da hans mor havde været amme ved den senere kong Christian VII, fik han alligevel takket være gode evner chancen for at uddanne sig. Han var to år på udlandsrejse efter færdiggørelsen af sit teologistudium og havde derefter embeder rundt om i landet, blandt andet også ved Helligåndskirken i København. Her arbejdede han både på at styrke almueskolevæsenet og fattigvæsenet. I 1798 blev han biskop i Kristianssand, hvorfra han i 1803 kom til Odense. Her var han blandt andet foregangsmand i arbejdet med at skaffe en ny kirkegård uden for byen, den såkaldte Assistentkirkegård, og under krigen i 1807 gik han stærkt i brechen for de danske soldater. De blev f.eks. opflammet til at slås så drabeligt, "at fjenderne ikke fik mere af Danmark end den jord, der behøvedes for at jorde dem".

Der er næppe tvivl om, at selve opråbet oprindelig var forfattet af biskoppen, men de øvrige underskrivere borgede med deres navne også for, at tanken om et patriotisk selskab kunne få tilslutning langt uden for de fynske præsters kreds.

Tiden og forbillederne

Ordet patriotisme var som nævnt i høj kurs i årene omkring år 1800, og der har i tidens løb været givet forskellige bud på, hvorfor Fyn lige netop i 1810 skulle have et patriotisk selskab.

Det første initiativ har ligefrem været tilskrevet den enevældige regering selv. Det fremgår dog ikke direkte af opråbet, og læser man det nøje, er det tydeligt, at inspirationen har været hentet mere end ét sted. Der blev direkte talt om flere sådanne selskaber, som havde haft fremgang, og der blev direkte peget på ét af dem, nemlig det selskab, som året i forvejen var oprettet på Lolland. Dets navn var Selskabet til Oplysningens og Industriens Fremme i Lolland-Falsters Stift, og det havde ifølge de fem ophavsmænd til det fynske opråd givet et "frydeligt bevis" på, at der var slumrende kræfter, som kunne vækkes til live i den gode sags tjeneste.

Men i det hele taget var tiden bevidst om behovet for reformer og rig på forbilleder. Inden for landbrugets område var Det kongelige danske Landhusholdningsselskab oprettet allerede i 1769 og virkede tidligt for at fremme erhvervsudviklingen, blandt andet gennem præmieuddelinger og andre belønninger. Også her lå ledelsen i begyndelsen i hænderne på fremtrædende embedsmænd, og det gejstlige islæt var længe tydeligt.

Oberstløjtnant Andreas Gram Heide, der var medstifter af selskabet i 1810, er på A. Flints kobberstik gengivet i uniform og med ridderkors. Han avancerede senere til generalmajor og var en tid chef for Vejkorpset. Han boede en overgang på Lavindsgård i Rønninge Sogn (Det kongelige Bibliotek).

Malet portræt af Peder Hansen, der var biskop i Odense fra 1803 til sin død syv år senere. Han var utvivlsomt pennefører på det opråb, som førte til dannelsen af Patriotisk Selskab. Han havde skrevet flere bøger og arbejdede meget i oplysningstidens ånd. I Odense var han bl.a. foregangsmand for den nye Assistenskirkegård uden for byen. Den åbnede officielt i 1811, og biskoppen blev da efter eget ønske stedt til hvile på den nye kirkegård (Stadsarkivet).

Landboreformerne i slutningen af 1700-årene gav anledning til optimisme, men på trods af tilbageslag under Englandskrigene viste der sig at være grobund for nye initiativer. Selskabet for indenlandsk Kunstflid blev således oprettet i København netop i det år, hvor englænderne bombarderede hovedstaden, og dette selskab havde som et hovedformål at undgå købet af udenlandske varer, ikke mindst luksusvarer. Også i dette initiativ lå der et udtryk for den nye betoning af nationalismen eller patriotismen, som utvivlsomt blev forstærket af krigsbegivenhederne. Og kiggede man ud over landets grænser var der nyoprettede selskaber med nogenlunde samme formål som det fynske i både Norge og i Preussen - ja, i Sverige havde man lige fra 1772 haft sit Patriotiska Sällskapet.

Odense og Fyn

Odense var i 1810 uden sidestykke Fyns hovedstad, men den var sammenlignet med vor tid ganske lille. Folketællingen i 1801 havde vist et indbyggertal på 5.782, der klemte sig sammen i ca. 900 huse på et ganske lille område, og selv om indbyggertallet kun steg til 8.709 i løbet af de følgende 33 år, var der på mange måder grøde i samfundslivet - i modsætning til den stagnation, som havde karakteriseret tiden efter svenskekrigene midt i 1600-tallet.

Det første skib sejlede ind gennem den nye kanal til Odense i efteråret 1803 næsten som et symbolsk udtryk for den stærkere forbindelse med andre dele af verden, som nu var på vej. Den enevældige monark sørgede for nye veje tværs over Fyn - rettet ind mod tårnet på Odense Domkirke - og senere i samme århundrede blev infrastrukturen også forbedret med talrige jernbaner.

Borgerkulturen var samtidig så småt ved at vinde frem. I 1790'erne fik Odense som den første provinsby i Norden sin egen teaterbygning, og et par årtier tidligere var en af landets ældste aviser - den nuværende *Fyens Stiftstidende* - grundlagt her. Mange af de adelige fynske godsejere havde stadig en stærk tilknytning til den fynske provinshovedstad, og byen spillede da også en rolle som handelscentrum og som sæde for vigtige funktioner for centraladministrationen. Der var stadig tydelige standsforskelle mellem adel og borger, men ligesom landboreformerne i slutningen af 1700-tallet gav løfte om en ny tid, kom det snart på andre områder. Begyndelsen af 1800-tallet var således også den periode, hvor det lokale selvstyre langsomt, men sikkert banede sig vej gennem lokale fattigkommissioner, skolekommissioner, sogneforstanderskaber og borgerrepræsentationer.

På nationalt plan blev befolkningen taget med på råd gennem stænderforsamlingerne fra 1830'erne, og de blev snart afløst af en rigsdag med folkestyre ved gennemførelsen af den første frie forfatning, grundloven af 1849.

Erhvervsmæssigt var Odense og de andre fynske købstæder massivt præget af mange håndværkere og af de kongelige embedsmænd, som mange steder blev suppleret af et stort tilskud af militærpersoner. Og lige så tydelig var landbrugernes og ikke mindst godsernes dominans i de fynske landområder, hvor langt størsteparten af befolkningen dengang levede.

De stiftende møder

Den udsendte opfordring fra de fem initiativtagere til Fyens Stifts patriotiske Selskab faldt ikke på stengrund. Tværtimod var der åbenbart så stor tilslutning til de fremførte tanker, at der blev indkaldt til et første møde i festsalen på Odense Rådhus den 12. april 1810. Biskop Peder Hansen holdt en tale med en varm anbefaling om at slutte op omkring selskabet, og af *Fyens Stiftstidendes* notits om mødet fremgår det, at over 400 potentielle medlemmer på dette tidspunkt havde tegnet sig.

Mødet betød reelt, at tanken om selskabet blev realiseret, og konkret mundedet det ud i nedsættelsen af en lovkommission. Hermed blev det overladt til den tidligere amtmand i Randers, Jens Benzon, der nu boede i sin fødeby Odense, generalmajor og godsejer Frederik Juel, Tåsinge, og proprietær C.A.D. Mourier fra Hindemae at udarbejde et forslag til vedtægter for selskabet. De tre valgte repræsenterede dels det store landbrug og dels førstehåndskendskab til statsadministrationen, så selv om kammerjunker Jens Benzon havde forladt sin stilling som amtmand i en ung alder, var der en klar linje fra initiativtagernes kreds og til lovkommissionen.

Det var formentlig Jens Benzon, der med sin administrative erfaring blev pennefører for det meget grundige forslag til love, som blev forelagt på et nyt møde på Odense Rådhus den 11. juli 1810. Med enkelte mindre ændringer blev forslaget vedtaget, og det er med baggrund i denne vedtagelse af selskabets første love, at der nu holdes 200 års jubilæum for virksomheden i Patriotisk Selskab.

Lovene præciserede selskabets formål i forhold til det udsendte opråb. Det hed således nu, at formålet var "at opvække, belønne, nære og fremme hos begge køn af alle stænder arbejdsomhed, vindskebelighed [foretagsomhed eller driftighed], nyttig sparsomhed og agtelse for landets egne frembringelser". Dette formål skulle opnås ad fire forskellige veje: Ved "husflidens forøgelse", ved "havfiskeriets udvidelse og hensigtsrette afbenyttelse", ved "landvæsenets forbedring og opkomst" samt ved "udbredelsen og understøttelsen af den egentlige kunstflid". I alle tilfælde skulle der benyttes præmier, opmuntringer og belønninger, men der var f.eks. også tænkt på at bidrage til forøgede afsætningsmuligheder og at udbrede nyttige kundskaber ved trykte bekendtgørelser. Endelig blev det understreget, at selskabet "indskrænkede" sin virksomhed til Fyns Stift.

Tanken om et kontingent på 5 rigsdaler var skrevet direkte ind i lovene, men hvis man ville optages som "overordentligt contribuerende", måtte man erlægge mindst det dobbelte beløb, men kunne så også regne med, at man kom til at stå i en særlig afdeling af den årlige medlemsliste, så enhver kunne se, at man ydede mere end minimumskontingentet.

Selskabet fik i kraft af de første love en grundstruktur, som var lidt forskellig fra den, vi kender fra nutidens foreninger. Først og fremmest blev der ikke tale om én formand, men om to præsidenter, der skulle virke samtidig, og desuden blev der ikke tale om en bestyrelse, men om tre faste udvalg eller kommissioner med hver tre medlemmer. Endelig var det i lovene forudsat, at der skulle vælges en sekretær, og både sekretæren og de to præsidenter skulle have bopæl i Odense.

I datiden var de højere klasser tydeligt præget af en stor tysk indflydelse. På Odense Teater blev der eksempelvis stadig med jævne mellemrum

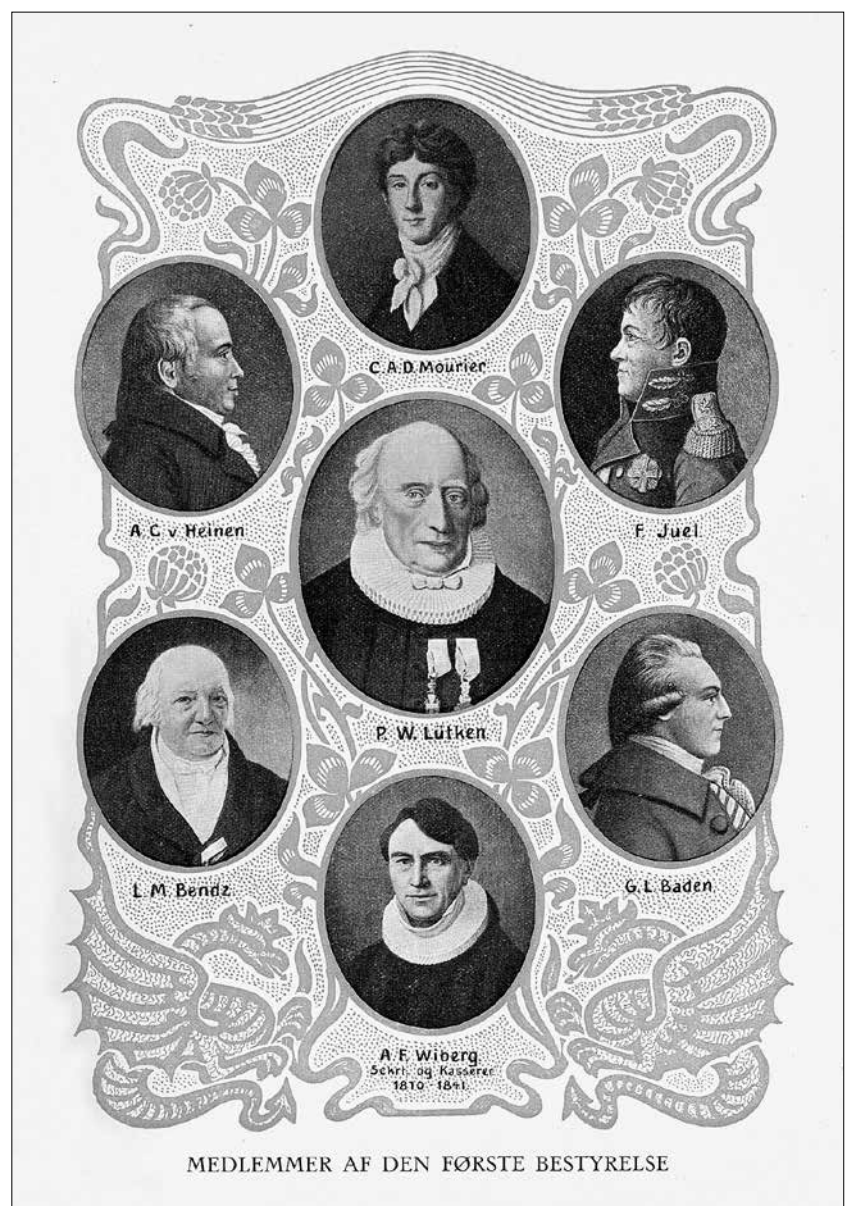
Godsejer Frederik Juel (1761-1827) fra Valdemars Slot på Tåsinge var i 1810 med til at udforme Patriotisk Selskabs første vedtægter. Han tilbragte gerne vintermånedene i Odense og var i 1790'erne med i den gruppe af teaterinteresserede, som fik omrejsende tyske skuespillere til at optræde i byen – en forløber for Odense Teater, der blev resultatet 1796 (Foto efter maleri af Jens Juel, Stadsarkivet).

givet forestillinger på tysk. I Patriotisk Selskabs love var man også bevidst om problemet og foreskrev derfor, at "I selskabet tales og skrives alene det danske sprog. Dog om nogen ej er dette mægtig, må han benytte sig af det tyske sprog, men der svares ham altid på dansk". Den tyske indflydelse var imidlertid på retur, og der er i det bevarede materiale ikke noget, der tyder på, at bestemmelsen fik praktisk betydning i de følgende år.

Med vedtagelsen af lovene var der lagt op til, at selskabets indtægter virkelig skulle anvendes efter formålene. Det var således ikke hensigten at spare op. Tværtimod blev det understreget, at når årets faste udgifter var afholdt, skulle de resterende midler anvendes til præmier og opmuntringer, "der må være så betydelige, at det tilsigtede gode virkelig med dem kan ventes befordret".

Efter vedtagelsen af lovene kunne Fyens Stifts patriotiske Selskab træde i virksomhed. De to første præsidenter blev dels stiftamtmand

Da man i 1910 ville skaffe billeder af medlemmerne af Patriotisk Selskabs første ledelse, voldte det vanskeligheder at finde billeder af dem alle - et par af de såkaldte kommissærer var der næppe overleveret billeder af. Her er syv af de 12 valgte, mens de to første præsidenter er gengivet andetsteds i bogen (Gengivet efter N. Beck: Fyens Stifts patriotiske Selskab gennem 100 år).

Gebhard Moltke-Hvitfeldt, dels tidligere amtmænd Jens Benzon. De nedsatte kommissioner dækkede 1) husflid, landvæsen og havfiskeri, 2) kunstflid og 3) lovvæsen. Jens Benzon var den, der ved valgene fik flest stemmer, nemlig 33, så vi må nok antage, at der har været rundt regnet et halvt hundrede til stede på Odense Rådhus, da lovene blev vedtaget den 11. juli 1810. Det antagne navn fik i øvrigt efter ansøgning kongelig stadfæstelse i et brev fra Danske Kancelli den 27. oktober 1811.

Bortset fra den kommission, der skulle beskæftige sig med husflid, landvæsen og havfiskeri, var medlemmerne af de øvrige kommissioner alle bosat i den nuværende Odense Kommunes område, men ligesom i det forberedende arbejde var kongelige embedsmænd og repræsentanter for den fynske adel og det store landbrug også nu repræsenteret. En af de valgte kommissærer for kunstflid var amtsprovst P.W. Lütken fra Lumby, der kom til at yde en mangeårig indsats for selskabet, og som sekretær valgte man adjunkt A.F. Wiberg fra Odense Katedralskole. Han løb mildt sagt ikke af pladsen, men beholdt den i hele 31 år.

Medlemmerne

Mere end 400 personer havde som nævnt vist interesse for det påtænkte selskab forud for den egentlige oprettelse, og da selskabet i begyndelsen af 1811 udsendte en trykt medlemsfortegnelse, rummede listen 411 navne (se tabel over udviklingen i selskabets medlemstal bag i bogen). Heraf betalte de 24 et højere kontingent end resten, og af disse 24 var rundt regnet halvdelen store jordbesiddere på Fyn, Tåsinge og Langeland. Det største kontingent, 50 rigsdaler, havde agent Johan Chr. Ryberg på Frederiksgave (nu Hagenskov) tegnet sig for.

Når man tænker på Patriotisk Selskabs nuværende medlemskreds, falder det ved en gennemlæsning af den første medlemsliste straks i øjnene, at hele 110 af medlemmerne var sognepræster eller på anden måde knyttet til den kirkelige verden - men præsterne spillede også i andre reformsammenhænge en rolle. Hele 40 medlemmer var købmænd i de fynske købstæder; hertil kom 16 andre handlende i byerne, og i Odense havde f.eks. både guldsmedlavet og tømrermesterlavet sluttet sig til det nye selskab (se tabel 1).

En væsentlig del af selskabets medlemskreds var de store fynske jordbrugere. 99 af selskabets 411 medlemmer havde øjensynlig tilknytning til landbruget, og her var der af naturlige grunde langt mellem gårdejerne, ja, faktisk var der ikke én eneste, der brugte denne titel. Det var fortrinsvis den fynske landadel, herregårdsforvaltere og -forpagtere og tilsvarende, der på dette tidspunkt repræsenterede landbruget. Et par sognefogeder havde dog blandet sig i det fine selskab.

Mange af selskabets medlemmer var embedsmænd eller officerer, og selv om en væsentlig del af selskabets medlemmer hørte til i eller omkring Odense, var der repræsentanter for stort set hele det fynske område.

En oversigt over medlemmernes fordeling på de enkelte herreder på Fyn og øerne ses i tabel 2, og selv om det er tydeligt, at der er en stærk overrepræsentation for Odense Herred (der i denne opgørelse også indeholder medlemmerne fra købstaden Odense), er det slående, at de 387 medlemmer, som har kunnet stedfæstes inden for det fynske område,

Amtsprovst Peter Wilhelm Lütken (1761-1844) var en initiativrig herre og var præst i Lumby i hele 50 år. Han var et meget virksomt medlem af selskabet, og da han fejrede sit 50 års præstejubilæum, tildelte regeringen ham rang som biskopper (Foto efter maleri af Niels Moe, Stadsarkivet).

Tabel 1. Erhvervsfordelingen blandt medlemmerne af Fyens Stifts patriotiske Selskab 1811.

Erhverv	Antal medlemmer	Procentandel af medlemskredsen
Landbrugere m.v.	99	24,1
Gejstlige	110	26,8
Håndværkere og handlende	56	13,6
Industridrivende	3	0,7
Service	108	26,3
Andre	3	0,7
Foreninger/firmaer	2	0,5
Uden erhvervsangivelse	30	7,3
I alt	411	100,0
Kvindelige medlemmer	17	4,1
Mandlige medlemmer	392	95,4
Foreninger/firmaer	2	0,5

Kilde: Trykt medlemsfortegnelse i selskabets arkiv.

fordeler sig på Svendborg Amt og Odense Amt næsten præcis som i den nærmeste folketælling – der var fra 1801. 206 af de 387 medlemmer eller godt 53% kom fra Odense Amt og 47% fra Svendborg Amt. I 1801 havde den fynske befolkning været fordelt med 52,7% i Odense Amt og 47,3% i Svendborg Amt. Der er ingen tvivl om, at disse tal mest af alt vidner om biskoppens indflydelse på medlemshervæningen blandt den fynske gejstlighed – men som nævnt også om, at præsterne på mange måder indtog en central rolle som formidlere af nye tanker ud i de lokale samfund.

Endelig fortjener det at nævnes, at selskabet havde 17 kvindelige medlemmer i 1811. Det var fortrinsvis enker med tilknytning til store fynske jordbrug eller hustruer, der figurerede side om side med deres mænd, sandsynligvis for at understrege det synspunkt, at selskabets patriotiske formål var en sag for alle samfundsborgere.

De første initiativer

Med den store medlemstilgang og de betydelige kontingentindtægter er det ikke underligt, at selskabet i det første par år satte mange skibe i søen i forlængelse af de formål, man havde stillet op.

I 1811 udlovede man således mellem 1.500 og 2.000 rigsdaler til en lang række præmier. De største præmier skulle tilfalde dem, der indførte vekseldrift i deres bedrift, så "halmbærende sædearter" aldrig blev dyrket to år i træk på samme areal, men blev dyrket på skift med enten bælgrugter (som ærter og bønner) eller jordfrugter (som kartofler eller roer) eller græsarter eller raps. Men der var også mange andre præmier med tilknytning til landbruget: Man tilskyndede til at udskifte udgåede hegn med nye, levende hegn eller stengærder. Man ønskede at fremme brugen af frisk tang som gødning. Man var opmærksom på at udbrede

kendskabet til jordforbedring over en bred front. Man prøvede at fremme brugen af de kartofler, bønderne selv havde avlet, som foderstoffer i deres egne bedrifter, og man prøvede at stimulere interessen for de mest rationelle pløjningsmetoder.

På fiskeriets område udlovede selskabet præmier til de fiskere, der fangede og solgte de største mængder "gode høstsild", som var forarbejdet af deres koner, børn eller tyende - ligesom der var præmie for at fange, tørre og sælge de største mængder flyndere (fladfisk).

I præmielisten for 1811 blev det også fastslået, at "Vore mørke vinter-morgener og aftener er meget for lange til ganske at hendrives i ledighed", og derfor udsatte selskabet præmier til de skolelærere eller andre personer, der udbredte kendskabet til husflidsarbejde til børn og unge rundt om i sognene. Det kunne f.eks. dreje sig om undervisning i træskærerarbejde, i at binde hampereb, at flette kurve, at lave seletøj m.m. - og der var såmænd også præmier til tjenestefolk, der uden at modtage ordre fra deres husbond havde lavet den slags husflidsarbejder i deres ledige timer. Endelig udsatte man præmier for legetøj til børn, og her skulle der ved bedømmelsen tages hensyn til mindst tre forhold:

Tabel 2. Geografisk fordeling af Fyens Stifts patriotiske Selskabs personlige medlemmer 1811.

Herred	Antal medlemmer	Procentandel af medlemskredsen	Indbyggertal i 1801 på Fyn og øerne	Procentuel befolkningsfordeling Fyn og øerne 1801
Odense	78	19,1	15.733	13,3
Bjerger	21	5,1	5.679	4,8
Båg	22	5,4	11.494	9,8
Gudme	20	4,9	6.837	5,8
Lunde	8	2,0	3.945	3,4
Salling	45	11,0	13.935	11,9
Skam	9	2,2	3.485	3,0
Skovby	27	6,6	6.668	5,7
Sunds	31	7,6	10.228	8,7
Vends	30	7,3	10.296	8,8
Vindinge	37	9,0	8.219	7,0
Åsum	11	2,7	4.602	3,9
Langeland Nørre	29	7,1	4.484	3,8
Langeland Sønder	13	3,2	5.488	4,7
Ærø	6	1,5	6.284	5,4
Jylland	9	2,2	-	-
København	3	0,7	-	-
Lolland-Falster	1	0,2	-	-
Uoplyst	9	2,2	-	-
I alt	409	100,0	117.377	100,0

Kilde: Trykt medlemsfortegnelse i selskabets arkiv.

Patriotisk Selskab havde i de første år to præsidenter til at lede foretagendet. En række af dem – alle embedsfolk eller adelige – er gengivet her, men der var flere (Gengivet efter N. Beck: Fyens Stifts patriotiske Selskab gennem 100 år).

Om legetøjet var udført "med smag", om det var velegnet til at udvikle barnets evner, og om prisen var lav.

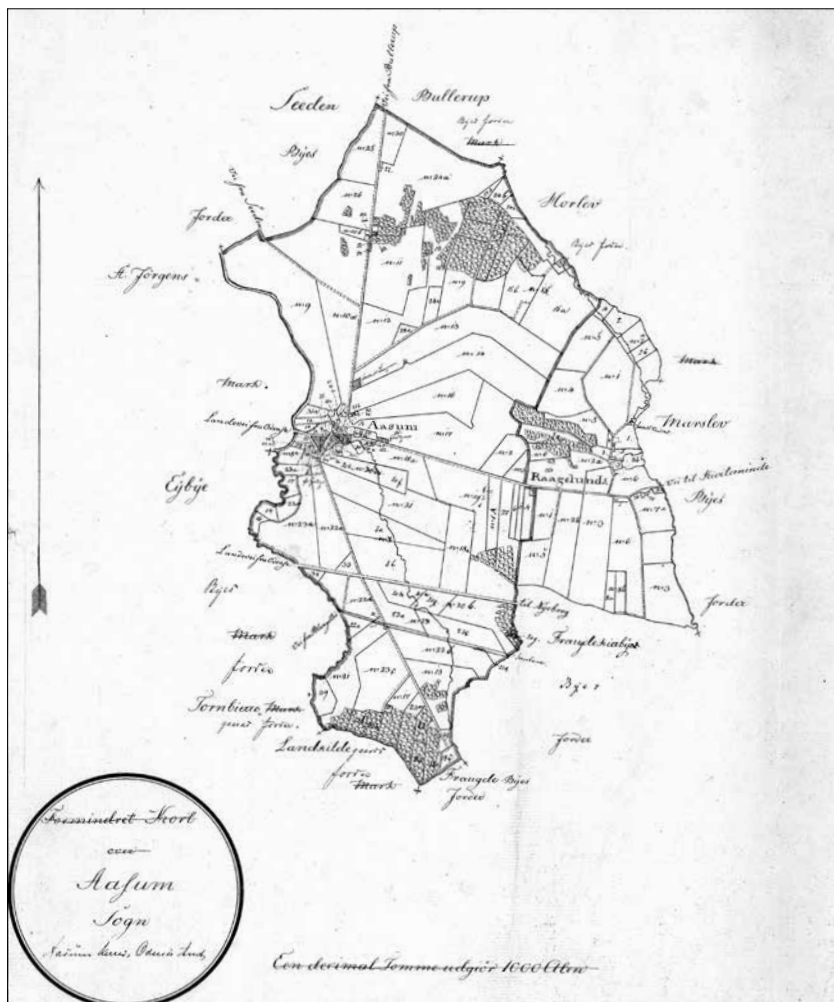
Præmielisten tyder på, at der var mange interesserede og stræbsomme mennesker i selskabets inderkreds, men desværre er der noget, der tyder på, at man til en vis grad skød over målet. I hvert fald var det i 1811 kun tre-fire af de udsatte præmier, som blev uddelt. Man besluttede derfor at lade den samme liste gælde for 1812, og samtidig aftalte man med den nye fynske biskop, Fr. Plum, at han ville anmode stiftets præster om en gang om måneden "at oplæse og forklare listen for deres menigheder". Det var dog langt fra nok til, at alle de udsatte præmier kunne uddeles, og en af forklaringerne var givetvis den begrænsede (ud)dannelse, der endnu var normen i menighederne før undervisningspligtens indførelse i 1814.

Fra tid til anden tildelte man også præmier ud over dem, der var forudset på den årlige præmieliste. Det gjaldt f.eks., når man fik tilsendt eller forevist arbejder, der efter selskabets eller en af komiteernes opfattelse fortjente støtte – og i samme forbindelse understregede man, at hvis de pågældende støttemodtagere udbredte kendskabet til deres kunst eller håndværk til andre, ville der være mulighed for yderligere belønning. I de første år var virkelysten i øvrigt så stor, at man ligefrem besluttede at udgive sit eget tidsskrift, men det blev dog kun en kortvarig foreteelse. *Det Fyenske patriotiske Selskabs Tidsskrift* udkom første gang i februar 1811, men gik ind allerede efter udsendelsen af det sjette hæfte engang i 1812.

Derimod fik et andet af initiativerne fra de første år lidt længere levetid. Allerede i 1810 havde man således fra selskabets side taget initiativ til oprettelsen af en "butik for indenlandske frembringelser". Der blev ført lange forhandlinger med det odenseanske fattigvæsen, inden det lykkedes at få lov til at åbne en butik i et værelse i kommunens fattiggård, der dengang lå på hjørnet af Overgade og Paaskestræde, og selve åbningen fandt sted den 10. juni 1811. Byens fattigkasserer blev bestyrer med forpligtelse til at holde butikken åben på bestemte ugedage

Lensgreve Frederik Ahlefeldt-Laurvig (1760-1832) fra grevskabet Langeland var fra 1791 en af landets største jordbesiddere. Han var en af selskabets præsidenter, da det i 1817 lykkedes at få selskabet under protektion af prins Christian Frederik, den senere kong Christian VIII (Foto efter maleri af Jens Juel, Stadsarkivet).

Landsbyen Åsum blev udskiftet i 1792, men som det ses på dette minorerede sognekort fra begyndelsen af 1800-tallet, lå gårdene i den stjerneudskiftede landsby stadig samlet omkring landsbyens gamle centrum. Kortet er tegnet på baggrund af oprindelige udskiftningskort (Kartografisk Dokumentationscenter, Syddansk Universitet).

Proprietær og stamhusbesidder N. Hofman (Bang) (1776- 1855) fra Hofmangave var et fremtrædende medlem af selskabet i mange år. Han var en kendt botaniker og arbejdede bl.a. for udvidet dyrkning af kartofler og hør, for frugtavl og husflid m.m. (L.A. Smith tegn., Det kongelige Bibliotek).

samt på de vigtige markedsdage, og i de første år kunne der meldes om stor og stigende omsætning. Efter et par år i fattiggården blev man nødt til at flytte til et lokale i Odense Klubs gård på Albani Torv. Fra 1815 begyndte omsætningen at falde. I 1814 havde man kunnet få produkter fra en lang række fynske produktionssteder – det gjaldt f.eks. produkter fra grev Moltkes hørsvingeri, fra fajancefabrikken på Store Hesbjerg og fra grev Reventlows læderfabrik på Brahetrolleborg. Hertil kom eksempelvis schweizeroste fra Hindemae og Hollufgård, dansk sennep og velugtende vande fra apoteker Rieffesthal i Nyborg samt en hel masse andet. De sidste år, inden man i 1827 skred til en lukning af butikken, var den først og fremmest blevet til et udstillingssted. Også på dette område var der nok skudt over målet.

Filialdannelse?

Initiativrigdommen i selskabets første år skyldtes langt fra alene inderkredsen. Der indløb også forslag fra medlemskredsen, og flere af dem blev genstand for indgående drøftelser.

Allerede i 1811 foreslog professor Johan Frederik Oest fra seminariet Bernstorffsminde ved Brahetrolleborg, at man burde overveje at danne mindre filialer under det patriotiske selskabs ledelse. På den måde ville de gode tanker fra selskabet lettere kunne spredes ud i mindre kredse, mente professoren. Et flertal valgte imidlertid at henlægge forslaget, da man fandt det betænkeligt straks at gøre selskabets organisation mere kompliceret.

Det er muligt, at selskabets stærke tilknytning til Odense her slog igennem, men måske var det alligevel professor Oests tankegang, der fik betydning, da man i 1812 blev vidne til oprettelsen af to såkaldte vindskibelighedsselskaber, dels på Langeland, dels i Bjerreby på Tåsinge. På Langeland var det grev Fr. Ahlefeldt-Laurvig, der var formand, mens det på Tåsinge var sognepræsten i Bjerreby, pastor Johan Georg Møller, der var den drivende kraft. Ikke mindst sogneselskabet på Tåsinge fik betydning og et længere liv – og det blev også understøttet af Patriotisk Selskab. Men nogen væsentlig udbredelse af Patriotisk Selskab gennem lokale netværksdannelser blev det ikke til i første omgang, og da man nåede længere frem i tiden, blev et tilsvarende initiativ i stedet grundlaget for oprettelsen af øens første landboforening.

Begyndende krise

Den entusiasme, der blev udvist i det første par år, blev imidlertid hurtigt fortrængt af en tilsyneladende modløshed, givetvis blandt andet som følge af den statsbankerot, som i januar 1813 ramte landet, og som i øvrigt også ramte selskabets opsparede midler. Den rådende stemning i landet blev ikke bedre, da tabet af Norge var en kendsgerning året efter, og trods stadige aktiviteter var det på grund af et faldende medlemstal nødvendigt at indskrænke selskabets virkefelt.

Ved et møde i januar 1817 var man ligefrem nået til, at et af selskabets medlemmer, landsdommer G.L. Baden fra Odense, stillede forslag om selskabets nedlæggelse. Forslaget blev ganske vist forkastet, men alene fremsættelsen var et udtryk for krise. Medlemstallet var faldende, og der er ikke tvivl om, at det i denne situation fik stor betydning, at Fyn

netop havde fået en guvernør, prins Christian Frederik, den senere kong Christian VIII.

Guvernørposten var ikke noget taknemmeligt job, da centraladministrationen næppe havde noget reelt ønske om at udlægge egentlig kompetence til et nyt mellemlid i administrationen. I juni 1817 var den nye guvernør inviteret med til et af selskabets møder. Selskabets daværende præsident, stiftsprovst S. Tetens, frembragte her i sin tales slutning - som det hedder i protokollen - selskabets "underdanige ønske og bøn, at Hans Højhed, stiftets guvernør, prins Christian Frederik til Danmark ville værdige selskabet sin beskyttelse, hvortil og højstsamme nådigst erklærede sig villig og tiltrådte derfor som selskabets patron". Prinsen tog imod opfordringen, der gav ham en ny lokal platform, og siden 1817 har enten tronfølgeren eller den regerende monark været selskabets protektor.

Prinsen lod sig imidlertid ikke kun vælge til en ærespost. Han søgte tydeligt at leve op til et ansvar. Han greb også tilbage til professor Oests tanker om decentrale kredse inden for selskabets rammer, og selv om han nærmede sig emnet med passende diplomatisk finesse, blev der hurtigt efter hans tiltræden som protektor udsendt en generel opfordring til fynboerne om at komme i forbindelse med selskabet og at virke for dets formål i større eller mindre områder. Opfordringen var undertegnet af prinsen og selskabets to præsidenter.

En vis effekt opnåede man, i hvert fald på Nordfyn, hvor proprietær N. Hofman (Bang) fra Hofmangave snart stillede sig i spidsen for oprettelsen af et herredsselskab, der kom til at omfatte Lunde og Skam herreder. Her ville man især fremme agerbrug, havedyrkning og husflid. Nogen opadgående tendens i Patriotisk Selskabs medlemstal lod sig imidlertid ikke spore, og selv om det givetvis gavnede foretagendet, at prinsen lejlighedsvis gav møde, fortsatte krisetendenserne i en årrække. I 1820 var der endnu 155 medlemmer tilbage i selskabet, og faldet fortsatte 1820'erne igennem, således at selskabet nåede et foreløbigt lavpunkt i 1828 og 1829 med 46 medlemmer. Mange møder var ikke beslutningsdygtige, og det var vel at mærke ikke pengemangel, selskabet først og fremmest led under. I årene fra 1822 til 1830 undlod man simpelt hen at opkræve kontingent, da man havde en formue og næppe udbetalte præmier, og man kan formentlig med rette spørge, hvad de opgivne medlemstal så i det hele taget var værd?

Proprietær Hofman (Bang) og amtsprovst P.W. Lütken fra Lumby var nogle af selskabets allermest trofaste støtter. Alligevel var de i 1828 mændene bag et nyt forslag om selskabets nedlæggelse, og på den ovenfor skildrede baggrund er det ikke svært at forstå, hvad der bevægede dem. Modløsheden var for udbredt og tilslutningen til selskabets aktiviteter for svag. Men endnu en gang overlevede selskabet takket være guvernørens indgriben - til gengæld lykkedes det så for de to forslagsstillere at få vedtaget et forslag til forenkling af selskabets organisation - blandt andet slog man to kommissioner sammen, således at alle spørgsmål vedrørende landvæsen, havfiskeri, kunstflid og husflid fra nu af blev behandlet i den samme kommission (underudvalg). Reglerne om beslutningsdygtighed blev samtidig lempet, så selskabet kunne få truffet de fornødne beslutninger. Fra nu af var det også muligt at vælge

Tidligere amtmænd Jens Benzon (1767-1839), der spillede en stor rolle i selskabets første år. Han stammede fra Christiansdal (Dalum Kloster) og havde 1801-05 været amtmænd i Randers, men vendte så tilbage til fødeøen, hvor han bl.a. var hovedmanden bag oprettelsen af Fyens Stifts Sparekasse (Foto efter maleri af C.A. Lorentzen, Stadsarkivet).

Jernstøber og maskinfabrikant M.P. Allerup (1799-1858) drev virksomhed i Odense fra 1836 og var i begyndelsen af 1850'erne formand for Patriotisk Selskab (Odense Bys Museer).

præsidenter for selskabet, som ikke var bosat i Odense, og vedtagelsen af de nye love gav åbenbart de ledende kræfter så stor tiltro til projektet, at man igen begyndte at opkræve kontingent hos medlemmerne.

Voksested for nye tanker

En af de flittigste deltagere i selskabets aktiviteter i de første år var adjunkt på Odense Katedralskole, stiftsbygningskonduktør J.H.T. Hanck. Alene i de første tre år af selskabets levetid foreslog han oprettelsen af en offentlig bogsamling med udlån, altså et bibliotek, oprettelsen af en skole for borger- og håndværkerstanden med undervisning i naturvidenskab, tegning, teknologi og kemi, dvs. en slags teknisk skole, samt en spare- og lånekasse for almuen.

Meget tyder på, at man i selskabets ledelse opfattede adjunkt Hanck som en anelse vidtløftig og i hvert fald alt for tidligt ude. Man spillede til en vis grad bolden tilbage til Hanck selv ved at opfordre ham til at komme med en detaljeret plan til en sådan skole, og for bibliotekets vedkommende mente man, at behovet bedre kunne bedømmes, hvis skolen blev til virkelighed. På et tidspunkt blev der dog bevilget penge til skoleplanlægningen, men så hørte man ikke mere til den. Hverken skole eller bibliotek blev til noget i Hancks levetid, men til gengæld begyndte Patriotisk Selskab at yde støtte til undervisning for håndværkere i "kunstmæssig tegning" – et kursus, som blev sat i søen af den norske portrætmaler, løjtnant Niels Moe i Odense, i 1834.

Hancks egne forslag pegede dog (ligesom Moes undervisning) tydeligt frem mod nyere tidsperioder. Teknisk Skole i Odense blev f.eks. realiseret i 1844, bl.a. efter inspiration fra hovedstaden, og den fik i de første mange år af sin levetid ved flere lejligheder støtte fra Patriotisk Selskab.

Hancks forslag om oprettelse af en spare- og lånekasse for almuen blev også fejlet af bordet. Her mente man simpelt hen ikke, at behovet var til stede, da den kongelige kasse i København både modtog og forrentede små kapitaler, der kunne hæves hvert kvartal.

Hvad selskabet ikke selv tog op til nærmere behandling, kunne godt få liv på andre måder. For sparekassens vedkommende var det en af de første præsidenter, tidligere amtmænd Jens Benzon, der tog tanken op. Fire år efter forslaget fremlæggelse i selskabets regi blev det ad anden vej virkeliggjort af en fra selskabets inderkreds. Det var dog først ved omdannelsen til Fyens Stifts Sparekasse i 1832, at Jens Benzons tanker for alvor udfoldede sig. Men Patriotisk Selskab havde vist sig som et voksested for nye tanker – også på dette område.

Tidlig industri

Slutningen af 1820'erne havde været et lavpunkt for Patriotisk Selskab, men det blev ikke bedre i 1830'erne, og det laveste medlemstal nogen sinde nåede selskabet i 1839, da der kun var rundt regnet 20 medlemmer tilbage. Det var ved denne tid stort set kun selskabets "embedsmænd", der deltog i møderne, og forhandlingerne drejede sig væsentligst om pleje af selskabets formue og kun i mindre grad om det, der egentlig var selskabets formål.

Men selv i de år, hvor medlemstallet nærmest lignede en karikatur, holdt nogle af medlemmerne fanen højt og sørgede for, at man også

brugte penge på fremadrettede formål. Det gjaldt f.eks. på håndværkets og industriens område.

Allerede i 1824 havde selskabet drøftet, hvordan man kunne op-
hjælpe handskemageriet på Fyn, der tidligere havde haft en stor plads
i eksporten. Noget konkret kom der næppe ud af drøftelserne, men da
en handskemager tre år senere ville nedsætte sig på Fyn, støttede man
denne flytning, og midt i 1830'erne ydede man også et større lån til
handskemager A. Lange i Odense, der stod over for udvidelse af sin
handskefabrik og opførelse af et limkogeri.

I 1817 blev den senere kong Christian VIII (1786-1848) den første protektor for Fyens Stifts patriotiske Selskab. Det skete, mens han var guvernør på Fyn med embedsbolig på Odense Slot. Han er her malet af L. Aumont i 1831 med Elefantordenens blå bånd over brystet (Rosenborg Slot).

Guvernementssekretær Carl Henrik von Holten (1775-1862) havde bistået den senere kong Christian VIII allerede, mens denne var statholder i Norge, og blev senere leder af guvernørens administration i Odense. Her blev han spøgefuldt kaldt for premiere-ministeren for at understrege hans interesse for teatrets verden (Foto efter maleri af C.A. Lorentzen, Stadsarkivet).

Ved andre lejligheder var det væveriets udvikling, der var på dagsordenen, og her ydede man ved flere lejligheder tilskud til nye væve og til uddannelsesaktiviteter. Men generelt tyder alt på, at selskabet ikke blot hældte penge ud i en lind strøm, og at der faktisk blev taget kritisk stilling fra projekt til projekt. Selv det var ikke altid nok. Den tidligere omtalte fajance- eller pottfabrik ved Store Hesbjerg havde ved sin oprettelse modtaget et større lån fra selskabet, og da fabrikken ikke kunne klare sig i konkurrencen, måtte selskabet i sidste ende ty til kautionisten for at få sine penge hjem.

På industriens område fortjener det at nævnes, at selskabet også bidrog, da jernstøber M.P. Allerup i 1830'erne begyndte sin virksomhed i Odense. Allerup havde i sin ungdom arbejdet på en fabrik i København, og da han kom til Odense, var det naturligt at afsøge mulighederne for lån til den industrivirksomhed, han havde i tankerne. Her trådte guvernementssekretær C.H. von Holten til med en anbefaling, og da landhusboldningsselskabet også anbefalede lånet, blev det bevilget. Det skulle senere vise sig på flere måder, at pengene ikke var spildt. Dels lykkedes det fabrikanten at opbygge en stor Odensevirksomhed, der fik stor betydning også for landbrugserhvervet, og dels betalte Allerup også sin moralske gæld tilbage i rigeligt mål ved at interessere sig stærkt for selskabets anliggender og ved i to år ligefrem at stå i spidsen for selskabet.

Så sent som i 1850'erne ydede man ved flere lejligheder også støtte til udstillingsaktiviteter på industriens område. Det gjaldt f.eks. i 1851, da der blev bevilget 750 rigsdaler til to fagfolks rejse til og eventuelle indkøb på en industriudstilling i London, og det gjaldt i 1858, da man valgte at støtte en lokal industriudstilling i Odense.

Samling om landbruget

Også på landbrugets område tog man fra tid til anden nye tanker op, selv om medlemstallet var nede i den beskrevne bølgedal.

I 1831 overvejede selskabet for første gang at forestå afviklingen af et egentligt dyrskue. Den daværende præsident, guvernementssekretær von Holten, fremsatte forslaget, og hensigten skulle her være at vække lysten til konkurrence hos landmændene. Derfor foreslog præsidenten at udsætte små præmier til deltagere med de bedste dyr, men det stod i begyndelsen noget uklart, hvordan man ville gennemføre præmieringen.

Det lykkedes dog i årene 1832 og 1833 at få afholdt de to første dyrskuer i Odense i selskabets regi. I 1832 afholdtes skuet sammen med Odense Væddeløbs Komité og i tilknytning til det årlige hestevæddeløb, som denne komité forestod. Her var der adgang for hingste, hopper, tyre og køer, mens der året efter - da selskabet alene arrangerede dyrskuet - kun var adgang for køer. Vanskelighederne ved at begynde på denne nye virksomhed var åbenbart for store for selskabet, for det blev i første omgang ved disse to dyrskuer, men interessen for ikke mindst avlens fremme var langt fra døet ud, og i 1840'erne blev det først til en række hingsteskuer og derefter til et enkelt skue med en bredere repræsentation af landbrugets avlsdyr. Det sidstnævnte blev afholdt i Odense i 1846 i forbindelse med den landmandsforsamling, som dette år blev afviklet i byen, og nu var der adgang for både kvæg, svin og får. Først fra 1852

kom dyrskuerne dog ind i en nogenlunde jævn gænge, givetvis også hjulpet på vej af de statstilskud, som da begyndte at tilflyde arbejdet.

Når man tænker på senere tiders forhold, er det bemærkelsesværdigt, så ringe en rolle svineavl endnu spillede i det fynske landbrug, hvad man blandt andet kunne se kontant udtrykt, da man i 1852 skulle fordele dyrskuepræmierne. 150 rigsdaler – eller halvdelen af det beløb, der var til rådighed – blev afsat til de fineste heste, mens en fjerdedel blev afsat til det bedste kvæg. Der blev til gengæld kun afsat 60 rigsdaler til deling mellem de bedste får og svin, mens restbeløbet blev afsat til fordeling inden for biavlens område.

I slutningen af 1850'erne gik selskabet for første gang ind på at yde tilskud til import af køer og tyre til støtte for avlsarbejdet; nogle år forinden havde man også understøttet godsejer N.E. Hofman Bangs arbejde for at styrke fåreavl på Fyn, og kort før selskabets 50 års jubilæum tog selskabet efter forslag fra branddirektør S. Sørensen, Odense, initiativet til oprettelsen af Fyens Stifts Kreaturforsikrings-Forening, der hurtigt blev en succes.

Anskuet i sammenhæng var de nævnte initiativer udtryk for, at mere og mere af selskabets virksomhed blev koncentreret om landbrugserhvervet, og samtidig blev selskabet et naturligt samlingspunkt for nye tanker om landbrugsdrift.

Egen landbrugsskole

Oplysning til landmænd kom mere og mere i fokus i det patriotiske selskabs virksomhed i løbet af 1800-årene, og da det havde vist sig, at alt ikke lod sig udbrede ved hjælp af konkurrencer og præmier, var det naturligt, at der efterhånden var interesse for en mere systematisk udbredelse af kundskaber.

På dette felt havde andre haft førertrøjen. Helt tilbage i 1799 havde generalmajor J.F. Classen grundlagt Næsgaard Agerbrugsskole på Falster, men det viste sig hurtigt, at det endnu ikke var muligt at tiltrække tilstrækkeligt med elever til at sikre skolens fortsættelse, så kort efter grundlæggelsen måtte den indstille sin virksomhed og kom først for alvor i gang i 1849.

Ved den tid var der imidlertid sket noget på Hofmansgave. Ejeren, etatsråd N.E. Hofman Bang, eksperimenterede her med landbrugsfaglig undervisning og oprettede i 1845 en landøkonomisk læreanstalt på sit gods. Der var her tale om en blanding mellem praktisk og teoretisk undervisning, og selv om der i løbet af de første 10 år kun deltog i alt 64 elever på de etårige kurser, var oprettelsen et tegn på, at der var grøde i uddannelsessektoren. De første grundtvigske folkehøjskoler så i øvrigt også dagens lys ved denne tid, og i det hele taget var den forbedrede undervisning i læsning, skrivning og regning efter gennemførelsen af almueskoleloven fra 1814 utvivlsomt en forudsætning for, at man kunne komme videre.

For Fyens Stifts patriotiske Selskab blev sagen om en landbrugsskole flere gange bragt til drøftelse, første gang vist nok allerede i 1842. Selskabet viste sig principielt positiv over for tankerne, men var givetvis bange for at være for tidligt ude. Man troede næppe på ideens bæredygtighed, og noget virkeligt skete først, da selskabets kasserer, bog-

Kancelliråd og boghandler J.F. Helms-Petersen (1810-1870), der i 1852 overtog sekretærposten i selskabet. Han havde vidtfavnende interesser, som også kom selskabet til gode – f.eks. var han i 1858 den, der fik vedtaget et forslag om for selskabets regning at importere avlskvæg fra det nordlige Tyskland (Dinesen og Salchow fot., Det kongelige Bibliotek).

handler J.F. Helm-Petersen, på et møde den 28. marts 1854 forelagde et forslag om at afholde vinterforelæsninger i Odense for unge landmænd inden for områder som landøkonomi, kemi, veterinærvidenskab, naturkyndighed og landmåling.

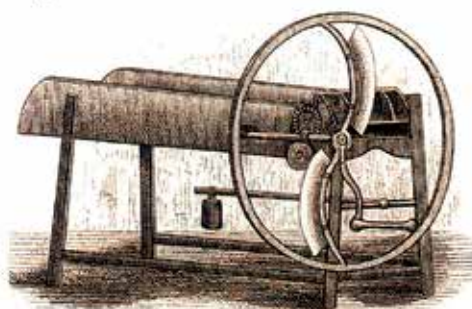
Forslaget var egentligt indsendt anonymt, men da der viste sig at være stor tilslutning til forslaget, afsløredes det, at det kom fra realskolebestyrer og branddirektør S. Sørensen i Odense. Han fik herefter til opgave sammen med et udvalg at komme med forslag til en egentlig

i Odense.

(V. visja) kommit alla i Tyen brögliga Rector samman
Eduse. Flw. N:o 2. og 3. Glaunderups i 3. Heculle. juvilland
an til at glwia magat i ght, Gorgelens, Langlands,
Westerhasinge, Haabyes, Bullerups, Langsteds, ameri-
kansh o. a. f. prisen for en sangst. flw. m. a.
juvilling av for 10. til 18. Rbdlr.
En prisen flw. m. a. dockstflw. av juvilling av
for 13. til 15. Rbdlr.

17)	<i>Spizella mac. V. l.</i>	<i>Seab. l.</i>	13	Seab. l.	12	Seab. l.
	<i>Seab. l.</i>	<i>Seab. l.</i>	13	Seab. l.	13	"
	<i>Seab. l.</i>	<i>Seab. l.</i>	13	Seab. l.	16	Seab. l.
18)	<i>Spizella mac. V. l.</i>	<i>Seab. l.</i>	13	Seab. l.	13	Seab. l.
	<i>Seab. l.</i>	<i>Seab. l.</i>	13	Seab. l.	14	"

Hakkelse-Maskiner

A detailed illustration of a mechanical device, likely a pump or engine component. It features a large flywheel with a handle, connected to a complex arrangement of rods and levers. The device is mounted on a sturdy wooden frame. The illustration is in a classic, engraved style.

A wooden sled with large spoked wheels and a long handle, resting on a wooden frame.

[illegible]

A. Pinnatifida fœ. Ray & Planch.

Da Christian VIII blev konge i 1839 og dermed forlod guvernørposten på Fyn, var det hans søn, den senere kong Frederik VII (1808-63), der overtog protektoratet for Fyens Stifts patriotiske Selskab. Frederik VII beholdt protektoratet, da han i 1848 blev konge. Dermed blev guvernørposten nedlagt, og lige siden har den regerende monark været protektor for selskabet (Maleri af J.V. Gertner 1861, Rosenborg Slot).

skoleplan for undervisningen, og da planen var godkendt, gjaldt det blot om at komme i gang.

Den nye skole fik det ambitiøse navn Fyens theoretiske Landvæsenstinstitut. I første omgang havde skolen til huse i lejede lokaler i konsistoriebygningen ved Skt. Knuds Kirke, og her modtog man fra åbningsdagen, den 1. november 1855, de første 27 elever, der var i alderen fra 16 til 27 år. 21 af dem var fra Fyens Stift, og der var for det meste tale om unge bondesønner. Undervisningen var tilrettelagt sådan, at eleverne skulle gå på skolen i to vintre efter hinanden, seks måneder hver vinter fra den 1. november til 1. maj, og sommerhalvåret skulle så bruges til praktik hos "kyndige landmænd".

Den nye skole blev drevet for selskabets regning med S. Sørensen som leder og med en bestyrelse i form af et udvalg, der var nedsat af selskabet, og det lykkedes hurtigt at opnå et årligt statstilskud til skolens drift. Det kongelige danske Landhusholdningsselskab ydede også økonomisk tilskud i den indledende fase, mens andre gjorde sig mere

Bankdirektør Lorenz Bierfreund (1817-91) spillede en stor rolle for udviklingen af det fynske pengevæsen og Odenses industri. Han var hovedmanden bag Fyens Disconto Kasse fra 1846, og da Patriotisk Selskab overvejede forslaget om oprettelsen af en fynsk kreditforening, var han en naturlig sparringspartner (L. Dinesen fot., Stadsarkivet).

synligt bemærket: Veterinærskolen i København overlod således i 1856 landvæsensinstituttet skelettet af en hest!

De unge elever fik en omfattende undervisning inden for et bredt fagspektrum. Af almene fag blev der undervist i skrivning, sang, praktisk regning og matematik samt fædrelandshistorie, og inden for det mere fagrelaterede var der undervisning i bogføring, naturhistorie, naturlære, landmåling, jordbundslære, vejrlære, kemi, agerdyrkningslære, husdyrbrug, havedyrkning og skovkultur. Endelig skulle eleverne opøves i at kunne udtrykke sig skriftligt.

Bortset fra krigsåret 1864 viste det sig, at der var god tilslutning til den nye skole, måske ikke uden sammenhæng med, at landbruget havde gode afsætningsvilkår.

En kreditforening

Odense havde i 1832 fået en af landets første sparekasser efter idé af Jens Benzon. I 1846 oprettedes her en af de første private banker, Fyens Disconto Kasse, og i begyndelsen af 1850'erne var byen i front med det første vandværk og gasværk med offentlig forsyning. Byen yndede at se på sig selv som en slags "første sprøjte" uden for hovedstaden. Odense indtog på den tid også reelt en førerstilling blandt provinsens byer - det var først i 1880'erne, den befolkningsmæssigt blev overhalet af Århus - og i de tilfælde, hvor andre landsdele var gået i spidsen, fulgte Odense og Fyn relativt hurtigt efter.

Sådan gik det f.eks. på realkreditområdet. Selskabets senere præsident, branddirektør S. Sørensen, Odense, rejste således på et møde i selskabet i marts 1859 det spørgsmål, om det ville være "tidssvarende og i almindelig interesse" at oprette en hypotekforening som den, der for nylig var oprettet i Jylland.

Den umiddelbare grund til fremsættelsen af forslaget var utvivlsomt, at mange initiativrige fynboer i de foregående år - og ikke mindst i forbindelse med den såkaldte pengekrise i 1857 - havde haft vanskeligt ved at få finansieret blandt andet byggeprojekter, og Rigsdagen havde da også allerede i 1850 banet vejen med vedtagelsen af en lov om kreditforeninger og lånekasser. Østifternes Kreditforening i København havde imidlertid i de forløbne år kun modtaget ni lånebegæringer fra det fynske område, et tydeligt tegn på, at systemet ikke virkede.

Der var straks tilslutning til branddirektør Sørensens forslag, og på mødet vedtoges det derfor at nedsætte et femmandsudvalg, der skulle undersøge behovet for prioritetslån nærmere. Formanden blev direktøren i Fyens Disconto Kasse, Lorenz Bierfreund. Godt en måneds tid senere viste en undersøgelse, som udvalget havde foretaget, at der var et stort og udækket lånebehov, og da Østifternes Kreditforening ikke ønskede at oprette et særskilt agentur på Fyn, besluttede Patriotisk Selskab allerede i maj 1859 at arbejde for etableringen af en selvstændig kreditforening for det fynske område. I løbet af den følgende vinter lykkedes det at få godkendt vedtægterne for den nye forening, der fik navnet Kreditforeningen af Grundejere i Fyens Stift. Det første lån blev ydet til en låntager i maj 1860, og i løbet af det første regnskabsår blev der ydet 94 lån med en samlet hovedstol på knap 600.000 rigsdaler. Tre fjerdedele var ydet som lån i landejendomme, mens resten var givet i de fynske købstæder.

Den første direktion i kreditforeningen var udpeget af Patriotisk Selskab og bestod af bankdirektør Bierfreund og prokurator Th. Borch fra Odense samt af godsejer, justitsråd N. Langkilde, Bramstrup. Med oprettelsen havde Patriotisk Selskab spillet en væsentlig rolle for udviklingen af det fynske kreditmarked og dermed været med til at give hele den fynske erhvervsudvikling et vigtigt skub fremad.

50 års jubilæum

Borgerkulturen var på mange måder ved at slå igennem i byerne i midten af 1800-tallet, og på landet mærkedes også en tiltagende virkelyst. Indførelsen af stænderforsamlingerne i 1830'erne og senere også den første demokratiske grundlov fra 1849 viste, at der var en vej frem, og ønsket om at bidrage til udviklingen kom snart også til at præge hverdagen i Fyens Stifts patriotiske Selskab. Op gennem 1840'erne var der en jævn tilgang af medlemmer, således at man i 1850 havde nået et medlemstal på 91. Herefter gik det stærkt: I 1856 var man nået op på 210 medlemmer og i jubilæumsåret 1860 på hele 304 medlemmer. Måske var den stærke stigning midt i 1850'erne sammenhængende med, at selskabet ved den tid afholdt en årlig fest med spisning, hvad der øjensynligt fik en del handlende i Odense til at indmelde sig. Da man afskaffede spisningerne, udmeldte de sig igen, men ikke desto mindre viste det sig, at tendensen med et stigende medlemstal kunne fastholdes til 50 års jubilæet. Fødselsdagen blev fejret med en fest, dels i Kongens Have og dels med en spisning i festsalen på Odense Rådhus med deltagelse af 94 herrer og damer. Da spisningen var overstået, sluttede man af med dans og fyrværkeri i gæstgiver Billes have ved Vestergade.

Ved jubilæet var det tydeligt, at der for alvor var ved at komme gang i selskabets virksomhed igen, og at man nu var bevidst om, at det først og fremmest gjaldt om at virke til gavn for landbruget.

Desværre eksisterer der ikke længere nogen medlemsliste for jubilæumsåret 1860, men en analyse af medlemslisten for 1866 med dens 362 medlemmer viser store forandringer i sammensætningen af medlemskredsen i forhold til selskabets første år (se tabel 3).

Forlagsboghandler S.F. Helm-Petersen (1838-1897) arvede så at sige selskabets kassererpost fra sin far i 1870 og beklædte posten i 18 år – fra tid til anden lagde han også ud af sine private midler, når der var lavvande i selskabets kasse. Han ledede det teoretiske landvæsenstinstitut i Vindegade 1872-77, og det var primært ham, der sørgede for at skaffe midler til bygningen af skolens egen bygning, der kunne indvies 1873 (Det kongelige Bibliotek).

Tabel 3. Erhvervsfordelingen blandt medlemmerne af Fyens Stifts patriotiske Selskab 1866.

Erhverv	Antal medlemmer	Procentandel af medlemskredsen
Landbrugere m.v.	231	63,8
Gejstlige	7	1,9
Håndværkere og handlende	51	14,1
Industridrivende	23	6,4
Service	40	11,0
Andre	2	0,6
Foreninger/firmaer	0	0
Uden erhvervsangivelse	8	2,2
I alt	362	100,0

Kilde: Trykt medlemsfortegnelse i årsberetning for 1866.

Hovedbygningen til et af de store fynske godser, Egebjerggård på Nordfyn, fotograferet omkring år 1900. Kusken er ved at køre ind på gårdspladsen, mens en af pigerne er i færd med at banke dyner midt i billedet (Otterup lokalhistoriske Arkiv).

Det gejstlige islæt, som havde været så tydeligt i 1811, var stort set forsvundet – også i ledelsen af selskabet. Nu var der kun syv medlemmer tilbage med tilknytning til kirkens verden, og de øvrige embedsmænd i det fynske område (der i tabellen figurerer under betegnelsen service og bl.a. omfatter folk med tilknytning til retsvæsen, militær og undervisning) indtog heller ikke længere nogen synderlig fremskudt position i selskabet. Andelen af håndværkere og handlende havde ikke ændret sig nævneværdigt i de forløbne godt 50 år, mens der var en positiv udvikling i antallet af industriforetagere i selskabet. Men helt grundlæggende var landbrugets dominans nu blevet meget tydelig: Mindst 231 af de 362 medlemmer havde en eller anden tilknytning til landbruget, og som noget nyt havde 58 indskrevet sig som gårdejere, 49 som gårdmænd og seks som gårdfæstere. Det store landbrug var blandt andet repræsenteret med 28 proprietærer, og det hører med i billedet, at flere fynske godsejere netop i 1866 indmeldte sig i selskabet. Samme år vedtog Rigsdagen den reviderede grundlov, der gav de store jordbesiddere en nøgleplacering i folkestyret i de følgende årtier.

Den geografiske opdeling af selskabets medlemmer, som ses i tabel 4, vidner også om store ændringer siden selskabets grundlæggelse. Sammenligner man tabellen med tabel 2, er den procentvise medlemsandel i Odense Herred (incl. købstaden) vokset fra godt 19% til næsten 40%, ligesom det falder i øjnene, at der procentuelt havde været fremgang i Åsum og Bjerre herreder fra henholdsvis 2,7 og 5,1% af medlemmerne

til henholdsvis 13,8 og 10,8% af medlemmerne. Med andre ord var der nu en langt stærkere koncentration af medlemmer i området omkring Odense. Mere end 80 af medlemmerne boede ganske vist i det hastigt voksende Odense, men en stor del af tilvæksten var også foregået i landområderne, mens selskabet eksempelvis havde mistet fodfæste på en stor del af det øvrige Fyn. De 48 medlemmer på Langeland og Ærø var nu svundet ind til én - nemlig greven på Tranekær. Landbrugernes dominans er allerede nævnt, og rigtig mange fynske godsejere var nu organiseret i selskabet - men her blandede de sig stadig med den dominerende kreds i Odense - lige fra borgmester L. Mourier over apoteker Gustav Lotze og bankdirektør Lorenz Bierfreund til den første leder af Albani Bryggerierne, Theodor Schiøtz. Ikke mindst de sidste tre var på flere fronter med til at forme byens overgang til det moderne, industrialiserede samfund, og i nogle sammenhænge kunne selskabet således stadig være et mødested mellem land og by.

En landøkonomisk afdeling

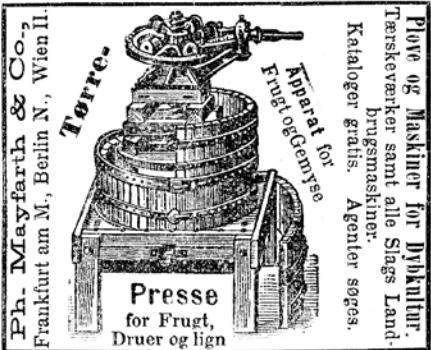
Landbrugets dominans blev meget tydelig kort efter 50 års jubilæet, da selskabets viceformand, etatsråd N.E. Hofman Bang fra Hofmansgave, på et møde i juli 1861 foreslog at oprette en særlig landøkonomisk af-

Tabel 4. Geografisk fordeling af Fyens Stifts patriotiske Selskabs medlemmer 1866, sammenholdt med folketællingen 1870.

Herred	Antal medlemmer	Procentandel af medlemskredsen	Indbyggertal i 1870 på Fyn og øerne	Procentuel befolkningsfordeling Fyn og øerne 1870
Odense	144	39,7	35.829	17,2
Bjerge	39	10,8	9.646	4,7
Båg	8	2,2	18.632	9,0
Gudme	9	2,5	12.474	6,0
Lunde	15	4,1	6.738	3,3
Salling	23	6,4	23.987	11,6
Skam	9	2,5	4.840	2,3
Skovby	19	5,2	11.119	5,4
Sunds	6	1,7	18.101	8,7
Vends	8	2,2	17.179	8,3
Vindinge	30	8,3	13.511	6,5
Åsum	50	13,8	8.173	3,9
Langeland Nørre	1	0,3	7.599	3,7
Langeland Sønder	0	0	9.247	4,5
Ærø	0	0	10.193	4,9
Jylland	1	-	-	-
København	0	-	-	-
Lolland-Falster	0	-	-	-
Uoplyst	0	0	-	-
I alt	362	100,0	207.268	100,0

Kilde: Trykt medlemsfortegnelse i selskabets arkiv.

Patriotisk Selskab udsendte i årene 1886-90 et medlemsblad for de fynske landboforeninger, men interessen for bladet var ikke stor nok til at sikre dets overlevelse. Bladet kom en gang om ugen, og her ses en annonce fra 30. januar 1888 (Stadsarkivet).

Ph. Mayfarth & Co.,
Frankfurt am M., Berlin N., Wien II.

Tørre-

Apparat for
Frukt og Gemyse

Presse
for Frugt,
Druer og lign.

Pløve og Maskiner for Dykkultur.
Tørskerevner samt alle Slags Land-
brugsmaskiner.
Kataloger gratis. Agenter søges.

Carl Mariboe, Fredericia Planteskole.
Specialitet: Skovtræer. Katalog sendes gratis.

deling inden for selskabet. I løbet af få måneder var forslaget gennemført, og formålet for den nye afdeling var kort formuleret at "fremme et forbedret agerbrug, en hensigtssvarende mejeriproduktion og en god husmandsbedrift".

Det blev samtidig vedtaget, at der af moderselskabets medlemsbidrag hvert år skulle afgives mindst to tredjedele til afdelingens virksomhed, dog mindst 400 rigsdaler årligt. Så var landbrugets forrang inden for selskabet understreget så tydeligt som vel muligt, og i vedtagelsen fokuserede man blandt andet på alt, der kunne fremme praktisk agerbrug, kvægavl og afsætningen af landbrugets produkter. Selskabets landbrugsskole i Odense blev udtrykkeligt holdt uden for den nye afdelings virke.

Der var under alle omstændigheder tale om en hidtil uhørt fokusering på et enkelt erhverv, og den svarede godt til udviklingen i selskabets medlemskreds. Hofjægermester F. Sehested, Broholm, blev formand for den nye afdeling, og det var tydeligt, at de store fynske jordbesiddere nu også besatte de vigtigste poster.

Posten som formand for det samlede selskab var i årene 1862-64 ganske vist besat af branddirektør S. Sørensen, Odense, men han blev også den sidste formand for selskabet, der ikke selv havde direkte tilknytning til jordbruget. I sin formandsperiode fik han reelt kun lov at præsidere over den lille del af selskabets virksomhed, der lå tilbage uden for den landøkonomiske afdeling, og for det landvæsensinstitut, han selv i forvejen ledede.

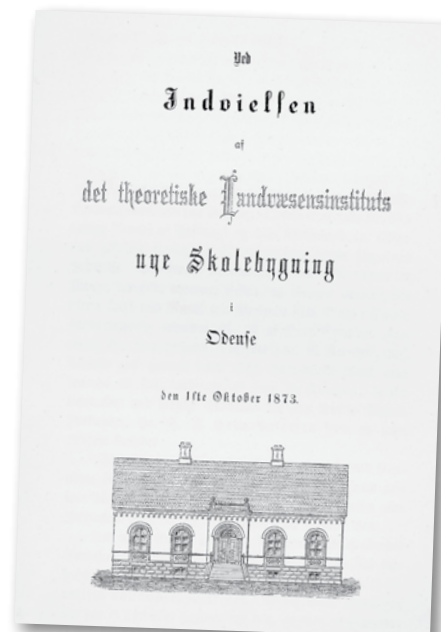
Den gennemførte ændring fik imidlertid ikke nogen lang levetid, og allerede i marts 1865 gennemgik selskabet en ny og meget væsentlig omdannelse. Den landøkonomiske afdeling blev nu igen nedlagt, og til gengæld blev kammerherre O. Sehestedt Juul, Ravnholt, valgt til ny formand for Fyens Stifts patriotiske Selskab, en post, han bestred igen de følgende 17 år frem til sin død. Hermed var det understreget for enhver, at selskabet havde udviklet sig til at være domineret af de store godsbesiddere, som udmærket kunne se fordelene ved et samvirke omkring faglige spørgsmål. Patriotisk Selskab var ved at antage karakter af en landboforening.

Landbrugsskole i egen bygning

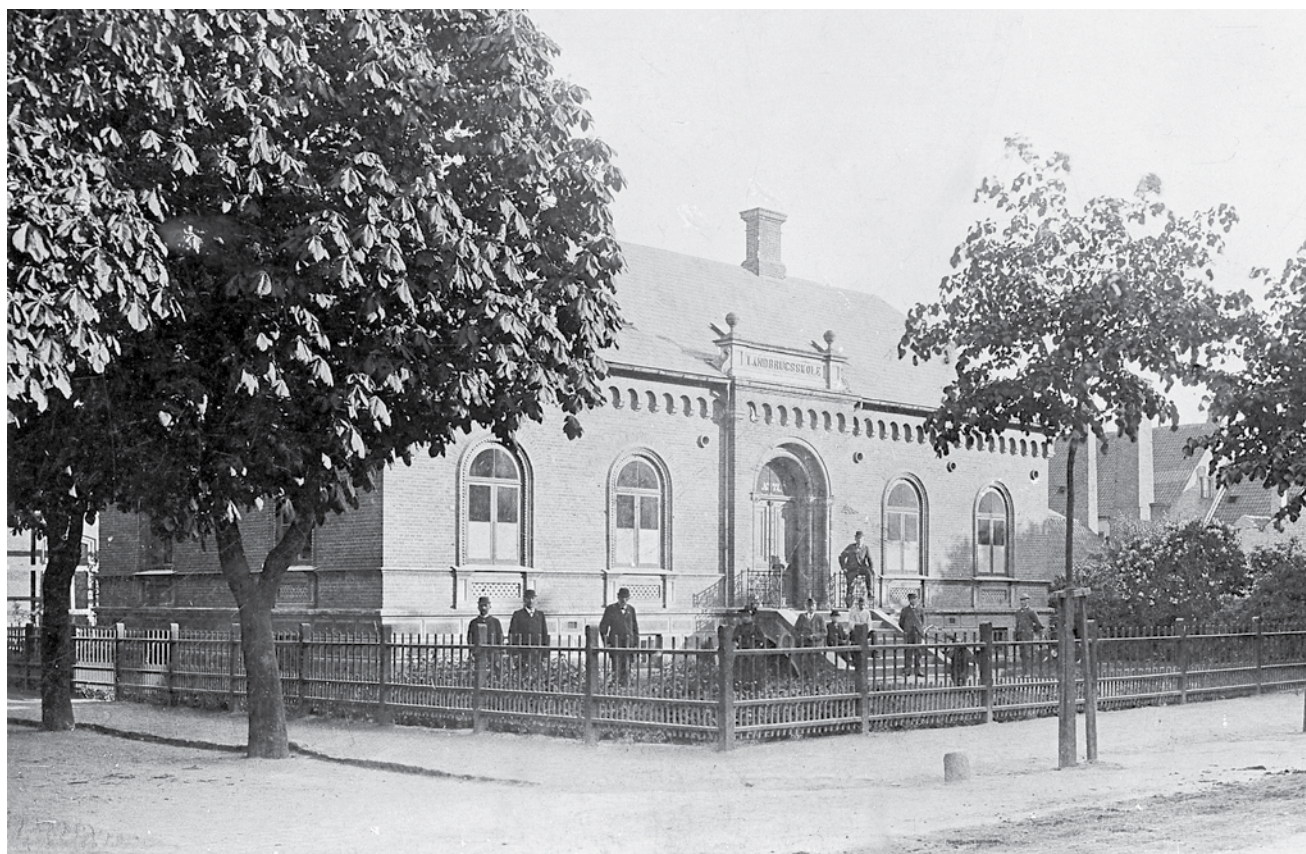
I 1871 var tilslutningen til Fyens theoretiske Landvæseninstitut så stor, at man måtte afvise elever, og da skolen samtidig havde en god økonomi, ikke mindst takket være forskellige offentlige tilskud, voksede ambitionerne.

Den mangeårige skolebestyrer, S. Sørensen, trak sig i 1872 tilbage fra stillingen, og det blev herefter selskabets kasserer, forlagsboghandler S.F. Helm-Petersen, Odense, der blev dens leder i de følgende fem år. Snart efter sin tiltræden som forstander lykkedes det ham sammen med en nedsat komité at rejse penge til opførelsen af en ny skolebygning til foretagendet, og den 15. november 1873 kunne Helm-Petersen på et møde i Patriotisk Selskab meddele, at den nye landbrugsskoles bygning nu var færdig. Den var bygget i Odenses udkant ved Vindegade, og da der kort tid senere blev anlagt en vej øst for skolen, kom den til at ligge på hjørnet af Vindegade og Klostervej - en adresse, som i de følgende 106 år skulle blive hjemsted for selskabet, snart under gadenummeret Vindegade 72.

Formentlig var 1870'erne det absolutte toppunkt i landvæseninstituttets historie. I vinteren 1876-77 gik der således hele 63 elever på skolen, og den fik et årligt tilskud fra selskabet på 1.000 kr. eller rundt regnet en femtedel af selskabets samlede udgifter på denne tid. Skolens inspektør gennem nogle år, Valdemar Petersen, blev i 1877 forfremmet til forstander for skolen, og han fik i løbet af kort tid nedbragt gælden og fornyet skolens samlinger. Trods en ihærdig indsats var han

Forside af program fra indvielsen af Patriotisk Selskabs landbrugsskole i 1873 samt foto af skolen i Vindegade engang i 1890'erne (Stadsarkivet og Odense Bys Museer).

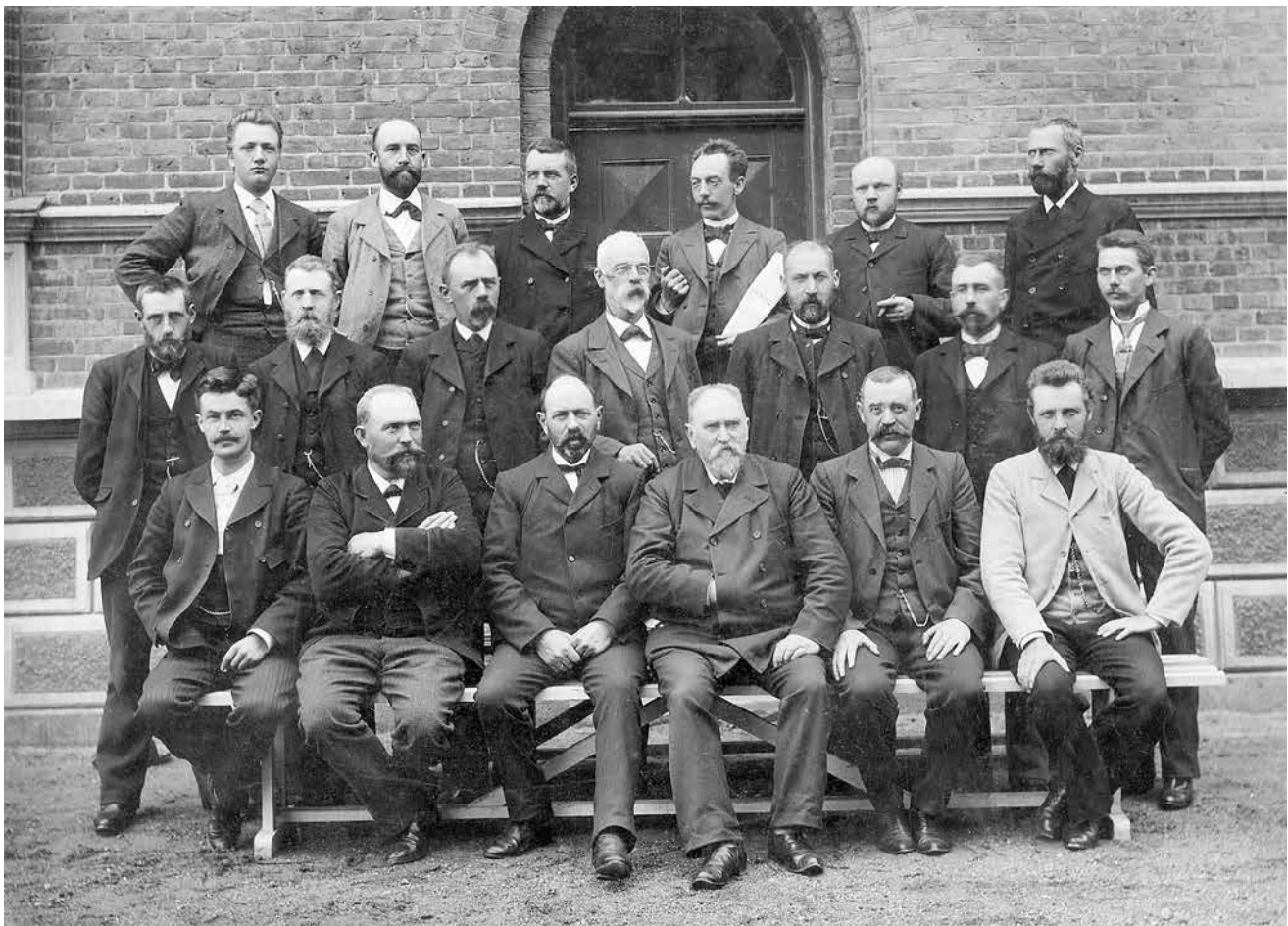

En samling kursister er her fotograferet sammen med deres lærere uden for landbrugsskolen i Vindegade i Odense omkring år 1900. Der er formentlig tale om landsbylærere på kursus i bogføring (Stadsarkivet).

imidlertid oppe mod uimodståelige kræfter, og da den grundtvig-koldske højskole i Dalum i 1886 blev omdannet til en egentlig landbrugsskole, viste det sig i løbet af nogle år, at landvæsensinstituttet ikke kunne stå sig i konkurrencen. Den var som følge af byens vækst snart liggende midt inde i et bykvarter, og da den samtidig var indrettet sådan, at eleverne ikke kunne bo på skolen, men normalt boede rundt omkring i byen eller hjemme, blev den agterudsejlet. Det kan nok heller ikke udelukkes, at de politiske strømninger i gårdmandsstanden var med til at svække landvæsensinstituttet.

På en generalforsamling i Patriotisk Selskab i 1891 udtalte et medlem sig direkte imod, at man fortsat ydede tilskud til skolen. I første omgang blev sagen søgt dysset ned, og i 1892 ændrede man undervisningsplanen, sådan at de to vintersemestre blev slået sammen til ét vinterkursus på 8½ måneds varighed fra 1. november. Det stabiliserede situationen noget, men angrebene fra utålmodige medlemmer, som efterhånden fandt skolen overflødig, fortsatte. Fra 1894 fik skolen dog en slags kunstigt åndedræt, idet man nu begyndte at afholde kurser i landbrugsbogføring i den almindelige sommerferie. Kurset – der blev arrangeret seks somre i træk – var primært rettet mod landsbyskolelærere, der derved kunne blive i stand til at udbrede deres kundskaber hjemme i sognene. 119 lærere deltog i undervisningen i løbet af de seks somre,

men den nye aktivitet kunne kun udsætte det uundgåelige, og i april 1902 besluttede selskabets generalforsamling at nedlægge skolen efter næsten 50 års virksomhed. Godt 1.000 elever havde nået at nyde godt af skolens undervisning. Patriotisk Selskab havde også på dette område været tidligt ude, og da beslutningen blev truffet, var man allerede i gang med at bruge den 29 år gamle bygning på nye måder.

Ledelse af fynsk landbrug

Det er allerede nævnt, hvordan betegnelsen gårdejer for alvor slår igennem i Patriotisk Selskabs medlemsfortegnelser midt i 1800-årene. Selvejendelsen var i fremgang som følge af landboreformerne fra slutningen af 1700-tallet, og den nye tids bønder begyndte også snart at interessere sig for fagligt samvirke.

Fyn fik sin første egentlige landboforening i 1841, nemlig i Vends Herred. I første omgang blev der tale om en enlig svale, men fra 1850'erne gik det stærkt: I årene 1855-59 oprettedes hele fem landboforeninger forskellige steder i det fynske område, og i 1872 blev der dannet en særlig nordfynsk forening. Flere fulgte efter i de næste årtier.

Udviklingen hang givetvis sammen med bondefrigørelsen og højskolebevægelsens sejrsgang ikke mindst i landbokredse, men det er klart, at Patriotisk Selskab blev stillet over for nye udfordringer med de nye

Gruppebillede fra landbrugsskolens haveside, ca. år 1900. De to centrale personer i første række er de samme på begge billeder på dette opslag, og som nr. 3 fra venstre i forreste række er det her kaptajn H. Schroll, Lykkenssæde, der var leder af sommerkurset i bogføring (Stadsarkivet).

foreningsdannelser, og der er næppe tvivl om, at det også kan bidrage til at forklare den grøde, der var i selskabet omkring 1860.

Ganske vist havde man tidligere forsøgt at opelske lokale initiativer, men med den styrke, de nye landboforeninger snart fik, kunne der let blive tale om en konkurrent til selskabet, der jo dækkede hele det fynske område. Og spørgsmålet var nu, om de nyvakte bønder ville foretrække den lokale organisering i stedet?

I første omgang er der ikke noget, der tyder på, at Patriotisk Selskab bekymrede sig synderligt om de fremvoksende, nye landboforeninger, og heller ikke oprettelsen af Foreningen af jyske Landboforeninger i 1872 med en lang række tilknyttede medlemsforeninger gav sig umiddelbare nedslag i overvejelser i Fyens Stifts patriotiske Selskab.

Men i 1880 kunne man ikke længere krybe udenom, og selskabets formand, kammerherre O. Sehestedt Juul, rejste da spørgsmålet på et møde i selskabet, om man skulle tilstræbe et foreningssamarbejde på Fyn, sådan som det allerede var gennemført i Jylland og på Sjælland.

Et udvalgsarbejde afklarede sagen for selskabets vedkommende, og der var stort set enighed om, at en fynsk sammenslutning ville kunne få en overordentlig gavnlig indflydelse på omfanget af den virksomhed, man ville kunne tilbyde medlemmerne. Først og fremmest hæftede man sig her ved, at de årlige dyrskuer i så fald kunne blive både større og bedre og dermed også mere formålstjenlige for avlsarbejdet. Patriotisk

Daglejere ved Dallund Avlsgård på Nordfyn samlet til fotografering i 1893. Det var tærskedag, så der var brug for ekstra medhjælp (Søndersø og Omegns lokalhistoriske Arkiv).

Det var ikke alle steder, mekaniseringen indfandt sig lige hurtigt. Dette billede af gårdejer Lars Peter Larsen fra Lille Ubberud, som er i færd med at beså sin mark, vidnede om en svunden tid, allerede da det blev taget i mellemkrigstiden (Herluf Lykke fot., Ubberud Lokalarkiv).

Selskab besluttede sig nu for at stille sig i spidsen for et sådant fynsk samvirke, som således ikke var groet op nedefra.

I løbet af et års tid blev der dels klarhed over, hvilke regler der skulle gælde for en fynsk samvirksomhed, og dels sikkerhed for, at de lokale landboforeninger reelt ønskede at tilslutte sig den omdannede struktur med Patriotisk Selskab i en absolut lederposition. Dette sidste var bestemt ikke nogen selvfølge i betragtning af den skærpede politiske strid, der var tale om på landsplan, og hvor ikke mindst gennemførelsen af den første provisoriske finanslov fra 1877 havde skilt vandene og havde skabt voldsomme modsætninger mellem Højre og Venstre.

Det var i den nye samvirksomheds vedtægter bestemt, at de lokale foreninger hvert år skulle afgive mindst 15% af deres medlemskontingenter til Patriotisk Selskab, og formålet med sammenslutningen blev beskrevet således:

”Formålet er ved siden af de lokale foreningers selvstændige virksomhed på en fyldigere og mere omfattende måde at virke for landboforholdenes og almennyttige øjemeds udvikling”. Herudover blev det betonet, at samvirket skulle være den repræsentation, som kunne give udtryk for

“Fyens Stifts landbointeresser”. Der var med andre ord også tale om en foreningspolitisk konstruktion af stor rækkevidde.

Samvirkets bestyrelse skulle bestå af formanden og næstformanden i Fyens Stifts patriotiske Selskab samt én repræsentant for hver af de tilsluttede landboforeninger. Der var ikke lagt op til noget formandsvalg i denne bestyrelse, så Patriotisk Selskab stillede så at sige automatisk med formanden, og den nye samvirksomhed skulle ikke have nogen egentlig generalforsamling

Konkret var dyrskuerne fremhævet som noget af det, der skulle samarbejdes om, og det var her bestemt, at Patriotisk Selskab skulle foranstalte et sådant dyrskue afholdt hvert andet år i Odense. Mindst halvdelen af dem, der skulle forestå den praktiske udførelse, incl. dommerne ved dyrskuerne, skulle være medlemmer af Patriotisk Selskab.

Patriotisk Selskabs lederskab var således helt klart defineret, men det er værd at bemærke, at der internt i selskabet var en vis uenighed om det hensigtsmæssige i den valgte form for samarbejde. Patriotisk

Gårdejer Lars Peter Larsen, Lille Ubberud, gør sig klar til såningen en gang i mellemkrigstiden - her var der ikke købt såmaskine (Herluf Lykke fot., Ubberud Lokalarkiv).

Selskabs senere næstformand, proprietær F. Andersen fra Rosendal ved Beldringe, mente således, at selskabet risikerede at miste både medlemmer og identitet ved den foreslåede ordning, ligesom han advarede imod mangelen på ligestilling mellem de foreninger, der nu kunne tænkes at tiltræde den fynske samvirksomhed. Ordningen kunne også - mente Andersen-Rosendal - føre til, at mange landbrugere foretrak medlemskab af de billigere lokale landboforeninger frem for Patriotisk Selskab. Men ved den afgørende afstemning var der kun tre medlemmer, der støttede Andersen-Rosendals forslag, mens flertallets indstilling kunne samle hele 38 stemmer.

Det stod nu tilbage at se, hvordan repræsentanter for mange sider af det fynske landbrug kunne arbejde sammen i en tid, hvor godsejere og gårdmænd stod på hver sin fløj i landspolitikken. Udgangspunktet med lokal enighed, men med national strid kunne have været bedre.

Medlemsblad og delegeretmøder

Den 11. januar 1886 begyndte Fyens Stifts patriotiske Selskab at udsende et medlemsblad, og det var ikke kun rettet til selskabets egne medlemmer. Det bar titlen *Medlemsblad for de fynske Landboforeninger, udgivet af Fyens Stifts patriotiske Selskab*, og første årgang af bladet var redigeret af selskabets næstformand, proprietær F. Andersen-Rosendal, samt dets sekretær, landinspektør A.N. Andersen. Bladet blev tilbudt til de forskellige fynske landboforeninger, der siden 1881 var samlet under Patriotisk Selskabs ledelse. Bladet var de første tre år i et format på ca. 20 x 13 cm og udkom en gang om ugen med 16 sider. Det rummede dels artikler med fagligt indhold, organisatoriske meddelelser fra de forskellige landboforeninger, markedsnoteringer og annoncer, og det stod også åbent for bidrag fra medlemmerne, men det var synd at sige, at læsernes bidrag oversvømmede bladet.

Formålet med udgivelsen var givetvis at styrke sammenholdet omkring foreningerne, og når det første nummer blev indledt med en redaktionel besværgelse af, at enighed gør stærk, er der ingen tvivl om, at det var ærligt ment. Landbruget havde i 1880'erne oplevet et hurtigt prisfald på dets produkter, og der var ikke mange forhåbninger at bygge på, hvis man vendte sig mod Rigsdagen, hvor den politiske kamp mellem Højre, der repræsenterede byerhvervene og det store landbrug, og Venstre, der frem for alt havde sin styrke i gårdmandsstanden, bølgede frem og tilbage med voldsom styrke. Den splittelse mellem kræfter med tilknytning til landbruget ville man gerne undgå på det lokale plan, og meget tyder på, at det i stort omfang lykkedes.

Allerede før første nummer af medlemsbladet udkom, havde det vist sig, at det ikke var alle de lokale landboforeninger, der støttede sagen, og da det i løbet af nogle år viste sig, at medlemmerne tilsyneladende heller ikke brugte medlemsbladet aktivt og i hvert fald stort set ikke skrev i det, fik de kritiske røster efterhånden overhånd. Ved årsskiftet 1888-89 trak proprietær Andersen-Rosendal sig ud af redaktionsarbejdet i skuffelse, og trods en relancering i et større format under ledelse af A.N. Andersen fik bladet snart dødsstødet. I 1889 trak Svendborg Amts landøkonomiske Selskab sig fra samarbejdet, og året efter var det økonomien, der kom til at gøre udslaget. Medlemsbladet kostede nu mere

Godsejer, kammerherre Ove Sehested Juul (1830-1882) arvede stamhuset Ravnholt i 1861 og kom forbavsende hurtigt til at indtage en central stilling i det fynske erhvervs- og foreningsliv. Han var formand for selskabet fra 1865 til sin død (L. Dinesen fot., Det kongelige Bibliotek).

Selskabets næstformand fra 1883 til 1892, proprietær F. Andersen-Rosendal (1839-1906), var initiativrig og kamplysten. Efter sin periode som næstformand i selskabet medvirkede han afgørende til at stable den såkaldte agrarbevægelse på benene i 1890'erne. Han var oprindelig uddannet lærer og gjorde en stor indsats på mange landbrugsfaglige områder (L. Dinesen fot., Stadsarkivet).

Jens Hansen, Kjøbenhavn K.

Komfurer.

Prisbelønnede. Eneudsalg.

20 Kr.

Fragnet frit leverede.

Messinggelænder til Forside og Endeplade 2 Kr. 25 Øre.

Komfurer, 2 Huller, 85 Pd., 7 Kr., Komfurer, 3 Kogehuller, Stegeovn, Bradepande og Endeplade, ca. 175 Pd., 15 Kr., alt er nyt, fragnet frit leverede.

Komfurer i over 42 forskellige Størrelser og Udstyring, saavel støbt som smedet Stegeovn, solideste Vare, smukkeste Udførelse. Største Udvalg af Kakkellovne i Danmark, over 92 forskellige Numre. Frostfri Pumper, 2 Alen høje, Vægt ca. 100 Pd., med Rør 24 Kr. Største Omsætning i Danmark og derfor de billigste Priser.

Forlang ny Prislister af 1ste Juli 1890. Priserne ere atter nedsatte til de gamle billige Priser for Forhøjelsen.

Jens Hansen, Vestergade 15.

Telefon 1072.

Kjøbenhavn K.

Indregistreret Varemærke.
Centrifugeolie No. 1 20 Øre
Mørk Maskinolie 10 Øre.
A. V. Branth, Hamburg &.

Annonce for støbejernskomfur m.m.
fra medlemsbladet 21. juli 1890
(Stadsarkivet).

end det dobbelte af, hvad man havde regnet med for første årgangs vedkommende, og det afgjorde sagen. Fyens Stifts patriotiske Selskab indstillede derfor efter fem årgange udgivelsen af medlemsbladet, formentlig i erkendelse af, at tiden endnu ikke var inde til et initiativ af denne type. Det blev derfor andre, der på længere sigt kom til at opfylde de almene informationsbehov inden for fynsk landbrug.

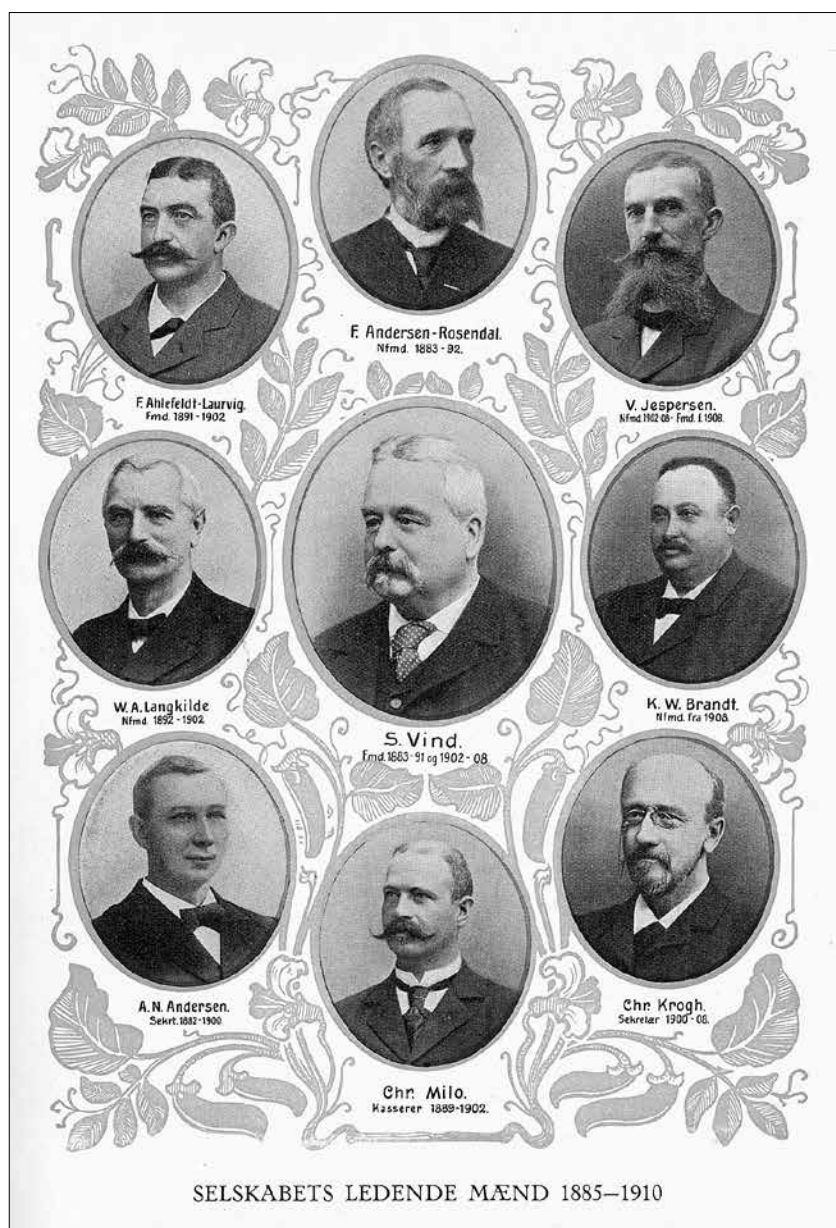
Til gengæld betød det tiltagende arbejde inden for den fynske samvirkssomheds rammer, at man løbende overvejede, hvordan arbejdet kunne fremmes bedst muligt og uden unødige forsinkelser. Det medførte bl.a. en væsentlig ændring i 1887, da der blev nedsat et forretningsudvalg inden for den samlede bestyrelse, og da man samtidig fik etableret en slags repræsentantskab i form af årlige delegeretmøder for repræsentanter fra de lokale fynske landboforeninger og for Patriotisk Selskab.

Det første delegeretmøde fandt sted på Odense Rådhus i dagene 28. og 29. oktober 1887, og ud over repræsentanterne for de forskellige lokale landboforeninger og for selskabets mange udvalg havde man indbudt repræsentanter for de tilsvarende foreninger på Sjælland og i Jylland, for Det kongelige danske Landhusholdningsselskab, for landbrugsforskningen og en lang række andre notabiliteter. I løbet af de to dage, mødet varede, var der planlagt foredrag om så forskellige emner som f.eks. kvægtuberkulose, ukrudt og dets bekæmpelse, stambogsføringens betydning for heste- og kvægavl og den påtænkte lovgivning om kunstmør, dvs. margarine. Mødet blev afviklet sådan, at der var lejlighed til en diskussion efter foredragene, og normalt blev der vedtaget resolutioner, så man ikke kun kunne rejse hjem med bevidstheden om at være blevet klogere, men også at have forsøgt at påvirke meningsdannelsen i samfundet. Selskabets formand, hofjægermester S. Vind, Sanderumgård, betonedede også her, hvor vigtigt det var, at landboerne stod sammen for at få indflydelse. For at dette møde virkelig skal få betydning, sagde han, "da er det absolut nødvendigt, at vi alle bliver enige

Bestilling paa analyseret Markfrø bedes snarest indsendt.

I de sidste to år af dets femårige levetid havde selskabets medlemsblad titlen Fyens Stifts patriotiske Selskabs Landbrugs-Tidende. Her en annonce for markfrø 25. marts 1889 (Stadsarkivet).

Selskabets ledende mænd i perioden op mod 100 års jubilæet i 1910. Godsejer, kammerherre S. Vind fra Sanderumgård var formand i to betydningsfulde perioder for selskabet og blev ved sin første tilbagetræden selskabets æresmedlem, så da han tiltrådte som formand igen i 1902, valgte man altså foreningens første æresmedlem til posten! (Gengivet efter N. Beck: Fyens Stifts patriotiske Selskab gennem 100 år).

i det store og væsentlige - lad der kun være meningsforskel om detaljer og uenighed om det mindre væsentlige - løsenet bør være enighed og fast sammenslutning udad til, enighed i de store principper i det væsentlige, og derfor bør også enhver bøje sine egne ønsker og meninger efter, hvad der kan tjene til det heles bedste; kun da vil dette møde få betydning”.

De følgende år blev delegeretmøderne store tilløbsstykker med undertiden over halvandet hundrede deltagere, og selv om man snart indskrænkede møderne til kun at være af en dags varighed, blev de hurtigt - ligesom i andre landsdele - vigtige politiske instrumenter for den samling i landboorganisationerne, som var undervejs. Det var derfor også med fuld ret, at formanden for Fyens Stifts patriotiske Selskab fra 1891, grev F. Ahlefeldt-Laurvig, Kærsgård ved Brenderup, på delegeretmødet

De sociale modsætninger på landet i slutningen af 1800-tallet lyser nærmest ud af maleren H.A. Brendekildes gennembrudsværk, Udslidt fra 1889. Den gamle og udslidte mand er faldet om på marken, og hustruen råber ud i intettheden. I Patriotisk Selskab var indstillingen til husmandsbevægelsen delt. Man gjorde en stor indsats for at præmiere de husmandsbrug, som blev passet bedst, men samtidig ville man også gerne fastholde en stor arbejdsstyrke til arbejdet på de store landbrug (Wermund Bendtsen fot., Fyns Kunstmuseum).

i 1892 understregede, at møderne med deres faglige indslag, diskussioner og resolutioner så at sige var det danske landbrugs hjerteslag, og det var ikke mindst gennem formandstalerne på disse delegeretmøder, at den skik fæstnede sig, at formanden for Patriotisk Selskab gav en generel oversigt over landbrugets øjeblikkelige kår, inden man gik over til den konkrete dagsorden. Det var her, at man i 1896 kunne glæde sig over, at flere års pres for at få et selvstændigt landbrugsministerium havde båret frugt – et pres, som Fyens Stifts patriotiske Selskab ganske vist ikke havde været alene om, men som netop var fremført i samvirke med landboorganisationer fra det ganske land. I 1899 havde landboforeningen på Ærø og Odense Omegns Landboforening sluttet sig til den fynske samvirksomhed, som dermed talte 11 foreninger med i alt 6.200 medlemmer. De fynske landboforeninger, som endnu stod under Patriotisk Selskabs ledelse, havde udviklet sig til væsentlige spillere i den politiske kamp om indflydelse på landbrugets rammevilkår, og det er tydeligt at se, at foreningernes indsats for f.eks. at få oprettet svineavlscentre og forsøgsstationer på planteavlens område relativt hurtigt bar frugt. På Fyn betød det bl.a. oprettelse af en planteforsøgsstation ved Årlev for statsmidler og statstilskud til flere svineavlscentre.

Dyrskuer og kvægavlsforeninger

En af de aktiviteter, som kom til at fylde rigtig meget i den nye foreningsdannelse, var de fynske dyrskuer. Hensigten var at sætte fokus på fremme af avlen, men sådanne skuer var på denne tid langt fra noget nyt.

Det er allerede nævnt, at selskabet i forening med Odense Væddeløbs Komité arrangerede et par dyrskuer allerede i 1830'erne, og at denne del af virksomheden var kommet ind i en mere fast gænge fra 1850'erne, hvor der kom mere fokus på den animalske del af landbruget, og hvor der blev gennemført en lovgivning, der understøttede dyrskueaktiviteter med statstilskud. Den landøkonomiske afdeling i selskabet, der fungerede i begyndelsen af 1860'erne, havde nærmest som en selvfølge dyrskuerne på arbejdsprogrammet, og selskabet arrangerede også i årene op til 1881 stort set hvert år sit eget dyrskue i Odense, ofte i forbindelse med de såkaldte statshingsteskuer.

Selskabet prøvede ved flere lejligheder at få et samarbejde i stand med andre fynske landboforeninger om fælles dyrskuer for på den måde yderligere at styrke kappestriden mellem avlsbevidste landmænd. De fleste af disse anstrengelser var forgæves, men selskabet prioriterede området og anvendte gennem årene stadig stigende beløb til sit eget dyrskuearbejde. Først med dannelsen af den fynske samvirksomhed under selskabets ledelse i 1881 kom der for alvor gang i samarbejdet

Det er næsten ikke til at tro det, men billedet herunder er også malet af H.A. Brendekilde, der hurtigt efter sit gennembrud fandt ud af, at der nok var en større afsætningsmulighed for billeder af den type, som ses her, hvor et af Patriotisk Selskabs medlemmer, den odenseanske grosserer C.H. Schnakenburg (1853-1915) er afbilledet sammen med familie og venner. Grosserereren havde sikkert også kunder på landet og havde derfor en egeninteresse i at stå sig godt med mange af selskabets medlemmer (Svend Møller fot. efter maleri 1893 på Fyns Kunstmuseum, Stadsarkivet).

TIL HØJRE:

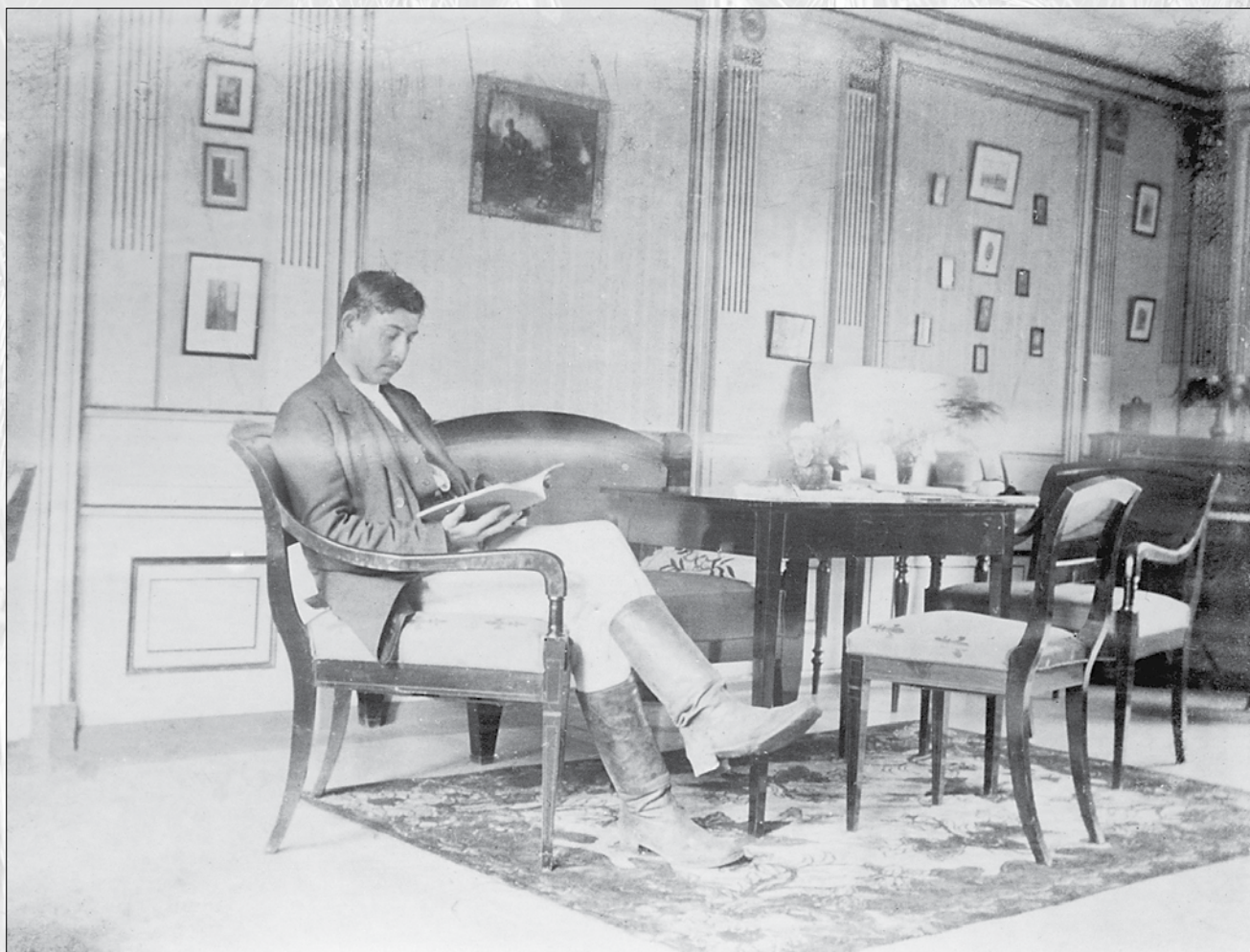
Rød Dansk Malkerace var igennem årtier et begreb, og kvægavlsarbejdet stod i slutningen af 1800-tallet i fokus hos Patriotisk Selskab.

På billedet ses præmiekvæg fra Egøgård i Bellinge 1906 - her arbejdede man bl.a. med udvikling af den såkaldte Bellingestamme (Bellinge lokalhistoriske Arkiv).

NEDERST:

Proprietær K.W. Brandt (1864-1929), Elsesminde i Sanderum, var næstformand i Patriotisk Selskab 1908-13 og drev et mønsterlandbrug med stor vægt på dyreholdet. Han vandt talrige præmier for dyr fra sine besætninger, og fra 1907 var der også et forsøgslaboratorium på gården - kaldet verdens første svineforsøgsstation (Stadsarkivet).

ØVERST:
Folkeholdet på Elsesminde i Sande-
rum i begyndelsen af 1900-tallet.
Proprietær K.W. Brandt ses med
rundpuldet hat midt i billedet på
næstbagerste række (Stadsarkivet).

TIL VENSTRE:
En Elsesminde-ko bedømmes.
Længst til højre med kasket ses
stående proprietær K.W. Brandt, og
nr. 4 fra højre er forpagter F. Hempel
Syberg, der gjorde en omfattende
indsats for at fremme fynsk kvægavl
(Stadsarkivet)

Hornsby's

Benyttes og anbefales af Landets største Landmænd og Tærskeselskaber.

Damp-Tærskværker

med og uden fast Staksætter

Nedsat Fabrikpris

Gunstige Betalingsvilkår

LOCOMOBILER

med ind- og udvendig Cylinder

H. ROTHENBORG, Eneforhandler, Vesterbrogade 2 A. Kjøbenhavn V.

Paa Fyen benyttes og anbefales disse Værker bl. a. af:

Hr. **Kammerherre Treschow**, Brahesborg pr. Assens.
 » **Hofjægermester Vind**, Sanderumgaard pr. Marslev.
 » **Forpagter Abel**, Glorup pr. Nyborg.

Alle Arter **Landbrugs- og Mejerimaskiner** i nyeste Konstruktioner til billige Priser.

Dampmotorer, brændselsbesparende, lette at passe, billige at anskaffe.

Liggende Dampmaskiner og Kjædler. Gasmotorer.

Havebrugsredskaber og Møbler, Støbegodsm m. Mejeri-Anlæg udføres imod Garanti.

Reparationer foretages meget billigt.

Prisliste og Overslag tilsendes franko og gratis.

H. Winkel,
 Vesterbrogade 2 D, Axelhus,
 Kjøbenhavn V.

Annonce for damptærskværker og lokomobiler fra Patriotisk Selskabs medlemsblad 1887 (Stadsarkivet).

med de øvrige landboforeninger på dyrskueområdet. Det var - kan man roligt sige - på høje tid, for omstillingen af dansk landbrug fra vegetabilsk til animalsk produktion var for længst kommet i gang, og i juni 1882 begyndte det første danske andelsmejeri i Hjedding ved Varde sin produktion.

De nye andelsmejerier spredte sig med lynets hast - også på Fyn - men netop denne bevægelse var ikke i særligt fokus for Fyens Stifts patriotiske Selskab. I 1862-63 havde selskabet medvirket til at skaffe kapital til et såkaldt fællesmejeri ved Marslev, men havde ved den lejlighed brændt fingrene, og da det primært var de mindre landbrugere, der kunne høste de største fordele af andelsmejerierne, er det meget forståeligt, at man så godt som intet hører til den nye mejeribevægelse i selskabets årsberetninger.

Så meget desto stærkere var dog interessen for selve kvægavlens udvikling - og det var selvfølgelig også et emne, der måtte have stor interesse for både større og mindre brug - og derfor voksede dyrskuerne og interessen for dem videre efter samvirksomhedens dannelse. På generalforsamlingen i Patriotisk Selskab i marts 1897 kunne en stolt formand da også fremhæve det foregående års fællesskue i Odense som det hidtil største og bedste dyrskue, selskabet havde haft - med deltagelse af omkring 1.000 dyr.

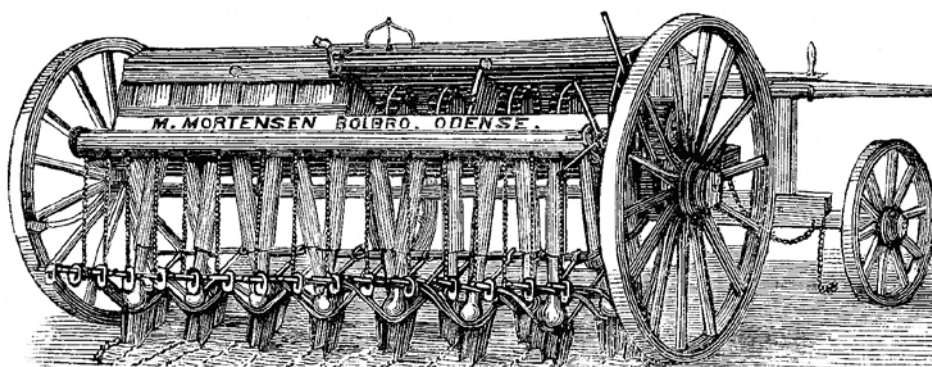
Selskabets indsats for kvægavlen var imidlertid ikke begrænset til dyrskuerne. Et af de mange faste udvalg, som den nye samvirksomhed nedsatte i 1885, havde netop kvægavlens forbedring som arbejdsområde, og det fik i denne sammenhæng stor betydning, at forpagteren på Gelskov, F. Hempel Syberg, kom ind i arbejdet. De første fynske kvægavlsforeninger, hvor man typisk gik sammen om at anskaffe en avlstyr, blev dannet i 1886 efter inspiration udefra, men først da Hempel Syberg i begyndelsen af 1890'erne begyndte en egentlig agitationsvirksomhed rundt omkring på øen, kom der for alvor fart over feltet - og i 1901 kunne man således bryste sig af hele 51 kvægavlsforeninger. Fra 1897 kom der også gang i oprettelsen af talrige kontrolforeninger på Fyn - hvor en assistent typisk rejste rundt for at veje og kontrollere mælken og dens fedtindhold - og hvor man samtidig førte kontrol med det foder, dyrene havde fået, sådan så man hurtigt kunne få et overblik over, hvor meget foder der skulle til, for at en ko kunne producere et pund smør. Det var en pædagogik, der var til at forstå, og de 51 kvægavlsforeninger fik i årene frem til 1901 følgeskab af 39 kontrolforeninger. Næsten alle fulgte de bestemmelser, som var udarbejdet i den fynske fællesledelse. Ikke noget dårligt resultat af den virksomhed, som Fyens Stifts patriotiske Selskab havde sat i gang sammen med de øvrige fynske landboforeninger.

Sådanne initiativer blev dels befordret gennem den nævnte inspiration udefra og dels af lokale ildsjæle og gennem en organisation, der var tilpasset til tidens krav, og det fik i den sammenhæng betydning, at man nu begyndte at indse, at man også måtte antage lønnet hjælp til at føre arbejdet frem - eller med andre ord, at de spæde tegn, som der havde været til ansættelse af landskonsulenter på landbrugets område, nu også måtte gives mulighed for at virke lokalt.

Landhusholdningsselskabet strittede ganske vist imod, at man lavede uafhængig konsulenttjeneste på Fyn, men i slutningen af 1890'erne kom gennembruddet. Landbrugskandidat J. Otto Pedersen, Allerup, virkede al-

M. Mortensens maskinværksted på Vesterbro i Odense var leveringsdygtig i radsåmaskiner af denne type - annonce fra selskabets medlemsblad 25. februar 1889 (Stadsarkivet).

For Agerbrugsmaskiner og Rødskeer
er mig tilkendt 14 Første-

og Høstepremier, 20 Diplomer,
Sølv- og Bronzemedaljer.

Radsaamaskiner,

tilkendt højeste Præmie 120 Kr. ved Arbejdsprøven i Aalborg 1883 og første Klasses Medaille i Kjøbenhavn 1888, anbefales og haves paa Lager og sælges mod fuld Garanti.

NB. Bredsaamaskiner og Agerbrugsredskaber i stort Udvalg.

TIL HØJRE:

Sognets første selvbinder - fra Egøgård i Bellinge 1902. De første mejemaskiner dukkede op allerede omkring 1880 og gav en betydelig lettelse i høstarbejdet. Men mange steder gik der lang tid, inden man fik dem anskaffet (Bellinge lokalhistoriske Arkiv).

NEDERST:

Andelsmejerier dækkede stort set Fyn i løbet af et par årtier. Her fejrer Korup Andelsmejeri sit 25 års jubilæum i 1915. Personale, mælkekuske og bestyrelse er samlet til fotografering på festdagen (Korup Lokalkarkiv).

ØVERST:

Kornet køres hjem til tærskning, formentlig på Egøgård i Bellinge i begyndelsen af 1900-tallet. De første mejemaskiner skar kun kornet af, hvorefter høstfolkene måtte binde negene med håndkraft og efterfølgende med hestevogn transportere kornet hjem (Bellinge lokalhistoriske Arkiv).

TIL VENSTRE:

Såningen er i gang - foto fra enkefru Marie Kirstine Knudsens gård i Hunderup ved Odense omkring år 1900 - nu Hotel Knudsens Gaard (N.M. Knudsen fot., Stadsarkivet).

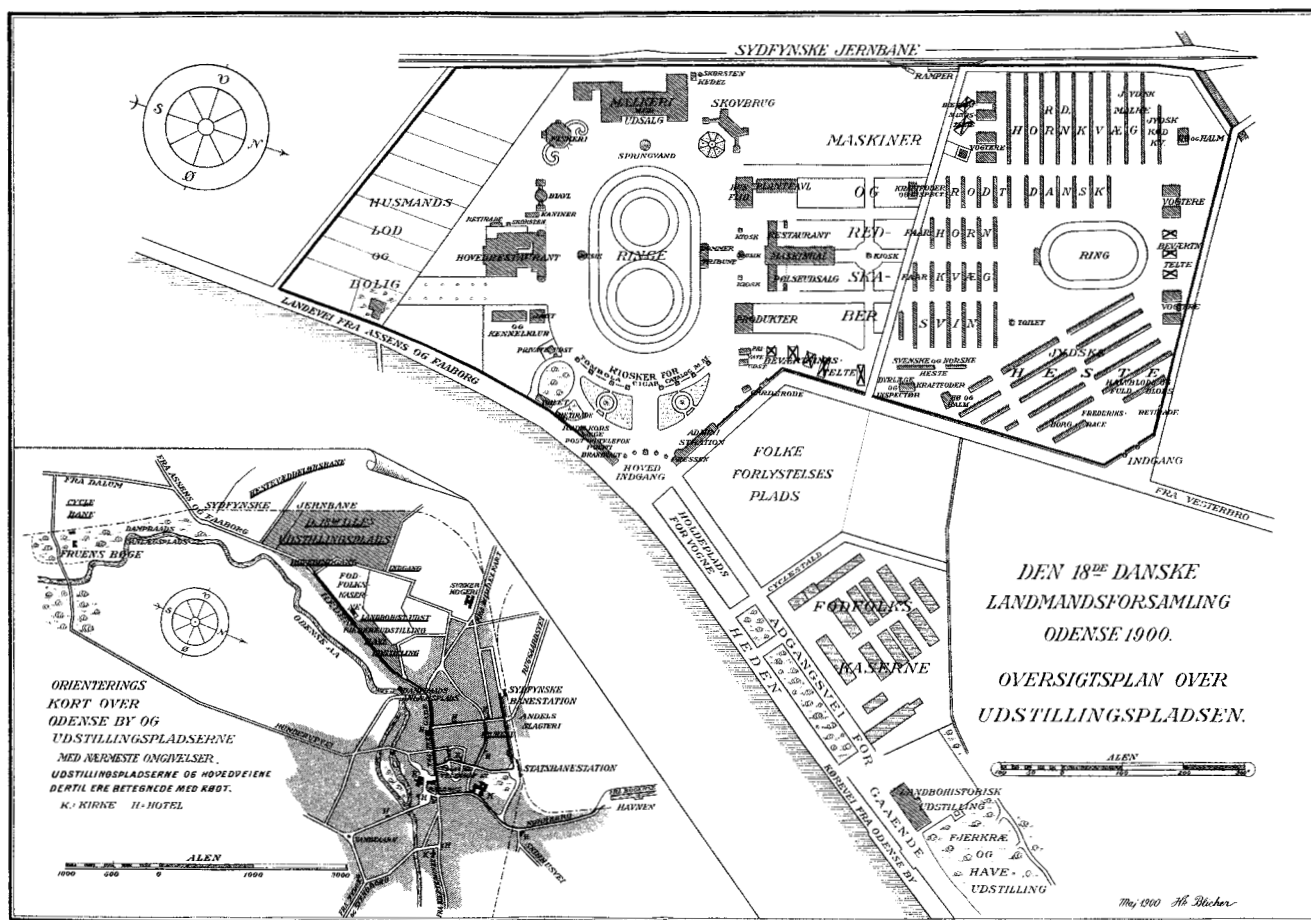
Forpagter F. Hempel Syberg (1837-1929) spillede en stor rolle for indførelsen af rationelle metoder i fynsk kvægavl og var fra kort før år 1900 leder af et samlet fynsk kvægavlskontor i Vindegade i Odense (Det kongelige Bibliotek).

lerede fra 1893 som ulønnet konsulent for kvægavlsvirksomheden, men en officiel udnævnelse og løn fik han først fra 1. april 1898, hvor han således blev selskabets første lønnede konsulent. En anden landbrugskandidat, Nissen Petersen, blev også medarbejder på det konsulentkontor, som man netop fra 1. april 1898 indrettede i selskabets skolebygning i Vindegade i Odense. Ved samme lejlighed blev skolebygningen udvidet. Prioritetsgælden voksede ved den lejlighed fra 6.000 til 12.000 kr., men det bekymrede ikke selskabets bestyrelse voldsomt, for den ville efter ombygningen formentlig repræsentere en værdi af omkring 50.000 kr.

Andre aktiviteter

Der var med andre ord grøde i arbejdet på flere fronter, og man kan næsten blive helt forpustet ved at se de aktiviteter, som selskabet som den ledende landboforening på Fyn stod for f.eks. i 1896-97. Dyrskuevirksomheden og det årlige delegeretmøde stod selvfølgelig stadig centralt, ligesom man forsøgte at holde liv i en omfattende mødevirksomhed - både i selskabets eget regi og ved fordeling af statstilskud til foredragsturneer i de lokale landboforeninger af særligt kyndige og pædagogiske fagfolk. En anden aktivitet, der blev brugt mange kræfter på i denne periode, var den årlige konkurrence om præmiering af "ypperligt dyrkede huslodder", hvor man gjorde brug af ikke mindre end 24 lokale dommerudvalg med hver fire medlemmer. I det forudgående år havde de 24 udvalg bedømt hele 172 husmandsbrug på Fyn, af hvilke 151 fik forskellige præmier, og ikke mindst på dette område trådte selskabet i

en årrække i karakter som præmieselskab nogenlunde svarende til Det kongelige danske Landhusholdningsselskab. Hertil kom, at selskabets ledelse repræsenterede Fyn i De samvirkende danske Landboforeninger og på forskellige måder virkede for at styrke landbrugets politiske indflydelse, ligesom stambogsføring og andre initiativer til støtte for avlsarbejdet for længst var taget op.

En forsamling uden lige

I dagene fra den 30. juni til den 11. juli 1900 afholdtes et af de største arrangementer i Odense nogen sinde, nemlig den 18. danske Landmandsforsamling, og det var reelt inderkredsen fra Fyens Stifts patriotiske Selskab, der stod for koordinationen af det store arrangement. I kraft af selskabets dominerende stilling inden for den fynske samvirksomhed var der ikke noget underligt heri.

Den nedsatte komité, der havde ansvaret, havde ganske vist Oden- ses borgmester, J.F. Simony som formand, men samtidig var det Patrio- tisk Selskabs formand, grev F. Ahlefeldt-Laurvig, Kærsgård, der kunne smykke sig med titlen som præsident, den tidligere formand for selska- bet, hofjærgermester S. Vind, Sanderumgård, der var vicepræsident, og selskabets næstformand, godsejer W.A. Langkilde, Bramstrup, der var

Oversigt over udstillingsarealet for den 19. danske landmandsforsamling i Odense i sommeren 1900. Sdr. Boulevard med fodfolkskasernen hed dengang endnu Heden (Gengivet efter beretningen fra landmandsforsamlingen).

TIL VENSTRE:

Folkehold på en gård med omkring 100 tønder land under plov, det senere Hotel Knudsens Gaard i Hunderup ved Odense - foto 1896. I høsttiden var der givetvis endnu flere beskæftigede (Stadsarkivet).

Fortsættes side 57

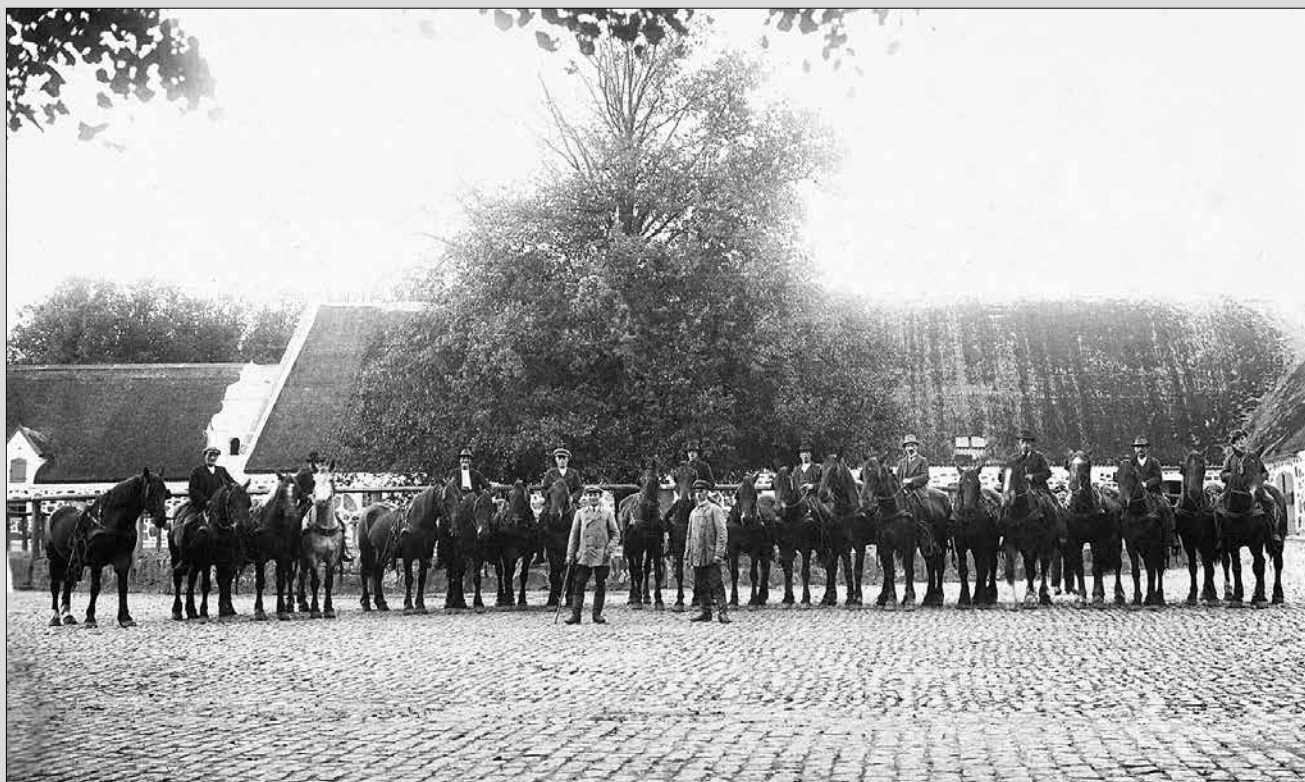
Tre formænd - og en næstformand

Fyens Stifts patriotiske Selskab var i de første mange år efter omdannelsen i 1865 præget af stor kontinuitet i ledelsen. I årene 1864-1908 var der således kun tre mænd, der fik lejlighed til at prøve kræfter med formandsposten, og de kom alle fra adelsslægter med lang tilknytning til det fynske område.

Da godsejer Ove Sehestedt Juul (1830-1882) i 1864 som 34-årig overtog formandsposten, havde han kun i fire år ejet Ravnholt. Han havde en fortid som officer i den østrigske hær og kom lynhurtigt efter sin overtagelse af Ravnholt til at indtage en central position både i fynske og landsdækkende organisationer. Fra 1867 var han eksempelvis formand for Fyens Disconto Kasses repræsentantskab, han var med ved stiftelsen af De danske Sukkerfabrikker, og 1866-1875 havde han sæde i Landstinget. Han havde som nævnt også hovedansvaret, da de lokale fynske landboforeninger fra 1881 kom ind under Patriotisk Selskabs ledelse, men døde allerede året efter, hvorefter den hidtidige næstformand, hofjægermester Sophus Vind (1842-1913), Sanderumgård, valgtes i kampvalg med baron Carl Frederik Sophus Vilhelm Juel-Brockdorff, Tåsinge, med 85 stemmer mod 81. Valgmødet var utrolig velbesøgt, der blev optaget et stort antal medlemmer netop på dette møde, og der havde været agiteret stærkt forud for valget, givetvis også med geografiske undertoner, idet baronen fra Tåsinge var formand for Svendborg Amts landøkonomiske Selskab.

Hofjægermester Vind formåede imidlertid klart at fastholde og udbygge Patriotisk Selskabs stilling som den ledende fynske landboforening i sin første formandsperiode, der strakte sig til 1891, og han lagde

Når mandskabet skulle mønstres på en af herregårdene, viste man også gerne arbejds- og rideheste frem. Billedet her er fra herregården Hvedholm ved Faaborg (Horne Folkemindesamling).

bestemt ikke fingrene imellem, da han trak sig tilbage: "Jeg har elsket min virksomhed i selskabets tjeneste; jeg kan godt sige, det har været mit halve liv ...". Allerede samme år blev han udnævnt til æresmedlem.

Hans efterfølger, grev F. Ahlefeldt-Laurvig (1853-1909), Kærsgård, blev ligeledes valgt ved kampvalg, men også han kom med årene til at sidde sikkert i sadlen. Han repræsenterede tydeligvis de samme lag af det fynske landbrug som sine to forgængere, og hans formandsperiode strakte sig frem til 1902, hvor han nedlagde sit hverv umiddelbart efter, at det havde vist sig nødvendigt at opgive selskabets ledelse af den fynske samvirksomhed og gøre Fyens Stifts patriotiske Selskab til én blandt mange fynske landboforeninger. Nogen stor smerte betød det nu næppe for den afgående formand, for den første formand for den nye og mere selvstændige fynske samvirksomhed var såmænd hans bror, der var lensgreve på Tranekær. Og i Patriotisk Selskabs regi vendte hofjærgermester Vind i 1902 tilbage til formandsposten, som han nu beklædte i yderligere seks år.

Der er næppe tvivl om, at det ikke var tilfældigt, at formandsposten i de mange år forblev inden for så begrænset en kreds. De pågældende var så at sige hjemmefra vant til at gå forrest og repræsenterede fynske godser i den helt store klasse, og godsejere som ledere af de fremvoksende landboforeninger var i det hele taget ikke noget særsyn.

Ved valget af hofjærgermester S. Vind til formand for selskabet efter Sehestedt Juuls død i 1882 blev posten som næstformand også nybesat, og også her var der kampvalg om posten. Proprietær F. Andersen, Rosendal ved Beldringe, blev den foretrukne. Det var ikke mindst bemærkelsesværdigt, fordi proprietæren i 1881 havde været i klart mindretal, da man strikkede ordningen med en fynsk samvirksomhed under selska-

Herskab og tjenestefolk på Hvedholm i begyndelsen af 1. verdenskrig - ligesom billedet side 54 er billedet her taget af en omrejsende fotograf (Horne Folke-mindesamling).

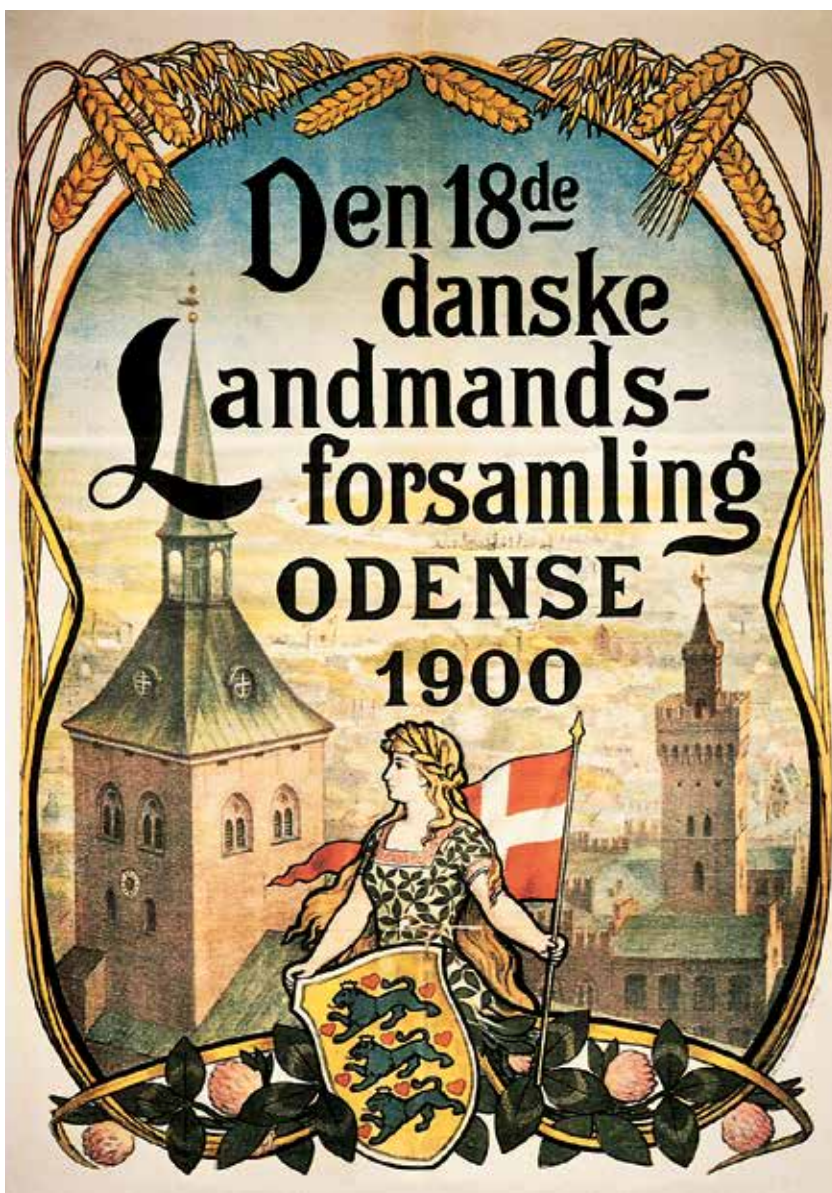

bets ledelse sammen. Og selv om Andersen-Rosendal i det følgende par årtier kom til at indtage en central plads i dansk landbrugs organisering, nåede han ikke formandsposten i Fyens Stifts patriotiske Selskab.

Andersen-Rosendal bestred næstformandsposten i Patriotisk Selskab fra 1883 til 1892, og da han trak sig tilbage, havde han nået en så stærk position, at han ligefrem blev fejret med en æresmiddag på Hotel Skt. Knud i Vestergade i Odense. Det var en ære, som ellers kun overgik nogle af selskabets formænd som f.eks. hofjægermester Vind. Andersen-Rosendal var i mangt og meget en havkat i hyttefadet. Han havde under sin næstformandsperiode været med til at tage initiativ til det privatejede aktieselskab Odense Svineslagteri, og æresmiddagen blev ikke det sidste, de fynske landmænd hørte til ham. I maj 1893 var han således initiativtager til den såkaldte agrarbevægelse, der tog form efter et stort folkemøde i Fruens Bøge ved Odense, hvor mere end 2.000 fremmødte i vanskelige år for landbruget krævede praktisk reformlovgivning af Rigsdagen i stedet for "storpolitik". Man var med andre ord trætte af den langtrukne kamp mellem Højre og Venstre. Man besluttede derfor at danne en forening, Agrarforeningen, og den fik efter egne opgivelser 70.-80.000 medlemmer i løbet af et halvt år. Foreningen skulle - hed det sig - styrke arbejdet for landbrugets interesser. Den nye forening var et klart faresignal for de eksisterende landboforeninger, og alene dens eksistens var med til at skabe det miljø, som muliggjorde det storpolitiske forlig mellem Venstre og Højre i 1894, der samme år førte til ministeriet Estrups afgang. Så gjorde det nok Andersen-Rosendal mindre, at f.eks. *Assens Avis* havde stemplet hans nye forening som et opgør med alle de politikere, "der ikke kommer agende til København på en møgvogn".

Fra maskinhallens indre ved landmandsforsamlingen i Odense 1900. Her var der udstillet det nyeste inden for landbrugs-, skovbrugs- og havebrugsmaskiner, og ved indgangen stod to såkaldte lokomobiler (Gengivet efter Illustreret Tidende nr. 40, 1900).

Plakat fra landmandsforsamlingen i Odense 1900 - et rigtigt tilløbsstykke. Fædrelandet og land og by bundet sammen i ét billede - til højre i billedet Odense Rådhus, som dengang havde tårn (Erhvervsarkivet).

næstformand. Endvidere var det selskabets sekretær, landinspektør A.N. Andersen, og dets kasserer, boghandler Chr. Milo, der varetog de administrative hverv, mens der kun var blevet én plads i komiteen til en repræsentant for de andre fynske landboforeninger.

De danske landmandsforsamlinger kunne føre deres historie tilbage til 1845, hvor Det kongelige danske Landhusholdningsselskab havde samlet landbrugets bedste mænd til drøftelser, og hvor der samtidig blev afholdt mindre udstillinger. To gange havde landmandsforsamlingerne været henlagt til Odense, nemlig i 1846 og i 1863, men i år 1900 havde udstillingsdelen for længst fået en helt dominerende plads ved arrangementet, og der gik da også næsten tre år, fra Odense i oktober 1897 blev udpeget som værtsby, og til udstillingen kunne åbne på de store marker langs Sdr. Boulevard, hvor militæret til daglig havde øvelsesplads. Hele 80 tønder land blev brugt til udstillingen.

Mere end 2.000 store dyr og 2.800 stykker fjerkræ var tilmeldt den del af udstillingen, der havde form som dyrskue, og hertil kom, at der på pladsen var opført over 100 større og mindre bygninger, primært til udstillinger og stalde, men også forskellige tribuner, logibygninger, fodermagasiner, kiosker, toiletter m.v. – og over 150 pressefolk var med på den præsentationstur, som blev gennemført nogle få dage inden udstillingens åbning. Den mest spektakulære bygning var et arbejdende mejeri med en kæmpemæssig smørudstilling ("smørslottet"), men herudover var der også en stor maskinhal, der bød på det nyeste til landbrug, skovbrug og tørveindustri. En række af de vigtigste bygninger var tegnet og projekteret af en af tidens store arkitekter, Anton Rosen, der havde vundet opgaven i en konkurrence. Derudover havde man fået lov at låne fodfolkskasernens eksercerhus til en landbohistorisk udstilling, og man havde samlet omkring 5.000 genstande til udstillingen landet over. På den måde var det muligt at illustrere den fremgang, landbruget havde gennemlevet gennem de seneste generationer. Endelig havde man ud mod Sdr. Boulevard fundet plads til et nyopført "mønsterhusmandsbrug", utroligt nok i bindingsværk! Jordlodden til huset var til dels lejet af Odense Kommune, og kort før udstillingens åbning flyttede en af de husmænd, som tidligere var præmieret af selskabet for sin udmær-

Den 3. juli 1900 ankom kronprins Frederik, den senere konge Frederik VIII, til statsbanegården i Odense for at deltage i festlighederne i forbindelse med landmandsforsamlingen. Kronprinsen ses til venstre på løberen (G.P. Jacobsen fot., Stadsarkivet).

kede bedrift, ind sammen med sin familie og sin besætning, bestående af to køer, en kalv, seks fedesvin og en so.

Desværre blev landmandsforsamlingen ikke begunstiget af godt vejr - tværtimod silede regnen ned, så det til sidst blev nødvendigt at forlænge udstillingen med tre dage. Kronprinsen, den senere kong Frederik VIII, besøgte udstillingen den 3. og 4. juli, og alt i alt samlede udstillingen omkring 100.000 gæster, ganske imponerende når Odense kun havde omkring 40.000 indbyggere. Selv om besøgstallet langt fra var så stort, som man havde håbet, og der derfor blev tale om underskud, så havde landmandsforsamlingen ført uanede mængder af interesserede til Odense, og den var blevet et vidnesbyrd om, hvad man kunne opnå ved samvirke.

Patriotisk Selskab hang ikke på underskuddet, men til gengæld er der meget, der tyder på, at krumptappen i arrangementet gennem tre år, selskabets sekretær, landinspektør A.N. Andersen, her fik sit banesår. I hvert fald døde han pludseligt af et hjerteslag 14 dage efter landmandsforsamlingens afslutning, bare 47 år gammel - næppe uden sammenhæng med den helt ekstraordinære arbejdsbyrde, han havde været udsat for i perioden op til og under landmandsforsamlingen.

På den lange bane er det vigtigere at konstatere, at landmandsforsamlingen i Odense i juni-juli 1900 blev den sidste af sin art. Planlægningsmæssigt og økonomisk var man nået op på et uoverkommeligt niveau, men samtidig spillede det givetvis også en rolle, at det politiske systemskifte i 1901 banede vej for en tid, hvor de forskellige afskygninger af partiet Venstre kom til magten, og der nogenlunde samtidig skete store ændringer i fynsk landbrugs organisatoriske struktur. Det var en omvæltning, som også fik stor betydning for Fyens Stifts patriotiske Selskab.

I forgrunden af dette fotografi fra landmandsforsamlingen i Odense i sommeren 1900 ses dommertribunen. Man ser hovedrestauranten overfor i baggrunden, til venstre jagtuddstillingspavillonen og til højre den bygning, der rummede en biavlsudstilling. Til venstre helt i baggrunden anes det husmandssted, som var anlagt ud mod Sdr. Boulevard (Gengivet efter beretningen fra landmandsforsamlingen).

Den fynske lindorm i den moderne udgave, som selskabet nu anvender, rentegnet i 2007.

Lindormen - selskabets bomærke

Patriotisk Selskab har i mange år anvendt et fabeldyr som bomærke, en såkaldt lindorm, men historien om lindormen går længere tilbage.

Lindormen optræder første gang på materiale fra Fyens Stifts patriotiske Selskab på det medlemsblad, der udkom i årene fra 1886 til 1890, mens selskabet stod for ledelsen af de fynske landboforeninger. Og når man netop valgte lindormen, var det ikke spor mærkværdigt. Den skulle nemlig først og fremmest symbolisere tilknytningen til Fyn.

Historien om Skt. Jørgen og dragen – som man f.eks. kan se afbilledet på et af Bellinge Kirkes kalkmalerier tilbage fra 1490'erne – har været kendt på vore breddegrader siden middelalderen, og dragen, som Skt. Jørgen bekæmper, var i folketroen det samme udyr som lindormen. Den blev oprindeligt tilskrevet mange ubehagelige træk – f.eks. forgreb den sig på jomfruer og var også et symbol på hedenskab. Derfor kendes den eksempelvis langt tilbage i det danske rigsvåben, hvor den kom til at symbolisere danskernes sejr over de hedenske vendere og dermed også beskyttelse mod udefra kommende fjender.

Men længere op imod vor egen tid blev lindormen et symbol på Fyn, og lige fra 1784 har den fynske lindorm prydet vejrhnen på tårnet af Odense Domkirke, ligesom det nu hedengangne Fynske Livregiment bar en lindorm i sit våbenmærke. I hvert fald fra 1790'erne kendes den fra *Fyens Stiftstidendes* forside, hvor den var anbragt side om side med den såkaldte Odenselilje, så man både markerede den snævert odenseanske og den bredere fynske tilknytning. Og da Odense Rådhus var nyt i 1883, havde man også her anbragt en lindorm på vindfløjen – til at beskytte huset og byen og for at markere byens status som Fyns hovedstad.

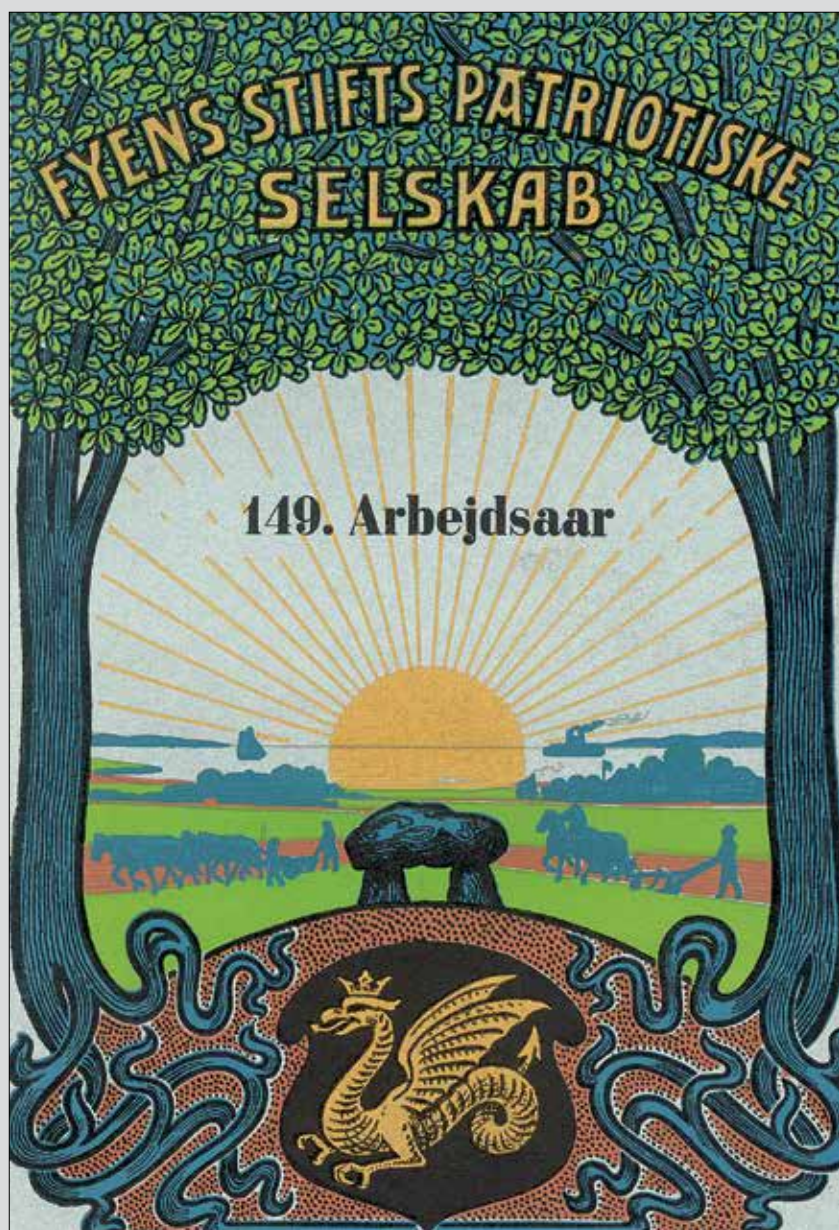
Når Patriotisk Selskab i 1880'erne valgte at pryde sit medlemsblad med en lindorm, skulle det med andre ord først og fremmest være et fynsk mærke, hvad der passede fint ind i sammenhængen med det nyligt indgåede samarbejde med de andre fynske landboforeninger.

Den kliché, der blev anvendt på de trykte beretninger fra delegeretmøderne fra 1887 og fremefter, blev i realiteten anvendt på selskabets brevpapir helt op til slutningen af 1990'erne. Den viste reelt lindormen på flugt for den opgående sol, men bomærket blev samtidig også brugt i andre typografiske udformninger, og da Patriotisk Selskab i 1910 udgav forsøgsleder N. Becks store jubilæumsbog om de første 100 år, var det overladt til en odenseansk biografdirektør, M.N. Topp, der oprindeligt var uddannet som litograf og havde været beskæftiget hos firmaet Hagen og Sievertsen i Nedergade, at udforme forsiden til bogen. Denne forside kom i mere end 60 år til at pryde selskabets årsberetninger, og lindormen havde her fået en klassisk form. Som det ses side 61, har lindormen her fundet hvile under en kæmpehøj på et højdedrag, og solen er kommet halvt op. Forsiden viser i øvrigt til venstre en ældre tids bondegård og den gamle tid med ard og okse og med et sejlskib under tallet 1810, mens landmanden fra den nyere gård og med den moderne, hestetrukne plov er på vej ind i billedet til højre under tallet 1910. Her er lindormen reduceret til en slags Holger Danske-symbol. Lindormen figurerede tillige på de diplomer, som selskabet op til 1998 uddelte for lang og tro tjeneste.

Lindormssymbolet i M.N. Topps udformning blev i en årrække også anvendt på et aks-omkranset våbenskjold sammen med de fire bogsta-

Forsiden på Patriotisk Selskabs medlemsblad, et nummer fra 1886. Da man skulle udgive bladet, havde man brug for et bomærke og valgte lindormen for at understrege den fynske tilknytning (Stadsarkivet).

Forside af Patriotisk Selskabs årsberetning for 1958-59. Tegningen var oprindeligt lavet til selskabets jubilæumsbog fra 1910 af litograf M.N. Topp fra Odense og er et lille tidstypisk mesterværk. Oprindeligt så man tallet 1810 i venstre side af himlen og tallet 1910 til højre - svarende til, at den ældre tid er på vej ud til venstre og den nye tid på vej ind i den anden side af billedet. Forsiden blev anvendt på årsberetningerne frem til og med beretningsåret 1996-97 (Stadsarkivet).

ver FSPS og med fæstningslignende tårne på toppen, og det blev udgangspunktet for den keramiske udformning af bomærket, som i 1980 blev skænket til selskabet efter indflytningen i det nye landbocenter på Ørbækvej. Lindormen var her modelleret af den langelske kunstner J.A. Starup.

Endelig hører det med i billedet, at selskabet ved flere lejligheder fra 1998 - da det i sin optræden udadtil skiftede navn til Patriotisk Selskab - har fået opdateret bomærket, og i den seneste udgave fra 2007 - som bl.a. anvendes på brevpapir, nyhedsbreve og årsberetninger - er ligheden med den 100 år gamle udgave slående. Nu er bomærket rentegnet i et lettere design, der kan anvendes både i farve og i sort-hvid, men som trods selskabets navneskifte alligevel bærer den fynske oprindelse med sig. Og det ser bestemt ud som en drabelig beskytter!

2 1902-1966

Greve Frederik Ahlefeldt-Laurvig(-Lehn) (1853-1909) til Kærsgård ved Brenderup, selskabets formand 1891-1902 (Det kongelige Bibliotek).

Ændringer i ledelsen af den fynske samvirksomhed

I 1888 fejrede man landet over 100-året for stavnsbåndets ophævelse, og Fyens Stifts patriotiske Selskab bidrog til den store højtidelighed ved afsløringen af en lokal kopi af Frihedsstøtten, som blev anbragt tæt ved jernbanestationen i Fruens Bøge. Som det fynske landbrugs frontfigur var Sophus Vind fra Sanderumgård som en selvfølge den, der ledede højtideligheden og talte på det samlede fynske landbrugs vegne. Og gennemgår man beretningerne fra de fynske landboforeningers delegeretmøder fra slutningen af 1880'erne og helt frem til det politiske systemskifte i 1901, er der heller ikke meget, der tydede på, at Patriotisk Selskabs førerstilling stod for fald.

I selskabets 100 års jubilæumsbog kan man læse følgende: "Efter at der havde været almindelig tilfredshed med vort selskabs ledelse af samvirksomheden, begyndte der i 1901 at hæve sig røster for indførelsen af en ordning i lighed med den, der eksisterede så vel i Jylland som på Sjælland.

Man var navnlig utilfreds med, at Patriotisk Selskabs formand og næstformand var selvskrevne som de øverste ledere af samvirksomheden". Denne utilfredshed stammede selvfølgelig fra de foreninger, som netop ikke havde mulighed for at gøre sig gældende ved valg af formand og næstformand. Og dannelsen af Odense Omegns Landboforening i 1898 - der på en måde ramte Patriotisk Selskab der, hvor man havde haft den største koncentration af medlemmer - var også en del af skriften på væggen.

Nogle af selskabets egne medlemmer var utilfredse med, at selskabet ikke kunne afholde dets egne dyrskuer, og i sommeren 1901 brød utilfredsheden så at sige ud i lys lue - næppe uden sammenhæng med det politiske systemskifte, der indtraf i juli samme år. Ved den lejlighed var det landbodominerede parti, Venstre, som nævnt kommet til magten, og tilmed var en sjællandsk gårdejer, Ole Hansen, blevet landbrugsminister og dermed "den første bonde i kongens råd".

De lokale fynske landboforeningsrepræsentanter, der i det foregående halvt hundrede år havde oplevet både folkestyrets og andelsbevægelsens gennembrud, kunne ikke i længden holdes uden for valget af den egentlige ledelse af det fynske landbrugs topfigurer, og da modsætningerne herom var klarlagt, besluttede Fyens Stifts patriotiske Selskab sig for at gøre pinen kort. På to på hinanden følgende generalforsamlinger i september 1901 opsagde man simpelt hen den overenskomst, der i sin tid havde dannet rammen om samarbejdet mellem de fynske landboforeninger.

Selskabets æresmedlem, kammerherre S. Vind, Sanderumgård, havde sammen med proprietær V. Jespersen, Næsbyhoved, repræsenteret Patriotisk Selskab i forhandlingerne om en nyordning. Her havde selskabets repræsentanter nok kunnet give afkald på visse sider af den hidtidige fortrinsstilling, men kravet om formandsposten var ultimativt - i modsat fald var det bedre for selskabet at træde tilbage fra ledelsen og begynde at operere som lokal landboforening, mente man. De vanskelige forhandlinger endte i første omgang uden resultat, men da Vind efterfølgende samlede repræsentanter for de forskellige landboforeninger til et privat møde, lykkedes det at finde frem til en formulering af det grundlag, en ny samvirksomhed kunne bygge på. Og det var utvivlsomt sød musik i manges ører, når det blev beskrevet således: "Fuldstændig ligestilling mellem alle lokale landboforeninger, som hver får en repræsentant ind i bestyrelsen.

Årsbidraget til fællesforeningens kasse sættes til 20% af de lokale landboforeningers medlemskontingent. Formand og næstformand vælges for tre år ad gangen på delegeretmødet, til hvilket hver landboforening kan sende delegerede i forhold til medlemskontingentet". Hermed havde Patriotisk Selskab således også frafaldet kravet om at stille formanden for den nydannede samvirksomhed.

Denne formulering blev det grundlag, som man i 1902 opbyggede en ny fynsk samvirksomhed på, og tilbage stod så at ændre selskabets egne vedtægter, så man nu igen var en lokal landboforening. Den manøvre blev uden vanskelighed overvundet i marts 1902, hvorefter selskabets æresmedlem, kammerherre S. Vind, igen kunne indtage formandspladsen, der var blevet ledig ved grev Ahlefeldt-Laurvigs fratræden.

Ny anvendelse af ejendommen

Lukningen af landbrugsskolen betød langt fra, at bygningen i Vindegade kom til at stå ubenyttet hen. Det tidligere omtalte kontor for den fynske fællesledelse for kvægavls- og kontrolforeninger havde fortsat kontor på stedet, og lederen af kontoret, forpagter F. Hempel Syberg, havde frem til sin død i 1929 en privatlejlighed i bygningen, fra 1920 endda som æresbolig.

Hempel Syberg var også mand for at skaffe en lejer til den øvrige del af bygningen, idet han i foråret 1902 sammen med formanden for Dansk Mejeristforening var med til at lægge grunden til Andelsbogtrykkeriet i Odense. De havde forbindelse til den ledende ansatte på et af Odenses største trykkerier, Anthon Petersen, og i fællesskab realiserede de nu fra sommeren 1902 et trykkeri, skabt som andelsforetagende og med tydeligt fokus på de publikationer, der blev anvendt inden for kvægbruget og mejeridriften. Gennem Patriotisk Selskabs sekretær, landbrugskandidat Chr. Krogh, lykkedes det at få selskabets opbakning til planerne, således at selskabet først besluttede sig til at udleje en del af bygningen til den nye virksomhed og i anden omgang at gå ind med en tredjedel af den andelskapital, trykkeriet blev grundlagt på - noget, som med årene skulle vise sig at være en særdeles god investering. Patriotisk Selskab blev på denne måde gennem flere menneskealdre forbundet med Andelsbogtrykkeriet og valgte i mange år en tredjedel af det 15 mand store repræsentantskab for trykkeriet.

Godsejer, kammerherre Sophus Vind (1842-1913) til Sanderumgård var formand for Fyens Stifts patriotiske Selskab i to perioder, 1883-1891 og 1902-08. I 1891 udnævntes han til selskabets første æresmedlem (G.P. Jacobsen fot., Det kongelige Bibliotek).

Herudover blev der hurtigt udlejet kontorer til De samvirkende fynske Landboforeningers sekretariat og konsulenter, til den nyoprettede *Fyns Stifts Landbrugstidende* og andre, og bygningen blev således hurtigt et økonomisk aktiv for selskabet.

Andelsbogtrykkeriet var i den forbindelse lidt af en gøgeunge. I hvert fald viste den nye virksomhed sig hurtigt levedygtig, og den fik snart en stor og fast omsætning både inden for landbrugets virkefelt – og på tilgrænsende områder inden for andelsbevægelse og højskoleverden. Derfor besluttede Patriotisk Selskab allerede i 1906 at udvide bygningen med en tværfløj ud imod Klostervej. Den nye fløj skulle kun være i en etage med kælder, men allerede under opførelsen i 1907 ændrede man planerne, således at der kom en ekstra etage ovenpå, og en stor del af de nye lokaler blev straks overladt til trykkerivirksomheden. En snes år efter grundlæggelsen var trykkeriet nået op på 40-50 ansatte, så det

Frihedsstøtten i Fruens Bøge ved Odense, afsløret i 100-året for stavnsbåndets ophævelse, juni 1888 – med indskriften: "Den 20. juni 1788 – Kongen skænkede bonden frihed, og landets lykke blomstrede – Taknemmelige danske rejste dette mærke den 20. juni 1888 til minde om stavnsbåndets løsning" (Johnny Wøllekær fot., Stadsarkivet).

Patriotisk Selskabs bygning i Vindegade, på hjørnet af Klostervej til venstre i billedet, fotograferet efter at den i 1907 var forsynet med en tværfløj mod Klostervej, fortrinsvis til brug for Andelsbogtrykkeriet. 1. salen ud mod Vindegade var kommet på allerede 1898 (Gengivet efter selskabets årsberetning for 1939-40).

var ikke underligt, at man fra tid til anden pressede på for udvidelser og moderniseringer. I 1923 fik man – som mange andre på den tid – moderne toiletter i ejendommen til afløsning af de gammeldags lokummer, og i 1930 gik man fra kakkelovnsfyring til centralvarme.

I aktivitet som lokal landboforening

Da ændringerne i den fynske landboforeningsstruktur var gennemført i 1902, havde selskabet også fået nye love. Heri var formålet beskrevet som at "fremme oplysning om og udvikling af landbrug og dermed beslægtede erhvervsgrane samt andre almennyttige øjemed". Selskabet måtte nu forsøge at finde ny og fast grund under fødderne, og i de første år efter omdannelsen til en landboforening på linje med andre kom ikke mindst dyrskuevirksomheden hurtigt ind i faste rammer. Koncentrationen af medlemmer var størst i området omkring Odense, og man kom herved ind på at samarbejde med Odense Omegns Landboforening om dyrskuer netop i den fynske hovedstad, mens de egentlige fællesskuer nu var overladt til den nydannede samvirksomhed.

Den konsulentvirksomhed, der havde været igangsat bl.a. på planteavlsområdet, blev også videreført af De samvirkende fynske Landboforeninger, men i et par år efter adskillelsen havde Patriotisk Selskab dog sin egen husdyrbrugskonsulent.

Nye aktivitetsområder blev også taget op. I en kortere årrække stod selskabet således for at arrangere husholdningskurser ikke mindst i det øst- og midtfynske område. På fire år fik mere end 1.100 landbokvinder et "fuldstændigt husholdningskursus", mens godt 300 yderligere deltog i et kursus, der skulle hjælpe dem til at forstå kunsten i havesagers opbevaring, et såkaldt syltekursus.

Mens husholdningskurserne klart var et tilbud, som rettedes mod den kvindelige halvdel af befolkningen, stod mænd og kvinder side om side i en anden henseende, nemlig da selskabet fra 1903 besluttede sig for at gennemføre præmiering af tyende for lang og tro tjeneste. Tanken havde været fremme allerede tidlige, men nu gennemførtes den. I før-

21 medlemmer af Patriotisk Selskab og to finske landbrugsskoleelever fra Dalum Landbrugsskole rejste i dagene 14.-19. juni 1906 på studierejse til Berlin og Hamburg. De fire billeder på dette opslag stammer fra denne rejse. Man var også på tur til Potsdam og til et stort gods uden for Berlin, og i Hamburg besøgte man byens kvægtorv og den zoologiske have samt fik en sejltur på Elben (Stadsarkivet).

Der var i samråd med de danske generalkonsuler i Berlin og Hamburg lagt et omfattende program for turen, hvor et af hovedpunkterne var en gennemgang af en landbrugsudstilling i Berlin og et besøg i Berlins zoologiske have. Her er selskabet stoppet op for at blive fotograferet på en trappe. De videbegærlige fynboer var i aktivitet fra tidlig morgen til sen aften (Stadsarkivet).

De første fire dage af fællesrejsen blev tilbragt i Berlin og omegn, de sidste to dage i Hamburg. En søn af selskabets formand, kammerherre S. Vind, var sekretær på den danske ambassade, så der var ingen problemer med at finde rundt. Selskabet er her fotograferet uden for en af Berlins mange banegårde. Man benyttede også lejligheden til at prøve "den underjordiske, elektriske jernbane" (Stadsarkivet).

I Berlin promenerede selskabet på Unter den Linden og aflagde besøg på kejserslottet - og herfra gik turen i "mail coach" forbi Brandenburger Tor og gennem Tiergarten. Den store turistvogn med firspand foran og med plads til mindst 30 personer kunne nok gøre indtryk. Den slags blev - hed det i rejseberetningen - meget benyttet i storstæder som "transportmiddel for turistflokkene" (Stadsarkivet).

Selskabets protektor, kong Frederik VIII, var den 16. juli 1910 på besøg i Odense i forbindelse med 100 års jubilæet, og han bliver her vist rundt på jubilæumsdyrskuet af selskabets formand, proprietær V. Jespersen. Mellem de to ses dronning Louise (Stadsarkivet).

ste omgang blev der alene tale om uddeling af diplomer, men fra 1914 begyndte man yderligere at tildele pengepræmier sammen med diplomerne, oprindelig 20 kr. - et beløb, der for sammenligningens skyld svarede til, hvad en faglært håndværker kunne tjene på 30-35 timer.

Selskabets foredragsvirksomhed blev også videreført - til tider i samarbejde med Odense Omegns Landboforening - og som noget nyt begyndte man fra 1905 med ujævne mellemrum at arrangere fællesrejser til udlandet eller til fjernere egne af Danmark for medlemmerne.

Et af de spørgsmål, som husdyrbrugskonsulenten tog op under sin kortvarige ansættelse, var tanken om regnskabsføring for selskabets medlemmer. Man havde som nævnt tidligere forsøgt at sprede kendskabet til nytten af fornuftig regnskabsføring gennem kurser for landsbylærere, men årsberetningen for 1904-05 kan melde om påbegyndt regnskabsføring hos 11 af selskabets medlemmer med husdyrbrugskonsulenten som den udførende kraft.

Initiativet blev imidlertid ingen succes i første omgang, og året efter hed det da også, at selv om de pågældende medlemmer havde fået sendt tilbud om assistance ved opgørelsen af deres regnskab, havde ingen reflekteret på tilbuddet. Nogen lovmæssigt fastsat regnskabspligt var der endnu ikke tale om, og da husdyrbrugskonsulenten fratrådte, uden at en ny blev ansat, blev arbejdet på dette område hurtigt indstillet. Til gengæld gennemførte selskabet i en årrække op mod 1. verdenskrig en række konkurrencer mellem hele markbrug, og heri indgik spørgsmålet om udbyttet og opgørelsen af det. Forskellige skemaer blev

udsendt, men det kneb tydeligvis med forudsætningerne for at opstille regnskaber hos medlemmerne, og efterspørgslen efter denne form for rådgivning var derfor endnu ubetydelig.

I årene inden 1. verdenskrig fik selskabet til gengæld ny fokus på planteavl - både gennem den førnævnte markbrugskonkurrence og gennem oprettelse af et egentligt planteavlsudvalg, og man begyndte nu med at stå for fælles indkøb af markfrø til de medlemmer, der ønskede at bruge denne service. I 1904 arrangerede Patriotisk Selskab endda en stor planteavlsudstilling med tilhørende produkt- og redskabsudstilling i Odense tekniske Skoles store og nye bygning i Munke Mose. Her var der også afdelinger for husholdning og havebrug samt en egentlig historisk udstilling, og alle sejl var sat til, idet selveste konseilspræsident J.H. Deuntzer sammen med landbrugsministeren var hædersgæster ved åbningen.

100 års jubilæum og dyrskue

I Patriotisk Selskab er der en lang tradition for at holde historien i hævd, og selv om selskabet allerede i 1910 var noget helt andet end det, dets fædre i sin tid havde forestillet sig, var der i selskabets bestyrelse ingen tvivl om, at man ville fejre 100 års jubilæet. Allerede flere år i forvejen begyndte man at lægge penge til side i en jubilæumsfond, og da det samtidig viste sig, at en række virksomheder og institutioner havde lyst til at støtte selskabet i forbindelse med jubilæet, blev der plads til at realisere en række forskellige ideer.

Fra jubilæumsdyrskuet i Odense i juli 1910. Kong Frederik VIII ses med let hævet sabel, og til højre for dronning Louise ses selskabets daværende næstformand, proprietær K.W. Brandt, Elsesminde (Stadsarkivet).

På 100 års dagen for det første møde i selskabet - den 12. april 1910 - afholdt selskabet generalforsamling på Industripalæet i Odense, og 150 medlemmer eller tæt ved en tredjedel af medlemsskaren var mødt op. Samtidig optog man 50 nye medlemmer på jubilæumsdagen, og det er nok sandsynligt, at en del af dem havde besluttet sig for indmeldelsen for at kunne deltage i festen.

Efter generalforsamlingen var der først foredrag om selskabets historie af forfatteren til selskabets festskrift, forsøgsleder N. Beck, Hjaltese, og derefter samledes 200 medlemmer med damer til festmiddag i Industripalæets spisesal. Her var der en række mere eller mindre officielle taler, anført af formanden for selskabet, proprietær V. Jespersen. Kreditforeningsdirektør, justitsråd C. Berg, Hunderup, fik derpå overrakt selskabets 100 års jubilæumsmedalje for næsten 40 års indsats for selskabets dyrskuer. Den samme udmærkelse - ligeledes i sølv - blev nogle uger senere tildelt selskabets æresmedlem, kammerherre S. Vind, der på grund af sygdom havde måttet melde afbud til jubilæumsfesten.

Festen på Industripalæet sluttede med et bal, hvor man åbenbart havde slået dørene op; ifølge selskabets årsberetning havde "en stor del ungdom" i hvert fald nu indfundet sig og deltog i festen sammen med de ældre. Man havde med andre ord villet være sikker på at få liv i kludene.

De samvirkende fynske Landboforeninger havde i anledning af selskabets 100 års jubilæum overladt dette at stå for årets fynske fællesskue, som dermed var slået sammen med selskabets eget dyrskue og de såkaldte statshingste- og statstyreskue. Det hele foregik på en nylig udlagt dyrskueplads på 23 tønder land umiddelbart nord for Middelfart Landevej, og på pladsen vajede bl.a. ca. 400 dannebrogssflag fra høje flagstænger. Der var udstillet i alt 975 dyr, og fremstillingen af de mange dyr blev suppleret af mindre udstillinger af husflid og om hjemmene i de forløbne 100 år. Endelig var der plads til en redskabs- og maskinudstilling, ligesom nysgerrige også kunne se maskinmalkning i praksis. Alt i alt var der tale om det største egentlige dyrskue, som Patriotisk Selskab på noget tidspunkt stod i spidsen for.

Selve dyrskuet strakte sig over to dage, den 15. og 16. juli, mens et par af udstillingerne også var åbne dagen efter. Det samlede antal besøgende på dyrskuet var på op imod 25.000. Heraf var de 15.-20.000 til stede på dyrskuepladsen den 16. juli om eftermiddagen, da selskabets protektor, kong Frederik VIII, sammen med dronning Louise og andre medlemmer af den kongelige familie aflagde besøg. De kongelige gæster ankom til Odense med tog, og efter en kort velkomstceremoni på banegården var der en ny velkomst på selve dyrskuepladsen. Her overrakte proprietær Jespersen kongen det tredje og sidste eksemplar af selskabets jubilæumsmedalje. Majestætens eksemplar af medaljen var dog i guld.

Efter en rundtur på pladsen nåede de kongelige gæster både en tur til Odense Kommunes nyligt opførte børnehjem i Bolbro og til det ligeledes nyindrettede museum i H.C. Andersens Hus, før man ved 18-tiden kastede glans over en jubilæumsmiddag på Industripalæet med 250 gæster. Her deltog alt, hvad der havde rang og navn inden for fynsk landbrug, de fynske rigsdagsmedlemmer, odenseanske byrådsmedlemmer og mange andre. Regeringen var repræsenteret af konseilspræsident (dvs. stats-

minister) Klaus Berntsen og landbrugsministeren, og der blev ved aftenfesten både talt for og af kongen og konseilspræsidenten. Da dyrskuet fandt sted efter afslutningen af en langvarig strid om forsvarssagen, var det naturligt, at både kongen og ministeren udtalte håb om mindre strid og mere samarbejde i fremtiden, og for kongens vedkommende hæftede han sig også ved det eksempel, man kunne se i Patriotisk Selskab: Betydningen af samarbejde i enighed. I den forbindelse forbigik majestæten høfligt omdannelsen af den fynske samvirksomhed i 1902.

Samme aften forlod kongefamilien Odense ombord på kongeskibet Dannebrog, men jubilæet endte ikke hermed – for da regnskabet blev gjort op, var der et solidt overskud. Det skyldtes både de mange gæster og sponsorer samt et stort kontant tilskud fra medlemmerne – og bestyrelsen for selskabet besluttede derfor at oprette et legat, Fyens Stifts patriotiske Selskabs 100 års jubilæumslegat med en kapital på 10.000 kr. – hvad der dengang svarede til det, som en halv snes håndværkere kunne tjene i samlet årsløn. Fra legatet blev der siden ydet tilskud til understøttelser til nødlidende og til studierejser med relevans for landbruget, ligesom man snart gav tilskud til oprettelsen af den fynske mindeplads på Frøbjerg Bavnehøj.

Motordrevet tærskværk fra begyndelsen af 1900-tallet – reklamebillede fra Thomas B. Thrighes fabrik, der leverede elmotoren (Stadsarkivet).

Mellem to verdenskrige

Medlemsmæssigt havde ophævelsen af samvirksomheden i 1902 været en succes for Patriotisk Selskab, som nu var kommet i en friere stilling, hvor man selv kunne høste resultaterne af de aktiviteter, man satte i gang. Og medlemstallet steg da også i de første år efter adskillelsen, så de 360 medlemmer fra 1902 syv år senere var blevet til 440 eller en vækst på 22%. Jubilæumsfesten i 1910 trak yderligere medlemmer til selskabet, så man på den følgende generalforsamling kunne bryste sig af ikke mindre end 547 medlemmer – et foreløbigt højdepunkt, som ikke blev nået igen før mere end 75 år senere.

Af tabel 5 fremgår medlemmernes erhvervsfordeling i 1910. Landbrugernes forholdsmæssige dominans i selskabet var steget en smule siden 1866 (se tabel 3, side 31), og da medlemstallet samtidig havde vist en samlet fremgang på ca. 50%, var en meget stor del af tilgangen koncentreret blandt landbrugerne. Kontakten til byernes borgerskab af håndværkere, handlende og industridrivende var samtidig under svækkelse, og i øvrigt fremgår det af tabel 5, at selskabets andel af kvindelige medlemmer nu var på over 5%. En af forklaringerne var, at der nu også var oprettet en kategori som ekstraordinære medlemmer, og en række af selskabets fremtrædende medlemmer benyttede sig af denne lejlighed til at vise en særlig moralsk opbakning til foretagendet. I modsætning til selskabets første år var der nu tale om faste kontingentsatser, som helt op til 1959 stadig var anført i årsberetningernes medlemsfortegnelse, men hvor der ikke længere blev skelnet mellem almindelige betalere og dem, der havde valgt at betale ekstra. En sådan ordning passede ikke rigtigt til den demokratiske udvikling.

Medlemmerne er i tabel 6 fordelt på geografisk tilhørsforhold, og sammenlignes tallene i denne tabel med tabel 4 (side 33), er dominansen for Odenseområdet en anelse mindre end 44 år tidligere. Det hang først og fremmest sammen med, at man her fra 1898 havde fået konkurrence ved dannelsen af Odense Omegns Landboforening. En amtsvis opgørelse viser dog stadig en betydelig skævhed, idet 40,7% af den fynske

Tabel 5: Erhvervsfordelingen blandt medlemmerne af Fyens Stifts patriotiske Selskab 1910.

Erhverv	Antal medlemmer	Procentandel af medlemskredsen
Landbrugere m.v.	357	65,5
Gejstlige	1	0,2
Håndværkere og handlende	47	8,6
Industridrivende	15	2,8
Service	75	13,8
Andre	9	1,6
Foreninger/firmaer	9	1,6
Uden erhvervsangivelse	32	5,9
I alt	545	100,0

Kilde: Trykt medlemsfortegnelse i årsberetning for 1909-10.

befolkning boede i Svendborg Amt, men her boede kun knap 22% af selskabets medlemmer i det fynske område. Det fremgår ligeledes af tabellen, at der kun var en helt sporadisk tilslutning til selskabet uden for Fyn.

Det viste sig hurtigt, at tilvæksten i selskabets medlemstal op mod 100 års jubilæet ikke var stabil, og selv om landbruget opnåede gode priser for sine varer under 1. verdenskrig, hvor betegnelsen gullaschbaroner dukkede op i det danske sprog, gav krigen også voldsomme problemer for erhvervet, ikke mindst med de nødvendige tilførsler af gødning og foderstoffer. Samtidig gav krigens mange reguleringsforanstaltninger snærende bånd på erhvervet, hvad der f.eks. udløste fortrolige møder for selskabets medlemmer, så de kunne blive orienteret om de vanskeligheder, Danmark som neutral nation stod overfor – det ville man ikke have udbasuneret i pressen. Og som helhed betød krigen en voldsom udmarvning af produktionsapparatet. Antallet af kvæg faldt eksempelvis med omkring en fjerdedel, og antallet af svin var ved krigens slutning kun omkring en femtedel af tiden lige inden.

Op gennem 1920'erne udvidedes landbrugsproduktionen imidlertid voldsomt, men generelt var landbrugets indtægter allerede under pres, da den økonomiske verdenskrise satte ind efter børskrakket i Wall Street i 1929, og snart forandrede alt sig til det værre. Kravet om beskyttelsesmure omkring de enkelte landes økonomier og det deraf følgende fald i verdenshandelen ramte det eksportorienterede danske landbrug med voldsom kraft, og først sidst i 1930'erne kom der langsomt gang i hjulene igen.

Høstarbejde med selvbinder på Lunds-gård ved Åsum ca. 1925 (Åsum Sogns lokalhistoriske Arkiv).

Malkning på marken uden hjælp fra maskiner var en arbejdskrævende sag - her er malkeholdet stillet op til ære for fotografen på Egebjerggård engang omkring 1930 (Otterup lokalhistoriske Arkiv).

For Patriotisk Selskab blev mellemkrigstiden ingen dans på roser. Selv om medlemstallet ikke var foreningens eneste succesparameter, var udviklingen på flere måder trist: Medlemstallet krøb under de 400 i 1921 og igen i 1924, og der blev det til længe efter den følgende verdenskrig. Et foreløbigt lavpunkt nåede selskabet i 1934, hvor der var 324 medlemmer tilbage, og på generalforsamlingerne i mellemkrigstiden opfordrede de skiftende formænd jævnligt til at agitere for tilgang af nye medlemmer. Økonomien var på denne tid ikke det største problem for selskabet - bl.a. fordi man havde sikre huslejeindtægter og til stadighed fik udbytte af investeringen i Andelsbogtrykkeriet, mens udgifterne var let overskuelige - men det svindende medlemstal og det svigtende fremmøde til selskabets møder risikerede alligevel at sætte en ond spiral i gang. I årsberetningen for 1930-31 hed det ligefrem, at "Ligesom tidligere havde døden tyndet ud i medlemstallet; det var derfor ønskeligt, om der var nye, der ville løse af". Året forinden havde man endda nedsat et egentligt agitationsudvalg, men i begyndelsen af 1930'erne - hvor mange af de danske landmænd flokkedes om den yderliggående protestbevægelse LS (Landbrugernes Sammenslutning), var selskabets tilbud ikke det, der fik kriseramte landmænd til at springe på vognen.

Proprietær V. Jespersen, der havde stået i spidsen for selskabet ved 100-års jubilæet, fortsatte endnu en halv snes år på posten, og da han i foråret 1920 annoncerede sin snarlige fratræden fra formandsposten, stod der ingen efterfølger klar i kulissen. Samtidig var der indledt drøftelser med Odense Omegns Landboforening om en sammenlægning med denne - meget naturligt, når man havde medlemskoncentration i

det samme område og parallelle arbejdsopgaver. Disse drøftelser kulde sejlede imidlertid senere samme år, formelt fordi Fyens Stifts patriotiske Selskab ikke ville opgive sit gamle navn, men måske også fordi der i begge foreninger var modstandere, som mere hyldede traditionsbestemte synspunkter om store contra mellemstore landbrug, eller fordi man frygtede, at en sammenlægning blot kunne føre til en ny organisationsdannelse. Lensafløsningsloven fra 1919 med de store udstykninger, der fulgte i dens kølvand, ramte i øvrigt også mange af Patriotisk Selskabs medlemmer hårdt.

I en af sine sidste generalforsamlingsberetninger havde proprietær Jespersen foreslået, at der skulle arbejdes videre med en ny virksomhedsplan og nye virkemåder for selskabet, og da forpagter A. Thomsen, Rygaard, i januar 1921 lod sig overtale til at påtage sig formandsposten, var hans optimisme da også til at overskue: "Det er ikke opmuntrende at se så få medlemmer komme til stede, som det har været tilfældet de sidste år; kom derfor flittigt og hjælp os i det hele taget med at holde vognen i gang".

Det kneb kort sagt med at finde på det, der kunne blive en vej ud af stilstanden for selskabet. Kun på ét punkt blev der trådt nye stier under

Tabel 6: Geografisk fordeling af Fyens Stifts patriotiske Selskabs personlige medlemmer 1910, sammenholdt med folketællingen 1911.

Herred	Antal medlemmer	Procentandel af medlemskredsen	Indbyggertal i 1911 på Fyn og øerne	Procentuel befolkningsfordeling Fyn og øerne 1911
Odense	206	38,4	65.980	26,0
Bjerger	25	4,7	10.565	4,2
Båge	22	4,1	20.466	8,1
Gudme	26	4,9	15.371	6,0
Lunde	18	3,3	8.028	3,2
Salling	29	5,4	26.337	10,4
Skam	10	1,9	5.445	2,1
Skovby	32	6,0	11.181	4,4
Sunds	13	2,4	21.431	8,4
Vends	25	4,7	20.080	7,9
Vindinge	39	7,3	15.515	6,1
Åsum	66	12,2	9.016	3,5
Langeland Nørre	2	0,4	7.904	3,1
Langeland Sønder	2	0,4	8.665	3,4
Ærø	0	0	8.158	3,2
Jylland	0	0	-	-
København/Sjælland	4	0,7	-	-
Lolland-Falster	1	0,2	-	-
Sverige	1	0,2	-	-
Uoplyst/udland	15	2,8	-	-
I alt	536	100,0	254.142	100,0

Kilde: Trykt medlemsfortegnelse i årsberetningen for 1909-10.

den nye formand, nemlig da man i begyndelsen af 1920'erne bevilgede penge til opførelse af en tårnsilo ved Dalum Landbrugsskole, således at planteavlskonsulenten ved De samvirkende fynske Landboforeninger, senere forstander Kr. Kristensen, kunne udføre forsøg med ensilering af forskellige afgrøder.

Forpagter Thomsens formandsperiode sluttede brat. Da han ved indledningen til generalforsamlingen på Fyns Forsamlingshus den 26. oktober 1925 var i gang med at mindes foreningens afdøde næstformand, etatsråd W.A. Langkilde, Bramstrup, sank han sammen i den stol, der stod bag ham, og gled derfra ned på gulvet uden at give en lyd fra sig. Det hedder videre i referatet fra generalforsamlingen: "Mange hjælpende hænder greb straks til, knappede tøjet op og bar ham hen ved vinduet i frisk luft. Falcks ambulance blev øjeblikkelig tilkaldt og kørte ham til amtssygehuset, men lægerne formåede intet; det var døden".

Generalforsamlingen blev naturligvis suspenderet og først genoptaget en måneds tid senere, hvor den hidtidige næstformand, godsejer Karl Langkilde, Bramstrup, blev valgt til ny formand, en post, han beklædte i de følgende 21 år. Godsejeren var så at sige arveligt belastet, idet hans far som nævnt havde været næstformand for selskabet, og både farfaderen og oldefaderen havde stået i spidsen for dette tilbage i 1800-tallet.

Den nye formand havde allerede været med i arbejdet som formand for planteavlsudvalget fra 1916 og som næstformand siden 1919 og kendte således meget til de foreliggende problemer, og det kneb også for ham at overvinde de vanskeligheder, som selskabet stod overfor i en situation, hvor den naturlige medlemskreds var begrænset og tillige svækket af konsekvenserne af lensafløsningsloven og konkurrencen fra De samvirkende fynske Landboforeninger.

Men da samvirksomhedens planteavlskonsulent i 1929 rejste fra Fyn, besluttede bestyrelsen sig for at udnytte lejligheden til at ansætte sin egen konsulent, "der foruden det forsøgstekniske også kunne tage sig af regnskabsvæsenet". Man stræbte med andre ord efter at finde en konsulent, der dels kunne tage sig af markforsøg og jordbundsprøver på planteavlens område, og som samtidig kunne bistå medlemmerne med regnskabsføring. Staten havde allerede mange år tidligere åbnet for, at der ikke kun kunne ydes tilskud til planteavlskonsulenternes virke, men også til regnskabskonsulenter.

Godsejer Langkilde kunne berolige medlemmerne med, at bistanden ville blive forholdsvis billig og overkommelig. Man regnede således med en pris på ca. 50 øre pr. 1.000 kr. i ejendomsskyld, og pr. 1. april 1929 valgte man herefter at ansætte landbrugskandidat H. Laigaard Nielsen, der bl.a. havde været assistent ved De samvirkende fynske Landboforeninger og også havde været ansat på Askov Forsøgsstation.

Laigaard Nielsen var i første omgang alene om arbejdet, men der gik ikke længe, før han også fik en assistent tilknyttet, og da godsejer Langkilde et års tid senere aflagde beretning, kunne han gøre resultatet op. Laigaard Nielsen havde nu 12 gårde at føre regnskab for, men ville gerne have endnu flere. De kom i de følgende år, hvor antallet udviklede sig langsomt, men sikkert. Ved 125-års jubilæet i 1935 var man således nået op på 22 regnskaber, og formanden understregede gerne, at

selskabet opstillede regnskaberne nøjagtig som dem, der blev arbejdet med på Landøkonomisk Driftsbureau i København, "og med anvendelse af al den teknik, som man ved moderne regnskabsføring råder over".

Laigaard Nielsen overtog i 1933 desuden sekretærposten i selskabet, efter at denne var blevet ledig ved den hidtidige sekretær, løjtnant K.A.M. Jacobsens død - og han havde dermed dagligt driftsansvar både for planteavlsvirksomhed, regnskabsføring og almindelige sekretariatsfunktioner. Ikke underligt, at selskabet hurtigt lånte ham penge til anskaffelsen af en bil, så han hurtigere kunne komme rundt til de mange kunder. De 3.800 kr., der var tale om, blev betalt tilbage i løbet af de følgende år - med renter.

Midt i 1930'erne besluttede Patriotisk Selskab sig for at trække sig ud af det samarbejde, man havde haft med Odense Omegns Landboforening på dyrskueområdet. Undtaget de år, hvor mund- og klovesygen havde knuget landbruget, havde man ellers hvert år afholdt fælles dyrskuer i Odense, men det sidste blev afholdt i 1933, da det efter en undersøgelse viste sig, at stadig færre af Patriotisk Selskabs medlemmer valgte at fremstille deres dyr på dette dyrskue, men i stedet foretrak

Dyrskue i mellemkrigstiden tæt ved Rugårdsvej, hvor Odense offentlige Slagtehus senere blev bygget. Patriotisk Selskab og Odense Omegns Landboforening holdt ofte fælles dyrskuer på denne plads (Stadsarkivet).

Ved generalforsamlingerne i Fyens Stifts patriotiske Selskab blev der i mange år uddelt diplomer og kontante præmiebeløb til ansatte hos medlemmerne for lang og tro tjeneste. Her er det selskabets formand, godsejer Karl Langkilde, der er i færd med en ud af 13 overrækkelser ved selskabets generalforsamling på Fyns Forsamlingshus den 2. december 1946 (Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

helt lokale skuer på deres egen egn - eller det større fynske fællesskue. Patriotisk Selskab havde på dette område været banebrydende på Fyn, men nu var virksomheden reelt overtaget af andre.

Til gengæld bød 1930'erne også på en vigtig nydannelse i arbejdet, idet man under indtryk af landbrugskrisen bestræbte sig på at nedsætte arbejdskraftforbruget i landbruget. I samarbejde med Statens Redskabsprøver satte man fokus på forskellige arbejdsintensive processer og gennemførte målinger dels ved tidsundersøgelser, dels ved hjælp af spørgeskemaer. Det kunne f.eks. dreje sig om forskellige former for roeoptagning, eller hvordan man stakkede høet på markerne, og på den årlige generalforsamling i selskabet blev der i de følgende år normalt redegjort for resultaterne af sådanne forsøg, der så blev sammenlignet med forsøg i andre landsdele. Derved fik nogle af selskabets medlemmer utvivlsomt en bedre baggrund at vurdere deres egne valg af arbejdsprocesser på.

Godsejer Langkildes formandstid var i øvrigt præget af, at hans taler på generalforsamlingerne i højere grad end tidligere formænds var præget af et forsøg på at give en bred bedømmelse af erhvervets stilling - både i relation til den forgangne høst og eventuelle vanskeligheder på husdyrbrugsområdet, men i høj grad også med politiske overtoner, og klagen over de skatter, der var pålagt landbruget under den socialdemokratisk-radikale regering i 1930'erne, var undertiden højlydt - men som nævnt var der også uden for selskabet protestbevægelser, som kunne gøre det nødvendigt at skærpe profilen. Det gjaldt f.eks. i beretningen for 1936-37, da Karl Langkilde omtalte "regeringsmagts fortsatte bestræbelser på gennem øget skatteplyndring at trykke landbruget ned i kår, som ethvert medlem af herskerklassen - nemlig fagorganisationerne - med foragt ville vende ryggen, for øjeblikkeligt at melde sig til den offentlige forsyning, hvortil landbruget gennem sine tunge skatter yder sin rundelige skærv". Og i efteråret 1939, da verdenskrigen var i gang, var sortsynet også fremherskende: "En uhildet iagttagelse kan mellem bol-

sjevismen i renkultur og det, der er under udvikling her, kun i metoderne erkende forskellen". Målet for regeringen var efter Langkildes opfattelse det samme som hos bolsjevikkerne! Men snart skulle landbrugets vilkår ændre sig drastisk og på en helt anden måde end forudsagt.

Et intermezzo fra 1934

Det er tidligere omtalt, at Patriotisk Selskab – da man skulle redefinere virksomheden i begyndelsen af 1900-tallet – med mellemrum arrangerede fællesrejser. Inden 1. verdenskrig var der således rejser til f.eks. Skåne, Tyskland, Holland og England, og da man i mellemkrigsårene stod en smule rådvilde over for, hvilke spørgsmål der ville interessere medlemmerne, blev rejseaktiviteterne, der havde været indstillet under 1. verdenskrig, snart igen et tilbagevendende diskussionsemne.

Utilfredsheden var stor i landbruget i 1930'erne, og da Landbrugernes Sammenslutning (LS) den 29. juli 1935 kaldte til demonstration i København, var der massiv opbakning, formentlig omkring 40.000 deltagere. Bondetoget – som demonstrationen blev kaldt – er her ankommet til Amalienborg Slotsplads (Scanpix).

Godset Bramstrup ved Nr. Lyndelse med folkehølet en gang i 1950'erne, mens der endnu var brug for megen arbejdskraft i landbruget på de store gårde. Yderst til venstre står godsejer Hans Oluf Langkilde, der mange år senere blev næstformand for Patriotisk Selskab, hvor hans far og forfædre også havde været aktive, og hvor hans søn senere kom i bestyrelsen (Lokalhistorisk Arkiv for Nr. Lyndelse Sogn).

I 1929 arrangerede selskabet en endagstur til Samsø, og i 1934 blev rejsevirksomheden igen taget op, denne gang med en fællesrejse til Tyskland, som året i forvejen var kommet under nazistisk styre. Rejsen til Tyskland gav en form for opmærksomhed, som selskabet og ikke mindst dets formand givetvis godt kunne have været foruden, og rejsevirksomheden blev herefter også indstillet.

Rejsen i 1934 varede i en uge og bragte bl.a. de 27 deltagere til Elmshorn nord for Hamborg, hvor man besøgte en køre- og rideskole, til plante- og svineforsøgsstationer nær Lüneburg og til et hingstestutteri nær Celle. Efter en rundtur i Harzen nåede man til Erfurt, hvor man så en kæmpemæssig udstilling med relevans for landbruget, og det sidste par dage blev brugt på et center for tysk landbrugsforskning i Halle og på besøg hos praktisk arbejdende landmænd i egnen omkring Magdeburg. Kort sagt: Et fagligt set velspækket program, også selv om det i en senere beretning klart blev sagt, at "de tyske svin var de fynske landmænd ikke duperede af".

Et par repræsentanter for den fynske presse, Erik Berstrand fra *Fyens Stiftstidende* og R.P. Petersen fra *Fyns Social-Demokrat*, havde fået lejlighed til at deltage i turen, og efter hjemkomsten beskrev de deres oplevelser i store artikler i aviserne. Erik Berstrands artikler var klart de mest afdæmpede og fortalte om en vellykket syvdagestur, der bød på

April 1954: Forårssåningen er i gang i Bellinge ved Odense, efter at frosten var gået af jorden (Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

en række interessante oplevelser, mens artiklerne i *Fyns Social-Demokrat*, der fremkom under pseudonymet Kasper Olsen, tydeligvis var sat op for at vække opsigt og samtidig havde klare politiske overtoner.

R.P. Petersens første artikel kom i avisen, så snart selskabet var nået hjem, og handlede om en uheldig episode, hvor selskabets formand, godsejer Karl Langkilde, og tre af de øvrige gæster i et par timer havde været arresteret. De fire deltagere i turen havde gjort ophold, da de havde problemer med den bil, de anvendte til turen, og under opholdet i byen Sondershausen havde de derfor benyttet lejligheden til et kortvarigt besøg på det lokale slot, som tidligere havde været fyrsteresidens, men som nu dannede rammen om en officersskole for SA-tropper. Arrestationen fulgte, da godsejer Langkilde var i færd med at fotografere på stedet. Gruppen blev derfor antaget for at være spioner, men efter et forhør og konfiskation af filmen blev de fire fynboer løsladt og kunne igen slutte sig til resten af selskabet.

Når arrestationen blev slået så stort op i *Fyns Social-Demokrat*, mens omtalen i *Fyens Stiftstidende* var ret nedtonet, hang det utvivlsomt sammen med den langt hårdere og mere klasseprægede retorik, som kendtes dengang, hvor partiidentifikationen var mere udtalt og fire-bladssystemet fremherskende.

I de følgende uger dukkede der yderligere fem store artikler op i *Fyns Social-Demokrat* som udløber af rejsen. Formålet var her først og fremmest at indkredse eventuel uro under overfladen i det nazistiske Tyskland – et ret vanskeligt projekt – og efterfølgende må det også siges, at en lang række af de forudsigelser, artikelserien indeholdt, var præget af en slem ønsketænkning. Beskrivelsen af deltagerne var samtidig præget af forsøg på latterliggørelse.

Efter denne artikelserie var det ikke underligt, at godsejer Langkilde nødig så journalist R.P. Petersen optaget i selskabet, sådan som denne havde ønsket det kort efter Tysklandsrejsen. På generalforsamlingen i december 1934 blev hans anmodning om optagelse fremlagt. 19 andre medlemmer

Udsnit af tilhørerne ved selskabets generalforsamling på Fyns Forsamlingshus den 7. december 1948 (Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

blev optaget uden problemer, men ved en særskilt afstemning var der ingen, der stemte for optagelsen af *Fyns Social-Demokrats* medarbejder. En række af selskabets medlemmer havde advaret mod det i et brev, da journalisten – som det hed – “under forkerte forudsætninger havde deltaget i selskabets Tysklandsrejse sidste sommer og derefter skrevet en serie artikler, der, foruden at give urigtige oplysninger, var fornærmende for Tyskland, Patriotisk Selskab og for enkelte af rejsens deltagere”.

Formanden kunne herefter med tilfredshed konstatere, at “selskabet, sine traditioner tro, havde hævdet sin værdighed”. Det underlige intermezzo vidner om en tid, hvor der ofte var langt klarere politiske skel, end vi er vant til 75 år senere, og den socialdemokratiske journalist var ganske åbenbart velfornøjet med at kunne udlevere repræsentanter for det store landbrug til sine læsere. Men sagen vidner også om en vis usikkerhed med hensyn til, hvordan man skulle tackle det nye styre syd for grænsen – om man skulle fortsætte med at omgås tyskerne på normal vis, eller om man snarere skulle forsøge at finde kontakter i Tyskland, som ikke var nazi-inficerede, hvor svært det så end kunne være. *Stiftstidendes* medarbejder var tydeligt opmærksom på, at den stærke disciplin, man overalt mødte, kunne være en forberedelse til en kommende krig, men undlod dog heller ikke at bemærke det “velgørende ved denne frejdige, spændstige ungdom, der blot synger og marcherer”. Socialdemokraternes partifæller var på dette tidspunkt forfulgte i Tyskland, og det var derfor ikke så mærkeligt, at journalisten herfra havde sin helt bestemte dagsorden at følge, da han valgte at tage med på turen. Men

indadtil i Patriotisk Selskab gav turen og artikelserien ingen synlige problemer. Man følte sig blot misbrugt - og havde givetvis heller ikke haft noget som helst politisk formål med rejsen.

Krig og efterkrigstid

Dansk landbrug oplevede under 2. verdenskrig en næsten umættelig efterspørgsel efter sine varer, og da afsætningen også skete til forhøjede priser, var indtjeningen tydeligt over 1930'ernes gennemsnit. Der var - som under 1. verdenskrig - vanskeligheder med tilførsler, og det kunne i perioder knibe med at skaffe arbejdskraft, men generelt blev forholdene vanskeligere, da krigen i 1945 var slut. På de vesteuropæiske markeder var købekraften stærkt forringet, og på landbrugets primære marked i England kneb det både med evnen og lysten til at betale dansk landbrug, hvad man kunne ønske for sine varer. Forståelsen for landbrugets problemer lod meget tilbage at ønske - formentlig bedst eksemplificeret ved den konservative politiker, John Christmas Møllers udtalelse fra sommeren 1945. I en tale i Stege kom han med den udfordrende bemærkning, at "det danske landbrug vil ikke kunne forvente at kunne opretholde det prisniveau, som landbruget jo på hele samfundets bekostning har haft under den tyske besættelse". Så var banen kridtet op!

Krigsårene betød for Patriotisk Selskab en vis udvikling. H.J. Petersen, der tidligere havde været ansat som assistent ved Statens Redskabsprøver, blev fra 1.7.1943 ansat af selskabet som maskinkonsulent, og Patriotisk Selskab var den første danske landboforening, der gav sine

Fra selskabets generalforsamling på Fyns Forsamlingshus den 7. december 1948. I midten ses selskabets mangeårige sekretær og konsulent H. Laigaard Nielsen (1900-1989) og til højre for ham udvalgsformand, proprietær Henning Schroll, Lykkenssæde (Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

Patriotisk Selskabs formand 1946-67, lensgreve Kai Benedict Ahlefeldt-Laurvig (1903-1985) til Tranekær. Byggeriet af Fyns Andelsgård var et af de markante resultater af selskabets arbejde i hans formandsperiode, og i de allersidste år kunne der øjnes en betydningsfuld udvikling i arbejdet (Foto 1953, Det kongelige Bibliotek).

medlemmer et sådant tilbud. Bestyrelsens begrundelse var først og fremmest, at maskinerne spillede en stadigt stigende rolle i de enkelte bedrifter, og midt under krigen havde landmændene desuden den vanskelighed, at det kunne være svært at få erstatning for ødelagt materiel. Derfor gjaldt det om at passe på de maskiner, man allerede havde. Udgiften til konsulentlønnen blev dels opkrævet hos medlemmerne i form af et gebyr for hvert besøg, han aflagde på de enkelte gårde, dels efter en særlig takst, som medlemmer, der havde tilsluttet sig maskinkonsulentordningen, skulle betale, graderet efter gårdenes grundskyld. Ordningen fik imidlertid en ganske kort levetid. En række fynske landboforeninger havde lagt stort beslag på maskinkonsulenten, men ville ikke gå ind på en betalingsordning, som Patriotisk Selskab foreslog. Konsulenten fratrådte med udgangen af februar 1945, og efter en kortvarig ansættelse hos frøfirmaet Dæhnfeldt overtog han hurtigt en stilling som maskinkonsulent i De samvirkende fynske Landboforeninger. Hans ansættelse i Patriotisk Selskab havde været omgærdet med stor interesse fra medlemmernes side, og han arbejdede også med de problemstillinger omkring forbruget af arbejdskraft, som man var gået i gang med i 1930'erne. Da han fratrådte, blev medlemmerne af selskabet i stedet henvist til at søge rådgivning på maskinområdet i den fynske samvirksomhed, men Patriotisk Selskabs ønske om at træde nye stier var her endnu engang blevet demonstreret.

På regnskabsområdet var der tydelige fremgangstegn. Der viste sig efterhånden større forståelse for, hvad man kunne få ud af en grundig regnskabsføring og en efterfølgende driftsanalyse, og selskabet måtte derfor med mellemrum udvide denne del af virksomheden. På tre år fra 1942 til 1945 udvidedes antallet af bedrifter, der fik ført regnskab i selskabet fra 65 til 93 og målt på antal hektar fra 10.000 til 16.000, og efter krigen fortsatte udviklingen på dette område, sådan at man i 1952 var nået op på at føre regnskab for ca. 130 medlemmer.

I 1954 gennemførtes en lovgivning, der betød regnskabspligt for landbrug med en grundskyldsværdi på over 40.000 kr. På den korte bane førte det til, at selskabet hurtigt fik 45-50 regnskaber ekstra fra medlemmerne, men samtidig undrede selskabets ledelse sig noget over, at regnskabspligten ikke gjaldt alle landbrug. Selskabets nye formand, lensgreve Kai Benedict Ahlefeldt-Laurvig fra Tranekær, der i 1946 havde efterfulgt godsejer Karl Langkilde, kommenterede forholdet i sin beretning på generalforsamlingen i 1954. Han konstaterede her på baggrund af 10 års erfaring som sognerådsmedlem på Langeland, "at alle i Kongeriget Danmark snyder i skat, hvis der gives dem mulighed for det - ganske uanset erhverv". På den baggrund slog Ahlefeldt-Laurvig et slag for, at regnskabspligten blev udvidet til at gælde alle landbrugsbedrifter, så der ikke blev draget kunstige skel mellem store og små landbrugere.

Perioden frem til 1960 blev en omstillingstid uden lige for dansk landbrug. Udbredelsen af traktorer, til dels med støtte fra den såkaldte Marshallhjælp, på bekostning af arbejdsheste slog for alvor igennem, og moderne malkeanlæg blev hurtigt normen i kvægbruget. Samtidig fortsatte afvandringen fra landbruget, og det gik navnlig hårdt ud over antallet af medhjælpere på de enkelte bedrifter. Mange landbrug blev til familiebrug, når den sidste karl fratrådte, men trods vanskelighederne fortsatte land-

bruget med at spille en enorm rolle i samfundet, ikke mindst som eksporterherv, og målt i faste priser blev landbrugsproduktionens værdi firdoblet i perioden 1900-1960. Særligt gode år oplevede landbruget i årene under Koreakrigen (1950-53), men i løbet af 1950'erne forværredes situationen, og frem mod Patriotisk Selskabs 150 års jubilæum i 1960 kom afsætningsproblemerne for alvor i fokus, da nye markedsdannelser i Europa risikerede at påvirke dansk landbrugs forhold grundlæggende.

Medlemsmæssigt var perioden fra 1940 til 1960 præget af stilstand. Medlemstallet på de 340 i 1940 voksede kun med 11 frem til 1959, og udsvingene i de enkelte år holdt sig inden for intervallet 329-361, trods den nye regnskabspligt. Selskabet spillede via regnskabsføringen en mere central rolle for de medlemmer, som det havde, men de første år med regnskabspligten førte ikke til nogen udvidelse af virksomheden medlemsmæssigt. Til gengæld kom der flere ansatte på kontoret, og hvor man i 1942 havde haft fire-fem ansatte, var antallet ved 150 års jubilæet nået op på ni - en sekretær og konsulent (H. Laigaard Nielsen), regnskabskonsulent Tage P. Brixner, planteavlskonsulent Peter Færing, tre assistenter i regnskabsafdelingen samt tre kontorassistenter.

Fortsættes side 92

Landsbysmeden havde endnu noget at gøre med at sko heste, da dette billede blev taget i Dømmestrup ved Nr. Lyndelse i 1960, men anvendelsen af arbejdshestene var voldsomt på retur efter 2. verdenskrig, hvor traktoren og andre maskiner for alvor vandt indpas i landbruget (Jens Baagøe fot., Stadsarkivet).

Peter Færing fortæller...

Peter Færing (f. 1926) blev ansat i Fyens Stifts patriotiske Selskab i 1952 som assistent for selskabets konsulent, H. Laigaard Nielsen. Efter realeksamnen fra Stenhus Kostskole ved Holbæk, hvor hans far var lektor, blev han uddannet i fem år ved landbruget. Bagefter fulgte ophold på et svensk landbrug og på Sydsjællands Landbrugsskole, inden han kom på Landbohøjskolen og i 1952 blev færdig som landbrugskandidat. Efter Laigaard Nielsens fratræden i 1968 var Peter Færing selskabets sekretær, indtil han i 1993 selv trak sig tilbage. Han arbejdede i størstedelen af de 41 år i selskabet som planteavlskonsulent, men havde i begyndelsen af sin ansættelse også berøring med regnskabsføring for selskabets medlemmer.

"Da jeg gik på Landbohøjskolen", fortæller Peter Færing, "boede jeg i Hellerup i et værelse, min far havde skaffet mig", og fortsætter: "Værelset var et fund, af mange grunde. Først og fremmest betød beliggenheden langt fra Landbohøjskolen, at jeg ikke rigtigt kunne deltage i studenterlivet og derfor havde bedre mulighed for at passe mine studier! Det resulterede også i, at jeg fik en meget fin eksamen fra Landbohøjskolen. Og det var nok derfor, jeg med det samme fik job hos Patriotisk Selskab. Jeg indsendte bare en ansøgning og fik så at vide, at jeg var antaget. Jobbene hang ellers ikke på træerne dengang. Vi var vist 80, der blev færdige samtidig, men der var kun ganske få af os, der med det samme fik job.

Og så kom man jo i en slags mesterlære - både med hensyn til regnskab og med planteavl. Laigaard Nielsen var bestemt en flink mand. Han var ikke den, der meddelte sig så meget, men han gav os meget frie tøjler og var mest interesseret i regnskabsafdelingen. Og så var han sekretær for selskabet.

Planteavlskonsulent Peter Færing (til højre) modtog kort efter sin fratræden efter 41 års virke i Patriotisk Selskab forsikringsselskabet Ravnholt-kassens hæderspris på 50.000 kr. Ravnholt-kassens bestyrelsesformand, godsejer, hofjægermester Ove Sehestedt Juul, overrakte hædersprisen i november 1993 (Nils Mogensen fot., Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

Egentlig var det en meget fornuftig indgang til mit job og hele min livsgerning, det at komme godt ind i regnskabet for vore klienter. Det havde en væsentlig betydning for mig, også når man kom ud til dem og skulle hjælpe dem med at planlægge deres planteavl, at man kendte deres økonomiske baggrund. Så det var en god ting, at vi startede op som regnskabsmænd.

Dengang var det i det hele taget ikke nær så specialiseret, som det er i dag. Dengang havde man hele spektret; jeg skulle vide noget om svineavl, jeg skulle vide noget om kvægavl, og jeg skulle nærmest også vide noget om fåreavl – men det kom ret hurtigt efter 1952, at man blev mere og mere specialiseret. Det var også en anden arbejdsform dengang. Planteavlskonsulenten sad på en vis måde bare og ventede på, at landmændene kom i en situation, hvor de havde behov for noget hjælp. Men det kunne aldrig blive sådan, at man var fuldt optaget med det. Så skulle man jo finde på noget andet, og så gik man ind i forsøgsarbejdet, hvor man afprøvede forskellige nye ting. Man lavede forskellige markforsøg, så ens tid var optaget, og det gav også en god forbindelse til landmændene – for hvis man ville ind et bestemt sted, sagde man til et af medlemmerne: "Skal jeg ikke lave et forsøg hos dig?"

I begyndelsen tog planteavlsarbejdet vist ikke mere end en tredjedel af tiden. Vi fik en del forsøgsopgaver fra den fynske samvirksomhed, og hos deres planteavlsfolk kunne vi også få god hjælp i oplæringen. Vi havde et fælles skur ude i baggården, hvor vi havde alle vore remedier til forsøgene, og vi brugte hinandens ting. I det hele taget var det på mange måder en fordel, for når samvirksomheden skulle lave noget, f.eks. dyrskue eller traktorafprøvning, så manglede de tit en mand, og så kom de ind hos os og spurgte mig, om jeg ikke havde tid til at give en hånd med. Og så gik jeg ind til Laigaard Nielsen og spurgte, om det var i orden, og det var det som regel: "Bare du passer dit eget arbejde, så skal jeg ikke blande mig". Så på den måde fik jeg også et lille indblik i samvirksomhedens arbejde. Men generelt opfattede vi nu mest planteavlskonsulenterne hos samvirksomheden som kolleger og ikke som konkurrenter. Der var selvfølgelig nogle planteavlskonsulenter fra landboforeningerne, der kunne være lidt sure, hvis der var et medlem, som var gået over til Patriotisk Selskab. Jeg har aldrig nogen sinde opfordret et medlem af landboforeningerne til at komme over i Patriotisk Selskab, men der var jo engang imellem nogle, der gjorde det, ikke mindst, da der kom gang i sammenlægningerne af landbrug, så almindelige gårdejere pludselig havde lige så store arealer under plov som godsejerne.

I begyndelsen var det altså i vækstsæsonen, at jeg helt skippede regnskabsarbejdet. Efterhånden som tiden gik, blev planlægningsarbejdet et væsentligt element i arbejdet, og det foregik jo om vinteren. Det foregik sådan set allerede fra om sommeren, hvor man blev enige om, at marken trængte til noget, f.eks. at få en ny frøafgrøde ind. Og så havde man jo erfaring i at kunne sige, hvilken frø- eller olieafgrøde som passede ind i denne landmands mark. Om vinteren skulle man så til at lave gødningsplaner. Der ville landmanden som regel gerne have en meget præcis opgørelse over, hvor meget de skulle bruge af det ene og det andet, for han skulle jo ud og handle, og så skulle han have et stykke papir med til f.eks. Fyns Andel. Jo flere tons han kunne købe på én gang,

jo bedre handel kunne han gøre. Og det var jo et ret væsentligt arbejde; det var gødning, udsæd og kemikalier og det hele.

Men på et tidspunkt skete der det, at øvrigheden forlangte, at der skulle foreligge gødningsplaner. Så kom vi ind i EDB-alderen, og den nåede jeg til fulde at være med i og starte op. Jeg havde sådan en kuffert af en bærbar computer, som man næsten skulle bruge en sækkevogn til at transportere. Man havde nogle kassetter, f.eks. Sanderumgård, som man tog med ud på gården. Så sad man derude og lavede alle de beregninger, og det gjorde det jo meget nemmere. Det var en lettelse, når man kunne have det med ud. Jeg havde også en udskriver med ud. Sådan en lille fin en – der gik godt nok et kvarter, inden man fik to sider ud, men alligevel var det en stor fordel.

Efterhånden havde jeg fået mindre og mindre at gøre med regnskabsarbejdet, og efter nogle år blev jeg helt opslugt af planteavlen. Omkring 1965 blev det arbejde stærkt udvidet. Det var proprietær E. Friis fra Klarskov ved Marslev, der fik ideen om den udvidede konsulenttjeneste, hvor det ikke var landmanden, der skulle ringe til mig, men hvor jeg skulle ringe til landmanden og sige: "Nu er det tid til, at jeg skal komme og gå dine afgrøder igennem". Mindst to, men helst tre gange i løbet af sæsonen gik vi så med landmanden rundt og kritiserede og/eller roste – og sagde, hvad der var behov for. Og det blev nogle ordentlige spadse- reture, fordi jeg fastholdt, at vi skulle ind på markerne og se på og grave planterne op og ikke bare køre rundt om markerne. F.eks. på Ravnholt brugte man to dage bare på at gå rundt på markerne. Der blev også tid til at tale om andet end det rent faglige, så man kom tæt ind på de familier, som man var konsulent for.

Vi lavede også markkort. Det var en ting, som mange landmænd var glade for, især de, som havde folk og elever på gårdene. Det betød, at vi lavede et stort kort og tegnede gården ind på. Når jeg tog ud til landmanden, havde jeg forinden trykt nogle tomme kort ud. Så skrev man direkte ind på kortet, hvad der skulle være på marken, hvad skulle der sprøjtes med osv., og så kunne landmanden selv tilføje datoen, når han fik det gjort. Det var jo en stor hjælp – også for regnskabsfolkene, når de senere skulle lave driftsregnskab, hvor de kunne skille alle omkostningerne fra de marker ad. Så kunne de gå ind og se, at der var brugt det og det. Men det penible kunne så være, hvis der ikke rigtig var overensstemmelse mellem indkøbene og så det, jeg havde siddet og lavet.

Da jeg begyndte som assistent, var det blevet almindeligt at udtage jordprøver fra gårdene. Derfor var jeg ude på gårdene for at undersøge kalk- og fosfortilstanden osv. i jorden, og det gjorde jeg selv personligt. Det var også meget nyttigt; jeg lærte mange af gårdene godt at kende. Jeg gik og stak i jorden, for der skulle jo tages mange prøver. Et af de første steder, jeg kom ud, det var på Rosenlund. Jeg kom derud på min motorcykel med en stor kasse med tomme æsker bagpå. Da jeg kom derud, kom ejeren, proprietær B. Bjergskov, frem på denne skønne, gamle gård. Han stod i døren og råbte på forkarlen, at han skulle spænde to heste foran en gummivogn og lægge et sæde på. Så satte Bjergskov og jeg os op på vognen og kørte rundt på gården. Jeg sad med mine æsker og pegede på de forskellige steder, hvor der skulle indsamles jordprøver. En af karlene sørgede så for at hente jordprøverne. Det gjorde vi hele

TIL HØJRE:

Planteavlsarbejdet hos selskabets medlemmer skiftede karakter i de 41 år, Peter Færing var ansat som planteavlskonsulent i selskabet. Her er der gang i nedfældningen af ammoniak på en af de store marker ved Hverringe ud mod Storebælt, 1989 (Svend Møller fot., Stadsarkivet).

formiddagen, gården var jo ikke voldsomt stor. Herefter kørte vi hjem til gården for at få frokost, og så sagde han til en af karlene: "Nu begynder vi vel først igen kl. 14?" Så gik Bjergskov ind, og fru Bjergskov havde sat en stor frokost op. Vi fik en øl og en snaps, og kl. 14 rykkede vi ud igen og gjorde det færdigt. Herefter fik jeg bundet hele den store stak af jordprøver på motorcyklen og kørte tilbage til laboratoriet, hvor der blev foretaget analysearbejde.

Så gik der en vis årrække - jeg kan ikke sige hvor mange år - så ringede Bjergskov igen. Der skulle laves jordprøver, og vi aftalte en dag, hvor jeg skulle komme. Da jeg kom, var han i gang med at pløje, så vi måtte gå rundt og tage prøver. Så gik der atter fire år, hvorefter jeg igen skulle tage jordprøver på hans jorder. Men denne gang gik jeg alene og tog dem.

I øvrigt var Patriotisk Selskab en god arbejdsplads. I de første år, jeg var ansat, havde vi nok et større socialt samvær end senere. Vi var jo ikke engang ti ansatte dengang. Vi tog undertiden på udflugt, vi tog ægtefællerne med, og der var ikke så mange, der havde biler. Laigaard Nielsen var som regel ikke med. Det var noget, vi andre lavede, men med hans fulde viden. Firmaet betalte ikke noget til det. Vi tog bare af sted.

I planteavlsafdelingen sagde vi vist helt fra begyndelsen du til hinanden, men somme tider kunne der da være visse vanskeligheder med at vide, hvordan jeg skulle tiltale selskabets medlemmer. Det ville ikke falde mig naturligt at sige du til ældre betitlede personer som eksempelvis lensgreven på Arreskov, selv om jeg fandt, han var et meget rart menneske. Da jeg skulle til Arreskov for første gang, havde Laigaard Nielsen

Peter Færing (til venstre) modtager her - ved en sammenkomst i Fyns Andelsgård i forbindelse med sit 25 års jubilæum - et gratiale af formanden for selskabet, godsejer Erik Mourier (Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

Havrehøsten er i gang på Hindsholm, 1989. Da mejetærskerne slog igennem, gav det store arbejdsbesparelser for landmændene (Svend Møller fot., Stadsarkivet).

godt nok sagt, at nu måtte jeg lige huske at sige "lensgreven" i hvert fald første gang, jeg tiltalte ham.

Jeg kom jo så derved for at tage jordprøver. Da resultatet kom, havde jeg lært på Landbohøjskolen, at der ikke var noget, der hed tønder land, det hed hektar. Det skulle være meget efter en lineal nede på Arreskov, så jeg havde lavet sådan et fint kvadreret kort, som man skulle kunne lave jordprøver efter. Der skulle så stå, hvad reaktionstallet var de forskellige steder, og så skulle jeg regne ud, hvor meget kalk der skulle tilføres for at komme op på 7,0. Det kunne være meget varierende for de enkelte kvadrater, så det var komplet umuligt at bringe det ud – men sådan skulle det regnes ud!

Jeg havde fået besked på at gøre det på den måde, men jeg havde bare gjort det i hektar. Efterfølgende ringede lensgreven så til Laigaard Nielsen og sagde, at han havde haft besøg af mig. Han havde ikke nogen kritik at udsætte på selve besøget, men havde kritik at udsætte på det resultat, han havde fået. "For det var ha., og jeg vil ikke have disse ha!" Laigaard Nielsen kaldte mig så ind og refererede samtalen, og den grinede vi selvfølgelig af. Han sagde så til mig, at jeg skulle lave det om til tønder land. Og så tænkte jeg, nu skal han have det i tønder land, og så lavede jeg et stort, fint kort over Arreskov; før havde jeg kun et for hver mark. Nu tog jeg og lagde hele godset over på et kort; det fyldte jo en kvadratmeter, og så tog jeg og skrev markerne ind i tønder land. Derefter sendte jeg det derved, og så ringede han til mig og takkede for et smukt kort. Det var han meget glad for. "Men jeg har et problem, hr. konsulent", sagde han, "hvor skal jeg gemme det?" Og så var jeg så heldig, at jeg havde set oppe på hans kontor, hvor jeg havde været, at der var sådan nogle dybe vinduesnicher, og i kanten af dem var der nogle skabslåger. Der havde jeg set, at han havde været henne og tage drænkortene. Så jeg svarede, at lensgreven kan have det ved det andet vindue i lensgrevens kontor; der er et skab, der er tilstrækkeligt stort til, at De kan have det der. "Et øjeblik", sagde han, og så kunne jeg høre, at han var ved at lægge det på plads der. Så kom han tilbage til telefonen og sagde: "Det er i orden!"

I 1940 tog Patriotisk Selskabs bygning sig sådan ud, når man så den fra Vindegade, da ombygningen var tilendebragt. Tværføljen ud mod Klostervej var nu forlænget mod nord og en del af forhaven derved forsvundet (Gengivet efter selskabets årsberetning 1939-40).

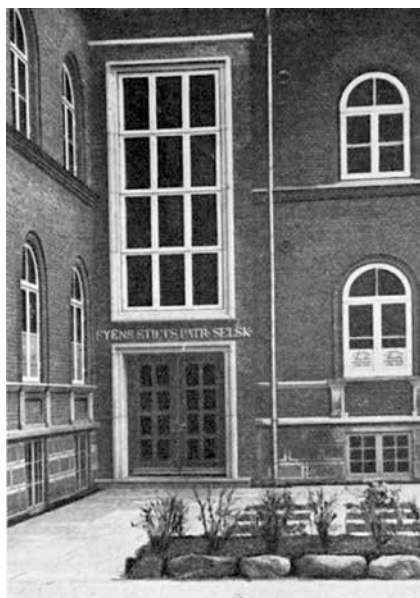

Et fynsk Axelborg

Patriotisk Selskabs ejendom i Vindegade var i løbet af mellemkrigstiden blevet fyldt til bristepunktet. De samvirkende fynske Landboforeningers sekretariat krævede stadig mere plads, og Andelsbogtrykkeriets vækst var også fortsat. Det blev derfor i 1938 nødvendigt for bestyrelsen at tage spørgsmålet om en ny udvidelse op, og arkitekt Axel Jacobsen, Odense, løste opgaven for selskabet. Dels blev fløjen ud mod Klostervej forlænget mod nord ud i den tidligere forhave, dels blev gårdspladsen bag bygningen gravet ud, så den kunne rumme et større papirlager til trykkeriet, og endelig fik resterne af den gamle bygning en overhaling indvendig. I oktober 1940 var arbejdet tilendebragt, og ved ibrugtagningen rummede bygningen derefter trykkerilokaler, fællesledelsen for de fynske kvægavls- og kontrolforeninger, redaktionslokaler for *Fyns Stifts Landbrugstidende*, portnerlejlighed samt selskabets egne kontorer. Hertil kom endelig landboforeningernes sekretariat, der nu var specialiseret med kontorer for husdyrbrug, planteavl og husholdning.

2. verdenskrig lagde nok en dæmper på væksten, men der gik ikke mange år efter krigen, før problemerne med manglende plads vendte tilbage. Nu var Patriotisk Selskabs eget behov også vokset, og da Andelsbogtrykkeriet igen var i bekneb for plads, fik man på ny arkitekt Jacobsen til at udarbejde et projekt til en om- og tilbygning. I disse år kneb det med at få balance i selskabets regnskab, så det var ikke nogen let sag at ordne, men da naboerne i Vindegade 74 samtidig viste sig indstillet på at sælge deres ejendom, åbnede der sig også nye muligheder.

Andelsbogtrykkeriet pressede på for en løsning og købte derfor Vindegade 74, og da Odense Kommune samtidig var interesseret i at udlægge nye parkeringsarealer bag Kongensgades butiksejendomme, gennemførtes en ekspropriationsforretning, der også kom nybyggeriet i Vindegade til gode. Enden på det hele blev, at Fyens Stifts patriotiske Selskab afhændede sin ejendom til et nyt ejendomsselskab, Fyns Andelsgård A/S, og i stedet indgik som partner i dette på linje med de øvrige, fremtidige brugere. På generalforsamlingen i oktober 1954 udtalte

Indgangen til bygningen i Vindegade efter den ombygning, der var afsluttet i 1940 (Gengivet efter selskabets årsberetning 1939-40).

selskabets formand, lensgreve K.B. Ahlefeldt-Laurvig, således: "Der er herved skabt mulighed for at rejse et bygningskompleks, der kan rumme alle de organisationer, som har med fynsk landbrug og mejeribrug at gøre, så vi er med til at skabe - om man vil udtrykke det sådan - et fynsk Axelborg. Vi har ment, det trods alt var rigtigst at støtte udviklingen frem for at lade pietetsfølelser over for vort gamle selskab stille sig i vejen for en udvikling, der forhåbentlig fremover vil vise sig at være til gavn for fynsk landbrug".

I sommeren 1954 medvirkede Patriotisk Selskab således til oprettelsen af Fyns Andelsgård, der fra begyndelsen havde 10 aktionærer, som alle havde en eller anden tilknytning til fynsk landbrug. Aktiekapitalen var på 1.360.000 kr., og heraf tegnede Patriotisk Selskab sig for næsten en fjerdedel eller 300.000 kr., stort set det beløb, som selskabet fik fri ved at afhænde sin ejendom til det nye selskab og at indfri de tidligere lån i ejendommen.

Arkitekt Axel Jacobsen kom endnu en gang til at slå stregerne til nybyggeriet i Vindegade, og efter nedrivningen af Vindegade 74 var der blevet plads dels til en bygning ud mod Vindegade og dels til en ny tværbygning, parallelt med Klostervej - tilsammen med en grundflade på 568 kvadratmeter og i flere etager. Alt i alt betød det mere end en fordobling af det areal, som var til rådighed for de 10 aktionærer. Bygningen kostede rundt regnet 3 mill. kr. at opføre, og opførelsen strakte sig over et par år.

Patriotisk Selskabs bygning set fra hjørnet af Klostervej og Vindegade efter færdiggørelsen i 1940 af en større tilbygning (de tre nordligste fag op mod Vindegade) (Gengivet efter selskabets årsberetning 1939-40).

Indvielsen af den nye andelsgård fandt sted den 19. juni 1957, hvor man markerede nybyggeriet med en rundvisning for arkitekter, ingeniører, håndværkere, bankforbindelser og mange andre - og efterfølgende fejrede fynsk landbrugs nye landvinding ved en frokost på Fyns Forsamlingshus. Patriotisk Selskab var dermed ikke længere herre i eget hus, som det havde været tilfældet siden oprettelsen af landbrugsskolen i Vindegade i 1873. Til gengæld havde man for en tid fået løst de lokale problemer, man delte med andre brugere af bygningen, og selskabets sekretær, konsulent H. Laigaard Nielsen, blev da også forretningsfører for Fyns Andelsgård A/S. Patriotisk Selskab kunne flytte ind i sine nye kontorlokaler i den nyopførte del af Fyns Andelsgård kort før jul 1957.

Indkørslen til Fyns Andelsgård efter færdiggørelsen af byggeriet. Billedet er taget i forbindelse med Patriotisk Selskabs jubilæum i sommeren 1960. På dette tidspunkt var kunstneren Viggo Bertram Jacobsens relief sat op på facaden (Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

Status ved 150 års jubilæet

Generalforsamlingerne i selskabet fandt efter år 1900 sted på nogle af Odenses store samlingssteder, normalt på Fyns Forsamlingshus i Kongensgade, men undertiden i stedet på Industripalæet på Albani Torv. Fra 1957 var generalforsamlingerne henlagt til mødesalen i Fyns Andels-

Ved indvielsen af Fyns Andelsgård i juni 1957 kunne initiativtagerne glæde sig over gaver fra gæsterne. Her er man i gang med at se, hvad man har fået. Fra venstre formanden for Andelsgårdens og Andelsbogtrykkeriets bestyrelse, gårdejer Rasmus Knudsen, sekretær og konsulent H. Laigaard Nielsen, direktør Svend Koksang, Andelsbogtrykkeriet, samt formanden for Fyns Mejeriforening, proprietær P. Lunde (Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

gård, og da man samledes her for anden gang i oktober 1958, to år før 150 års jubilæet, lagde selskabets formand, K.B. Ahlefeldt-Laurvig, ikke skjul på, at selskabet havde visse vanskeligheder.

Regnskabsføringen og planteavlserådsvæsenet var helt dominerende i selskabets virksomhed, og selskabet førte på denne tid 207 regnskaber. En meget stor del af selskabets medlemmer fik således ført deres regnskab af selskabets ansatte, og formanden var ganske åbenhjertig omkring de foreliggende problemer, idet han udtalte: "Jeg tror godt, jeg kan sige, at selskabets hele økonomi står og falder med regnskabsføringen, og det er derfor ikke mindst den, medlemmerne bør stå samlet om og søge yderligere at få udviklet".

Den dystre baggrund for at tage emnet op var, at fire godser, nemlig Ravnholt, Gyldensteen, Wedellsborg og Halsted Kloster, havde ansat en fælles regnskabsfører og driftsøkonom. Inden for selskabet havde denne disposition vakt naturlig uro, da godserne tilsammen fik ført driftsregnskaber for omkring 20 gårde, og ud over betalingen fra godserne risikerede selskabet at miste det statstilskud, som var knyttet til optagelsen af disse gårdes regnskaber i den årlige regnskabsberetning.

Formanden understregede, at medlemmerne havde fuld frihed til at vælge, hvor og hvordan de ville have ført deres regnskaber, og kunne samtidig berolige forsamlingen med, at man havde nået at begrænse skaden, idet de tre fynske godser var gået ind på fortsat at levere materiale til den årlige regnskabsberetning - hvorved statstilskuddet blev reddet. Samtidig havde man fået lovning på opgaven med at revidere regnskaberne for de avlsgårde, der hørte under Ravnholt, samt at foretage den skattemæssige opgørelse af disse regnskaber. Med andre ord var der ikke tale om noget fuldstændigt brud.

Den samlede nedgang i selskabets indtægtsgrundlag ville derfor næppe udgøre mere end 5-6%, og man skønnede i første omgang at kunne erstatte indtægtstab med andre indtægtsgivende opgaver. Hele episoden var dog en slags alarmsignal, og formanden benyttede lejligheden til at understrege, at alt for få af selskabets medlemmer udnyttede

kontorets muligheder for at hjælpe med driftsanalyser. Et sådant arbejde havde formanden selv fået foretaget af Laigaard Nielsen og Brixner for sine gårde over en periode på otte år, og han kunne forsikre om, at det havde givet et stort udbytte, som utvivlsomt kunne fremkomme, hvad enten man fik gennemanalyseret regnskaberne for en eller flere gårde. Og selv om store godser øjensynlig kunne have lyst til at gå egne veje, må det også indrømmes, at selskabet inden for regnskabsføringen i hvert fald ikke stod tilbage for de andre fynske landboforeninger, snare tværtimod. Da det årlige hæfte med regnskabsresultater, som havde været publiceret siden 1930'erne, blev udgivet for regnskabsåret 1959-60, rummede det materiale fra seks fynske landboforeninger. Patriotisk Selskab kunne her offentliggøre anonymiserede resultater for 72 gårde, mens Odense Omegns Landboforening, der lå på andenpladsen, kun bidrog med 10. Driftsanalysevirkomheden var således væsentlig mindre udbredt i de øvrige foreninger.

Nogen egentlig konklusion kom der i første omgang ikke ud af det farsignal, formanden havde rejst, og bestyrelsen og den daglige ledelse sprudlede heller ikke med ideer til nye opgaver, selskabet kunne tage op. Et forslag om at ansætte en kvægavlsøkonom lod sig ikke realisere, uanset at mange af godserne stadig havde store kvægbesætninger.

På generalforsamlingen i oktober 1959 var antallet af årsregnskaber steget til 214, og bedømmelsen var nu, at selskabets to hovedopgaver lå i et fast og solidt leje. På planteavlsområdet var der også sket en tydelig udvikling i løbet af 1950'erne. Peter Færing, der var blevet ansat som assistent for Laigaard Nielsen på planteavlsområdet i 1952, havde fået stadig flere opgaver inden for sit hovedfelt – og stadig færre inden for regnskabsområdet, hvor planteavlsfolkene ellers typisk blev sat til at hjælpe om vinteren. Sidst i 1950'erne blev Peter Færing forfremmet til planteavlskonsulent, og arbejdet ude ved medlemmerne tog til i omfang. Det gjaldt både markforsøg og jordprøveudtagning, og formanden for planteavlsudvalget, proprietær H. Hoeck, Anhof, gjorde på generalforsamlingen i 1960 status over de sidste fem sæsoner. Antallet af jordprøver var her vokset fra 891 over 1.579, 1.666, 2.357 til 2.612 prøver, og fra selskabets ledelse blev der med jævne mellemrum opfordret til, at medlemmerne udnyttede den service, selskabet kunne tilbyde. I efteråret 1959 havde markerne været så tørre, at det havde været muligt at sprede kalk på markerne direkte fra lastbiler, og mange landmænd havde benyttet denne enestående mulighed for at kalke uden at have analysetal at køre efter. Det advarede proprietær Hoeck dog klart imod. Det kostede kun 1,45 kr. for medlemmerne at få taget en prøve, så man kunne se, om jorden var kalktrængende, og det kunne let koste 100 kr. at kalke en tønde land, så han fandt det uforvarligt at kalke i blinde.

I 1959-60 koncentrerede bestyrelsen en del af opmærksomheden mod det forestående 150 års jubilæum, som skulle fejres med manér, og allerede i oktober 1959 var størstedelen af jubilæumsplanerne klar. På selve jubilæumsdagen, den 11. juli 1960, nedlagde formanden og sekretæren krans på to af stifternes grave, nemlig biskop Peder Hansens på Assistenskirkegården i Odense og greve Gebhard Moltke-Hvitfeldts på kirkegården i Svindinge, samt ved monumentet for en af selskabets første præsidenter, kammerherre Jens Benzon, umiddelbart uden for

Odense Domkirke. Endnu en krans blev nedlagt på godsejer Karl Langkildes grav på Nr. Lyndelse kirkegård til erindring om hans indsats gennem 21 år som formand for selskabet i en vanskelig periode, ligesom der blev sendt en krans til kong Christian VIII.s sarkofag i Roskilde Domkirke som udtryk for selskabets taknemmelighed over den første protektors betydning for selskabets overlevelse i en nedgangstid.

Allerede seks dage forinden havde man imidlertid holdt den egentlige jubilæumsfest, som var rykket frem for ikke at kollidere med kongeparrets forestående rejse til Grønland. Den 5. juli 1960 var der først åbent hus i Andelsgården, hvor der var lejlighed til at overbringe gaver og lykønskninger til selskabet. Her havde formanden for Ravnholtkassen, hofjægermester Chr. Sehestedt Juul, overrakt en gave på 10.000 kr., mens en anden af husfællerne, Andelsbogtrykkeriet, kom med en check på

Ved Patriotisk Selskabs 150 års jubilæum var kongeparret på besøg i Odense. Kongen sad selv ved rattet i sin Bentley, da den rullede op foran rådhuset. Kongen står her med ryggen til, mens dronning Ingrid vinker til de mange forsamlede. Fra venstre er det i øvrigt selskabets formand, lensgreve Ahlefeldt-Laurvig, politimester T. Martensen-Larsen, viceborgmester Knud Andersen samt selskabets næstformand, hofjægermester Chr. Sehestedt Juul (Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

Fra jubilæumshøjtideligheden i festsalen på Odense Rådhus 5. juli 1960. Kongeparret har indtaget hæderspladserne, og på forreste række længst til højre ses formanden for De samvirkende fynske Landboforeninger, gårdejer Niels Eriksen, Kørbitzdal (Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

3.000 kr. – store beløb på en tid, hvor en faglært håndværker typisk tjente omkring 7 kr. i timen. Hertil kom en række gaver i form af kunsthåndværker af forskellig slags.

Kl. 11 fulgte så den mere officielle del af festen på Odense Rådhus, hvor kommunen havde stillet festsalen til rådighed for det højtidelige arrangement, som blev overværet af såvel selskabets protektor, kong Frederik IX, som dronning Ingrid. Mere end 400 gæster og medlemmer havde fundet plads.

Kongeparret blev budt særlig velkommen af formanden, lensgreve Ahlefeldt-Laurvig, og formanden hæftede sig herunder ved selskabets stolthed og taknemmelighed over den lange række af kongelige protektor, der var fulgt efter prins Christian Frederik, den senere kong Christian VIII. Efter et nifoldigt leve for kongeparret og afsyngelse af *Kong Christian stod ved højen mast* var der også en særlig velkomst til formanden for den fynske samvirksomhed, folketingsmand Niels Eriksen, Kørbitzdal, mens landbrugsminister Karl Skytte havde måttet melde afbud.

Et sangkor samt medlemmer af Odense Byorkester optrådte med en kantate, skrevet til lejligheden af Andelsbogtrykkeriets driftsleder, Poul Jeppesen, og med musik af organist Svend Aage Spange, Odense. En del af kantaten – samt et udsnit af den oprindelige indbydelse til dannelse af et patriotisk selskab fra 1810 – blev reciteret af teaterdirektør Helge Rungwald og skuespilleren Helge Dahl fra Odense Teater.

Lensgreve Ahlefeldt-Laurvigs festtale var primært historisk tilbage-skuende og tog udgangspunkt i den situation, selskabet var opstået i, og som var skildret i kantatens indledning:

Det var nederlagets dage.
Håbløshedens gustne plage
havde lammet Danmarks mod.
Det var tungt at råde bod
på en skam, som hvermand kendte
i sit hjerte, og som brændte
både håb og vilje ned.

Talen formede sig bl.a. som en stor cadeau til stifterne, "som ud fra uegennyttig fædrelandskærlighed og samfundssind skabte det organ, som mere end noget andet skulle danne rygraden i det fynske samfund i flere slægtled fremover". Her havde formanden nok taget munden fuld, men i øvrigt fæstede han sig ved den voldsomme udvikling, der var foregået i de forløbne 150 år, og hvor selskabet efterhånden havde fundet sig til rette som en landboforening på linje med andre og med to specialer, planteavl og regnskabsføring med dertil hørende driftsanalyser. Ved jubilæet omfattede medlemskredsen landbrug med 27.-28.000 hektar eller rundt regnet 10% af den fynske landbrugsjord. Den udvikling, landet var gennemgået i de forløbne 150 år, og hvor samfundet havde påtaget sig stadig flere opgaver, blev imidlertid ikke værdsat nok efter Ahlefeldt-Laurvigs opfattelse. Han gav samtidig udtryk for, at vi lige så meget som i 1810 havde behov for "patriotiske" mænd, "der med deres eksempler kan vise, at vil vi nyde, må vi ikke blot yde, men også være villige til at bringe ofre, hvis det ikke skal gå os, som det gik Grækenlands og Roms svundne kultur".

Alt i alt afspejlede talen i højere grad trofasthed over for selskabets historiske grundlag end egentligt fremsyn, og den vidnede dermed indirekte om, at bestyrelsen ikke havde noget egentligt bud på, hvor man skulle hen i de kommende år. Strategidebatterne lå endnu mange år ude i fremtiden.

Som afslutning på arrangementet på Odense Rådhus uddelte kong Frederik IX forskellige anerkendelser, og herunder fik selskabets sekretær og konsulent H. Laigaard Nielsen overrakt ridderkorset som tak for 31 års arbejde for selskabet. Konsulent A. Wulff Pedersen, der i en menneskealder havde været konsulent for kvægavlen på Fyn, fik overrakt et sølvfad, selv om hans arbejde ikke var foregået inden for selskabets regi, og endelig fik et af selskabets tidligere bestyrelsesmedlemmer, gårdejer Gunnar Hansen fra Arnholm ved Horne, overrakt to sølvlysestager for sin indsats inden for det fynske planteavlsarbejde. Hertil kom, at kongen også egenhændigt overrakte ikke mindre end 20 belønninger for lang og tro tjeneste.

Efter sammenkomsten på rådhuset var der frokost på Industripalæet for mere end 300 gæster og medlemmer, og her talte både folketingsmand Niels Eriksen og direktør Børge Niegel, der på Albanifondens vegne overrakte en jubilæumsgave på 10.000 kr. Først efter frokosten forlod kongeparret selskabets jubilæumsfest.

Landbrugets leveringsstop for mælk i maj 1961 i forbindelse med forhandlingerne om den hjemlige landbrugsstøtte trak voldsomme overskrifter i landets aviser, og selv om det givetvis var de færreste landmænd, der gjorde som vist på billedet, lagde det et stærkt pres på regeringen, som hurtigt måtte give sig (Scanpix).

Enkelte gårdmænd og husmænd forsøgte at levere mælk til deres lokale mejeri, men de blev som denne midtfynske landmand mødt af protesterende kolleger (Jens Baagøe fot. maj 1961, Stadsarkivet).

Der var stærke modsætninger mellem husmandsorganisationerne og resten af landbruget i forbindelse med mælke-strejken, og utilfredsheden rettedes i stort omfang mod landbrugsminister Karl Skytte. Denne bil er fotograferet uden for Skyttes gård, Bregnehøj-gård i Sallinge (Jens Baagøe fot. maj 1961, Stadsarkivet).

Utilfredse landmænd omkring Karl Skyttes bil i Sallinge i maj 1961 (Jens Baagøe fot., Stadsarkivet).

3 1966-2010

Selskab med svaghedstegn

Landbrugets dominans blandt Patriotisk Selskabs medlemmer var fuldt intakt ved 150 års jubilæet, jfr. tabel 7, og selskabet fungerede nu udelukkende som landboforening. Siden 1910 var landbrugernes andel af medlemskredsen steget med 7% til godt 72%, og nogen væsentlig kontaktflade ud mod andre grene af samfundslivet fik medlemmerne således ikke gennem deres medlemskab. Her mødte man først og fremmest folk med samme baggrund.

En undersøgelse af medlemmernes geografiske tilhørsforhold i 1959 afslører ikke voldsomme ændringer i forhold til situationen ved 100 års jubilæet (se tabel 8, jfr. tabel 6, side 75). Kun 13 medlemmer – eller knap 4% af medlemskredsen – havde bopæl på Sjælland eller i Jylland, og selskabet havde heller ingen intention om at yde sådanne medlemmer nogen egentlig service. En supplerende undersøgelse af det geografiske tilhørsforhold for de 132 medlemmer, der blev optaget i selskabet i perioden 1958-1965 viser samtidig, at kun to af de nye var udenørs medlemmer, så nogen udvikling var ikke til at øjne på dette område.

Selv om tallene for det fynske område i tabel 8 kun er opgjort amtsvis og ikke som tidligere herredsvis, er det tydeligt, at der var sket en anden vigtig forskydning siden 100 års jubilæet. Forholdsmæssigt var den tidligere overrepræsentation for områderne omkring Odense forsvundet, og forklaringen var efter alt at dømme dobbelt: For det første havde

Tabel 7: Erhvervsfordelingen blandt medlemmerne af Fyens Stifts patriotiske Selskab 1959.

Erhverv	Antal medlemmer	Procentandel af medlemskredsen
Landbrugere m.v.	248	72,5
Gejstlige	0	0
Håndværkere og handlende	26	7,6
Industridrivende	7	2,1
Service	36	10,5
Andre	10	2,9
Foreninger/firmaer	15	4,4
Uden erhvervsangivelse	0	0
I alt	342	100,0

Kilde: Trykt medlemsfortegnelse i årsberetningen for 1958-59.

planteavlstjenesten og regnskabsføringen hos selskabet tiltrukket et bestemt segment af fynske landbrugere – primært de helt store gårde og godser – på tværs af amtsgrænserne, og for det andet var den stadig stærkere koncentration på landbrugsområdet også ensbetydende med, at medlemstallet i Odense købstad var faldet markant.

Dansk landbrug stod i sommeren 1960 i en vanskelig situation. Nogle år forinden havde seks lande underskrevet Romtraktaten og dermed lagt grunden til et stort fællesmarked med fælles toldbeskyttelse udadtil, og da en vigtig del af dansk landbrugseksport gik til disse lande, indebar den nye markedsdannelse en stor risiko for erhvervet. Da Fællesmarkedet snart opbyggede en fælles landbrugspolitik og på fransk foranledning holdt først og fremmest Storbritannien udenfor, hjalp det kun lidt for dansk landbrugs markedssituation, at Danmark netop fra 1960 indgik i det europæiske frihandelsområde, EFTA. I 1963 sagde den franske præsident, Charles de Gaulle, mere eller mindre endegyldigt nej til Storbritanniens optagelsesansøgning, og Danmark – der også havde søgt om optagelse – stod dermed i den værst tænkelige situation, nemlig med en fastlåst opdeling af sine vigtigste markeder i to internationale samarbejdsorganisationer, der var i indbyrdes konflikt.

Endnu i 1958 havde formanden for Patriotisk Selskab, lensgreve Ahlefelt-Laurvig, kunnet glæde sig over, at dansk landbrug ikke var "på støtten" i modsætning til stort set alle andre landbrugslande. I løbet af 1960'erne fik piben dog en anden lyd, ikke mindst i kraft af opdelingen af de europæiske markeder, og på den hjemlige scene kom det for første gang i mange år til demonstrationer fra landbrugets side mod regeringen, da der i maj 1961 blev indført leveringsstop for landbrugsvarer.

Rigtig mange danskere havde endnu for 40-50 år siden, da disse billeder blev taget, familie på landet, og kontakten mellem land og by var dermed fastere end i dag. Til venstre er Poul Rasmussen med familie i maj 1964 ved at luge roer ved Særslev på Nordfyn, og til højre ses en stor samling malkekvæg ved det fynske fællesskue i juni 1964. Patriotisk Selskab var fra 1933 til 2002 kun indirekte med til at arrangere dyrskuerne, men dyrskuerne havde alligevel stor interesse for selskabets medlemmer (Jens Baagøe fot. 1964, Stadsarkivet).

Tabel 8: Geografisk fordeling af Fyens Stifts patriotiske Selskabs medlemmer 1959, sammenholdt med folketællingen 1960.

Amt/område	Antal medlemmer 1959	Procentandel af medlemskredsen 1959	Indbyggertal i 1960 på Fyn og øerne	Procentuel befolkningsfordeling Fyn og øerne 1960
Odense	209	61,0	264.745	64,0
Svendborg	98	28,7	149.163	36,0
Jylland	6	1,7	-	-
København/Sjælland	7	2,1	-	-
Lolland-Falster	0	0	-	-
Firmamedlemskaber	15	4,4		
Uoplyst/udland	7	2,1	-	-
I alt	342	100,0	413.908	100,0

Kilde: Trykt medlemsfortegnelse i årsberetningen for 1958-59.

Billederne af mælk, der blev hældt i kloakken i stedet for at blive transporteret til forbrugerne i byerne, virkede stærkt provokerende og fik hurtigt forhandlingerne mellem regeringen og landbruget i gang igen, men 1960'erne igennem følte skiftende regeringer sig tvunget til at øge den hjemlige landbrugsstøtte voldsomt. Trods den voksende støtte begyndte antallet af landbrugsbedrifter i løbet af 1960'erne at falde hurtigt fra de knap 200.000, der havde været ved indgangen til årtiet.

For Patriotisk Selskab kunne det nok være en trøst, at antallet af store bedrifter viste en svagt stigende tendens, men ved flere lejligheder drøftede man i selskabet, hvad man skulle stille op med de stadigt voksende udgifter til regnskabsføring. Det var i den forbindelse nærliggende at tænke på moderne hjælpemidler, og allerede i 1962 var bestyrelsen opmærksom på, at fremtiden kunne byde på "hulkort, elektronhjerner og hvad det nu hedder alt sammen" - i begyndelsen kunne det nok virke en smule mystisk. Selskabets udgangspunkt for investeringer var imidlertid ikke det bedste, idet det var så som så med likviditeten.

Ved generalforsamlingen i oktober 1964 meddelte formanden, at den mangeårige leder af selskabets kontor, H. Laigaard Nielsen, ville træde tilbage, når han var fyldt 67, dvs. i realiteten pr. 1.4.1968. Bestyrelsen havde derfor besluttet at ansætte "en yngre agronom med udvidet eksamen i driftsøkonomi, således at denne i løbet af de kommende år kan lede regnskabsføringen ind i de baner, tiden kræver". Man var således bevidst om risikoen for at komme bagud.

Denne beslutning blev fulgt op med nedsættelse af et regnskabsudvalg i foråret 1965. Hensigten med udvalget var at følge den regnskabs-tekniske udvikling, og udvalget fulgte bl.a. et forsøg med elektronisk databehandling af 200 jyske landbrugsregnskaber på Regnecentralen i Århus. De første tilbagemeldinger til bestyrelsen var ikke særligt lovende.

Bestyrelsens linje i regnskabsspørgsmålet kan ikke klarlægges fuldkommen gennem det bevarede materiale, men alt tyder på, at dens beslutninger indirekte var en tilkendegivelse af, at konsulent Tage P. Brixner, der havde været ansat i selskabets regnskabsafdeling siden 1941, ikke skulle overtage chefstolen efter Laigaard Nielsen.

I december 1965 opsigde Brixner derpå sin stilling med virkning fra sommeren 1966, idet han havde fået lovning på et job ved Holbæk Amts økonomiske Selskab. Opsigelsen kom ikke uventet, da bestyrelsen havde hørt rygter om, at konsulenten var misfornøjet med arbejdsvilkårene inden for selskabet, som det lakonisk hedder i et bestyrelsesreferat. I forbindelse med Brixners fratræden viste det sig, at en del kunder fulgte med, og i 1966 kunne man således for første gang i en årrække melde om fald i antallet af regnskaber.

Udvidet planteavlstjeneste

Trods mekaniseringen, der for alvor slog igennem i efterkrigstiden, var det langt fra blevet nemmere at være landmand på alle områder. Alene det at vælge den rette gødning til den enkelte mark var efterhånden en kompliceret affære. I slutningen af 1950'erne blev det således opgjort, at der fandtes 119 forskellige gødninger og gødningsblandinger på markedet, og risikoen for fejlgedskning var dermed klart til stede.

Selskabets planteavlstjeneste havde i en lang årrække fungeret, som den skulle, men i begyndelsen af 1960'erne stod det klart for den nyvalgte formand for planteavlsudvalget, proprietær Erik Friis fra Klarskov ved Marslev, at man formentlig kunne udnytte selskabets ressourcer bedre på dette område, end det hidtil var sket. Ud over markforsøg og jordprøver havde der nemlig fortrinsvis været tale om en slags ambulancetjeneste, hvor planteavlskonsulenten blev kaldt ud, når et eller andet udviklede sig forkert, og i så fald var det ofte for sent. Ud fra tanken

Da mejetærskerne vandt udbredelse, blev der holdt en lang række demonstrationer af det nye materiel bl.a. gennem De fynske Landboforeninger. Patriotisk Selskabs medlemmer hentede i mange år denne form for efteruddannelse gennem De fynske Landboforeninger, da selskabet bortset fra en kort periode under 2. verdenskrig ikke havde egen maskinkonsulent (Jens Baagøe fot. 1964, Stadsarkivet).

Fire nye Fiat-traktorer har her fundet vej til godset Margaard ved Sønderød. En sådan levering på én gang var trods alt bemærkelsesværdig. Foran traktorerne ses fra venstre salgsinspektør Hans Christensen, forvalter Jørgen Wilhelmsen, salgschef Stevnhoved og inspektør H.C.G. Schøller (Jens Baagøe fot. 1964, Stadsarkivet).

om, at det var bedre at forebygge end at helbrede, havde han derfor nu i samarbejde med konsulent Peter Færing fostret tanken om en udvidet planteavlstjeneste.

Erik Friis redegjorde for forslaget første gang i sin formandsberetning på generalforsamlingen i efteråret 1964, og tanken var, at medlemmer, der meldte sig til ordningen, kunne få helt op til seks årlige besøg af konsulenten, fortrinsvis i afgrødernes vækstperiode. Sædskifte, gødningsplan, skadedyrsangreb og mangelsygdomme for afgrøderne var nogle af de forhold, der skulle drøftes ved besøgene, og reelt var der tale om, at man kunne udnytte planteavlskonsulentens opsparede viden og erfaring bedre end hidtil. En del af det arbejde, konsulenten hidtil havde stået for, ikke mindst med jordprøveudtagning og markforsøg, kunne så i stedet varetages af en assistent, som man regnede med at få råd til at ansætte for de midler, som den udvidede planteavlstjeneste skulle indbringe. Den var nemlig ikke gratis, men var i første omgang beregnet til årligt at koste selskabet ca. 8.000 kr. Beløbet forventede man at kunne få tilbage i selskabets kasse ved at opkræve en betaling for

tjenesten på halvdelen af det beløb, som medlemmerne normalt betalte i kontingent til selskabet. Normalkontingentet var i forvejen gradueret efter ejendommenes størrelse, og der var dermed som udgangspunkt taget hensyn til, at en markvandring på en stor ejendom ville tage betydeligt længere tid end på en lille.

Der var hurtigt tilslutning til forslaget om den udvidede planteavlstjeneste, og selskabets bestyrelse gav derfor i november 1964 medlemmerne det første formelle tilbud om at indtræde i ordningen. Erik Friis havde i første omgang nævnt et minimum af 20 ejendomme som grænse for, hvornår ordningen kunne sættes i værk. Da det kom til stykket, var der 24 medlemmer, der meldte sig med til sammen 35 ejendomme og et samlet landbrugsareal på ca. 5.000 hektar. Den udvidede planteavlstjeneste, som medlemmerne ikke fik tilbudt i andre fynske landboforeninger, var dermed en realitet, og inden for det første år aflagde Peter Færing 125 besøg ved de tilsluttede medlemmer.

Ved omkring halvdelen af besøgene gennemgik konsulenten og landmanden sammen alle marker, og konsulenten fik dermed mulighed for at give en bedre rådgivning omkring f.eks. gødningsplanlægningen. Samtidig gav de hyppige besøg i vækstsæsonen i foråret og den tidlige sommerperiode - hvor 65% af besøgene var koncentreret - sig udslag i påvisning af flere skadedyrsangreb, bl.a. af sadelgalmyg. Koncentrationen af besøgene inden for en kort periode satte imidlertid også en overgrænse for, hvor mange medlemmer der kunne tages ind i ordnin-

Markarbejde på en mark ved Gundersø i efteråret 1968 - mekaniseringen af landbruget var efterhånden vidt fremskredet (Ubberud Lokalarkiv).

Tabel 9: Selskabets udvidede planteavlstjeneste - dækning i udvalgte år 1965-1976.

År	Antal medlemmer tilsluttet	Antal ejendomme tilsluttet	Antal hektar på de tilsluttede ejendomme
1965	24	35	5.000
1966	27	38	6.200
1968	-	41	6.000
1971	38	-	7.500
1976	-	ca. 50	10.000

Kilde: Selskabets årsberetninger.

gen. I de følgende år lykkedes det langsomt, men sikkert at udbygge ordningen til at dække flere medlemmer. En oversigt over tjenestens dækning er vist i tabel 9, og efter skiftende bistand til Peter Færing gav udbygningen mulighed for at fastansætte yderligere en agronom, Rune Munch-Andersen, fra sommeren 1969. Dermed fik man også mulighed for at fortsætte med at tage nye bedrifter ind under den udvidede planteavlstjeneste.

Markforsøg og jordprøveudtagning kørte videre sideløbende med den udvidede planteavlstjeneste, til dels med mere moderne udstyr end tidligere, og planteavlsfolkene havde også andre opgaver. Der blev f.eks. brugt kræfter på at kontrollere sædekorn og markfrø for kornfirmaer, og der blev gjort en stor indsats for at forbedre medlemmernes indsats mod skadelige planter som flyvehavre. Og endelig fortsatte den almindelige rådgivning over for medlemmerne.

Nye tider i regnskabsføringen

I sommeren 1966 tiltrådte den 28-årige agronom Kai Andersen den ledige stilling som økonomikonsulent i Patriotisk Selskab. Kai Andersen var blevet færdig på Landbohøjskolen i 1962 og havde derefter bl.a. været ansat ved Landøkonomisk Driftsbureau, hvor man beskæftigede sig med analyser af landbrugsregnskaber - herunder også med indberettede regnskaber fra Fyens Stifts patriotiske Selskab. Derefter havde Kai Andersen fået praktisk erfaring med landbrugets regnskabsføring i et par år som konsulent i en sønderjysk landboforening.

Der var tale om en stor omvæltning i selskabets regnskabsføring, idet Laigaard Nielsen som nævnt havde bebudet sin tilbagertræden, og hans erfarne kollega, konsulent Brixner, var søgt andetsteds hen. Formanden for selskabet appellerede derfor også til medlemmernes tålmodighed - Rom blev ikke bygget på én dag, som han sagde - men samtidig forsikrede han om, at kombinationen af mange års erfaring og nye tanker nok skulle give resultat.

Når Kai Andersen i dag tænker tilbage, mindes han en svær begyndelse. En medarbejder var som nævnt fratrådt og en anden sagt op. Selskabet havde mistet kunder i forbindelse med uroen omkring konsulent-skiftet, og selskabets økonomi var ikke den bedste. En meget stor del af selskabets formue var reelt bundet i murstenene i Vindegade og i

Økonomikonsulent Kai Andersen fotograferet i februar 1970, knapt fire år efter sin ansættelse i Patriotisk Selskab (Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

Andelsbogtrykkeriet, og selskabets likviditet lod en del tilbage at ønske. Men allerede efter et år var der tydelige fremgangstegn. 18 medlemmer med over 2.000 hektar var kommet ind som nye kunder før oktober 1967. Efter forslag fra Kai Andersen besluttede bestyrelsen hurtigt at indføre en ny betalingsskala med faste priser for regnskabsføring, bestående af en grundpris og i øvrigt gradueret efter både ejendomsværdi og bruttoindtægt. Situationen taget i betragtning kan man næppe forestille sig, at hensigten med den nye skala var at formindske selskabets provenu af regnskabsføringen, snarere det modsatte, og nogenlunde samtidig betød indførelsen af merværdiafgiften, moms, at der blev nye arbejdskrævende opgaver, som man nødvendigvis måtte tage sig betalt for.

Fremgangslinjen fortsatte i de følgende år, så allerede ved Laigaard Nielsens fratræden i foråret 1968 var det tydeligt at se, at der havde været uudnyttede muligheder på området. Fra dette tidspunkt blev Peter Færing selskabets sekretær, men i øvrigt var planteavlssarbejdet og regnskabsarbejdet herefter organiseret hver for sig. En direktørstilling indførte man først mange år senere.

Da Foreningen til Køre- og Ridehestavlens Fremme i Fyens Stift i juli 1964 holdt hesteskue på Brahetrolleborg, var det et sandt tilløbsstykke med omkring 6.000 besøgende (Jens Baagøe fot., Stadsarkivet).

Skiftedag. På generalforsamlingen i Fyens Stifts patriotiske Selskab i oktober 1967 var det skiftedag. Godsejer Erik Mourier (til højre) overtog formandsposten efter den mangeårige formand, lensgreve K.B. Ahlefeldt-Laurvig (til venstre) (Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

Allerede i 1967 introducerede Kai Andersen en grundigere form for driftsanalyse, end selskabet hidtil havde tilbudt medlemmerne. Analyserne lå samtidig klart uden for, hvad landmændene kunne få tilbudt i andre landboforeninger. På den måde kunne man tilfredsstille det enkelte medlem - når vedkommende først havde lært at læse de nye opstillinger, som ellers blev udlagt på de årlige regnskabsmøder for medlemmerne - men samtidig var Kai Andersen ikke blind for, at man gennem de udvidede driftsanalyser også kunne sikre selskabet en fremtid.

I 1967 påbegyndtes det første forsøg på at nyttiggøre edb i regnskabsføringen, idet man først prøvekørte regnskaberne fra Risinge og derefter gradvis udvidede tilbuddet til stadig flere. Hensigten var at give mulighed for en bedre løbende orientering om regnskabs udvikling. Ikke alt arbejde kunne foretages i Vindegade, men grundregistreringen

af medlemmernes kassebøger foregik i selskabets regi, mens behandlingen af de mange data blev foretaget af et firma i byen. Årsopgørelsen foretog man dog endnu i de første år manuelt.

Udvidelsen af regnskabsarbejdet var i sig selv likviditetskrævende, da selskabet havde den hovedregel først at opkræve betaling for regnskaberne efter det enkelte regnskabs afslutning, og derfor kom der i en periode tilbagevendende problemer med at nå alt til tiden. Man kunne lidt firkantet sagt først skaffe pengene til nyansættelser, når der var faldet betaling fra de nye kunder. Problemstillingen medvirkede til, at man snart gik over til a conto-betaling for regnskabsarbejdet, således at selskabet i det mindste fik penge fra kunderne to gange om året. Samtidig betød de nye driftsanalyser, som man kunne til- eller fravælge, at Kai Andersen snart fik bestyrelsen til at revurdere beslutningen om den nyligt indførte faste skala. Man indførte derefter timepriser for arbejdet i afdelingen, således at det enkelte medlem kunne få mere hold på, hvad de udsendte regninger dækkede.

Erik Mourier som formand

I 1967 fik selskabet ny formand, idet lensgreve K.B. Ahlefeldt-Laurvig valgte at trække sig tilbage efter 21 år som formand som selskabet. Hans efterfølger blev den hidtidige næstformand, godsejer Erik Mourier fra Brahetrolleborg, der havde været med i bestyrelsen siden 1959. Mourier var i 1961 også blevet indvalgt i bestyrelsen for Centralforeningen af Tolvmandsforeninger, hvor han var formand fra 1963. Han

En af medejerne af Fyns Andelsgård var Hagelskadeforsikrings-Selskabet for Fyens Stift, der i januar 1964 kunne fejre 100 års jubilæum. I forbindelse med jubilæet blev dette billede taget i Vindegade. Fra venstre ses kontorleder, fru E. Johansen, formanden for selskabet, hofjægmester Cederfeldt de Simonsen, Erholm, godsejer Erik Mourier og konsulent H. Laigaard Nielsen (Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

Portrætfoto af selskabets formand 1967-1979, godsejer Erik Mourier, Brahetrolleborg (Det kongelige Bibliotek).

havde været medlem af Landbokommissionen af 1960, og han havde i det hele taget en omfattende politisk og erhvervspolitisk baggrund, da han som 59-årig indtog formandsposten i selskabet, hvor han ifølge Kai Andersens oplysninger allerede som næstformand havde haft meget betydelig indflydelse. Han forenede skarpe erhvervspolitiske holdninger med dynamisk vidsyn og evnen til at finde løsninger - samt ikke mindst diplomatisk finesse, når det sidste var påkrævet. Og ligesom mange af sine forgængere var Erik Mourier på en måde arveligt "belastet", idet han langt tilbage var i familie med en af selskabets stiftere, proprietær C.A.D. Mourier til Hindemæe.

Den centrale position inden for landbrugets organisationsarbejde, som Mourier indtog, fik stor betydning for selskabets videre udvikling. Forbindelsen mellem Tolvmandsforeningerne og Patriotisk Selskab havde eksisteret helt tilbage fra under 2. verdenskrig, og den blev nu revitaliseret i kraft af Erik Mouriers dobbeltstilling. Han havde hurtigt forstået værdien af de driftsanalyseredskaber, Kai Andersen introducerede, og Mourier forstod meget naturligt også at nyttiggøre dem inden for Tolvmandsforeningernes kreds, hvor man traditionelt ikke havde tilbudt regnskabsføring for medlemmerne. Fra omkring 1970 var Kai Andersen fast foredragsholder på Tolvmandsforeningernes driftslederkurser, og nogenlunde ved samme tid begyndte udenøns medlemmer at melde sig ind i selskabet drypvis.

Før 1966-67 havde udenøns medlemmer som nævnt været et særsyn, men i hvert fald fra 1969 er det tydeligt, at udviklingen var kommet ind i et andet spor. I 1971-72 var seks ud af 25 nye medlemmer således hjemmehørende i andre dele af riget, og på de næste fire år kom der yderligere 10 i samme kategori. De var givetvis næsten alle fristet på grund af de nye varer, selskabet kunne tilbyde inden for regnskabsføringen.

Mouriers formandsperiode faldt sammen med Danmarks optagelse i det europæiske fællesmarked, EF (senere EU), som blev besluttet ved folkeafstemningen i oktober 1972. Det betød væsentlige ændringer i landbrugets forhold. Den hjemlige landbrugsstøtte faldt stort set væk, og i stedet fik landbruget, som det længe havde ønsket, adgang til det store centraleuropæiske marked, som hidtil havde været omgærdet af toldmure. I første omgang betød det en betydelig fremgang i landbrugets indtjening, men de positive virkninger holdt sig ikke længe, og sammenligner man f.eks. selvstændige landmænds timeløn med faglærte arbejderes, udgjorde den godt 60% af den faglærte arbejders løn i 1970 for så at stige til knap 80% i 1974. Omkring 1980 var landbrugerne set under ét faktisk dårligere stillet end før, idet man nu i gennemsnit kun tjente 40-50% af, hvad en faglært arbejder gjorde. Resultatet var et erhverv i krise og fortsat afvandring fra landbruget.

Erik Mourier brugte gentagne gange det billede i sine beretninger, at der stadig var et vidt spillerum for forbedringer inden for landbruget, hvis den bedste halvdels resultater kunne virke som lærestykker for den ringere halvdels arbejde. Men fra selskabets side måtte det naturligvis kun opfattes som et tilbud. Man skulle ikke trænge sig på, understregede Mourier. I forlængelse af dette synspunkt var det også, han fik gennemført nedsættelsen af et økonomiudvalg, der skulle beskæftige

sig med medlemmernes/landbrugets driftsøkonomi (og altså ikke selskabets egen!), samt et husdyrbrugsudvalg. Ved siden af disse to udvalg var der et for længst indarbejdet planteavlsudvalg, og denne treleddede udvalgsstruktur har overlevet helt til 200 års jubilæet.

På mange måder blev Erik Mouriers formandsperiode præget af en "stop-go"-politik. Udtrykket må dog ikke forstås negativt. Selskabets succes med at tilbyde udvidede tjenester både på regnskabsområdet og på planteavlsområdet var uomtvistelig, men undertiden førte det ligefrem til afvisning eller kødannelse. I 1972 havde man for første gang i en årrække måttet sige nej til 15-20 henvendelser om regnskabsføring, og det samme gentog sig eksempelvis seks år senere. Mourier og Kai Andersen var helt opmærksomme på, at den stadige udvidelse af regnskabsafdelingen og dennes tilbud til medlemmerne ofte trak vældigt store veksler på de ansatte. Det gjaldt både i relation til periodevist overarbejde og med hensyn til lokalerne, hvor man tit måtte vente på, at der blev ledige lokaler i Andelsgården, før man reelt kunne skaffe de nyansatte acceptable kontorfaciliteter.

Fortsættes side 120

Fra begyndelsen af 1900-tallet til 1998 uddelte Patriotisk Selskab belønninger for lang og tro tjeneste i forbindelse med de årlige generalforsamlinger. Her varetager formanden, godsejer Erik Mourier (til højre) uddelingen på Højby Kro i oktober 1971. Fra venstre ses ladefoged Jens Erik Jørgensen, fodermester Hans Nielsen, fodermester Børge Rask Jensen og traktorfører Johannes Rasmussen (Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

Kai Andersen fortæller...

En dansk avis bragte omkring 1970 denne tegning af den unge økonomikonsulent Kai Andersen (Stadsarkivet).

Kai Andersen (f. 1937) stammer fra Vantinge på Midtfyn. I første omgang blev det til syv års skolegang, og han kom så ud at tjene. Efter ophold på efterskole, højskole og landbrugsskole kom Kai Andersen på Landbohøjskolen og blev landbrugskandidat i 1962. Han specialiserede sig hurtigt efter sin eksamen inden for regnskab, først som ansat ved Landøkonomisk Driftsbureau i København og 1964-66 som konsulent i en landboforening på Als. Fra sommeren 1966 blev han ansat som økonomikonsulent ved Fyens Stifts patriotiske Selskab, hvor han to år senere ved Laigaard Nielsens fratræden kom til at lede den voksende afdeling, der stod for regnskabsføring for medlemmer. Senere fulgte forfremmelsen til chefkonsulent, og ved en omstrukturering i 1993 blev Kai Andersen selskabets første administrerende direktør. Efter knap fem år på posten valgte han i foråret 1998 at gå på pension efter mere end 31 års ansættelse i selskabet.

"Jeg er husmandssøn nede fra Midtfyn", fortæller Kai Andersen og fortsætter, "og jeg sprængte den sociale arv. Der var syv tønder land, fire køer, to grisesøer og de fedesvin, der kunne komme ud af det, en flok høns og en hest, og så var der far og mor og vi fire søskende. Jeg kom i den stråttækte skole i Vantinge. Jeg gik tre år i første klasse og fire år i anden klasse, så var jeg opgivet. Det var godt, for så kunne jeg komme ud og tjene bønder som 14-årig. Jeg længtes efter at komme hjemmefra, så jeg kunne komme ud og tjene lidt penge og komme på en efterskole. Det kom jeg så halvandet år efter, på Sdr. Nærrå Fri- og Efterskole, og de fem måneder, jeg var der, følte jeg, at jeg lærte mere end de syv år hjemme i den stråttækte.

Efter tiden i Sdr. Nærrå kom jeg igen ud at tjene, og denne gang var det ved daværende folketingsmand Karl Skytte, den senere landbrugsminister og formand for Folketinget, og han er en af de personer, der har haft størst indflydelse på mit arbejde op igennem tiden. Det var i Sallinge, og han ville have, at jeg skulle på Landbohøjskolen. Det troede jeg ikke, jeg kunne klare, hverken fagligt eller økonomisk, men han sagde blot: "Ved du hvad, Kai, hvis du gør ved skolesagerne, hvad du kan, så vil jeg gøre ved økonomien, hvad jeg kan", og så gik jeg ellers i gang. Jeg kom på Uldum Højskole og på Bygholm Landbrugsskole og til slut på Landbohøjskolen. Men jeg må indrømme, at det var slemt, da jeg kom ude fra den syvogtyvende kartoffelrække og pludselig boede på det indre Vesterbro og skulle læse på Landbohøjskolen og ikke havde været hjemme i tre måneder. Hvis jeg ikke havde haft Karl Skytte til at hive i mig dengang, så var jeg aldrig blevet færdig med studiet. Der gik ikke 14 dage, mens jeg læste der, uden at han ringede efter mig: Kommer du ikke ind og spiser i Snapstinget? Og det var bare skønt. Men jeg blev altså færdig i 1962. Det var sidste årgang, før man skulle specialisere sig. Vi fik samme uddannelse, hvad enten vi skulle arbejde med økonomi, planteavl, husdyrbrug eller maskiner.

Da eksamen var overstået, var jeg først et halvt år på Statens Planteavlsforsøg i Skovlunde. Jeg var gul af sprøjtemidler om aftenen, men vi vidste jo ikke, hvor skadeligt den slags kunne være. Det gik så snildt det hele, og så kunne man ryge tobak samtidig med, i dag må man hverken det ene eller andet. Da vi skulle til at tage roer op om efteråret, og det skulle ske med hånd og kniv osv., fandt jeg ud af, at jeg nok hellere måtte finde på noget andet, så jeg kom ind på det, der hed Landøkonomisk Drifts-

bureau, det senere Statens Jordbrugsøkonomiske Institut. Der arbejdede man med landbrugsstatistik fra hele landet. Man fik regnskaber ind fra alle landboforeninger i hele landet, og så sad man og bearbejdede dem.

Det var der, jeg første gang overhovedet stiftede bekendtskab med Patriotisk Selskab, for nogle af regnskaberne kom jo derfra. Jeg var der et par år, og fra 1964 til 1966 var jeg i en landboforening i Sønderjylland - den omfattede Als og Sundeved. I mellemtiden var der opstået noget, der hed Landbrugsministeriets driftsøkonomiudvalg, og de lancerede noget, der hed bidragsregnskaber i dansk landbrug. Indtil da havde man kørt med de regnskaber, man havde i Patriotisk Selskab, med fuld omkostningsfordeling af det hele. De nye bidragsregnskaber skulle jeg så begynde at arbejde med, da jeg kom til Sønderjylland, og jeg fik en kreds op at stå med dem og var glad ved arbejdet. Efter et par år blev der en stilling ledig i Patriotisk Selskab i Odense, men hvis jeg ikke havde fået en anbefaling fra min gamle forstander på Landøkonomisk Driftsbureau, var jeg nok aldrig kommet ind i Patriotisk Selskab. Men så sad jeg pludselig der med lensgreve Ahlefeldt for bordenden som formand og hofjægermester Erik Mourier som næstformanden, der førte ordet.

Vi blev også hurtigt enige om lønnen - også selv om det senere viste sig, at jeg vist fik mere i løn end den gamle Laigaard Nielsen, der havde været der i rigtig mange år. Han havde meddelt, at han ville trække sig tilbage knap et par år senere. Jeg kom jo ret hurtigt ind i arbejdet, men jeg må indrømme, at havde jeg fået den viden ved ansættelsen, som jeg fik samlet sammen i de første tre måneder, så havde jeg aldrig turdet tage jobbet. For selskabet var tæt på at være på fallittens rand. Antallet af regnskaber var faldende, og der var underskud på driften.

Bestyrelsesmøderne sidst i 1960'erne husker jeg som to-tre timer et par gange om året. Af de tre timer gik den første time med at diskutere kongehus, og hvad der skete rundt omkring det, og den næste time, hvordan det øvrige samfund opførte sig, og så den sidste halve time, inden man skulle hjem, da snakkede man en lille smule om selskabet. En gang imellem var vi også ude for at holde møde ved bestyrelsesmedlemmer, og jeg husker tydeligt, at vi en dag fik en frokost i den forbindelse og kom til at diskutere anvendelsen af De og du i tiltale. Bestyrelsesmedlemmerne var jeg efterhånden blevet dus med, men fruene var jeg stadig Des med. Ved den nævnte lejlighed proklamerede værtinden pludselig henne for bordenden, at "jeg siger kun du til mennesker, jeg bryder mig om - åh, hr. NN, vil De række mig osten?". Jeg syntes, jeg kunne høre krystallerne i lysekronen klirre længe efter, hun fik sin ost, men selvfølgelig var det jo også noget helt andet, jeg var havnet i, end mit sociale udgangspunkt.

Lige efter at jeg blev ansat, blev hofjægermester Mourier fra Brahetrolleborg ny formand for selskabet. Han var en fantastisk person hele vejen igennem. Jeg tror, det var i 1972, hvor der stadig kunne være likviditetsvanskeligheder i selskabet, og det kneb med at skaffe penge til lønudbetalingerne til den kommende måned. Da han fik forelagt problemet, overførte han et større beløb - jeg tror, det var et halvt hundrede tusinde - fra sin egen konto, som han så fik igen - uden renter - en måneds tid senere. Så behøvede vi ikke få hævet kassekreditten. Jeg foreslog derefter, at vi skulle have lavet et egentligt budget, som vi også kunne styre likviditeten efter, men det kunne jeg ikke komme igennem med på det tidspunkt.

Mourier bakkede altid op uden nogen sinde at blande sig. Men det kunne også være pudsigt, f.eks. i forbindelse med ansættelseskontrakter. Han blev aldrig orienteret, før man ansatte nogen, men han insisterede på, at det var ham, der underskrev alle kontrakterne. Det holdt han fast i, lige til han trådte tilbage, så han fik hver gang en kuvert og skrev så under. Jeg har virkelig kun roser til ham. Hvis jeg en sjælden gang ringede og foreslog et eller andet, når jeg selv var i tvivl, bad han mig altid gentage det en ekstra gang. Han ville så lige have lov til at overveje det og ringe tilbage - det skulle han nok. Og det viste sig jo hver gang, at når der var gået nogle dage, og jeg havde tænkt noget mere over det, så kunne jeg godt se, at det var sikkert en dum idé. Mourier vendte bare ikke tilbage, men spurgte jeg så alligevel, hvordan jeg skulle forholde mig, spurgte han: "Ja, hvad synes De selv? Nå - men så lader vi det ligge". Det havde været hans mening hele tiden, men det var hans måde at få det gennemført på. Det var bedre, at man selv indså fejlen!

Jeg tror, det var tilbage i 1968, hvor vi skulle have trykt et nyt opgørelsesshæfte, som landmændene kunne bruge som regnskabsbog. Jeg gik ned i Andelsbogtrykkeriet, som vi havde til huse sammen med, og spurgte dem om at få det trykt, og det ville så koste nogle tusinde kroner, og det kunne blive klar om tre måneder. Jeg synes, det var dyrt, og jeg havde frygteligt svært ved at vente i tre måneder, så jeg tog turen til Ringe. Der var et bogtrykkeri - de kunne klare det inden for en uge eller to, og så kostede det kun en tredjedel af prisen. Jeg sagde tak for tilbuddet og måtte så hjem og overveje det. Mourier var nemlig også formand for Andelsbogtrykkeriets repræsentantskab. Så jeg turde ikke andet end at ringe til Mourier og fortælle om problemet, som det var. Da jeg havde forelagt det, sagde han blot: "Sig mig, Andersen, var det tre måneder, at Andelsbogtrykkeriet var om det? Og hvor længe var det nede i Ringe? Det var 1-2 uger. Fint, så tag til Ringe med det, men så er det udelukkende, fordi vi ikke kan vente i tre måneder på at få materialet færdigt. Det er udelukkende derfor, ikke spor andet". Jeg sendte så vores ordre til Ringe, og vi kom aldrig tilbage til Andelsbogtrykkeriet med de hæfter.

Indtil 1963 havde man i landbruget kun talt om A- og B-regnskaber. I A-regnskabet talte man kun om samlet landbrug, mens B-regnskabet var opdelt i produktionsgrene. På landsplan blev der opgjort under 100 B-regnskaber i alt, hvoraf størstedelen kom fra Patriotisk Selskab. I begge typer regnskaber var der afsat løn til familiens arbejdsindsats og driftsledelse. Slutresultatet blev betegnet som landbrugets nettoudbytte og indgik i beregningen af landbrugets forrentningsprocent. Efter indstilling fra førnævnte Landbrugets Driftsøkonomiudvalg gik landbruget over til kun at lave én regnskabstype, som blev benævnt dækningsbidragsregnskab. Her så man bort fra aflønning af familiens arbejde og driftsledelse, og dermed bortfaldt begrebet nettoudbytte. De øvrige omkostninger blev opdelt i såkaldte variable og faste omkostninger. Resultatet efter variable omkostninger blev benævnt dækningsbidrag, og efter faste omkostninger hed det landbrugets driftsresultat. Dette driftsresultat skulle altså aflønne både familiens arbejdsindsats og kapitalindsats. Variable omkostninger var i henhold til deres definition kun gødning, udsæd, kemikalier og indkøbte foderstoffer, resten var faste omkostninger. Men det kunne jeg slet ikke leve med, for jeg blev hurtigt klar over, at hvis jeg kom ud

Kai Andersen gjorde en stor indsats for at formidle de resultater, der kunne læses ud af selskabets driftsanalyser og for at fremme landbrugernes forståelse af de driftsøkonomiske sammenhænge. Han taler her for en forsamling i 1972 (Stadsarkivet).

til en godsejer og kaldte fodermesterlønnen for en fast omkostning, så ville jeg hurtigt blive en særdeles variabel omkostning i selskabet, så det lod jeg være med. I Patriotisk Selskab ønskede vi at lave sammenlignende driftsanalyser, og derfor fastholdt vi aflønning til familiens arbejde og driftsledelse, dvs. man fortsat kunne beregne nettoudbytte og forrentningsprocent. Samtidig indførte vi begreberne variable omkostninger I og variable omkostninger II med dertil hørende dækningsbidrag 1 og 2. Variable omkostninger I fulgte definitionen fra Landskontoret, og variable omkostninger II var typisk arbejds løn og inventaromkostninger. De såkaldte faste omkostninger var typisk bygningsomkostninger, ejendoms-skat, driftsledelse og administration. Vort dækningsbidrag I kunne således sammenlignes med Landskontorets dækningsbidrag. Så omfattende sammenlignelige driftsanalyser kunne ikke fås andre steder i landet, og det gav os mange nye kunder!

Omkring 1990 blev systemet udvidet, således at man også fordelte de såkaldte faste omkostninger til de enkelte produktionsgrene, således at man kunne se nettoudbyttet pr. produktionsgren. Samtidig blev systemet udvidet med en samlet virksomhedsanalyse, dvs. incl. skovbrug, udlejning og andet, og en samlet pengestrømsanalyse.

Jeg tror også, det havde lidt betydning med min baggrund, for når nogen ringede til mig og havde hørt, at de kunne få noget hos os, som de ikke kunne få andre steder, spurgte vi hverken om tønder land eller hektar eller tønder hartkorn. Hvis de ville være med, var de altid velkomne. Og der fik vi rigtig mange af de såkaldte almindelige bondebrug med her på øen, proprietærer og sådan, der måske følte sig lidt hævet, når de nu kom ind i et kongeligt protektorat. Noget andet var, at førnævnte Mourier var formand for Centralforeningen for Tolvmandsforeninger i Danmark. Derigennem kunne han give os støtte, og han fik mig med det samme ind på deres driftslederkursus, hvor der hver vinter blev holdt foredrag i Århus og på Sjælland. Jeg var foredragsholder på de kurser 25 år i træk, og jeg fik nye medlemmer med hjem hver gang og havde en fantastisk opbakning

fra Mourier. Havde jeg ikke haft det, havde vi ikke fået det op at stå. Det var der, vi fik de første brohoveder i den udenøjs regnskabsføring, en på Lolland, en på Sjælland og en i Nordjylland. Jeg tror, den allerførste var Hovmand Hansen på Knuthenlund på Lolland og Selsø-Lindholm-Bognæs godserne ved Roskilde Fjord og så Fussingø nord for Randers. Vi fik også en enkelt ude i Vestjylland og en i Sønderjylland, jeg kan knapt huske navnene. Men egentlig så fordelte ringene sig ud derfra. Vi var nogenlunde heldige, og samtidig lykkedes det hele tiden at have en god medarbejderstab på kontoret i Odense. Hvis en af dem havde fået overladt opgaverne hjemme på kontoret, og hvis en kunde langt væk havde været medlem nogle år, så skulle der helst komme nogle stykker flere i området, for ellers havde han ikke gjort sig nok gældende, og det lykkedes ganske fint, og på den måde blev det bredt ud. Og gennem kontakten til Tolvmandsforeningerne lykkedes det også at undgå, at de selv begyndte med en regnskabskreds. Det var for mig at se bedre, at vi lod Tolvmadsforeningerne tage sig af de større gårdes politiske interesser. Vi kunne så koncentrere os om det økonomiske, og jeg tror, det var fra 1982, at jeg blev fast deltager i økonomiudvalgsmøderne i Tolvmadsforeningerne.

På et tidspunkt fik jeg også mulighed for at uddanne mig videre, så jeg blev registreret revisor. Det viste sig at være godt. Nye regler betød, at vi nu kunne tilbyde unge mennesker en revisoruddannelse – det krævede nemlig, at man var ansat mindst to år hos en registreret revisor. Vi fik mange gode folk ind på den måde og fik dermed også styrket revisorsiden. Mange af vore store kunder brugte statsautoriseret revisor ved siden af vores rådgivning, men efterhånden blev vi så gode skatteteknisk, at vi kunne hjælpe kunderne med at komme væk fra de statsautoriserede, som vi godt kunne konkurrere med. Det fik stor betydning, ikke mindst på Sjælland, hvor mange godser havde været vant til den slags fra København.

Tidligere havde kunderne hos os groft sagt betalt efter størrelse. Men da jeg havde været i selskabet nogle år, indførte vi timeregistrering, så folk betalte for den tid, vi brugte på dem, og alle var glade for det system. Selskabet havde status 1. april, og bestyrelsen havde før tænkt på, at de gerne ville have lavet det om til 1. januar, men jeg fik dem snakket fra det. Januar kvartal var nemlig den periode, hvor vi havde mest at kræve op, så når vi nåede 1. april, bad jeg om en udskrift af timesedlerne fra januar kvartal, og så vidste jeg præcis hvor mange timer, jeg havde at kræve på. Når vi også vidste, hvad vi havde brugt til løn osv., kunne jeg se, hvad timeprisen skulle være, for at der blev et passende overskud. Så var folk ligeglade med, hvad der var udbetalt i løn, bare overskuddet passede. Det var sådan rimeligt at have med at gøre med den filosofi. Og der var ikke noget med, at bestyrelsen blev indblandet i timepriser eller sådan noget. Hvad skulle de med det, når bare det gik op, de havde jo alligevel ikke noget grundlag at fastsætte timeprisen på.

På edb-området gik vi heller ikke i andres fodspor. Vi begyndte med en opbygning helt tilbage i 1969-70, hvor vi fik tingene kørt på kodebånd i et lille lokalt dataselskab. På et tidspunkt var det på tale, at Landbrugets EDB-Center (LEC) skulle gøre regnskaberne færdig, men der var specificationsgraden slet ikke kraftig nok til, at vi kunne lave vore driftsanalyser. Derfor havde vi reelt ikke rigtigt noget valg, så vi kørte støt og roligt videre med det, vi selv var i gang med at udvikle. På et tidspunkt måtte jeg

forklare LEC, at de ikke kunne køre vore regnskaber, men det ville de ikke tro på. Så fik de tre af vore regnskaber for at prøve at køre igennem deres system. De skulle køre selve den årlige bogføring igennem deres system, og jeg sørgede selvfølgelig for at vælge nogle passende regnskaber. Et af dem var fra Niels Hoeck, Anhof. Han kørte dengang på tre forskellige gårde - det kunne de ikke rigtigt finde ud af, de kunne kun holde styr på hele landbruget. I et andet af de udvalgte regnskaber var der vist 50 udlejningshuse, og en tredje havde 75 forskellige aktieposter og alt den slags. Det var systemet slet ikke bygget op til, de måtte simpelt hen bare opgive, da systemet ikke kunne udvides, men så fik vi endelig husfred nogle år. De blev ved med at tilpasse frem og tilbage, men det blev aldrig helt godt. Men i 1982 var vi lige ved at blive tvunget i favnen på dem - det undgik vi, og jeg tror, det var fra 1986, vi havde fået fat i vort eget edb-udstyr her i Odense, og så kom vi i samarbejde med seks nordjyske landboforeninger. Sammen med dem byggede vi et system op, og det har kørt indtil for nylig.

Apropos 1982 - da hørte jeg på et tidspunkt, at De samvirkende danske Landboforeninger havde planer om at få taget statstilskuddet fra Patriotisk Selskab, hvis vi ikke gik over til deres systemer. Derfor skrev vi et brev til landboforeningerne om, at vi nu havde hørt om deres planer, og at det da vist var sådan, at statstilskuddet var givet til driftsøkonomisk vejledning i landboforeningerne, og hvis det skulle tages fra os, var der nok også andre, der skulle miste det. Vi ville derfor gerne have en liste over dem, der lavede mere driftsøkonomisk vejledning end Patriotisk Selskab og altså fortsat skulle have statstilskud. Vi skrev vist også, at hvis vi ikke fik sådan en liste, måtte vi forklare offentligt, hvordan tingene hang sammen. Vi fik aldrig noget svar, men beholdt statstilskuddet!

Helt fra starten ville vi gerne markere vore egne ting og køre vore egne systemer. Lige sådan var det, da de fynske landboforeninger begyndte at snakke om sammenlægninger. Der var jeg lykkelig for, at vi med det samme konstaterede i Patriotisk Selskab, at hvad enten de ville lægge sig sammen til en eller to eller hvor mange foreninger det nu var, så holder vi os udenfor. Den væsentligste argumentation, vi anvendte, var, at vi havde kunder over hele landet, og derfor skulle vi ikke være bundet op til en organisation på Fyn, vi skulle også varetage vore opgaver for medlemmer i Nordjylland og Sønderjylland, og hvor vi nu ellers havde dem henne. Vi ville gerne arbejde sammen med de andre fynske foreninger, og det var jo heller ikke så svært, da vi havde hus fælles med den fynske samvirksomhed og deres mange konsulenter. Det gik egentlig fint på den måde.

På et tidspunkt i begyndelsen af 1980'erne blev Chr. Ulrich formand for Patriotisk Selskab, og lidt senere blev han også valgt til formand for De samvirkende fynske Landboforeninger. Nu havde jeg i mange år haft en formand fælles med Tolvmandsforeningerne, og det var gået rigtig godt. Men nu skulle jeg pludselig have en, der også var formand for de fynske landboforeninger, som jeg var i en eller anden konstant krig eller konkurrence med. Det var jeg virkelig betænkelig ved, men det var fuldstændig unødvendigt med den tvivl, viste det sig. Det kørte Chr. Ulrich virkelig fint. Jeg har aldrig nogen sinde konstateret, at han har blandet kasketterne forkert i de sammenhænge, ja, det var måske ligefrem en fordel, at han sad begge steder. Endvidere kørte Chr. Ulrich samme linje som Erik Mourier med aldrig at blande sig i det daglige arbejde på kontoret.

Den store fremgang betød naturligvis større indtjening for selskabet. Likviditetsproblemerne, der havde præget selskabet i midten af 1960'erne, forsvandt lidt efter lidt - men Kai Andersen mindes endnu, at Erik Mourier på et tidspunkt af egen lomme lånte selskabet penge til lønninger i en presset situation og fik dem tilbage en måneds tid senere, da der var kommet penge fra kunderne eller en ny rate af det statstilskud, der blev ydet for regnskaber, hvis resultater blev indberettet til Landøkonomisk Driftsbureau.

En oversigt over tilvæksten i regnskabsføringen i udvalgte år ses i tabel 10. Det store og grundige analysearbejde medførte, at der var stadigt fokus på medarbejdernes kompetenceudvikling, og selskabet understøttede bevidst en markant efteruddannelsesprofil for sit personale. Kai Andersen havde allerede tidligt taget et suppleringskursus, så han kunne kalde sig registreret revisor, og da der kort tid senere kom bestemmelser, som betød, at man ud over uddannelsen også skulle have været ansat en tid hos en registreret revisor for selv at få ret til titlen, blev det et aktiv for selskabet. Når der blev rekrutteret nyt personale, kunne man skilte med, at ansættelsen fandt sted hos en registreret revisor og på den måde tiltrække særligt stræbsomme og videbegærlige nye medarbejdere. Selskabet betalte kursusafgift og bøger, hvis de gik til eksamen.

Tallene i tabel 10 giver i øvrigt også en baggrund for at forstå udvidelsen i selskabets medarbejdertal. Den store vækst i antallet af udvidede driftsregnskaber var den arbejdsintensive del af regnskabsarbejdet og dermed også den, som gav selskabet det største provenu og mulighe-

Da dette billede blev taget ved Lundsgård i Åsum i 1975, havde mejetærskerne for længst fortrængt tidligere tiders arbejdskrævende høstredskaber (Åsum Sogns lokalhistoriske Arkiv).

Tabel 10: Regnskabsføring i Patriotisk Selskab, udvalgte år 1962-1982.

År	Samlet antal regnskaber	Heraf udvidede driftsregnskaber
1962	225	-
1966	min. 140	35
1968	(tilgang 16)	49
1970	-	77
1976	250	112
1982	274	159

Kilde: Selskabets årsberetninger samt notat af Kai Andersen. Der findes ikke fuldt sammenlignelige tal for alle år.

den for at udvide medarbejderstaben. Satsningen på de mere arbejdskrævende regnskabsanalyser havde med andre ord givet pote, både for medlemmerne og for selskabet.

Medarbejderstaben i selskabet var i 1970'erne i stærkt vækst, og da man i 1982 lavede en opgørelse, var der alene i regnskabsafdelingen ansat fem agronomer, seks landbrugsteknikere samt 10 kontormedarbejdere (de sidste svarende til ca. ni på fuld tid) eller ca. 20 personer. Det betød, at selskabet incl. de to planteavlskonsulenter var blevet næsten to en halv gange så mange som ved 150 års jubilæet, hvor selskabet som nævnt havde ni ansatte.

Udflytning til Ørbækvej

Glæden over de nye lokaler i Andelsgården blev ikke langvarig, og forklaringen var den samme, som i sin tid havde ført til den omfattende fornyelse af ejendommen midt i 1950'erne, nemlig vokseværk. Andelsbogtrykkeriet var endnu en gang ved at vokse ud af rammerne i Vindegade, og allerede i 1965 var der planer om at bygge en ny andelsgård i Dalum Kommune. Patriotisk Selskab havde kort tid forinden bistået trykkeriet med en udvidelse af dets reservekapital og sluttede sig også hurtigt til de nye planer om en udflytning. Planerne lod sig imidlertid ikke gennemføre, og da trykkeriet omkring 1970 besluttede sig for en udflytning til et nybyggeri på Hestehaven i Hjallese, blev der købt så megen jord, at det senere ville være muligt at flytte de øvrige selskaber og foreninger fra Andelsgården til samme adresse. Disse planer satte nye kommunale planbestemmelser dog en stopper for, og i stedet klarede man sig i en årrække med gradvise ombygninger i Vindegade - noget, som langsomt også kom Patriotisk Selskab til gode i takt med, at medarbejderstaben nu viste stigende tendens. Undertiden kunne det dog knibe fælt med pladsen.

Generelt var der knyttet nogle problemer til bygningen i Vindegade. Der var vanskeligheder med udlejningen af de gamle trykkerilokaler, og det var svært for de mange ansatte at skaffe parkeringspladser til deres biler, da kommunen indførte tidsbegrænset parkering og p-skiveordning. Disse problemer kunne man komme ud af ved et salg og et efterfølgende nybyggeri på en anden adresse i Odense. De fynske Landboforeninger havde i denne sammenhæng sammenfaldende interesser med selska-

Et kig ind i Det fynske Landbocenters reception 1985 - billedet er taget kort før selskabets 175 års jubilæum, endnu inden pc-tidsalderen var slået igennem (Birte Palle Jørgensen fot., Stadsarkivet).

bet, men i flere år vekslede strategien mellem salg og fortsat udnyttelse af ejendommen i Vindegade. I 1978 kom der imidlertid gang i byggeplanerne igen, og nu gik det for alvor stærkt. Fagforeningen HK Odense havde nemlig meldt sig som køber til Andelsgården, og HK var endda villig til at udbetale stort set hele købesummen på 5 mill.kr. kontant.

Blandt aktionærerne i Andelsgården var der enighed om, at de frigivne midler skulle bruges til et nybyggeri, som skulle betales af de aktionærer, der ønskede at flytte med. Det betød f.eks., at Andelsbogtrykkeriet, Ravnholt-kassen og Dansk Mejeriforening ikke blev medejer af det nye landbocenter, der i øvrigt var enighed om at bygge. En forhandling med Odense Kommune førte til, at man fandt plads til nybyggeriet på Ørbækvej, der kort tid forinden var udbygget som led i Odense Kommunes trafikplaner for den sydøstlige bydel. Samtidig lå grunden i bekvem nærhed af de allerede planlagte motor- og ringveje, som siden er anlagt.

Arkitektfirmaet Åge Ørum A/S fra Holstebro blev antaget som rådgiver i forbindelse med nybyggeriet, der blev påbegyndt i vinteren 1978-79 og stort set stod færdig til indvielsen i september 1979. Patriotisk Selskab forlod allerede i august selskabets 106 år gamle adresse i Vindegade, men undervejs i processen havde der ikke været tegn på, at veneration for den gamle adresse på noget tidspunkt ville stille sig hindrende i vejen for byggeplanerne - og da de var gennemført, var der heller ingen vaklen i geledderne. Selskabets identitet, arbejdsopgaver og fremtidsplaner kunne lige så godt - eller bedre - udfoldes fra den nye adresse.

Nybyggeriet rummede fra begyndelsen plads til De fynske Landboforeninger, Patriotisk Selskab, Fyns Mejeriforening, Haglskedeforsikrings-selskabet for Fyns Stift samt svinefællesledelsen, og var planlagt til at koste 7,6 mill.kr. De endelige udgifter blev en anelse højere, bl.a. fordi vintervejret drillede under opførelsen. For Patriotisk Selskabs vedkom-mende betød nybyggeriet indflytning i 460 kvadratmeter nye kontorlo-kaler og forhøjede huslejudgifter til det fælles ejendomsselskab, der stod som ejere af nybyggeriet, og ved den følgende generalforsamling i selskabet kunne Patriotisk Selskabs afgående formand, godsejer Erik Mourier, stolt udtale: "Vel kommer vi til at sidde for en væsentlig højere husleje i en årrække, men de bedre arbejdsforhold, kontorerne gode beliggenhed, klimaet og lydforholdene, sammen med den store fordel, at man ikke skal spille tid på at flytte biler dagen igennem, gør, at noget af den højere husleje vil komme hjem gennem mindre spildtid og større ar-bejdsglæde og effektivitet". Da flere af de oprindelige aktionærer nu var udtrådt af ejendomsselskabet, og der var foretaget en vis omfordeling af aktierne, ejede Patriotisk Selskab omkring 24% af aktiekapitalen. Fra selskabets side havde man ikke fundet det nødvendigt at sikre sig fuld-stændigt mod eventuelle overraskelser fra medaktionærernes side, idet vedtægtsændringer i ejendomsselskabet krævede tilslutning fra 75% af aktiekapitalen. Der var med andre ord tillid til, at de nye brugere af Det fynske Landbocenter kunne ordne eventuelle problemer i mindelighed. Sådan kom det stort set også til at gå.

Fortsættes side 129

Det fynske Landbocenter på Ørbækvej i Odense, som det tog sig ud i forbindelse med færdiggørelsen i 1979. Bygningen er senere udvidet med en fløj i en etage mod nordvest. Patriotisk Selskab var oprindelig mindretalsaktionær i centret, men ejer i dag hele ejendommen (Stadsarkivet).

Rune Munch-Andersen fortæller...

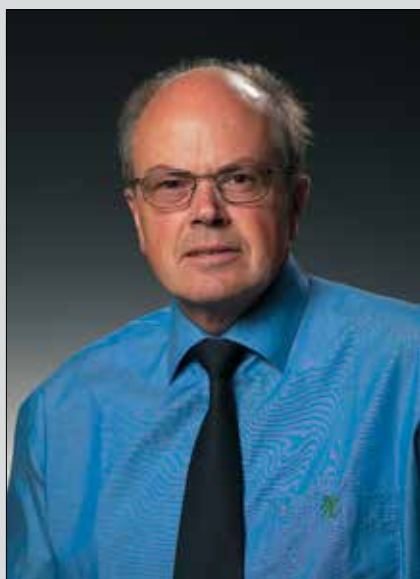
Rune Munch-Andersen (f. 1943) stammer fra Odense og tog realeksamen fra Mulerne Legatskole i 1959. Han blev ansat inden for planteavlssområdet i Fyens Stifts patriotiske Selskab, da han var færdig som cand.agro. (landbrugskandidat) i 1969 og har været tilknyttet selskabet siden. Han fortæller her om mere end 40 år som planteavlskonsulent:

"Jeg var på Mulerne kommet til at sidde ved siden af en landmandssøn ude fra Grønløkkegård ved Åsum, så der fik jeg interesse for landbruget. Efter min realeksamen kom jeg derfor ud at tjene bønder, som det hed, i tre år fra 1959 til 1962. Først var det i Revninge på Østfyn og senere på en gård ude på Vestfyn. Derefter var jeg inde som soldat hos gardesarsarerne i Næstved i to år. Så kom jeg på landbrugsskole i Dalum, og der fik jeg så lyst til at læse videre på Landbohøjskolen, hvor jeg gik i fire år fra 1965. Dengang behøvede man ikke en studentereksamen for at komme ind på Landbohøjskolen. Man kunne nøjes med en god realeksamen, og så skulle man have tjent tre år på landet. I dag behøver man ikke at have set et landbrug for at blive optaget. Min far, der var assurandør, ville nok hellere have haft, at jeg havde overtaget hans forretning. Men det havde jeg ikke lyst til, og jeg blev da også bakket op af mine forældre, da jeg havde truffet mit valg. Det var lidt at gå imod strømmen, for i 1959 gik strømmen fra land til by. Og Mulerdrengene var da også normalt godt anskrevet i byen. Det var noget med kæft, trit og retning; man fik nogen på ørene, hvis man ikke opførte sig ordentligt, så vi var vant til at lystre.

De tre første år på Landbohøjskolen var grundviden, og det sidste år kunne man så specialisere sig i enten økonomi, husdyrbrug, maskiner eller planteavl. Og det var planteavl, jeg valgte, da jeg interesserede mig mest for, hvad der foregik ude på marken. Der var en del job at søge i 1969, men det var ikke overvældende. Jeg fik et tilbud inde på Landbohøjskolen om at fortsætte som licentiatstuderende, inden for jordbundslære. Det var nok lidt for specialiseret, syntes jeg og ville hellere ud i det praktiske. Så var der heldigvis en ledig stilling hos Patriotisk Selskab. Der var nogle stykker, som søgte, men jeg fik pladsen, selv om jeg var fra byen, hvad man nok var lidt skeptisk ved.

Der var to personer i alt i planteavlsafdelingen, hvoraf den ene var mindst lige så meget i økonomiafdelingen, så der var højst 1½ mand, og man skulle udvide til lidt mere end 1½ mand. I begyndelsen var min nye stilling da heller ikke en fuldtidsstilling i planteavlsafdelingen. Om vinteren blev jeg sat til at hjælpe i økonomiafdelingen med at gøre kassebøger op, lave moms- og simple skatteregnskaber. Det var ikke mere indviklet, end at man kunne finde ud af det. Vi var 10-15 stykker dengang og boede inde i Vindegade.

Ud over at hjælpe til i økonomiafdelingen om vinteren, så lavede jeg mange forsøg ude i marken med hensyn til gødning, sprøjtning, sorter osv. Vi fik lov til at bruge landmændenes marker til at lave forsøg i, og det var så os, der lavede forsøgene og høstede dem. Hvert år kom resultaterne i en planteavlsberetning, der var fælles for alle de fynske landboforeninger. Vi laver stadig forsøg af forskellige slags, men nu er det blevet mere specialiseret. Nu har vi én mand, som tager sig af forsøgs-

Rune Munch-Andersen, mangeårig planteavlskonsulent i Patriotisk Selskab. I nogle år efter Peter Færings afgang i 1993 ledede Munch-Andersen planteavlsafdelingen, men har senere helliget sig medlemsarbejdet som seniorkonsulent (Stadsarkivet).

arbejdet. Dengang lavede jeg både økonomi- og forsøgsarbejde; jeg var planteavlsassistent til at begynde med, men blev så planteavlskonsulent i løbet af et år og fik lov til at rådgive landmændene. Vi voksede heldigvis lidt hvert år. Vi har vel fået 2-3% nye medlemmer pr. år lige siden dengang, så derfor er det blevet en noget større virksomhed i dag, end det var dengang, og det har også givet sig udslag på planteavlsområdet.

For mange år siden var jeg ude at lave forsøg hos proprietær Bjergskov på Rosenlund ved Rynkeby. Det var nok det første år, jeg var herinde, så det har været i foråret 1970. Han kom ud til mig og sagde: "Ved du hvad, kan du ikke lige komme herved bag gården, for der er noget ukrudt i en rugmark, jeg skal have sprøjtet væk". Han mente, det var "Lindhardtter". Jeg tænkte mig godt og grundigt om på vej ned til marken, fordi de her "Lindhardtter" havde jeg ikke lært noget om på Landbohøjskolen. Hvad pokker kunne det være? Da vi så kom derned, var det bare nogle kamiller, lugtløse kamiller. Forklaringen var, at på Østfyn kalder man dem for "Lindhardtter", for i Nyborg var der engang en købmand, der hed Lindhardt, og han havde åbenbart importeret nogle kløverfrø, som også var fyldt med kamillefrø, og de landmænd, der havde købt hans kløverfrø, havde derfor også fået en masse kamiller. Derfor er der særlig mange kamiller på Østfyn, hvor de så har deres eget navn til dem.

I de første år, jeg var i selskabet, var planteavlsarbejdet koncentreret til Fyn, og man var egentlig meget splittet, da vi skulle til at rådgive landmænd uden for Fyn inden for planteavl. Der var nogle af de gamle medlemmer, der var bange for, at vi ikke fik tid til at passe dem, når vi skulle til at køre uden for Fyn. Det kom vist sidst i 1970'erne. Men nu har vi planteavlskunder lige fra Nordjylland til Sydlolland, og transporten betyder jo ikke så meget, hvis man skal ud til et stort landbrug på Lolland i stedet for måske ti små på Fyn. Man lærer at finde rundt, også uden

Rune Munch-Andersen er her fotograferet sammen med sine fem konsulentkolleger fra planteavlsafdelingen i en mark ved Bramstrup, 2004. Fra venstre Kirsten K. Rasmussen, Troels Toft, Rune Munch-Andersen, Jesper Juul Ulitz, Leif Hagelskjær og afdelingens leder, Erik Andkær Petersen (Stadsarkivet).

GPS. Og for at klare os i konkurrencen med de andre landboforeningers tilbud, har vi jo prøvet at være mindst lige så gode som dem!

Nu om dage har vi alt bureaukratiet, som vi skal have ordnet om vinteren, og vi har EU-ansøgninger, som skal være færdige midt i april. Det vil sige, at fra vi bliver sluppet på græs - ligesom køerne - midt i april, så er vi faktisk ude indtil november. Så det er et dejligt job at være ude, når det er godt vejr, og være inde og ordne bureaukratiet, når det er dårligt. Vi kunne selvfølgelig godt ønske, at bureaukratiet var lidt mindre, så vi kunne komme ud sidst i marts. Det er der faktisk behov for. Vi kommer lige lovlig sent ud.

I dag skal landmændene inden for planteavlen lave meget arbejde, som er pålagt dem ved lov. De skal lave markplaner, gødningsplaner og føre sprøjtejournaler - det fører landmanden selvfølgelig selv. Derudover skal de lave gødningsregnskab, når året er gået, og det skal indsendes, og hvis de vil have lidt støtte fra EU, skal de indsende en ansøgning senest omkring 20. april. Dem vil vi gerne være færdige med 1. april, så de skulle være i orden, men det er ikke rigtig lykkedes endnu. I forhold til 1969-70 er det jo store ændringer. Dengang hjalp jeg som sagt til i økonomiafdelingen om vinteren, og dengang lavede vi en typisk gødningsplan på én A4-side. Nu fylder den mange sider. Alle kunderne kører nu over et eller andet planteavlsprogram - det var der ikke noget af dengang. Og nu har vi fået en hel masse flere regler, som vi skal overholde. Det drejer sig f.eks. om, hvor megen gødning de må give afgrøderne og hvornår, hvad man må sprøjte med, og hvornår man må sprøjte med det og sådan noget. Der har både været positive og negative sider ved det. Dengang blev husdyrgødning - det må vi indrømme - ikke udnyttet nær så godt, som den gør i dag. Dengang kørte man også meget husdyrgødning ud om efteråret, og der blev trods alt vasket en hel del ud om vinteren.

Vore forsøgsmarker er placeret rundt omkring, f.eks. på Hofmansgave, Bramstrup og Sanderumgård. På Bramstrup har vi også en hel masse demonstrationsmarker eller demonstrationsparceller, hvor vi ikke høster dem forsøgsmæssigt, men blot demonstrerer f.eks. forskellige kemikalier, hvad de kan i en bestemt afgrøde, om de skåner dem eller slår alt ihjel, eller om de tager visse arter ukrudt osv. Undertiden har vi så sammenkomster ude på demonstrationsmarkerne, f.eks. sammen med DLF, DLG eller Havnemøllerne, og på et par dage kan der godt komme 3-500 landmænd for at se på disse demonstrationsmarker. Så er vi nødt til at vise dem rundt i hold på en 20-30 stykker. En anden måde at formidle viden på er gennem vort lille blad, *Afgrøde Nyt*, hvor vi fortæller om det helt aktuelle og om nye regler osv. Endvidere holder vi en gang om året et planteavlsmøde for alle på Odense Congress Center. Der er adgang for alle, men det koster lidt mere at deltage for ikke-medlemmer. Og endelig deltager vi ofte i såkaldte tolvmandsmøder ude hos enkelte landmænd, hvor nogle af hans kolleger også er med.

Vi er nu otte mand og en sekretær om planteavlsarbejdet, og seks af dem kører rundt og er mere eller mindre fuldtidskonsulenter, mens én som sagt er helliget forsøgsarbejdet. Jeg er en af dem, der kører ud, og jeg kommer på næsten 50 landbrug i forbindelse med den såkaldte udvidede planteavlstjeneste, hvor vi besøger landmanden på hans egen

bedrift tre-fire gange om året. Der gennemgår vi så tingene og ser, hvad de har behov for, hvad han skal sprøjte med og hvornår – samt diskuterer, hvad der sker inde for planteavlen. På den måde får landmanden løbende efteruddannelse, og vi har vel et par hundrede, som er medlemmer af den ordning. Udviklingen i medarbejderstaben i planteavlsafdelingen skyldes både, at selskabet har fået flere medlemmer, og at flere af dem er kommet med i den udvidede planteavlstjeneste, men endelig også det meget voksende bureaukrati. Hvis det ikke var kommet, var vi vel kun halvt så mange. De allerfleste medlemmer af selskabet er med i den besøgsordning, dvs. man kender deres ejendomme ud og ind som sin egen bukselomme. Mange gange ved jeg vist mere om, hvad de har af ukrudt i marken, end de selv gør, for jeg er jo kommet der i så mange år og kan næsten huske, hvordan ukrudtet er helt ned på marknavnene på de forskellige gårde. Min forgænger, Peter Færing, og den daværende udvalgsformand, E. Friis fra Klarskov, opfandt den her besøgstjeneste, og den har bestemt været en årsag til, at vi med tiden har fået flere medlemmer; det at vi kommer på deres egen bedrift og gennemgår tingene frem for, at der foregår et eller andet kaffemøde et eller andet sted ude på en tilfældig mark, hvor det ikke er mandens egen mark, man ser på. Og så er trenden jo også gået mod større og større landbrug, så det ligesom ligger mere naturligt at blive medlem af Patriotisk Selskab end den lokale landboforening. Men jeg tror ikke, at det er det, der har gjort det. Jeg tror, at det forhåbentlig først og fremmest er kvaliteten af arbejdet, og at vi er gået direkte ind på den enkelte landmand og hans forhold i vort arbejde.

Der er stadig masser af forskelle i mellem de forskellige medlemmers situation, som vi skal tænke ind i vort arbejde, f.eks. på grund af jordens beskaffenhed eller på grund af deres placering, om de ligger ud til vandet eller midt inde i landet. Der er stor forskel på klimaet bare fra Midtfyn og så ud til kysten. Hvad egner sig f.eks. til frøafgrøder? Sammen med landmanden prøver vi at tænke igennem, hvad der er bedst, både for hans beliggenhed og hans jordtype, hvad han er bedst til at avle selv, og vi prøver at få det til at gå op i en højere enhed, hvad han skal dyrke, og hvordan det sædskiftemæssigt kan passes ind. Hvis det er en landmand med en stor svineproduktion, der har behov for at komme af med noget gylle om efteråret, så skal vi prøve at have nogle afgrøder, der må få gylle om efteråret – det kunne f.eks. være rødsvingel, altså (en slags) græsfrø, eller vinterraps. På den måde kan landmanden få lettet sin gylletank.

En af de største udfordringer, vi har, er at få udnyttet husdyrgødningen ordentligt og få fundet den rigtige kombination med den gødning, landmændene køber udefra. Generelt bliver der tilført mindre gødning end for 40 år siden, og en anden af de store forandringer er de mange forskellige kemikalier, der er kommet på markedet. Det er enten kemikalier eller hellere kaldet plantebeskyttelsesmidler, og det er blevet meget mere differentieret, hvad de kan. Man kan f.eks. sprøjte rajgræs væk i hvede, og det kunne man ikke for 40 år siden.

Selskabet er i min tid gået fra at være en lille og hyggelig arbejdsplads til at være en meget større – men jeg vil stadigvæk kalde det for en hyggelig arbejdsplads. Men det er jo andre forhold nu, hvor vi er så mange.

Alene det at lære alle sammen at kende, kræver en masse, og der bliver skiftet ud hele tiden. Så man lærer ikke længere sine kolleger i de andre afdelinger nær så godt at kende. Til gengæld kender vi hinanden mægtig godt inden for planteavlsafdelingen. Og så har vi jo også fået en personaleforening, som laver forskellige arrangementer. En gang i mellem er bestyrelsen for selskabet med, og en gang i mellem er det med ægtefæller. Så kan det blive en rigtig stor flok.

Jeg har befundet mig som en fisk i vandet i det her job. Nu har jeg jo nået en alder, hvor jeg nok snart skal holde op. Men jeg nyder ikke mindst jobbet om sommeren. Hvis ikke jeg fik al den motion, skulle jeg bare til at spille golf eller gå i fitnesscenter og betale for det. Nu får jeg penge for at gå og motionere og nyder jobbet og alle de venskaber og bekendtskaber, jeg har fået gennem årene. Vi nyder at gå marktur sammen, og samtidig skulle det faglige selvfølgelig også gerne være godt. Det er vigtigt, at man kan sammen med de mennesker, man kommer ud til, men jeg tror faktisk ikke, at der har været nogen, som jeg ikke har kunnet med – selv ikke de få, jeg i de første år skulle sige De til.

Besigtigelse af forsøgsparceller på Bramstrup Videncenter, 2005. Patriotisk Selskabs planteavlsafdeling har gennem mange år haft forsøgsmarker ved Bramstrup (Stadsarkivet).

Skift på formandsposten

Ved generalforsamlingen i Patriotisk Selskab i oktober 1979 gik Erik Mourier af som formand kort efter sin 71 års fødselsdag. Hans formandsperiode havde været præget af en stærk udvikling af selskabet på det regnskabsmæssige område, og hans tilknytning til Tolvmandsforeningerne havde som nævnt spillet en meget væsentlig rolle herfor. Han var en stærk tilhænger af udvidelsen af selskabets virksomhed også uden for Fyn. Han havde sørget for, at Kai Andersen fik udvidet sin berøringsflade ved at undervise på driftslederkurser i Tolvmandsforeningerne, og han formulerede ved sin tilbagetræden selskabets formål sådan: "Ved tidssvarende praktisk og driftsøkonomisk vejledning at hjælpe landmændene til de bedst mulige økonomiske resultater til gavn og lykke for dem selv og det samfund, som de er en lille, men ikke uvæsentlig del af".

Mourier havde i sin formandsperiode fulgt den gængse praksis med at kommentere landbrugserhvervets generelle situation i forbindelse med de årlige generalforsamlinger og herunder ikke mindst fokuseret på vanskelighederne i forbindelse med generationsskifter samt den manglende tilgang af unge til erhvervet. Det var en praksis, som ligeledes blev fulgt af hans efterfølger i formandsstolen fra 1979, godsejer Kurt Allan Hastrup (1927-1986) fra Ørnfeldt ved Kølstrup. Han havde sidet i bestyrelsen siden 1972 og havde været næstformand i et år, da han blev valgt som formand. Han havde en solid baggrund som organisationsmand, bl.a. fra Arbejdsgiverforeningen for Landbruget i Fyns Stift, som han i en lang årrække havde været formand for. På grund af sygdom måtte Hastrup dog allerede tre år senere trække sig tilbage, og hans efterfølger blev godsejer Christian N.B. Ulrich fra Skjoldemose ved Stenstrup, der ved valget havde fire års anciennitet i bestyrelsen, men som ved sin tiltræden i organisatorisk sammenhæng ellers var et relativt ubeskrevet blad. En af Christian N.B. Ulrichs første embedshandlinger var i øvrigt at få Erik Mourier udpeget som selskabets æresmedlem. Det skete i 1983.

Den nye formand fulgte i hovedtræk den linje, der var lagt ud ikke mindst i Mouriers formandsperiode, og han rystede ikke på hånden. Tværtimod avancerede han yderligere, da han i 1985 blev valgt til formand for De fynske Landboforeninger. Han beklædte dermed som den første siden 1902 selskabets og samvirksomhedens formandsposter samtidig – et vidnesbyrd om den respekt, der stod om ham i brede kredse inden for landbruget. Det var et vidnesbyrd om, at landbruget gradvis rykkede tættere sammen i takt med, at der blev færre og færre bedrifter. Nu var det ikke længere afskrækkende for landboforeningernes medlemmer, at der sad en godsejer på førersædet. Sådan havde det ellers været i flere menneskealdre.

Strategisk placering i 1980'erne

Selvfølgelig kunne der af og til foreligge problemer for bestyrelsen, som man helst havde været foruden. Gennem mange år havde selskabets investering i Andelsbogtrykkeriet været en fornuftig pengeanbringelse, men efter trykkeriets udflytning til Hestehaven i Hjallese og overgangen fra blysats til offsetteknik i 1970'erne blev konkurrencen på trykke-

riområdet skærpet. I første omgang betød det, at Patriotisk Selskab ikke fik noget udbytte af sin investering længere, men da der omkring 1980 også blev behov for at rejse ny kapital til trykkeriet, måtte Patriotisk Selskab overveje, om det ville være rimeligt at anvende medlemmernes penge til et sådant formål. Svaret kom efter vanskelige forhandlinger, da det kort før 175 års jubilæet lykkedes at sælge selskabets aktiepost til kurs 90. Selv om det ikke var prangende, gav det i en moderne tid ikke rigtig mening for selskabet at være nært knyttet til en bestemt trykkerivirksomhed, og mere end 80 års medejerskab sluttede derfor i begyndelsen af 1980'erne.

Sammenligner man Patriotisk Selskabs regnskab fra midten af 1960'erne med regnskabet for 1982-83, er udviklingen slående. De samlede indtægter for medlemsservice udgjorde nu godt 4,1 mill. kr., mens statstilskuddet indbragte godt 1,1 mill. kr. Heroverfor stod et medlemskontingent på knap 300.000 kr. I 1964-65 havde medlemskontingentet indbragt godt 80.000 kr., og det var således steget til 3½ gange målt i løbende priser 18 år senere. Regnskabsføring m.v. havde i 1964-65 indbragt ca. 160.000 kr., og på dette område var indtægterne med andre ord steget til mere end 25 gange så meget som midt i 1960'erne. For statstilskuddet var der rundt regnet tale om en tidobling. Selv om inflationen i 1960'erne og ikke mindst 1970'erne forløb med stor hastighed, vidner disse få tal om den voldsomme udvikling, der var foregået. Det var med andre ord lykkedes at udvide rådgivningsvirksomheden over for medlemmerne, så de kunne se, at de fik valuta for pengene.

Selvfølgelig kom en del af presset for udvidelse i kraft af myndighedskrav - momsregnskaberne er allerede nævnt - men også på skatteområ-

Medarbejderne opstillet til fotografering uden for Det fynske Landbocenter på Ørbækvej forud for 175 års jubilæet i 1985 (Birte Palle Jørgensen fot., Stadsarkivet).

det kom der til stadighed nye og mere komplicerede bestemmelser, som man måtte mestre. Herudover bistod selskabets regnskabsfolk gerne med budgetarbejde, likviditetsstyring, rådgivning i forbindelse med generationsskifter og dødsboopgørelser – for nu blot at nævne enkelte af de ting, der var på paletten.

I 1982 gjorde Kai Andersen status over for bestyrelsen, og emnet blev også drøftet åbent med de øvrige økonomikonsulenter. Den umiddelbare anledning var en henvendelse fra Tolvmandsforeningerne, der ved denne tid overvejede at etablere sin egen regnskabskreds. Et sådant initiativ kunne komme på tværs af den stabile fremgang, som Patriotisk Selskab havde været inde i siden midten af 1960'erne, og som man vurderede som ønskelig, selv om man også hele tiden havde fokus på, at betjeningen af de allerede eksisterende medlemmer ikke måtte forringes på bekostning af den service, man tilbød potentielt nye medlemmer.

Nye medlemmer og nye medarbejdere gav nye impulser til organisationen. Det var en vigtig del af det budskab, som blev afleveret til bestyrelsen i 1982, og som bestyrelsen tilsluttede sig. I forhold til Tolvmandsforeningerne var der også enighed i bestyrelsen om, at det gjaldt om at komme et initiativ herfra i forkøbet, da man dels risikerede at miste dygtige medarbejdere, dels at få splittet det rådgivningsarbejde, der var rettet mod det større landbrug, yderligere op. Fra selskabets side ville man hellere præsentere de mange muligheder, man havde for at yde regnskabsmæssig assistance helt op til det højeste niveau – også selv om det ville betyde en fortsat vækst.

Trods skift på formandsposten var der fortsat generel tilslutning til den dynamiske linje, som havde været kørt i Erik Mouriers formandsperiode, og denne linje kan også tydeligt ses, hvis blikket koncentrerer sig mod foreningens edb-anvendelse.

Det er allerede nævnt, at man havde foretrukket lokale løsninger, da man i slutningen af 1960'erne tog de indledende skridt på edb-området. Og den linje blev fulgt i de følgende år. I 1970'erne lancerede De samvirkende danske Landboforeninger således et regnskabssystem med betegnelsen S 72, som skulle være fælles for alle de tilsluttede foreninger. På et tidspunkt viste det sig endda, at man overvejede at gøre systemet obligatorisk, således at en tilslutning til S 72 ville blive en forudsætning for tildeling af statstilskud.

Denne kun let skjulte trussel var ikke hverdagskost for selskabet, som da også ved flere lejligheder betvivlede landboforeningernes reelle muligheder for at presse et obligatorisk system igennem. Fra økonomikonsulenternes side var der endvidere dyb tvivl, om det påtænkte system overhovedet ville rumme en grundlæggende forbedring for Patriotisk Selskabs medlemmer eller ville være velegnet til at danne udgangspunkt for den videregående driftsøkonomiske vejledning, selskabet udfoldede til rigtig mange af sine kunder. Tvivlen førte til, at der i en længere periode kom til at foregå noget af et mummespil, hvor Patriotisk Selskab trods alt følte sig tvunget til at prøve at køre nogle få regnskaber igennem S 72-systemet, men hvor man reelt primært tænkte på at få demonstreret, at dette system næppe var det rigtige valg for selskabet

Fortsættes side 138

Christian N.B. Ulrich fortæller...

Godsejer Christian N.B. Ulrich, der var selskabets formand 1982-1997, er her fotograferet hjemme på Skjoldemose i januar 1988 (John Fredy fot., Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

Christian N.B. Ulrich (f. 1939) er født og opvokset på godset Skjoldemose ved Stenstrup, som han ejede 1967-2000. Efter realeksamen fra gymnasiet i Svendborg 1955 var Ulrich landvæsenselev på forskellige gårde på Fyn og Sjælland, indtil han 1958-59 aftjente sin værnepligt ved livgarden. Efter yderligere et par år som fodermester og underforvalter gik han på Næsgård Agerbrugsskole på Falster. Efter skoleopholdet snusede han sammen med fire andre færdiguddannede elever til dansk eksport af avlsvæg og fulgte blandt andet 200 sortbrogede kvier ned gennem Europa, først på jernbanevogne og dernæst pr. skib fra Trieste til Grækenland. Han mindes endnu, hvordan kvierne stod på dækket i blæsevejr, og man måtte søge læ i en lille havn i det daværende Jugoslavien. Polen og Tjekkoslovakiet var andre mål for eksportrejserne. "Der blev man på første hånd vænnet fra at være kommunist", siger Christian Ulrich i dag. "Jeg kan godt huske, hvordan de havde det, så jeg har aldrig hørt til den røde fløj. Der fik man virkelig "paradiset" at se, specielt i Tjekkoslovakiet var de meget strenge. De jog hunde ind under togvognene for at se, om der hang flygtninge; de var oppe i jernbanevognene for at se, om der lå nogen gemt i høet, og der gik folk med skarpladte maskinpistoler rundt om toget. Det var ikke så rart. Der var vi faktisk lidt bange".

Efter hjemkomsten var han forvalter hjemme på Skjoldemose, efterfulgt af tre år på Hindemae ved Ullerslev. Og fra 1967 til 1972 var Christian Ulrich forvalter på Rohden Gods mellem Vejle og Juelsminde, inden han endegyldigt vendte hjem til Skjoldemose. Han fortæller her om sine år i toppen af fynsk og dansk landbrug:

"Min bedstefar købte Skjoldemose i 1905, så vi har haft 100 års jubilæum. Jeg overtog allerede gården i 1967 fra min far, fordi han var syg. Han levede så fem år mere, men på det tidspunkt havde han forpagtet gården ud, og det skulle jeg respektere. I 1972 ophørte forpagtningen, hvorefter vi flyttede hjem og begyndte at drive gården. Allerede dengang var dyrene sat ud, men i min ungdom var der en besætning på godt 100 malkekøer, og dengang havde vi et stort folkehold, bl.a. var vi ca. 100 mennesker til høstgilderne.

Vi har haft forbindelse til Patriotisk Selskab i mange år, for min bedstefar og min far fik ført regnskab der. Jeg kan tydeligt huske, at Laigaard Nielsen kom her i min ungdom, og da jeg selv kom hjem i 1972, blev Kai Andersen med det samme min regnskabsmand og var med til at forhandle mine bankforhold. Jeg var 33 år, men havde ikke drevet selvstændig virksomhed og ejede faktisk ikke salt til et æg - jeg skyldte stort set det hele væk. Der var da også tvivl, om det kunne lade sig gøre. Min far havde overtaget gården temmelig sent efter min bedstefar, som sad fornuftigt i det økonomisk. På det tidspunkt hørte gård og skov sammen. Det blev så delt mellem min far og farbror, da de overtog Skjoldemose i fællesskab fra min bedstefar. Dengang skulle Danmark i gang efter krigen, skulle genopbygges osv., og landbruget og ikke mindst skovbruget var en god forretning. Men så i 1954 fik vi en forfærdelig høst, hvor det hele regnede væk, og dengang havde man ikke den teknik, man har i dag til at tørre kornet osv.

Min bedstefar døde i 1949, og da overtog min far og farbror henholdsvis landbrug og skovbrug, men min far nåede ikke at få konsolideret sig ordentligt inden 1954 og sad faktisk ret hårdt i det. Det var en af årsagerne til, at han forpagtede det ud. Samtidig blev han syg, og selv om han var en solid og dygtig landmand, havde han ikke de økonomiske og fysiske kræfter til at stå imod vanskelighederne. Så det var spændende, om det ville lykkes for mig. Men Kai Andersen var fantastisk positiv. Han sagde: "Selvfølgelig lykkes det". Han har måske også haft sin tvivl, men den kom i hvert fald aldrig til udtryk. Det var jo en fantastisk opbakning. Jeg havde også selv optimismen og lyst til at komme i gang. Bare på det område har jeg haft fantastisk meget glæde af Patriotisk Selskab.

Foden under eget bord

Da jeg overtog gården, var der kun 220 hektar eller 400 tønder land, som man sagde dengang. Det var en forholdsvis stor ejendom på det tidspunkt. Så fik jeg senere Flintholm i forpagtning, og vi købte en mindre gård nede i Ollerup og fik på den måde udvidet forretningen. Munch-Andersen blev min planteavlskonsulent. Han var ung og frisk og gav mig nogle skub og megen god rådgivning. Det var karsk og ærlig rådgivning. Det var ikke noget med at behage godsejeren. Hvis man havde lavet noget forkert, fik man det simpelt hen at vide. Det samme gjaldt, hvis man ikke havde gjort tingene til tiden. Så fik man at vide, at nu kostede det sådan og sådan i formindsket udbytte. Det var første klasses rådgivning.

Seks år efter at jeg kom hjem, kom jeg i bestyrelsen for Patriotisk Selskab, og der er ingen tvivl om, at det var hofjægermester Erik Mourier fra Brahetrolleborg, der sørgede for det. Mourier havde formodentlig holdt øje med mig på afstand. Mourier var formand det første år, jeg sad i bestyrelsen, dvs. 1978-79, men trak sig så tilbage og blev efterfulgt af Kurt Allan Hastrup, der måtte trække sig fra formandsposten i 1982 på grund af sygdom. Så blev jeg valgt - i øvrigt efter et lille intermezzo - hvor nogle kræfter arbejdede for at dele formandskabet mellem mig og et andet af bestyrelsens medlemmer. Men det kunne jeg ikke acceptere. Og så gled det i sig selv igen.

Da jeg kom ind i bestyrelsen for selskabet, var beslutningen om at flytte ud på Ørbækvej allerede truffet, og i det hele taget var der god orden i sagerne i selskabet. Konstruktionen var den, at formændene for de forskellige fynske landboforeninger, herunder Patriotisk Selskab, indgik som en del af De fynske Landboforeningers bestyrelse. Og der blev jeg således medlem i 1982.

De fynske Landboforeninger

Der var på det tidspunkt nogen uro i de fynskes bestyrelse, for nu at sige det pænt! Lidt før jeg kom ind, havde der været et vældigt slagsmål omkring formandsposten. Der sad en meget dygtig landmand og organisationsmand, der hed Ejler Iversen fra Nordfyns Landboforening. Han havde styr på sine ting og stillede op som formandskandidat og havde vist også fået så mange tilsagn, at han var sikker på at blive valgt. Men det blev han bare ikke! Det blev derimod Valdemar Rasmussen fra Kærbyholm på Vestfyn. Ejler Iversen blev selvfølgelig bitter over, at han blev svigtet. Hans irritation gik ud over organisationen og dermed arbejdet

i de fynske bestyrelse. Nogle af bestyrelsesmøderne var ret bevægende, og noget vanvittigt godt samarbejde var der ikke. Så i 1985 på dyrskuet var der en af formændene, der hed Jens Ove Danielsen, der kom hen til mig og sagde: "Det her bliver ikke ved med at gå; hvad siger du til at stille op som formand for De fynske Landboforeninger?" Det kom virkelig bag på mig, og det havde jeg slet ikke forestillet mig. Han var formand for landboforeningen på Hindsholm, og dengang var der stadig noget tilbage af modsætningen mellem de helt store og de middelstore landbrug.

Jeg sagde til ham, at det måtte jeg have lov til at tænke over. Jeg ville jo selvfølgelig tale med min kone og min familie om det, og så sagde jeg også til ham: "Der står jo godsejer på min terminsopkrævning, kan det overhovedet lade sig gøre?" - "Det er ikke noget problem", sagde han, "det er meget værre, at du er formand for Patriotisk Selskab - på grund af konkurrencen". Men det korte af det lange er, at jeg overvejede det i en måneds tid og gav ham derefter tilsagn om, at jeg gerne ville stille op. Så gjorde jeg faktisk ikke mere, men det er klart, at der var nogle, der havde gjort et godt forarbejde for mig. Jeg kom i kampvalg med den daværende næstformand, Svend Dalgaard, der kom hernede fra Svendborg Landboforening. Valget foregik på delegeretmødet på Hotel Nyborg Strand, og det var ret spændende. Afstemningen var ret klar, idet jeg vist fik 25-30 flere stemmer end modkandidaten. Da resultatet forelå, kom sekretær Jens Møller Riis hen og lykønskede mig, og vi fik et fortræffeligt samarbejde.

Der var en del konflikter i landboforeningerne dengang. En af dem drejede sig om den såkaldte svinefællesledelse, som stod for al svinerådgivningen. Det generede nogle af foreningerne, specielt Nordfyns, som også endte med at få deres egne svinekonsulenter.

Jeg syntes ikke, det gav nogle store problemer at være formand for de to foreninger på samme tid. Erhvervspolitisk syntes jeg, at det, der var godt for erhvervet, var godt, uanset om man var stor eller lille, og den indflydelse, man kunne få på landspolitikken, kom jo begge foretagender til gavn. Og her var det sådan, at når man var formand og næstformand for De fynske Landboforeninger, så blev man dengang automatisk medlem af De danske Landboforeningers bestyrelse. Jeg kom snart også i forretningsudvalget i De danske Landboforeninger, og så var man automatisk medlem af Landbrugsrådet, og dermed blev ens stemme jo bedre hørt.

Engang imellem kunne der godt være lidt irritation i De fynske Landboforeninger, fordi Patriotisk Selskab på en eller anden måde konkurrerede med dem, men det var ikke noget, der fyldte særligt meget i dagligdagen. For øvrigt fandt jeg det væsentligt, at vi kunne være uenige, blot det skete i forståelse og gensidig respekt.

På et vist tidspunkt blev der lavet en udvidelse af landbocentret på Ørbækvej. På den måde fik man samlet den fynske svinefællesledelse lokalemæssigt. Der var dog nogle, som så det som skjult lokaleudvidelse for Patriotisk Selskab, hvilket godt kunne give lidt diskussion. Fremgangen var ikke mindst Kai Andersens fortjeneste, men vi havde også nogle branddygtige planteavlskonsulenter, og Munch-Andersen begyndte i modsætning til Færing også at tage uden for Fyn med rådgivning. Hold-

ningen hos nogle af de fynske formænd var: "Vi skal ikke bygge ud her på Fyn for at give rådgivning på Sjælland".

Engang var jeg til et bestyrelsesmøde i De danske Landboforeninger. Det foregik på Hovborg Kro i Jylland, og her var der en af H.O.A. Kjeldsens tro væbnere, der rejste sig og spurgte, om det kunne være rigtigt, at Patriotisk Selskab kunne tillade sig at stjæle medlemmer fra Jylland og Sjælland. Her kunne jeg jo ikke lade være med at replicere, at jeg syntes, det var en grov nedvurdering af nogle selvstændigt tænkende mennesker, at man troede, at vi bare kunne stjæle medlemmer. Det var velbevandede folk, som selv kunne finde ud af, hvad de ville. De var kommet af sig selv, og hvis man havde brug for at få mere at vide, ville det være mere passende at spørge medlemmerne end at spørge mig. Så var der ikke mere at tale om på den front.

Mens jeg var formand for De fynske Landboforeninger, rullede fusionsdebatten, og jeg syntes, at det var en god idé. I den forbindelse skubbede nogle af formændene til mig og spurgte: "Hvad med Patriotisk Selskab?" Hertil svarede jeg: "Det har vi drøftet i bestyrelsen, og Patriotisk Selskab kommer ikke med i en fusion". Det gav anledning til en del diskussion, men jeg bad om, at man respekterede afgørelsen, og sådan blev det. Alligevel var det stadig en god idé at fusionere de fynske foreninger. Det var der blot ikke tilslutning til alle steder. Jeg argumenterede for, hvor godt det gik for Patriotisk Selskab, så hvis man lagde kræfterne sammen, kunne man give Patriotisk Selskab et reelt modspil. Det kunne alle parter, både De fynske Landboforeninger og Patriotisk

Christian N.B. Ulrich fotograferet uden for sit hjem, godset Skjoldemose ved Stenstrup. Det har været i familiens eje siden 1905 (Ole Bagger, Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

Selskab, være interesseret i, for konkurrence er og ville være sundt. Der sad jeg måske i en mærkelig position, men det blev jo en sag, man ikke blev færdig med at drøfte i min formandstid. Der skulle længere tid til. Men nu er det en realitet.

Erhvervspolitik

Men ellers var det det erhvervspolitiske, som optog mig. På miljøsidens havde vi jo nogle voldsomme bataljer med amtet. Det var i stort omfang embedsmænd, der kørte hele miljøområdet, og derfor fik jeg nogle diskussioner med dem. Da en af udvalgsformændene var konservativ ligesom mig selv, troede jeg, at jeg kunne få nogen politisk hjælp. Men der var ikke megen hjælp at hente, han fulgte lige i hælene på sine embedsmænd. Sådan var det også med den efterfølgende formand. Til gengæld havde jeg et godt samarbejde med amtsborgmester Jens Peter Fisker. Han var et mandfolk – og socialdemokrat. Da vi fik den første ordning omkring de to meter dyrkningsfrie bræmmer, skulle amtet håndhæve det. Jeg fik en forhandling med Jens Peter Fisker og gjorde gældende, at når vi både betalte termin og jordskatter af arealerne, så måtte vi også have visse rettigheder. Ja, men så måtte amtet jo betale forpagtningsafgift, syntes Jens Peter Fisker. Der var godt nok nogen knurren fra hans egne rækker, men han sagde, at han havde en aftale med mig, og den stod han ved. Desværre blev han underkendt af Indenrigsministeriet. Det levnede kommunalfuldmagten ham ikke hjemmel til at gøre, så det faldt på gulvet. Men han forsøgte.

En af de sjoveste episoder fra min formandstid udspillede sig i 1988. Der skulle vælges bestyrelse for TV2 Fyn, og bestyrelsen skulle vælges af et repræsentantskab. Derfor blev der oprettet en støtteforening, hvor Bent A. Koch fra *Fyens Stiftstidende* var en af primus motorerne. Denne støtteforening skulle så vælge nogle repræsentanter til repræsentantskabet. Jeg tænkte derfor, at det var tiden, hvis landbruget på Fyn skulle have nogen indflydelse. Sammen med formanden for De fynske Husmandsforeninger, Jørgen Isaksen, og alle de fynske landboforeningsformænd fik vi mobiliseret næsten 500 landmænd til det stiftende møde i et auditorium på Odense Universitet. Næsten alle, der mødte op, var landboforeningsmedlemmer. Vi havde forinden sagt til vore medlemmer, at de skulle være på plads en time, før mødet gik i gang, og hele auditoriet var fyldt af landmænd. Der kom måske 50-60 fra fagforeningerne, men da de ankom, var salen allerede fyldt op med landmænd. Fagforeningsfolkene var temmelig misfornøjede, for de havde reelt ingen indflydelse! Jørgen Isaksen og jeg sad nede foran i auditoriet under hele mødet og følte, at vi havde godt styr på begivenhedernes gang. Der skulle vælges seks repræsentanter fra støtteforeningen. Vi satte os kun på de fire, og dermed viste vi vort demokratiske sindelag. Vi havde på den måde fået borgerligt flertal i repræsentantskabet for TV2 Fyn. Det gav selvfølgelig nogle vældige overskrifter, og *EkstraBladet* talte f.eks. om træsko-tv. Dengang kunne man endnu mobilisere – det lader sig ikke gøre længere.

Jeg repræsenterede jo både De Fynske Landboforeninger og Patriotisk Selskab, så det var også en fjer i hatten for Patriotisk Selskab. Kort tid efter var der et møde på SiD-Skolen i Svendborg, hvor Dorte Ben-

nedsen, har jeg ladet mig fortælle, var til stede. Ved den lejlighed var der nogle, der beklagede sig over de der "møgbønder", som havde sat sig på TV2 Fyn. Men det skal hun hurtigt have fejlet til side med en bemærkning om: "I ville jo have gjort det samme, men I har blot sovet i timen". I de følgende år kunne jeg godt mærke, at det havde givet respekt, når jeg var sammen med folk fra fagbevægelsen. Det var noget, man havde lagt mærke til.

En vældig styrke

I min formandstid i Patriotisk Selskab var der også tilgang af medlemmer uden for Fyn. I bestyrelsen havde vi derfor lidt diskussion, om det stadigvæk skulle hedde Fyens Stifts patriotiske Selskab. De nye mente, at det bare skulle hedde Patriotisk Selskab, for nu begyndte vi at blive landsdækkende. Det syntes jeg ikke, for jeg fandt det forkert at opgive sine fynske rødder, men det blev ændret med den nye bestyrelse. Jeg fortsatte med at være formand for Patriotisk Selskab i 15 år frem til 1997, og samme år stoppede jeg i De fynske Landboforeninger. På det tidspunkt var Lars Erik Hornemann, som senere blev borgmester i Svendborg, min næstformand i landboforeningerne, og Peter Cederfeld var det i Patriotisk Selskab. Det var to unge dygtige mennesker, og derfor var tiden moden til, at jeg kunne holde op. Desuden havde jeg den holdning, at jeg selv ville bestemme, hvornår jeg skulle holde.

Men alt i alt var det nogle spændende år og spændende opgaver at arbejde med. Jeg vægtede det erhvervspolitiske højt, men selvfølgelig også det faglige, det rådgivningsmæssige. Det betød meget for selskabet, at vi havde dygtige folk. Når der kom nye ting op, og Kai Andersen havde nye ideer, tog vi det selvfølgelig op i bestyrelsen, og vi støttede dem i, hvad der kom af nye muligheder. Det betød meget for os, at vor rådgivning virkede, som den skulle. Vi fik somme tider klager, det kan jo ikke undgås. Men dem behandlede vi og fik rettet det, som var nødvendigt. For det var væsentligt for os, at hele vort rådgivningssystem var i orden. Det var trods alt baggrunden for vor medlemsfremgang. Og lad mig bare nævne et enkelt eksempel. Kai Andersen så meget hurtigt, at hele husdyrbruget, specielt malkekvægsbesætningerne på de store godser, ikke var særligt overskudsgivende - eller sagt på en anden måde, hvor de økonomisk ømme steder var. Selskabets driftsanalyser viste da også, at man måtte i gang med at forenkle tingene ved at gå over til ren markdrift og dermed afskaffe kvægsbesætningerne. For det første gav det mere likviditet, og for det andet gav det en vældig forenkling og omkostningsbesparelse. Men det var dengang store beslutninger. Der er ingen tvivl om, at han på sin facon har tjent masser af penge til de store gårde.

Grundlæggende var det en vældig styrke, at det gik fremad for Patriotisk Selskab, mens resten af de fynske foreninger havde medlemstilbagegang. På den måde fik jeg fra Patriotisk Selskab en vældig styrke til arbejdet i De fynske Landboforeninger. Og selv om Patriotisk Selskab i hvert fald tidligere set med almenhedens øjne nok har været anset for en slags eksklusiv klub, så behøvede vi ikke at bruge tid på akkvisition. Varen solgte faktisk sig selv, i og med at vi havde den gode rådgivning og dermed medlemsfremgangen".

med de mange komplicerede regnskabstyper, der her var tale om. Det, som på overfladen let kunne præsenteres som en forbedring, kunne, når det skulle anvendes i selskabets meget differentierede virkelighed, let komme til at tage sig anderledes problematisk ud.

De underliggende modsætninger kom til udtryk i et brev, som blev sendt til landboforeningerne (se interviewet med Kai Andersen, side 119), og den umiddelbare trussel om økonomiske konsekvenser i form af fratagelse af statstilskuddet til regnskabsføringen var dermed taget af bordet. Men modsætningerne viste sig igen, da Patriotisk Selskab midt i 1980'erne takket være den fortsatte teknologiske udvikling stod over for en afgørende strategisk beslutning. Man havde her reelt valget mellem at indgå i et omfattende samarbejde med Landbrugets EDB-Center i Århus eller at foretage investeringer i egne, skræddersyede løsninger. Da det kom til stykket, valgte selskabet i 1984-85 at investere i eget IBM-anlæg i samarbejde med Jordbrugernes Data Central, JDC, som var et samarbejde mellem seks jyske regnskabskredse og foreninger inden for landbrugets område samt Patriotisk Selskab. Én ting var, at man aldrig var blevet overbevist om kvaliteterne i det udarbejdede fælles regnskabssystem fra LEC - noget helt andet var, at man af strategiske grunde nødig ville ind i en ordning, som kunne kræve parlamentarisk opbakning fra mange landboforeninger for at tillade ændringer i systemerne. Det ville være alt for tungt, vurderede man her midt i 1980'erne, og besluttede sig derfor i stedet for at bruge omkring 1,3 mill.kr. på sit eget anlæg. Med den nye investering og det nævnte mindre samarbejde i ryggen vurderede Patriotisk Selskab, at selskabet havde bevaret en nødvendig selvstændighed på området.

Allerede i Erik Mouriers formandstid havde man af og til måttet høre, at Patriotisk Selskab var husdyrfjendsk, og når rygterne kunne opstå, hang det givetvis sammen med, at mange af de driftsanalyser, som selskabet udførte, viste, at en lang række landmænd misbrugte deres tid og penge ved at satse voldsomt på husdyrbrugene. Det havde - sagde Erik Mourier en gang - kostet adskillige både køer og søer livet.

Denne linje blev der fulgt op på i 1980'erne, da landbruget netop havde været igennem en voldsom krisepriode, hvor ikke mindst investeringer i nye staldanlæg oven på EF-medlemskabet som følge af faldende priser og stigende renter viste sig at være en særdeles uheldig cocktail.

Kai Andersens udtalelser var baseret på den indsigt, som mange års beskæftigelse med regnskabsanalyse gav - og herunder ikke mindst på den særlige udgave af analyserne, som Patriotisk Selskab anvendte. Her blev der beregnet det såkaldte dækningsbidrag II, som fremkom, når man ikke kun havde fratrasket f.eks. foder- og dyrlægeudgifter i husdyrbruget, men også udgifter til løn, vedligeholdelse og forrentning af den kapital, der var bundet i besætningerne. Dette dækningsbidrag gav et mere reelt udtryk for den enkelte landmands situation, men når resultaterne blev fremlagt offentligt, vakte de ikke altid kun tilslutning. Det samme gjaldt, da Kai Andersen i slutningen af 1980'erne slog fast, at strukturudviklingen i landbruget nødvendigvis måtte fortsætte, da mange landmænd i en årrække havde levet mere af belåning af stigende jordpriser end af deres eget arbejde. Det var uholdbart, og en gældssanering var efter Kai Andersens opfattelse nødvendig. Den slags udtalelser skabte blæst om selskabet, men fik samtidig også udbredt

kendskabet til dets rådgivning. Og landmændene stemte så at sige med fødderne, idet tilgangen af medlemmer til Patriotisk Selskab fortsatte uanset udtalelser, der ikke alle var lige populære.

Strategiarbejde i begyndelsen af 1990'erne

Meget af det ovenfor beskrevne handler om overordnede retningslinjer for og resultater af selskabets drift. I den helt nære verden skete der selvfølgelig løbende udvikling både internt og eksternt i selskabet. Fra slutningen af 1970'erne begyndte selskabet således at give tilskud til en personalefest en gang om året, og hvert andet år deltog bestyrelsen i disse arrangementer. Først i 1990'erne begyndte man at have kontorelever som en del af bemanningen på Ørbækvej, og nogenlunde samtidig blev der oprettet samarbejdsudvalg i virksomheden. Over for kunderne var det nok mere væsentligt, at man fra en gang i 1980'erne f.eks. havde tilbud om ekstern forsikringsrådgivning på hyldeerne, og at brugerne af selskabets planteavlstjeneste snart kunne få bistand til udarbejdelse af de gødnings-, mark- og sprøjteplaner, som i stort omfang blev myndighedskrav. Også på disse områder slog ny teknologi hurtigt igennem.

Selskabets succes steg dog ikke hverken bestyrelse, ledelse eller medarbejdere til hovedet, og bestyrelsen besluttede i foråret 1991 at nedsætte et strategiudvalg, som skulle se nærmere på, hvordan selskabet bedst kunne fastholde og udbygge sin position i det kommende tiår. Udvalget kom til at bestå af to af bestyrelsens medlemmer, to medarbejderrepræsentanter samt Kai Andersen. Målsætningen blev nu formuleret således: "Selskabet er en forening med det formål at yde højt

Interiør fra sekretær og planteavlskon-sulent Peter Færings kontor i Patrio-tisk Selskabs lokaler 1985. Det gamle møblement med "kongestolen" yderst til højre var flyttet med fra Vindegade. Det er uvist, om stolen har været lavet til et besøg af selskabets protektor i forbindel-se med et af selskabets tidligere jubilæer, eller om der er tale om en formandsstol (Birte Palle Jørgensen fot., Stadsarkivet).

kvalificeret rådgivning i alle økonomiske og landbrugsfaglige spørgsmål primært til medlemmer af selskabet". Hermed havde man understreget, at selskabet var åbent over for at tage nye opgaver ind, ligesom man i de foregående årtier havde gjort det i relation til udenørs medlemmer og i relation til medlemmer af andre landboforeninger på Fyn. Fra bestyrelsens side var der i store træk opbakning til rapportens konklusioner og til understregningen af, at rådgivningsvirksomhedens udvidelse måtte ske på basis af brugerbetaling, dvs. at nye initiativer måtte vise, om de havde bærekraft eller ej.

Patriotisk Revision 1993-1996

Rådgivningsarbejdet i Patriotisk Selskab blev til stadighed udbygget i takt med udviklingen i landbruget, hvor moderne selskabsformer efterhånden vandt indpas i større omfang end tidligere. I den forbindelse var det iøjnefaldende, at en række potentielle kunder traditionelt anvendte statsautoriserede revisorer til opgørelsen af deres skatteregnskaber, og det var åbenbart, at der for Patriotisk Selskab kunne ligge en interessant forretningsmulighed, hvis man også fra selskabets side kunne tilbyde statsautoriseret revision.

Tidsmæssigt faldt initiativet nogenlunde sammen med strategidrøftelserne i selskabet først i 1990'erne, og i 1993 var man klar med tilbudet. Gennem et 100% ejet datterselskab, Patriotisk Revision A/S, kunne man nu udvide tilbudspaletten til medlemmerne, der hermed kunne få deres regnskaber "blåstemplede" af en statsautoriseret revisor. Direktør for selskabet blev den nyansatte Jens Kring, der selv var uddannet som statsautoriseret revisor og havde været ansat 11 år i et revisionsfirma, heraf tre år som medindehaver. Jens Kring havde tillige en landmandsuddannelse med det såkaldte grønne bevis.

Det nydannede datterselskab lejede sig ind i selskabets lokaler i landbocentret på Ørbækvej og fik samtidig mod betaling mulighed for at trække på selskabets edb-faciliteter. Dets bestyrelse blev sammensat af formanden for Patriotisk Selskabs bestyrelse, formanden for økonomiudvalget samt den administrative leder af selskabet.

Oprettelsen af datterselskabet faldt tidsmæssigt nogenlunde sammen med, at planteavlskonsulent Peter Færing gik på pension efter 41 år i selskabets tjeneste. Som leder af planteavlsafdelingen blev han erstattet af planteavlskonsulent Rune Munch-Andersen.

Ved Færings pensionering blev sekretærposten også ledig. Selskabets formand, Christian N.B. Ulrich, fik i den forbindelse bestyrelsens tilslutning til en omstrukturering, således at der fremtidig kun skulle være én administrativ leder i selskabet, uanset at opdelingen i en økonomiafdeling og en planteavlsafdeling fortsat skulle bestå. Kai Andersen, der hidtil havde haft titel af chefkonsulent, blev nu sekretær og administrativ leder for selskabet, og da man havde fået et datterselskab med en direktør, faldt det naturligt, at Kai Andersens titel hurtigt blev ændret til administrerende direktør, og denne titel har siden været anvendt for lederen af selskabets daglige virksomhed.

Patriotisk Revision A/S udviklede sig nogenlunde som forventet. Der viste sig at være kundemuligheder i at kunne tilbyde statsautoriseret revision, og i sin beretning på generalforsamlingen i oktober 1994 nævnte

formanden da også, at man stadig var "lidt stolte af denne nyskabelse". I den sammenhæng var det et mindre problem, at datterselskabets første årsregnskab viste et mindre underskud. Det var straks værre, at en ny revisorlovgivning risikerede at stille sig på tværs af den nye aktivitet, idet der fra 1997 var udsigt til bestemmelser om, at selskaber, der beskæftigede sig med at udføre statsautoriseret revision, skulle være ejet af statsautoriserede revisorer og deres medarbejdere og altså ikke af andre. Den umiddelbare vurdering hos Christian N.B. Ulrich og Kai Andersen var, at man nok kunne tackle de nye bestemmelser uden helt at bryde broerne til det nydannede selskab, men da sagen var nærmere overvejet, besluttede bestyrelsen sig efter indgående drøftelser i foråret 1995 til at søge en alternativ udgang. Man optog derfor forhandling med det landsdækkende revisionsfirma KPMG og enedes relativt hurtigt om en samarbejdsaftale, der indebar, at selskabet Patriotisk Revision skulle ophøre fra sommeren 1996. Jens Kring blev samtidig ansat ved KPMG, og der blev lavet en glidende overgangsordning for at minimere problemerne for den kundegruppe, Patriotisk Revision havde fået, og som fagligt set havde været tilfredse med rådgivning og revision. Patriotisk Selskab kunne på den måde stadig tilbyde sine kunder en fornuftig pakkeløsning, der også indebar statsautoriseret revision, og man kunne til gengæld ikke beskyldes for at fikle med den nye revisorlovs bestemmelser. Det hører endelig med i billedet, at samarbejdsaftalen med KPMG (der senere er blevet en del af det verdensomspændende revisionsfirma Ernst & Young) ikke var udformet som en eksklusivaftale. Et par år senere vendte Jens Kring i øvrigt tilbage til Patriotisk Selskab som chefkonsulent med ansvar for en af økonomigrupperne.

ISO-certificering

I begyndelsen af 1990'erne kom der gradvis fokus på begrebet kvalitetsstyring inden for landbruget. Tankegangen rettede sig nok i første række mod landbrugets og fødevarersektorens fremstillingsvirksomheder, men når kvalitet forstås som graden af opfyldelse af kundebehov, var det oplagt, at tankegangen om kvalitetsstyring og en forankring i en såkaldt certificering af virksomheden også kunne være interessant for landbrugets rådgivningsarbejde. Populært sagt kunne tankegangen - der først blev fremdraget i selskabet omkring 1992 - medvirke til, at man fik beskrevet den arbejdsgang, man ville følge i forbindelse med arbejde for medlemmerne, og at man ved efterfølgende ekstern kontrol fik sikkerhed for, at de fastlagte procedurer rent faktisk blev fulgt.

Bestyrelsen overvejede derfor, om man ville lade selskabet indgå i en såkaldt ISO-9000-certificeringsproces - man frygtede selvfølgelig unødige bureaukratiseringstendenser. Men da Jordbrugsdirektoratet i 1993-94 gav tilsagn om tilskud til et forløb, der var igangsat på forslag fra Dansk Erhvervsjordbrug (de tidligere Tolvmandsforeninger), meldte Patriotisk Selskab sig hurtigt som interesseret deltager i projektet. Også på dette område ville man gerne vise, at man var med helt fremme. Landbrugets Rådgivningscenter i Skejby ved Århus kom til at stå for projektledelsen, og det blev besluttet at arbejde med en certificeringsproces både for et antal rådgivningscentre og for et større antal landbrugsbedrifter - hvoraf ni var fra selskabets medlemskreds.

Projektet kom i gang det følgende år, og for selskabets vedkommende kom der bl.a. fokus på områder som overholdelse af tidsfrister i forbindelse med kunderådgivningen, brugervenlig præsentation af regnskaber samt funktionsbeskrivelser og ansvarsplacering for og efteruddannelse af medarbejdere. Det første landbrug, der blev certificeret efter ISO-9002 standarden, var Brahesborg Gods ved Assens, og i foråret 1997 var man igennem den omfattende proces også for selskabets vedkommende. Nogle medarbejdere fra certificeringsbureauet gennemtrawlede i et par dage kontorerne på Ørbækvej og indstillede herefter Patriotisk Selskab til certificering. De beskrevne arbejdsprocedurer blev med andre ord i hovedtræk fulgt i realiteternes verden, og man havde samtidig fra bureauets side bidt mærke i den "korpsånd", der herskede i selskabet.

Patriotisk Selskab fik på denne måde papir på, at man var i forreste linje blandt landbrugets forskellige rådgivningscentre, og samtidig viste der sig den sideeffekt, at certificeringen kunne bruges i en slags markedsføring - f.eks. når private virksomheder ønskede at samarbejde med selskabet inden for planteavlsmrådet. I den forbindelse var det vigtigt for selskabet at have velbeskrevne procedurer, så man dels sikrede fortsat uvildighed, men også skabte en basis for fortsat udvikling og dermed indtjening til selskabet.

Lodsen går fra borde

Midt i 1990'erne oplevede Patriotisk Selskab næsten samtidige udskiftninger på alle ledende poster. Peter Færings afgang i forbindelse med pensionering efter 41 år i selskabet er allerede nævnt. Kai Andersen blev den lejlighed samlet leder af selskabets virksomhed, men da han i foråret 1997 fyldte 60, orienterede han formanden, Christian N.B. Ulrich, om, at han ønskede at forlade chefposten for at gå på pension mindre end et år senere. Endelig meddelte formanden selv på generalforsamlingen i efteråret 1997, at han efter 15 år som formand ønskede at træde tilbage.

Udviklingen i selskabets virksomhed fra 1976 til 1997 er sammenfattet i tabel 11.

Fortsættes side 146

Tabel 11: Udviklingen i medlemstal, regnskabsføring, planteavlstjeneste, årsomsætning og antal medarbejdere 1976-1997

	1976	1982	1987	1993	1997
Medlemstal	395	408	525	649	724
Regnskaber	250	274	330	434	510
Heraf med driftsanalyser	112	159	194	186	210
Ejendomme med planteavlstjeneste	46	62	92	120	156
Den udvidede planteavlstjenestes arealdækning i ha.	10.000	15.000	18.600	23.700	36.000
Årsomsætning excl. moms (mill.kr)	1,7	4,7	9,6	15,2	19,1
Antal medarbejdere	18	23	35	39	51

Kilde: Selskabets årsberetninger samt Kai Andersens notatsamling.

Marianne Neumann fortæller...

Marianne Neumann (f. 1960) er sekretariatschef og direktionssekretær i Patriotisk Selskab. Hun er født i Stige og gik en stor del af sin skoletid i Stige Friskole. Hun tilhører den sidste årgang, der nåede at få realeksamen, inden denne eksamensform blev afskaffet. Efter sin realeksamen fra Lumby Skole fulgte Marianne Neumann handelsskoleundervisning, inden hun 1978-81 fik en allround kontoruddannelse hos et firma i Næsby, Aldek, der lavede presenninger, presenninghaller og gammeldags sække af papir, der bl.a. blev brugt i dagrenovationen.

Efter udstået læretid fik Marianne Neumann lov at blive i firmaet et par år, men "så skulle de skære ned, og jeg var jo en af de yngste, og så var det så mig, der røg ud. Jeg fik så et job på Nyborg Plast som tilkaldevikar, og samtidig med jeg var der, søgte jeg alt muligt. Ja, i 1983 søgte jeg faktisk også job ved Fyens Stifts patriotiske Selskab, i en af økonomiafdelingerne. Jeg var også til samtale, men på det tidspunkt var det gået op for mig, at det, jeg skulle, var noget med bogstaver. Det sad jeg som ung pige på 23 år og fortalte rigtig meget om, samtidig med at jeg var til samtale i en økonomiafdeling, så det job, det fik jeg jo ikke. Til gengæld blev jeg så sekretær i revisionsfirmaet Bormann & Bjørn i Nørregade og kom derefter tilbage til Aldek, som nu var flyttet ud til Sønderød. Men en dag kom en af direktørerne og hviskede til mig, at hvis jeg var klog, så fandt jeg mig noget andet at lave, for det her holdt ikke.

Derfor gik jeg i gang med at søge, og en søndag så jeg en lille, undselig annonce i avisen om, at man søgte en sekretær til lederen af økonomiafdelingen i Fyens Stifts patriotiske Selskab. De opgaver, der stod beskrevet, var sekretæropgaver, så denne gang turde jeg godt. Det var i efteråret 1987. Kai Andersen og hende, der var med til at ansætte mig, har senere fortalt mig, at de havde fået en frygtelig masse ansøgninger, og hans tidligere sekretær havde egentlig pillet mig fra til samtale, men min unge alder på dengang 27 år gjorde, at det syntes Kai Andersen bestemt ikke. Sådant en ung og uerfaren kvinde - det var ikke det, han var ude efter, og derfor havde han nogen, der var noget ældre end mig, inde til samtale, men der var tilsyneladende ikke nogen, der rigtigt passede, så til sidst gik hans tidligere sekretær i rette med ham og sagde, at nu bliver du nødt til at tale med Marianne. Jeg kender hendes far, og han er en flink mand, som har arbejdet på Hastrup i mange år (der havde hun også været), så hvis hun er bare halvt så stabil som sin far, så er det hende, vi skal have. Så blev jeg kaldt ud på Ørbækvej til samtale og var vel til samtale i en times tid. Samtalen sluttede så af med, at Kai Andersen bød på en Gammel Dansk, og så fik jeg et bestemt blik fra hans sekretær. Jeg tænkte: Hvad går det her mon ud på? Hun fulgte mig ud og sagde: "Jeg lover dig, Kai Andersen ringer til dig i aften og tilbyder dig jobbet, for alene det, at du har fået en Gammel Dansk, siger alt". Det viste sig også at være rigtigt. Derfor begyndte jeg i Patriotisk Selskab den 1. november 1987.

På det tidspunkt var Kai Andersen leder af økonomiafdelingen, og en del af jobbet var fortrinsvis at være sekretær for Kai Andersen, men i og med han også havde nogle opgaver i forhold til bestyrelsen, opgaver, som han havde mere eller mindre sammen med Peter Færing, så landede der også nogle opgaver fra bestyrelsen på mit skrivebord.

Marianne Neumann har været ansat i Patriotisk Selskab siden efteråret 1987, og hun hører dermed til de ca. 30% af medarbejderne, der har været i selskabet i over 10 år (Stadsarkivet).

Det arbejdsområde, jeg har haft gennem årene, har også udviklet sig meget markant. Det, jeg blev ansat til i sin tid, var nogle indkøbsfunktioner, kontorartikler, møbler og faglitteratur, at styre selskabets bibliotek, som det var dengang, en lille smule afløsning ved reception og omstilling, og så forefaldende opgaver for Kai Andersen. Det er ikke sådan, at jeg har siddet og renskrevet regnskaber. Det har været lidt mere overordnet i forhold til økonomiafdelingen, Kai Andersens opgaver og renskrift af referater fra bestyrelsesmøder, udvalgsmøder og sådan nogle ting - og det praktiske i forbindelse med selskabets store konferencer som økonomidagen lå også hos mig. Dengang var det et meget gammeldags sekretærjob i forhold til i dag, og der er nogle af kollegerne, der griner af, at der er nogle kontorer, hvor der stadigvæk hænger en lille rød lampe. Når Kai Andersen trykkede, så gik man ind og spurgte, hvad han syntes, man skulle lave. Sådan er det jo ikke mere, vi bliver meget mere brugt til sparring med dem, der sidder i chefstolen, end vi gjorde dengang, men sådan blev det jo også med årene i samarbejdet med Kai Andersen. Vi nåede at arbejde sammen i mange år, og så lærer man jo efterhånden hinanden at kende så godt, at jeg kunne tage nogle af hans ting, men han havde stadigvæk den indstilling, at der var nu forskel på at være sekretær og hans job.

Jeg sad f.eks. med, når der skulle ansættes nye folk. Det var mig, der skrev kontrakter og den slags, det har vi jo én ansat til i dag, en HR-pige. Jeg sad faktisk også og skrev kassekladder; i dag sidder der to piger i bogholderiet og har alt det, der har med bogholderiet at gøre. Min tidligere kollega, Birthe Jensen, der nåede at være i selskabet i mere end 40 år, sad dengang med regnskabet og tastede ind og havde det overordnede bogholderi for Andersen, mens jeg skrev kassekladden og lavede lønningsregnskabet. Så der er i hvert fald nogle væsentlige forskelle. Og der er mange af de indkøbsopgaver, som jeg havde, som er lagt ud til andre i huset.

Jeg har stadigvæk ansvaret for nogle af de samme ting, men det er mere på et andet niveau i dag, f.eks. i forhold til bestyrelsen. Det, jeg havde at gøre med bestyrelsen dengang, var, når Peter Færing kom med et håndskrevet referat fra bestyrelsesmødet eller en håndskrevet dagsorden. Det ændrede sig, da Kai Andersen blev direktør, samtidig med at Peter Færing gik af og stoppede med sit arbejde i forhold til bestyrelsen. Det blev lidt mere omfattende, og da blev jeg mere involveret i arbejde med udvalg og bestyrelse, men stadigvæk på renskriftsniveau. Men jeg var ikke med til møderne - første gang jeg var det, var sådan lidt held i uheld. Det var et af de sidste bestyrelsesmøder, Kai Andersen var med til, han havde brækket armen, og det var ellers ham, der sad og tog referat, og så var han lidt rundt på gulvet over, hvad han så skulle gøre. Derfor fik jeg lov til at deltage i bestyrelsesmødet som referent, og det har jeg været siden. Det var nu ikke noget særligt chok for mig, for et eller andet sted vidste jeg jo godt, hvad der foregik på møderne ifølge referaterne, og jeg har altid haft en meget stor fortrolighed med både Kai Andersen og Peter Færing. Men i dag er jeg meget mere med i arbejdet for bestyrelse og udvalg. Jeg er f.eks. med til at lave mange oplæg. Det gælder f.eks. også de første oplæg til dagsordener for bestyrelsesmøder - når jeg har lavet dem, bliver de drøftet mellem direktøren og bestyrelsesformanden.

På det område har tiderne også ændret sig. Kai Andersen og Peter Færing var jo fra en anden tid, så det var et andet forhold, der var mellem

Peter Færing og Kai Andersen og formanden, Christian Ulrich, der var den første formand, jeg var under. Det er for stort et ord at bruge "ærefrygt", men der var sådan en vis respekt i forhold til, at det var bestyrelsesformanden, de talte med. Jeg vil selvfølgelig ikke påstå, at den respekt er væk, men den er på et helt andet niveau i dag. Direktionen ved da godt, at det er bestyrelsen, som har det sidste ord, hvis det kommer dertil, men man taler mere sammen som ligemænd, end jeg havde opfattelsen af, at Kai Andersen og Peter Færing gjorde med Christian Ulrich.

Ændringen var virkelig stor, da Kai Andersen gik af efter 32 år i selskabet den 1. april 1998, 61 år gammel, og den nye direktør, Jørgen G. Jørgensen, kom fra de bonede gulve inde ved DONG. Han var ikke engang fyldt 40 og kendte vist ikke så voldsomt meget til landbrug ud over, at han havde nogle bedsteforældre, der havde haft et mindre landbrug på Samsø. Alene det gjorde jo, at det gav en voldsom genklang i organisationen, og der sker en frygtelig masse i løbet af ganske kort tid, også i forhold til bestyrelsesarbejdet. Da fik mit arbejde yderligere en dimension. Jørgen G. Jørgensen havde en anden holdning til, hvad en direktionssekretær skulle foretage sig. Det blev også mere spændende, for han forventede, at jeg lavede oplæg til ham, og derfor var der pludselig en hel masse ting, som jeg var nødt til at sætte mig ind i, og han forventede i den slags spørgsmål, at jeg indhentede de nødvendige oplysninger.

Allerede 16. til 18. april 1998 havde vi strategiseminar med bestyrelse og udvalg og ledende medarbejdere. Det havde han arbejdet hårdt på i perioden op til sin ansættelse, og nu fik han formuleret en vision for organisationen. Det var nye koste. Der gik heller ikke lang tid, før han gik ind og fik lavet nogle ændringer i organisationen. Han rystede posen, men der var også nogle af mine kolleger, som valgte at gå deres vej, fordi det alligevel var for stort et chok, og der var vel en eller to, som Jørgen ikke følte, der var plads til i den nye ledelse. Der blev muget lidt ud, det var positivt, men det var også sådan, at man skulle lige vænne sig til det.

Mange af dem, som havde arbejdet sammen med Kai Andersen i mange år, og nogle af de unge kolleger havde en næsten overdreven respekt for Kai Andersen og gik tit omkring mig for at finde ud af, om det var klogt at spørge i dag, eller om det hellere skulle vente til i morgen. Den barriere fandtes førhen, og der blev ikke truffet ret mange beslutninger, der ikke lige var inde at vende på Kai Andersens bord. Sådan er det ikke i dag, og det var der rigtig mange i organisationen, som havde svært ved at forstå og forholde sig til – og vænne sig til, at lige pludselig så kunne de selv træffe beslutningerne.

Åbenheden internt er også blevet større – der er nok nogle ting, som direktørerne stiller sig op og fortæller i dag, som de ikke ville have sagt noget om for år tilbage. Siden direktørskiftet i 1998 har der været arbejdet meget med organisationen. Der er indadtil også blevet arbejdet meget mere med sådan noget som medarbejdersamtaler end før, og i forholdet til bestyrelsen er der blevet meget mere fokus på erhvervs-politik og ledelse af selskabet end tidligere. Kai Andersen har fortalt, at bestyrelsen mindede lidt om en hyggeklub, da han kom i 1960'erne, men de tider er i hvert fald for længst forbi. Og det bedste ved det hele er jo, at det ser ud til, at medlemmerne er tilfredse, for vi er en af de få landboforeninger – hvis ikke den eneste – der stadig har medlemsfremgang.

Overordnet set vidner tabellen om en utroligt dynamisk udvikling på alle områder - og det vel at mærke i et stadigt skrumpende marked, for så vidt som antallet af landbrugsbedrifter faldt voldsomt i den omhandlede periode. I 1996 regnede man således med, at der var ca. 64.000 landbrug tilbage på landsplan, men langt fra alle var heltidsbedrifter. På Fyn regnede man kun med ca. 2.000 heltidsbedrifter og ca. 3.000 deltidssbedrifter.

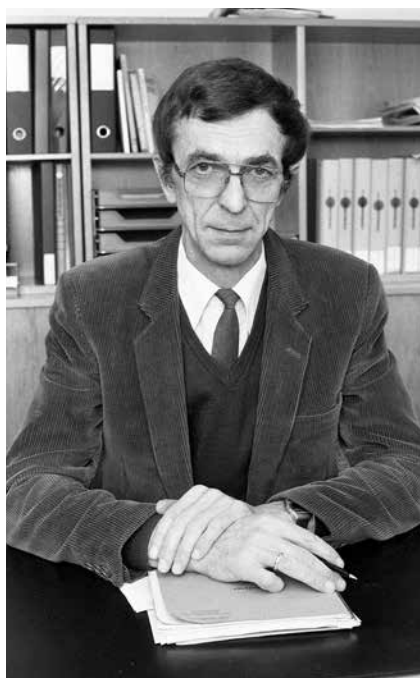
Den fremgang, som havde været at spore i selskabet fra midten af 1960'erne var slået igennem både i planteavlsafdelingen og i den regnskabsmæssige rådgivning. Langt størstedelen af selskabets indtægter kom nu som før fra regnskabsafdelingen, og den samlede udvikling i omsætningen - en ellevedobling i løbet af 21 år - oversteg langt den inflationsudvikling, der havde været i samfundet.

Den udvidede planteavlstjeneste var vistnok fra slutningen af 1970'erne begyndt at servicere også udenøjs medlemmer af selskabet, hvilket betød yderligere fremgang til denne del af virksomheden - og fra slutningen af 1980'erne var man desuden begyndt at udsende aktuelle meddelelser fra planteavlsområdet til medlemmerne i form af den upretentiøse publikation *Afgrøde-Nyt*, der kom hen over året med ujævne mellemrum.

Når der på regnskabssiden var tale om en fordobling i kundeantallet på de 21 år, afspejlede det selvfølgelig en udvikling, hvor den enkelte kunde købte stadig mere kvalificeret rådgivning i selskabet - både i ren og skær egeninteresse, men også for at opfylde stadig flere myndighedskrav. Endelig kan det også læses ud af oversigten, at der trods fortsatte investeringer i nye og arbejdsbesparende værktøjer i gennemsnit skulle flere medarbejdertimer til at servicere det enkelte medlem på en tilfredsstillende måde. Det måtte medlemmerne betale for, og efter alt at dømme var kundetilfredsheden stor. Man fik i Patriotisk Selskab en rådgivning, som det var svært for andre landboforeninger at matche.

Medlemsmæssigt var der over hele perioden fra 1960'erne tale om en støt fremgang til over 700 medlemmer. Selv om de ikke alle var aktive landbrugere, var det tydeligt, at det frem for alt var rådgivningsarbejdet, der havde trukket nye kunder til. Fra selskabets medlemsregistrering vidste man, at 18% af de aktive medlemmer samtidig var medlemmer af en anden landboforening på Fyn - men de havde altså alligevel valgt også at knytte sig til Patriotisk Selskab. Og endnu vigtigere: Hele 31% af de aktive medlemmer eller 161 i alt var bosiddende uden for Fyns Amt. Fyens Stifts patriotiske Selskab var med andre ord nu for alvor ved at blive et landsdækkende foretagende.

Udviklingen fra midten af 1960'erne og fremefter var ikke mindst Kai Andersens fortjeneste. Han havde - med satsning på engagerede og velkvalificerede medarbejdere - lagt en linje, der havde gjort op med det billede, han selv havde fået af Patriotisk Selskab ved sin ansættelse. Formanden fra 1982, Christian N.B. Ulrich, var en indflydelsesrig spiller på den erhvervspolitiske scene og kunne som formand for De fynske Landboforeninger samtidig være med til at placere selskabet endnu tydeligere. Inden sin afgang fra formandsposten havde Christian N.B. Ulrich sørget for, at selskabet var kommet med en klar udmelding omkring påtænkte fusioner inden for kredsen af fynske landboforeninger.

Kai Andersen, fotograferet på sit kontor i Det fynske Landbocenter i december 1983. Han fik engang følgende råd af selskabets tidligere formand, godsejer Erik Mourier: "Hvis De tror, De bliver populær af at gå og sige sandheder, så tro om - men for Guds skyld - bliv ved med det!" (Fyens Stiftstidendes pressefotosamling, Stadsarkivet).

De havde været på tale flere gange i Ulrichs formandstid, men var nu blevet mere aktuelle som følge af den fortsatte tilbagegang i antallet af landbrugsbedrifter. En sådan fusionsproces anså han for en god idé, men den skulle ikke omfatte Patriotisk Selskab. Det var både han, bestyrelsen og Kai Andersen helt enige om, og da Christian N.B. Ulrich endvidere gennem de 15 år - og i lighed med sine to forgængere - formåede at fastholde de skiftende bestyrelses opbakning til den gradvise udvikelsesproces i selskabet, var resultaterne bemærkelsesværdige. Nu gik ikke kun én, men to lodser samtidigt fra borde, og det stod tilbage at se, hvordan efterfølgerne ville forvalte arven.

Ny formand og ny direktør

På generalforsamlingen i oktober 1997 blev selskabets hidtidige næstformand, den 37-årige godsejer Peter Cederfeld de Simonsen, Brahesborg, valgt til ny formand. Peter Cederfeld havde seks års erfaring fra bestyrelsesarbejdet, men kom i øvrigt med en baggrund som agronom og med et solidt kendskab til finansiering og regnskab fra sit arbejde i Kreditforeningen Danmark. Allerede i 1980 var generationsskiftet indledt på Brahesborg, og den nye formand var således - i lighed med sin forgænger - ansvarlig leder af en stor landbrugsbedrift. På ét punkt lignede den nye formand i hvert fald flere af sine forgængere: Han havde også en familiemæssig baggrund for at arbejde i selskabets tjeneste. Helt tilbage i 1811 var hans tip-tip-tipoldefar optaget i den første trykte medlemsfortegnelse for selskabet, og hans oldefar havde 100 år senere været aktiv i selskabet og i 12 år tillige formand for den fynske samvirksomhed.

En af de allerførste arbejdsopgaver, som bestyrelsen måtte tage sig af under den nye formand, var spørgsmålet om den fremtidige daglige ledelse af selskabets virksomhed. Stillingen som administrerende direktør efter Kai Andersen blev slået op, og efter en grundig ansættelsesprocedure valgte man i vinteren 1997-98 at ansætte den 39-årige Jørgen G. Jørgensen, der kom fra en stilling som underdirektør i DONG A/S, hvor han tidligere også havde været direktionssekretær. Den nye direktør var uddannet som cand.scient.pol. og havde bl.a. et omfattende kendskab til organisationsopbygning.

Der var med andre ord tale om en ny generation, som rykkede ind på selskabets ledende poster. Bestyrelsen understregede, at den mangeårige stabile udvikling kun havde kunnet foregå i en velfungerende organisation, men i lyset af udviklingen i selskabets omgivelser ønskede man ikke desto mindre at gennemgå selskabets strategiske position. Få uger efter Jørgen G. Jørgensens tiltræden blev der derfor afholdt et strategiseminar med deltagelse af bestyrelsen, direktøren samt de ledende medarbejdere i selskabet.

De grundige drøftelser i denne forbindelse førte til en lang række resultater, som gradvis blev bragt til udførelse i den følgende tid. Medlemmerne opdagede det formentlig meget hurtigt, men i hvert fald senest i efteråret 1998, da de modtog selskabets årsberetning. Den var i et nyt format og med en anden typografi end tidligere. Den gjorde brug af selskabets bomærke - den fynske lindorm - i en nyttegnet udgave, og den blev udsendt til medlemmerne forud for generalforsamlingen i

Selskabets administrerende direktør 1998-2003, cand.scient.pol. Jørgen G. Jørgensen, som kom fra en stilling som underdirektør i DONG og efterfølgende er blevet direktør for Dansk Fjernvarme i Kolding (Stadsarkivet).

Maskindemonstration på Bramstrup
Videncenter 12. oktober 2004
(Stadsarkivet).

oktober måned. Tidligere var årsberetningen kommet efter generalforsamlingens afholdelse, men nu vurderede man, at det var vigtigere, at medlemmerne på forhånd fik et grundlag for den efterfølgende debat, end at de bagefter også havde et referat af generalforsamlingen stående på deres hylde. Og kiggede man nærmere efter på årsberetningen, fremgik det allerede af forsiden, at selskabets tilknytning til Fyn ikke længere blev brugt i navnet. Nu var betegnelsen forenklet til Patriotisk Selskab - som en naturlig konsekvens af, at selskabet var på vej til at blive landsdækkende.

Vigtigere var det selvfølgelig, at der også indadtil i selskabet blev foretaget en række organisatoriske ændringer. Mest iøjnefaldende var det, at økonomiafdelingen blev opdelt i tre separate afdelinger under ledelse af hver sin chefkonsulent, der havde det samlede personale- og budgetmæssige samt faglige ansvar for den pågældende afdeling. En specialafdeling blev også oprettet og kom fra begyndelsen til at omfatte den nyoprettede miljø- og kvalitetsenhed - et vidnesbyrd om, hvor stor en vægt rådgivning inden for miljølovgivningens område efterhånden spillede. Kundeansvarsforholdene blev ændret og præciseret, og bl.a. kundeomflytninger mellem konsulenter medførte i en kort periode mindre problemer med overholdelsen af de tidsfrister, kunderne var stillet i udsigt. Det var næppe mere, end tilsvarende organisationer altid må igennem i forbindelse med omstillingsprocesser, og et mindre under-skud i et årsregnskab blev derfor heller ikke noget problem.

Indadtil i selskabet fik strategidagene en anden vigtig konsekvens. Der blev for første gang oprettet et formelt samarbejdsudvalg i virksomheden, og nogenlunde samtidig besluttede bestyrelsen at tilbyde medarbejderne en plads i bestyrelsen - et tilbud, der straks blev modtaget. Siden da har Patriotisk Selskabs bestyrelse bestået af seks medlemmer, fem generalforsamlingsvalgte og én medarbejderrepræsentant.

Fortsættes side 155

TIL VENSTRE:
Høst af rødsvingel ved Bøgebjerg 1981
(Svend Møller fot., Stadsarkivet).

Peter Cederfeld fortæller...

Peter Cederfeld (f. 1960) er student fra Sorø Akademi 1979 og uddannet som agronom fra Landbohøjskolen 1985. I 1983 havde han et års orlov fra studiet og arbejdede da som landbrugselev på godset Kærsgård ved Brenderup. Efter afslutningen af studietiden tog han i 1987 HD i finansiering og kreditvæsen på Handelshøjskolen i København.

Godsejer Peter Cederfeld de Simonsen, Brahesborg, formand for selskabet fra 1997 og medlem af selskabets bestyrelse helt fra 1991 (Stadsarkivet).

Som nyuddannet agronom blev Peter Cederfeld ansat som fuldmægtig i Kreditforeningen Danmark med arbejdsområde inden for kreditbehandling af landbrugssager. I 1987 blev han kontorchef i erhvervsafdelingen og i 1989 udlånschef i Region Syd med base på regionskontoret i Odense. 1992-96 var han tilbage i København som kreditchef for hele kreditforeningens udlån og 1996-2000 direktør for Region Syd. I de følgende to år indtog han den tilsvarende post i det nyfusionerede Realkredit Danmark som en del af Danske Bank koncernen. I 2002 skiftede han over til et job som chefrådgiver i Fonden Realdania, og fra 2003 har Peter Cederfeld været administrerende direktør for ejendomsselskabet Realea, der arbejder med bevaring og udvikling af bevaringsværdige ældre bygninger. Sideløbende har han deltaget i bestyrelsesarbejde for bl.a. Vestfyns Bank og godserne Frijsenborg og Wedellsborg samt været formand for bestyrelserne for A/S Hindsgavl og siden 1997 for Patriotisk Selskab.

Peter Cederfeld blev medejer af Brahesborg Gods allerede i 1980 som led i et glidende generationsskifte. "Min far drev ejendommen helt frem til 1993", fortæller Peter Cederfeld og fortsætter, "men allerede inden da var jeg i 1991 blevet spurgt, om jeg ville indtræde i bestyrelsen for Fyens Stifts patriotiske Selskab, som min far og mine forfædre har haft tilknytning til i mange generationer. Det sagde jeg ja til. Efter seks år - en god læretid - blev jeg så i 1997 formand for selskabet.

Men helt tilbage i min studietid havde jeg et indtryk af selskabet. På Landbohøjskolen skrev jeg faktisk min hovedopgave bl.a. på basis af kildemateriale, som Kai Andersen hjalp mig med at finde frem. Mit indtryk af selskabet dengang var, at det var en landboforening med et højt fagligt miljø, som gik lidt på tværs i forhold til, hvad man i øvrigt gjorde rundt omkring i landet. Og når man gik på Landbohøjskolen, var selskabet et sted, som man nærmest var nødt til at interessere sig for, ikke mindst på baggrund af deres arbejde med de enkelte bedrífers økonomi, dækningsbidragsanalyser og lignende. Dengang var der i øvrigt også en rigtig god skatterådgivning og en planteavlsafdeling, men det var især på den driftsøkonomiske del, at selskabet var foran, og Kai Andersen var især i de større landbrugssammenhænge et ikon, der tog rundt og fortalte om, hvad man skulle og ikke skulle. I en meget stor del af hans første tid i Patriotisk Selskab, da var han inde på mange større ejendomme og herregårde, hvor han så at sige satte kørerne ud. Han kunne ud fra deres egne regnskaber påvise, at der simpelt hen ikke var økonomisk gevinst i at have dem. Så derfor blev han somme tider omtalt som "slagteren", fordi han kunne påvise driftsøkonomisk, at det ikke kunne gå. Der var med andre ord en meget hardcore driftsøkonomisk tilgang til det, og Kai Andersen var med sin meget faglige tilgang til tingene god til at se bort fra alle de livsstilsbetragtninger, der ofte også er knyttet til landbrugserhvervet.

Driftsanalyser eller dækningsbidragsanalyser er egentlig det fundament, virksomheden har bygget sin rådgivning videre på, og i den sammenhæng er selskabet tydeligt virksomhedsorienteret. Det kan godt være, at man kan lide køer; hvis man har råd til at have dem, er det fint nok, men det er sådan set dækningsbidraget, der siger, om det er fornuftigt at have dem eller ej, og i hele den faglige rådgivning var der allerede dengang fokus på optimering på bundlinjen.

På alle måder var selskabet en god sparringspartner, og det forhold, at medlemmerne typisk var fra større ejendomme, gjorde, at der var mulighed for at have et miljø, som fokuserede præcis på dem. Og da vi sidst i 1990'erne tog spørgsmålet om selskabets vision og mission op, fokuserede man igen på det virksomhedsorienterede snarere end på en mere holistisk landbrugstilgang til tingene. Den slags var ikke altid på mode i de andre landboforeninger.

Da jeg kom ind i bestyrelsen i 1991, var vi stadig en del af De fynske Landboforeninger, og vi havde et samarbejde med dem f.eks. omkring rådgivning inden for svineavl, kvægavl osv. På den måde var De fynske Landboforeninger en paraplyorganisation, hvor man havde lagt noget af det ind, som de enkelte foreninger var for små til. Det var sådan set en god tanke, der lå bag, men da man så fusionerede de mindre landboforeninger til den nye forening, Centrovic, gav det ikke nogen mening at opretholde De fynske Landboforeninger, som nu reelt er nedlagt. I stedet arbejder vi sammen med det øvrige fynske landbrug i Fynsk Landbrugs Eventforening, hvor vi er med til at lave forskellige events, primært det fynske dyrskue hvert år i Odense.

Når man tidligere skulle arbejde sammen både politisk og favne bredere end kun Patriotisk Selskabs medlemskreds, gjorde det engang imellem, at Christian Ulrich måske ikke så markant kunne gå ud og sige, hvad man ville og især ikke ville i forhold til landbrugslovgivningen set fra selskabets synspunkt. Der var også andre politiske emner, hvor landbruget var delt, og der måtte man sno sig. Sådan er det. Men jeg vil alligevel sige, at rådgivningen kittede det sammen, fordi ønsket om at skaffe medlemmerne i fynsk landbrug et billigt rådgivningsapparat, som var optimeret, gjorde, at man godt var klar over, at hvis hver enkelt skulle løfte det, blev det noget juks. Men når jeg husker tilbage på den tid, synes jeg i og for sig, at det gik fornuftigt. Allerede dengang gik det jo tilbage med antallet af landbrug, så derfor var der behov for eller ønske om at rykke tættere sammen i nogle af foreningerne. Man prøvede så fra sidst i 1990'erne at lave den storfynske fusion, hvor vi meget hurtigt måtte melde ud, at det ville vi ikke deltage i det. De øvrige prøvede, men det lykkedes som bekendt ikke i første omgang. Og allerede på det tidspunkt var man begyndt at drosle nogle af de fynske landboforeningers aktiviteter ned. Allerede på det tidspunkt havde vi vel 20% udenøs medlemmer, og de kunne virkelig ikke se sig selv i en stor fynsk landboforening. Desuden tror jeg, at mange af vore kernemedlemmer dengang også havde den holdning, at de var med i Patriotisk Selskab, fordi de der fik virksomhedsrådgivning. Alle de andre lidt mere foreningsagtige ting kunne de få som medlemmer et hvilket som helst andet sted. Så vi kunne ikke være med i den fusion, og jeg vil sige, at det var heller ikke ambitionen.

Det er klart, at De fynske Landboforeninger dengang var en slags overbygning for os i forhold til den politiske interessevaretagelse på det lokale niveau. Det havde vi bl.a. gjort i erkendelse af, at den politiske interessevaretagelse på et professionelt plan kræver meget store ressourcer. Der må man sige, at selskabet ikke har haft ambitioner og økonomiske muligheder for at udvikle det, og derfor har vi gennem alle årene haft samarbejder med andre. Vi havde tilbage i tiden f.eks. også en aftale med de daværende Tolvmandsforeninger – den eksisterer stadigvæk med det, der nu hedder Tolvmandssektionen – og det er klart, at hele vores politiske interessevaretagelse nu sker igennem den organisation, der hedder Landbrug og Fødevarer. Vi har også haft krydsmedlemskaber til andre foreninger som f.eks. Skovforeningen, og på den måde har vi normalt kunnet få interessevaretagelse for det, vi gerne ville. Det kan godt være, at det for medlemmerne har været en smule usynligt, men jeg tror, at vi på den måde i virkeligheden har fået meget mere ud af det, vi har haft. I forhold til de andre fyldte vi jo ikke mindst tidligere forholdsvis lidt, så det ville alligevel have været umuligt at stemme sig igennem.

Huset på Ørbækvej var i virkeligheden bygget som en slags andelshus, selv om det formelt var organiseret som aktieselskab. Oprindeligt sammen med De fynske Landboforeninger, Patriotisk Selskab og en række andre interessenter. Efterhånden som de forskellige foreninger og selskaber blev fusionerede, blev aktierne solgt tilbage til ejerkredsen. Det kunne kun foregå til en på forhånd aftalt kurs, og til sidst var der i princippet kun to ejere tilbage, nemlig Patriotisk Selskab og De fynske Landboforeninger, og da De fynske Landboforeninger knirkede i forbindelse med forsøget på den store fusion sidst i 1990'erne og ind i år 2000, talte vi med den daværende ledelse, som planlagde at lave et nyt, stort hus. Det lykkedes så i forlængelse af de drøftelser at købe landboforeningerne ud. Ideen for selskabet var, at vi så ikke behøvede at skulle ud og bygge eller gøre noget andet. Vi kunne blive, hvor vi var. Vi sparede mange, mange penge og masser af ærgrelser, og nu fylder vi jo også snart hele huset ud selv.

Da jeg tiltrådte som formand, var det stort set samtidig, at Kai Andersen meddelte, at han ville stoppe som direktør. Selv om landbruget ligesom det øvrige samfund havde været i krise, var selskabet egentlig kommet flot igennem den, men jeg syntes selvfølgelig, at vi havde en forpligtelse til også at bringe selskabet videre. Så derfor satte vi os nogle mål for fremtiden.

I de andre landboforeninger var det måske 20% af dem, der virkelig havde virksomhedsrådgivning, men fokus var i virkeligheden meget bredere hos dem, og jeg syntes, at vore kernemedlemmer fortjente at have en forening, der kunne løfte de størres opgaver, så vi ikke risikerede at blive marginaliseret. Tværtimod kunne det også virke tiltrækkende på potentielt nye medlemmer. Da var det rart at have et sted, hvor man kunne sige, at hvis man virkelig vil drive landbrug forretningsmæssigt, så bør vi være stedet, hvor man skal gå hen. Derfor kan man sige, at vi i slutningen af 1990'erne formulerede en vision, hvor vi sagde, at alle er velkomne hos os, det er nærmest et andelsforetagende, men vi rådgiver kun mod de større, og det er det forretningsmæssige grundlag for dem, vi fokuserer på. Jeg har meget respekt for dem, der vil rådgive fritidslandbrug; det ligger der også en stor udfordring i, men det er bare noget, vi har fravalgt.

Det var samtidig nødvendigt at cementere, at vi var landsdækkende. Hvis vi skulle have en organisk vækst i et marked, hvor antallet af jordbrugsdrifter faldt, skulle vi ud og markedsføre det, at vi var landsdækkende. Det gjorde vi så også, vi havde en lang række diskussioner med udvalg og brugte dem som sparringspartnere, og flere gange indkaldte vi til informationsmøder, hvor medlemmerne spillede ind med, hvad de syntes, vi skulle gøre. Og for mig at se er det ligesom i andelsselskaberne; det handler om at skaffe medlemmerne de bedst mulige ydelser til billigst mulige penge. Hvis man skal det, bliver man nødt til at have en vækst på et eller andet niveau, både så det er økonomisk fornuftigt, men også ud fra et medarbejdersynspunkt er det altid sjovere at være et sted, som er i vækst. Vi diskuterede dengang meget, hvad vort vækstmål skulle være. I den sammenhæng har vi nydt godt af at friholde os fra fusionerne, der ledelsesmæssigt er ekstremt krævende. Typisk tager det to-tre år, før man er igennem det, og i hele den periode har vi kunnet koncentrere os om vort arbejde. Hvis man veksler for meget, får man for mange nye folk ind; det går for stærkt, og det bliver ikke i orden. Så vi har sat os sådan et mål, at der skal være en vækst på et niveau på 3-4% gennemsnitlig om året set over en længere periode. Mere kan man ikke absorbere på nogen god måde. Så jeg vil sige, at mange af de søm, som vi slog i, i forhold til vækstmål og i forhold til det at være landsdækkende, det er i princippet det fundament, vi har kørt på. Fremadrettet sker der nok stadig fusioner - den slags kommer altid på bagkanten af en krise, men jeg har svært ved

Patriotisk Selskabs bestyrelse ved 200 års jubilæet. Fra venstre ses medarbejderrepræsentant, konsulent Allan Liseth, godsejer Janus Skak Olufsen, formanden, godsejer Peter Cederfeld de Simonsen, gårdejer Marianne Kyed, næstformanden, gårdejer Søren F. Bonde og godsejer Carl Boisen Thøgersen (Stamp Reklamefoto, Odense).

at se Patriotisk Selskab fusionere med andre. Jeg tror, at der er mange, som gerne vil fusionere med os, men for det første ligger vi geografisk godt midt i landet, og for det andet: Hvem skulle vi fusionere med, som passer til os? Det har jeg svært ved at se, og så længe vi har kunnet klare vore vækstsmål, er det fint. Ser man 10-15 år frem, er der bare ikke mange fuldtidslandbrug tilbage, måske 6.000. Hvis vi til den tid har en andel af dem på 15-20%, så er det godt gået af dem, som virkelig trækker, men vi kan ikke blive større, for Danmark er ikke større! Så jeg tror, at en del af Patriotisk Selskabs fremtid også ligger uden for landets grænser. Vi er allerede begyndt med at følge vore medlemmer til udlandet, for der er jo mange, der i løbet af de sidste ti år er taget til Østeuropa. Ikke fordi vi skal kloge os på, hvordan det er at drive landbrug i Østeuropa eller i England for den sags skyld, men vi hjælper dem ud også på økonomisiden, men jeg tror snarere, at vore vækstmuligheder ligger i vore nærområder. Der er foreninger, som ligner selskabet medlemsmæssigt f.eks. i Slesvig-Holsten og i Skåne, men som ikke nødvendigvis er helt så professionaliserede.

I den samme forbindelse er vi også gået ind i internationale benchmark-samarbejder, først på planter og nu også på kvæg. Tanken bag det har været, at hvis dansk landbrug skal klare sig fremadrettet, bliver vi nødt til at have nogle konkurrencepunkter, så vi kan slå de andre på den lange bane. Det er dem, vi er oppe imod, når vi snakker verdensmarked, og dansk landbrug har for 80%'s vedkommende været eksportmarkedet. Så hvis vi ikke kan opretholde den konkurrenceevne i forhold til de andre, er vi færdige som gårdsangere. Så kan vi lave økologiske mejerier, gårdbutikker og sådan noget. Det er der også mange af vore medlemmer, der gør i en mere og mere udstrakt grad – og fuld respekt for det! Vi skal f.eks. også servicere dem, der i stigende grad gør en slags oplevelsesøkonomi til det bærende i deres bedrift – som f.eks. Egeskov eller nogle af de ejendomme, der ligger nærmest ved København, som måske har en indtjening på udlejning og events, der er over det dobbelte af, hvad de kan tjene på deres landbrug. Men det bærende er stadigvæk en konkurrencedygtig del. Og i den sammenhæng kan det være fint nok at sammenligne sig med den bedste tiendedel i Danmark, men det er bestemt lige så vigtigt at gøre det over for vore udenlandske konkurrenter.

Fra jeg blev formand, synes jeg, vi har haft et klart fokus på strategiprocesserne. Da Kai Andersen stod i spidsen for foretagendet, var det naturligt, at han med sin store karisma var den dominerende figur i forholdet mellem medlemmerne og selskabet. Da han så holdt op, var det klart en opgave for bestyrelsen at finde ud af, hvordan vi nu udviklede selskabet uden at sætte det over styr, som var opnået. Siden dengang har vi haft tre direktører, Jørgen Jørgensen, Henrik Jeppesen og Henrik Danielsen, så det har i vidt omfang været bestyrelsen, der har repræsenteret kontinuiteten i den forbindelse – samt medarbejderne. Hvis du spørger dem, vil de nok sige, at der ikke var noget selskab uden medarbejderne. Det er også rigtigt, men jeg plejer at tilføje, at der heller ikke ville være noget selskab uden medlemmerne. Derfor er der tale om en symbiose, og vi har så i Patriotisk Selskab – i modsætning til i mange andre landboforeninger – forsøgt at køre det med et ønske om en professionel direktion og en klar opdeling mellem de politiske og strategiske drøftelser i bestyrelsen og selskabets daglige forretning.

Som resultat af strategidrøftelserne blev der desuden formuleret en vision for selskabets virksomhed. Det hed heri, at "Patriotisk Selskab er en landsdækkende forening for især større, danske jordbrugsbedrifter. Patriotisk Selskab er anerkendt som en professionel, troværdig og frem-synet organisation". Hermed var der tonet rent flag i spørgsmålet om, hvor nye medlemmer kunne komme fra, og i den tilhørende formulering af selskabets mission hed det, at hensigten var "at yde Patriotisk Selskabs medlemmer individuelt tilpasset jordbrugsrelateret rådgivning og service på et fagligt højt niveau". På mange måder kan disse formuleringer siges at være i naturlig forlængelse af den udvikling, selskabet havde været igennem i de seneste årtier, men der var i hvert fald herfra ikke længere nogen tvivl om, at man rettede sin strategiske interesse mod større jordbrugsbedrifter i hele landet og ville søge at opfylde deres individuelle rådgivningsbehov - i øvrigt en linje, som ikke vakte nogen synlig modstand.

Endelig besluttede bestyrelsen, at de belønninger for lang og tro tjeneste, der blev uddelt i forbindelse med generalforsamlingen i 1998, skulle være de sidste. Med det kraftige fald i antallet af medhjælpere i landbruget var ordningen i forvejen under naturligt forfald, og det var bestyrelsens klare vurdering, at tiden var løbet fra diplomer og pengepræmier af denne karakter.

Selskabet og de øvrige landboforeninger

Patriotisk Selskab havde som nævnt i Christian N.B. Ulrichs formandstid meldt hus forbi, når talen faldt på fremtidige fusioner blandt de landboforeninger, der var organiseret i den fynske samvirksomhed. Det var en linje, som blev opretholdt også under den nye ledelse.

I årene op mod 2000 drøftede de fynske landboforeninger stadig hyppigere spørgsmålet om fusioner, men Patriotisk Selskab var med den forstærkede betoning af at være landsdækkende helt uden for det spil, som endte med en stærk splittelse mellem nogle af medlemmerne i De fynske Landboforeninger. Et forslag om en fusion af alle foreningerne excl. Patriotisk Selskab blev nedstemt i februar 2000, og resultatet blev bl.a. oprettelsen af to fynske rådgivningscentre, nemlig Nordvestfyns Landbrugsrådgivning og Agrogården. En anden konsekvens blev, at den fynske svinefællesledelse, som havde til huse i landbocentret på Ørbækvej, nu brød sammen. Patriotisk Selskab havde allerede tidligere købt så mange aktier ved nedlæggelsen af Haglskadeforsikringsselskabet, at man havde fået reel vetoret mod beslutninger i landbocentrets ejendomsselskab, og nu fik Patriotisk Selskab mulighed for at købe yderligere aktier.

Den helt store ændring på dette område kom dog først et par år senere, da stadig flere opgaver var fjernet fra De fynske Landboforeningers kontorer. Patriotisk Selskab fik nu mulighed for at købe de godt 70% af aktiekapitalen, som samvirksomheden lå inde med, og den mulighed blev udnyttet, således at selskabet fra 1. januar 2003 at regne har ejet alle aktier i ejendomsselskabet. Købet blev betragtet som en fornuftig investering i fremtiden. Man undgik samtidig en flytning med de uundgåelige afbrydelser i kundeservicen, der kunne være indtruffet, hvis man i stedet havde måttet fortrække til en ny adresse.

Velbesøgt økonomimøde på Odense Congress Center i december 2005 under overskriften "Udvikling af virksomheden i en global verden" (Stadsarkivet).

I takt med udvidelsen af selskabets stab blev der nemlig behov for stadigt større kontorarealer, og i årene op mod 200 års jubilæet har selskabet gradvis taget en større og større del af bygningskomplekset i brug til egne formål. Forskellige IT-firmaer og et advokatfirma har i tidens løb haft lejet sig ind, men er nu alle fraflyttet. De kontorarealer, selskabet ikke selv har behov for, søges fortsat udlejet.

På landsplan har Patriotisk Selskab ved flere lejligheder inden for de seneste år skullet forholde sig til fusioner inden for landbrugets organisationer. I begyndelsen af det nye årtusinde tog landboforeningerne og Dansk Familiebrug (de tidligere husmandsforeninger) konsekvensen af det faldende antal bedrifter i begge lejre og sluttede sig sammen til organisationen Dansk Landbrug, der blev mødt med forsigtig tilslutning fra Patriotisk Selskabs side. Man var enige i, at landbruget helst skulle tale med én stemme, men man undlod ikke at udtrykke en vis frygt for, at "rygraden" i dansk landbrug – de få og stadigt større heltidsbedrifter – kunne komme under pres, hvis der blev taget særlige hensyn til Dansk Familiebrugs synspunkter. I 2009 nåede fusionsbølgen på landsplan i øvrigt endnu længere, idet Dansk Landbrug og en række brancheorganisationer inden for fødevarersektoren sluttede sig sammen i organisationen Landbrug og Fødevarer. Det var en sammenslutning, som Patriotisk Selskab støttede og nu er en del af.

Endelig hører det med i det foreningsmæssige billede, at de tilbageværende fynske landboforeninger – igen uden Patriotisk Selskab – i 2007-08 var igennem en ny fusionsproces, der førte til dannelsen af én samlet landboforening, Centrovic, med ét samlet rådgivningscenter i Vissenbjerg. Konsekvensen blev, at De fynske Landboforeninger blev nedlagt efter godt 125 års virksomhed ved indgangen til 2008. Patriotisk Selskab og Centrovic indgik i stedet et samarbejde om udadrettede aktiviteter, bl.a. de årlige fynske fællesskuer. Dette samarbejde finder nu sted inden for rammerne af Fynsk Landbrugs Eventforening, hvor Patriotisk Selskab besætter en ud af tre bestyrelsesposter.

Nye mål og nye midler

Som nævnt indgik det i formuleringen af selskabets mission fra 1998 at drive rådgivningsvirksomhed over for medlemmerne. I år 2000 blev selskabets vedtægter udsat for en omfattende modernisering, hvor navnet også formelt blev ændret, og den nye formålsparagraf lød således: "Patriotisk Selskabs formål er at rådgive i jordbrugsfaglige spørgsmål og drive dermed beslægtet virksomhed samt fremme medlemmernes erhvervspolitiske interesser".

Skiftende formænd har gennem årene øvet deres indflydelse i landbrugets organisationer og i offentligheden – og somme tider også i kulisserne – og det er en linje, der også er fortsat i Peter Cederfelds formandstid, hvor vedtægterne for første gang åbent har omtalt medlemmernes erhvervspolitiske interesser. Bestyrelsen søger således også at måle, i hvilket omfang selskabet markerer sig i offentligheden, og måske er den erhvervspolitiske indsats endda styrket i de senere år. I så fald er det ikke så underligt. Da Patriotisk Selskab organiserer en stadigt stigende andel af de større danske landbrugsbedrifter, må selskabets indflydelsesmuligheder alt andet lige være voksende, i hvert fald set i forhold til, hvordan udviklingen har været for andre landboforeninger med faldende medlemstal.

Erhvervspolitikken fylder en del i de årlige beretninger, hvad der kunne tyde på, at stadigt flere af medlemmerne opfatter selskabet som an-

Fra maskindemonstration på Bramstrup Videncenter oktober 2004 (Stadsarkivet).

det og mere end en rådgivningsvirksomhed, men politiske markeringer gør det selvfølgelig ikke alene, og de skiftende bestyrelser i de seneste år har da også haft en væsentlig del af opmærksomheden henledt på de helt dagligdags udfordringer, en rådgivningsvirksomhed står overfor. Derfor er der også gradvis sket en styrkelse af den indsats, der koordineres af selskabets tre stående udvalg: Husdyrbrugsudvalget, planteavlsudvalget og økonomiudvalget.

Da den fynske svinefællesledelse brød sammen, etablerede selskabet hurtigt egen svinerådgivning, og både den og miljøafdelingen er vokset frem inden for de seneste år, hvor der har været et voldsomt samfundsmæssigt fokus på emner som pesticidplaner, vandmiljøplaner og dyrevelfærd. Man profilerede sig hurtigt med at tilbyde såkaldte grønne regnskaber, og man har taget skridt til at gøre selskabets rådgivning attraktiv over for skovejere.

Der er formidlet IT-tilbud til medlemmerne, og der er gennem årene kommet øget fokus på kommunikationen udadtil. I november 1998 relancerede man således det tidligere *Økonomi-Nyt* og omdøbte det til *Nyt fra Patriotisk Selskab* og lod det udkomme, når der var noget nyt og vigtigt at fortælle til medlemmerne. Det er senere også publiceret i elektronisk form. Endelig har man også forsøgt at formidle virksomhedsanalyserne i en mere overskuelig form i den årlige udgave af *Driftsanalyser*, der er med til at profilere selskabet ligesom de årlige velbesøgte temadage.

Patriotisk Selskab har i en lang årrække sammen med en række jyske landboforeninger haft deres egen edb-løsning, men i 2006-07 overgik man efter lang betænkningstid til det fælles regnskabssystem Ø90 - efter at have søgt at sikre sig, at systemet nu opfyldte de krav, man med rimelighed kunne stille.

Skift på ledende poster

Jørgen G. Jørgensen blev i Patriotisk Selskab i 5½ år og forlod selskabet i efteråret 2003, da han kunne tiltræde en stilling som direktør i Dansk Fjernvarme i Kolding. Hans efterfølger blev den 44-årige Henrik Jeppesen, der havde været på landbrugsskoleophold, inden han senere gjorde karriere i bankverdenen og tog en uddannelse som HD i finansiering og kreditvæsen. Han havde senere arbejdet som projektmanager og som direktør i forskellige selskaber.

I efteråret 2005 afholdt selskabets ledelse og bestyrelse på ny en strategidag og nyformulerede herunder selskabets mission og vision. Visionen lød nu sådan: "Patriotisk Selskab er den foretrukne rådgiver for større jordbrugsvirksomheder" - og den tilhørende mission: "Med udgangspunkt i Danmark yder Patriotisk Selskab som landsdækkende forening det enkelte medlem værdiskabende og fremadrettet rådgivning på et førende niveau". Det var hermed klart tilkendegivet, at der skulle sættes ekstra kræfter ind på at bistå de medlemmer og potentielle medlemmer, der overvejede at henlægge en del eller hele deres landbrugsvirksomhed til udlandet, hvor rammevilkårene på områder som løn, skat og miljø var bedre end i Danmark. Det var i den sammenhæng

Fortsættes side 167

Administrerende direktør for Patriotisk Selskab 2003-2007, Henrik Jeppesen, der kom til selskabet fra en stilling som finansdirektør i Add Mikkelsen-koncernen. I 2007 blev han underdirektør i Fionia Bank og forlod derfor Patriotisk Selskab (Stadsarkivet).

TIL VENSTRE:

Pattegrise under opfødning, ca. 1990. Efter sammenbruddet for den fynske svinefællesledelse gjorde Patriotisk Selskab rådgivning inden for svineavl til et forretningsområde (Svend Møller fot., Stadsarkivet).

Henrik Danielsen fortæller...

Selskabets administrerende direktør ved 200 års jubilæet, cand.jur. Henrik Danielsen, der kom til selskabet i sommeren 2007 (Stadsarkivet).

Henrik Danielsen (f. 1959) har siden sommeren 2007 været administrerende direktør for Patriotisk Selskab. Han er født i Kalundborg, hvor hans far var værkfører på Bukh Diesel, der bl.a. fremstillede traktorer til landbruget. Henrik Danielsen voksede op på Røsnæs, og efter realeksamen kom han i lære som værktøjsmager på et lille værksted lidt uden for Kalundborg, hvor der i begyndelsen ud over læredrengen var mester selv og et par svende. Efter at være udlært i 1979 arbejdede han en tid på værkstedet, indtil han skulle aftjene sin værnepligt ved Sjællandske Livregiment i Slagelse. Herfra blev han udtaget til Militærpolitiets befalingsmandsskole i Aalborg og trivedes med systemet – som han siger i dag: "Jeg opdagede lynhurtigt, at der gjaldt den samme regel som hjemme på værkstedet. Hav styr på tingene, lad være med at snakke udenom og bliv ved med at spørge, hvis du er i tvivl – så bliver livet meget nemmere – også i modsætning til i folkeskolen, hvor det hele tiden handlede om at unddrage sig".

Henrik Danielsen blev ved Militærpolitiet efter færdiggjort uddannelse og var bl.a. udsendt til Cypern og Libanon i FN-missioner. I 1986 søgte han optagelse i Jægerkorpset og blev optaget, men måtte forlade korpset samme år på grund af et kompliceret benbrud. Han blev så i stedet sagsbehandler i Forsvarets Efterretningstjeneste, men da det ikke kunne tilfredsstille hans krav om udfordringer, fik han i stedet mulighed for at påbegynde jurastudiet og købte nogenlunde samtidig Café Kellerrirk på Frederiksberg. Her kom arbejdsdisciplinen ham til stor nytte, og han tog bachelorgraden i jura på Københavns Universitet. Først mange år senere – i 2004 – fuldførte han jurastudiet, for i mellemtiden var cafeen blevet solgt, og han havde haft job både på Landtransportskolen i Hvidovre og som rektor for Aalborg Tekniske Gymnasium. Dernæst var han personalechef på Bornholmstrafikken, som skulle igennem en stærk mandskabsreduktion, og kom efterfølgende til Post Danmark, hvor han ligeledes arbejdede med personale spørgsmål i forbindelse med privatisering af pakkepostområdet. I 2003 blev han medlem af direktionen for Dansk Erhvervsgartnerforening med kontor i Odense, og her arbejdede han i de følgende år med at trimme organisationen og at outsource en lang række opgaver. Gartnerirådgivningen kom eksempelvis til Landscentret i Århus, mens den erhvervspolitiske del i dag har til huse på Axelborg.

Henrik Danielsen bor i Odsherred og pendler således hver dag halvdelen time frem og tilbage til kontoret på Ørbækvej. Det handler, som han siger, om et moderne arbejdsliv, hvor både han og hans kone har haft jobs mange steder i landet, og hvor deres to sønner er glade for deres skole i Holbæk. I øvrigt kan man klare en masse undervejs, og endelig er ejendomsmarkedet vist ikke det bedste for tiden, hvis man vil sælge den liebhaverejendom, familien har boet i de sidste 10 år.

"Jeg kører hjemmefra i god ro og orden omkring kl. 7 om morgenen", fortæller Henrik Danielsen, "og så er jeg at træffe på min telefon fra morgenstunden. Det er vigtigt, når man arbejder i en vidensvirksomhed, hvor man arbejder med kunder over hele landet, at man er tilgængelig for medarbejderne, og der er rigtig mange, der har lært, at de kan træffe

mig på det tidspunkt - både med henblik på aftenens nyheder, f.eks. af politisk art, men også almindelige arbejdsmæssige ting og sager. Formanden er også tidligt ude, og jeg taler stort set sammen med ham hver morgen.

Der er nogen, der bliver forarget over, at arbejde og fritid flyder over i hinanden, men for mig giver det en vis ro, for jeg ved, at jeg principielt er til rådighed døgnet rundt, men så har jeg heller aldrig dårlig samvittighed. Jeg forsøger at gøre tingene, når de skal gøres, så jeg ville have det svært med en 37 eller 40 timers fast arbejdsuge. Når jeg kører hjem om eftermiddagen, er der tit fire-fem telefonbeskeder. Dem ordner jeg på vejen hjem, og hvis man efterlader et nummer, ringer jeg op samme dag. Er der så ingen, der tager telefonen, efterlader jeg en besked, så kunden har en oplevelse af, at jeg har reageret. Og når jeg endelig holder ferie, checker jeg også min mail hver dag, så der ikke er flere hundrede at skulle igennem, når jeg kommer tilbage til jobbet.

Det sidste, jeg arbejdede med for gartnerne, var at få indkøringen på plads sammen med Landscentret, og så meldte Patriotisk Selskab sig på banen. Jeg kendte godt selskabet udefra og havde da også været til møde her på kontoret med min forgænger. Når man arbejder i rådgivningsbranchen inden for gartneri og landbrug, kan man ikke overse Patriotisk Selskab. Der var så en proces i april-maj 2007, hvor jeg endte med at være den, selskabet pegede på som ny direktør efter Henrik Jepsen, og den 8. juni 2007 var her en fælles tiltrædelses- og fratrædelsesreception her i huset inden min tiltræden 1. juli.

Siden da er det gået slag i slag. Huset var i forvejen skarpt på kundefokus og på faglighed. Jeg har aldrig mødt det før, måske med en kort undtagelse i en periode i forsvaret, men der er en god egenopfattelse og et højt selvværdsniveau her i huset. Jeg plejer at sige, at det er en hård arbejdsplads, de er hårde ved sig selv, men er gode ved hinanden, og de klassiske instruktive ledelsesopgaver, som er så trælse mellem ordentlige mennesker, finder du ikke her i huset. Det kan godt være, at det foregår i forholdet til elever, men jeg ser det aldrig, og jeg har ikke de hårde disciplinære processer. Det er en enorm fornøjelse.

Noget af det første, vi begyndte at arbejde med, da jeg kom hertil, var at formulere Patriotisk Selskabs værdigrundlag. Her er der sat tre mål op, som retter sig mod henholdsvis medarbejderen, kunden og bundlinjen i foretagendet. En af de vigtigste ting overhovedet for mig at se er, at vore veluddannede medarbejdere hver for sig og hele tiden skal gøre deres indflydelse gældende for at få en bedre arbejdsdag. Det skal de ikke forvente, at jeg løser for dem. Ved et personalemøde her i huset oplevede jeg et af de kendte "det er for dårligt"-indlæg, og jeg spurgte så: Ved du, hvad der skal gøres? Og hvorfor gør du så ikke bare noget ved det? Jeg tror nok, at jeg på det område var en slags kulturchok her i huset, men det var klart nødvendigt, at vi lavede nye prioriteringer. Lige da jeg kom, havde jeg fornemmelsen af, at huset var presset, og mange medarbejdere virkede stressede, og da kunderne også var vildt pressede, var det en dårlig cocktail. En meget loyal kundegruppe henvendte sig dengang til formandskabet og til mig, fordi de var i tvivl, om de havde en fremtid her - ikke fordi de var utilfredse med medarbejderne eller med fagligheden, men fordi de var utrygge ved, om roen var til stede,

sådan som den skal være, når man vil rådgive moderne spitzenklasse-produktioner. Ved den lejlighed tog jeg lean-værktøjet frem og lavede så et pilotprojekt i et af vore teams. Det gav en god succes, og jeg synes klart, at tingene har udviklet sig positivt i organisationen, efter at det nu er bredt ud, og medarbejdertilfredsheden er steget. Det er i vidt omfang medarbejdernes egen fortjeneste, og jeg er i hvert fald enormt glad for, at medarbejderne nu har taget ejerskab til værdigrundlaget, så nu skal vi videre med næste skridt uden at sætte det over styr, som er nået.

Da bestyrelsen valgte mig, ville de givetvis et nyt sted hen med ledelsen. De gik nok nærmest efter en "people manager" i langt højere grad end efter en revisor eller en økonom. Vi skal undgå de nørdede samtaler og sørge for ikke at glemme markedet, eller at mange af vore kernemedarbejdere nærmer sig 60 år. Med andre ord, vi skal også kunne tiltrække unge mennesker med et højt uddannelsesniveau, men også med andre politikker. Derfor har vi nu ansat en HR-konsulent og arbejder meget målrettet med det – uden at forfalde til politisk korrekthed. Vi skal f.eks. ikke have en IT-politik. Folk er da ordentlige mennesker og ved da nok, at hvis man surfer på Facebook i arbejdstiden, når man ikke sine mål.

Til gengæld har vi etableret en udviklingsfunktion, og der arbejder vi meget med vore strategier for fremtiden. Selve markedet for landbrugsbedrifter er jo faldende, og hvis vi skal fastholde den gode udvikling, Patriotisk Selskab har været inde i, er det vigtigt at erkende, at vi har en stor udfordring med hensyn til bemanningen. Det er nemlig svært at rekruttere nogen, som matcher huset. Vi har ikke nogen lyst til at trække nogen ud af andre jobs, hvor de måske udfylder rammerne, hvis vi ikke er helt sikre på, at de passer ind her. Dels skaber vi nederlag for dem, og dels skuffer vi nogle kunder, og endelig skader vi kulturen her i huset. Der er nemlig nogle ældgamle og hæderkronede dyder her, ikke mindst hårdt arbejde. For et års tid siden var der en af de yngre ansatte, som sagde, at hvis man ikke falder sammen, når man kommer hjem fra arbejde, har man ikke tjent sin løn. Det er da værd at tænke over. Og det er rigtigt spændende og sjovt at arbejde på de præmisser, der i dag er på arbejdsmarkedet, både hvad angår tiltrækning, udvikling, tillid og frihed i forhold til den enkelte medarbejder. Jeg skal ikke være flaskehalsen og skal bestemt ikke se alt, der går ud af huset. Vi har jo trods alt 1.200 kunder.

De gamle dyder er en kultur her i selskabet, og det er tydeligt for mig, at de ansatte holder hinanden op på det. Der er også en sund konkurrence og en enorm kundeloyalitet. De største problemer, vi har trivselsmæssigt i huset, stammer fra, når vore konsulenter og øvrige medarbejdere bliver kede af deres kunders situation. Jeg har aldrig oplevet noget lignende, men det er selvfølgelig ikke problemfrit i forhold til medarbejderne, at de i den grad lever med – med hud og hår – i deres kunders situation. Men alt i alt: Når jeg kommer ind ad døren, hvirvler det ofte rundt, og nogle dage forsvinder ligefrem mellem fingrene på mig, inden jeg har set mig om. Det er jo, fordi der sker noget, og man trives og har det godt med den kultur og selvforståelse, her er. Jeg ved godt, at vi har konkurrenter, der har forsøgt at headhunte sig til det, men det kan ikke lade sig gøre.

Noget af det, vi arbejder med, er at samle vore analyser for kunderne – og så ikke mindst internationaliseringen og den såkaldte benchmarking, altså en systematisk undersøgelse af vore produktionsmetoder og effektivitet. Vi har også fået henvendelser, der tyder på, at man udefra forsøger at kigge os i kortene på de områder og gerne vil ind og høste af, hvad vi har samlet – f.eks. også i relation til konkurrencesituationen i EU. Men den slags udleverer vi ikke. Det er jo vort forretningsgrundlag, og folk her på stedet har slidt og kæmpet uden at få noget ekstra for det og har fået banket en viden sammen og opdyrket et netværk. Det skal selvfølgelig bruges.

Som direktør er jeg kun interesseret i én ting, og det er at varetage ejernes interesser, og ejerkredsen er vore medlemmer, ikke landbruget som sådan. Vi er ikke lønførende og bor heller ikke i den mest moderne bygning, og vi kan også mærke presset på vort eget regnskab, fordi landbruget for tiden er i vanskeligheder. Vi er alligevel kommet pænt ud af regnskabsåret 2009-10, både fordi vi er dygtige til at drive forretningen, men også fordi medarbejderne har opgivet forskellige personalegoder, f.eks. en sommerfest. Som forening skal vi ikke tjene penge, og derfor budgetterer vi normalt kun med ca. 1% i overskud, så kan vi let risikere at få røde tal på bundlinjen, hvis vi ikke er påpasselige. Hvis en kunde får vanskeligt ved at betale sine regninger, kan det hurtigt betyde noget i sådan en marginalforretning. Som en ældre medarbejder sagde: Jeg vil

Systemoperatør Birthe Jensen havde mange forskellige arbejdsopgaver i de 45 år, hun var ansat i Patriotisk Selskab. Ved sin fratræden i oktober 2008 fik hun overrakt Det kongelige danske Landhusholdningsselskabs sølvmedalje med tilhørende diplom. Den glade modtager ses her sammen med direktør Henrik Danielsen (til venstre) og medlem af præsidiet for Landhusholdningsselskabet, Thorvald Ljørring Pedersen, der stod for overrækkelsen (Anders Kurt Simonsen fot., Landbrug Fyn).

hellere undvære en eller anden sommergrillaften og bevare en kollega. De ved nemlig godt, at de store poster i vort regnskab først og fremmest er lønningerne. De udgør vel omkring 70% af vores omsætning. Når vi ser den slags problemer nærme sig, drøfter vi det både i ledelsen og i medarbejdergruppen og får tilpasset administrationsomkostningerne, så vi til stadighed står med en veltrimmet virksomhed. Og det er godt at vide, at vi nu to år i træk har produceret mere for de samme lønkroner. Der har selvfølgelig været stress-situationer i forbindelse med krisen i landbruget og bankkrisen, og det har vi kun kunnet håndtere, fordi vi er blevet endnu bedre til at optimere vore processer. Jeg er sikker på, at det har været med til at give os den produktionsbuffer, der gør, at vi både kan tage nye opgaver ind og kan klare "brandslukning" for vore nuværende kunder.

Derfor ser jeg også med sindsro på udviklingen i landbrugsrådgivningen. Der er stort set ingen af de store centre, der ikke har røde tal og medlemsflugt. Sidste år faldt antallet af heltidsaktive landmænd med over 5%, men samtidig steg vort medlemstal med 4½%, og vi tager ikke hvem som helst ind.

Vi plejer at sige, at man skal kunne og ville leve af at være landmand. Der skal være noget volumen, og vi skal kunne gøre en forskel for kunden. Vi er ikke billigst, men bare bedst. I den forbindelse er der også nogen, der siger, at vi er for dyre, men langt den overvejende del kommer igen.

Budgetproceduren her i huset er blevet lavet om, efter at jeg kom hertil, ikke voldsomt, men nu melder vi hovedrammerne ud i samarbejde mellem formandskabet og direktionen. Det bliver så meldt ud til de enkelte afdelinger, som derefter giver deres bud på, hvad de kan tjene, på hvem, hvordan osv. Hvis de så konkluderer, at der ikke er råd til deres lønninger, ligger det i systemet, at de ikke bare skal sige, at nu skal den dumme fyres - nej, i stedet for handler det om at spørge: Hvad skal vi gøre i markedet, for at vi kan klare os? På den måde får vi ejerskabet til budgettet bredt ud i organisationen, ikke bare til mellemlidergruppen, men helt ud til konsulenterne, de kundeansvarlige. De sidder i forvejen og administrerer formuer for kunderne, så de ved godt, hvor pengene kommer fra.

For mit eget vedkommende har jeg også enkelte kundeopgaver, f.eks. er jeg med i nogle gådråd og et par bestyrelser. Jeg løser nogle rekrutteringsopgaver, og en gang imellem er der også en fortvivlet kunde, der skal have en snak. Nogle gange tager jeg penge for det, og nogle gange gør jeg det ikke. Jeg ved godt, at det somme tider hedder sig, at jeg giver for meget væk, men det handler om kundepleje og fastholdelse, og hvis jeg i krisetider og nødssituationer også har hænderne nede i lommerne på kunderne, kan det godt blive for hårdt. Og grundlæggende er budgettet lagt an på, at jeg ikke skal skrive regninger.

Generelt kan man godt få det indtryk, at Patriotisk Selskab ikke bruger megen tid på erhvervspolitiske spørgsmål, fordi vi ikke optræder så ofte i medierne som andre. Men intet kunne være mere forkert. Vi mener blot, at landbruget skal vaske sit snavsede undertøj internt, hvis der er problemer, og selv om vi ikke har en erhvervspolitisk afdeling, er både vores formand og de to udvalgsformænd for Planteavlsudvalget og Husdyr-

brugsudvalget enormt aktive i erhvervspolitiske sammenhænge, og vi bliver i stort omfang brugt her i administrationen som sparringspartnere i de processer, laver udkast til artikler og breve, rådgiver om, hvem der skal snakkes med osv.

Det forekommer selvfølgelig også, at der kan være større eller mindre interesse modsætninger mellem nogle af vore medlemmer eller mellem grupper af dem. I enkelte tilfælde kan det selvfølgelig være sådan, at vi er nødt til at holde os helt udenfor, men i øvrigt synes jeg, at vi er gode til at tackle de problemer omkring inhabilitet, der f.eks. kan opstå ved f.eks. en forpagtningsskifte eller en handel mellem to kunder i samme hus. Vi har både et stringent kundestyringssystem og et sagsmappesystem på IT-området med logfiler, så det er ikke hvem som helst, der kan gå ind i hvad som helst, og vi kan se, hvem der har været i de enkelte sager. Vi har ikke mistanke til vore medarbejdere, men vi vil heller ikke have, at den opstår. I andre sammenhænge kan der være politiske diskussioner i bestyrelsen, hvor vi fra direktionens side læner os lidt tilbage, men til gengæld skriver et skarpt referat, når der er truffet en beslutning.

Markedsføring bruger vi som sagt ikke mange kræfter på og heller ikke profilering i medierne. Jeg grinte meget, da en af vore medarbejdere engang formulerede det sådan her: Hvis man ikke ved noget, skal man tie stille. Det var faktisk godt sagt og udtrykker en stor del af det, vi bruger som hovedlinje i vort forhold til pressen. Vi tror nemlig ikke noget som helst, selv om vi da godt ved, at en del af pressen ofte er sur over, at vi af princip ikke udtaler os om høsten. Vi udtaler os f.eks. heller ikke om, hvad jordprisen er, eller hvad landbrugsejendomme koster. Noget andet er, hvis der kommer en kunde med en konkret ejendom, så udtaler vi os gerne om, hvad han skal give for den. Men vi driver ikke spåmandsvirksomhed. Bestyrelsen har selvfølgelig et ønske om, at vi træder frem, og det anstrenger vi os også på, men det skal altid være begrænset af, at vi skal vide noget om det, vi udtaler os om.

Vi bruger ikke mange penge på markedsføringen. Vi gør noget ud af vort logo, og vi holder tre store konferencer hvert år, på planteavlssområdet, på økonomiområdet og så en skatte-, miljø- og lovdag. Dertil kommer så andre temadage hen over året. Sådan en økonomikonference, som er timet med udgivelsen af vor driftsanalysebog, er vigtig. Der er helt stille, og det er de "hårde drenge", der markerer vort territorium. Jeg skal normalt blot byde velkommen og give ordet til formanden og lede mødet – og får al rosen, det er helt vildt. Undertiden bliver vi ligefrem brugt af bankerne, som f.eks. siger til en kunde, at hvis vi ikke skal lukke dig nu, bliver du nødt til at få lavet en analyse fra Patriotisk Selskab. Det viser jo noget om den vægt, de tillægger vore analyser – og hvis vi ellers tror, at kunden har en fremtid, siger vi ja til opgaven, ellers ikke.

Kigger vi nogle år frem, er situationen den, at Fødevarøkonomisk Institut regner med 5.-6.000 fuldtidslandmænd, og der skulle vi gerne have et par tusinde af dem som kunder. I dag har vi omkring 1.200 medlemmer, og 800 af dem er aktive. Desuden vil vi gerne ind på andre områder, hvor vi endnu ikke har mange kunder. Det kunne være inden for skovbrug eller planteskoler eller væksthushavere, og vi er også ved at være klar til at tage kunder ind fra det nære udland, f.eks. Nordtyskland eller Sverige. Vi skal også endnu mere frem i skoene på vore med-

Bølgede rapsmark, omkring 1990. Efter etableringen af den udvidede planteavlstjeneste i 1965 kom der fra tid til anden også nye medlemmer, der primært ønskede at gøre brug af selskabets planteavlsafdeling (Svend Møller fot., Stadsarkivet).

lemmers konkurrencedygtighed, så vi ved noget om verdensmarkedet, priser, omkostninger, nøgletal og konkurrence og den slags, så vi f.eks. også kan rådgive kunder om foderstofimport, så de ikke er totalt i grovvarerhandelens vold. Det betyder også, vi nok skal være lidt flere, men i første række også med en lidt ændret kompetenceprofil. Vi har ligeledes planer om at give tilbud til vore medlemmer inden for udlejningsejendomme, for der er over 6.000 udlejningsejendomme alene hos vore nuværende medlemmer. Og endelig er mersalg til de eksisterende kunder selvfølgelig interessant – mange af vore medarbejdere siger jo, at de kun laver det mest nødvendige, så der er også muligheder på det område – hvis vi ellers kan skaffe de rigtige medarbejdere til det. Men det skal alt sammen være jordbrugsrelateret, og man skal have sit ståsted på en gårdplads”.

karakteristisk, at selskabet hurtigt lavede et team, der kunne følge op på de tendenser, man så i markedet. I vinteren 2005-06 afholdt selskabet således fire velbesøgte temamøder om etablering i England, og selskabet har også ydet rådgivning i forbindelse med etablering i andre lande. Fra 2005 kom selskabet tillige med i et projekt om international benchmarking med tilskud fra den europæiske socialfond, og fra selskabets side var der ingen tvivl om, at man derved kunne få udviklet medarbejderkompetencer, som senere kunne vise sig yderst værdifulde.

I lighed med Jørgen G. Jørgensen fik Henrik Jeppesen kun en forholdsvis kortvarig tilknytning til selskabet, idet han i foråret 2007 fik ansættelse som underdirektør i Fionia Bank. Bestyrelsen besluttede efter en ansøgningsrunde at ansætte cand.jur. Henrik Danielsen som ny administrerende direktør. Han havde tidligere bl.a. været direktør i Dansk Erhvervsgartnerforening og en kort periode tilknyttet Landscentret i Skejby. Samtidig styrkede bestyrelsen selskabets daglige ledelse og udviklingsfokus ved at forfremme chefkonsulent Nils Rasmussen til direktør med særligt ansvar for økonomiafdelingen og chefkonsulent Peter Borreby til udviklingsdirektør.

Begge de to sidstnævnte fik dog også fortsat kundeansvar. Denne ledelseskonstruktion fungerer endnu i jubilæumsåret, og der har i det seneste par år ikke mindst været hentet inspiration til organisationens udvikling i det oprindeligt japanske lean-koncept. Efter et pilotprojekt i et økonomiteam og efterfølgende evaluering er lean-tankegangen ef-

Indtryk fra kantinen i Patriotisk Selskabs bygning på Ørbækvej, sommeren 2005 (Stadsarkivet).

terhånden udbredt i organisationen. Konceptet har tre hovedmål, nemlig ønsket om større arbejdsglæde og trivsel blandt medarbejderne, hensynet til, at kunden skal have en positiv oplevelse ved hver kontakt med selskabet, samt endelig at der skal produceres gradvis mere for hver lønkrone, så de stadigt mere komplekse opgaver ikke bare automatisk medfører forhøjede regninger. Efter alt at dømme har implementeringen af lean-konceptet ført til gode resultater, hvad der bestemt også har været brug for, da medlemmerne i stort omfang har været mærket af den finansielle krise i samfundet.

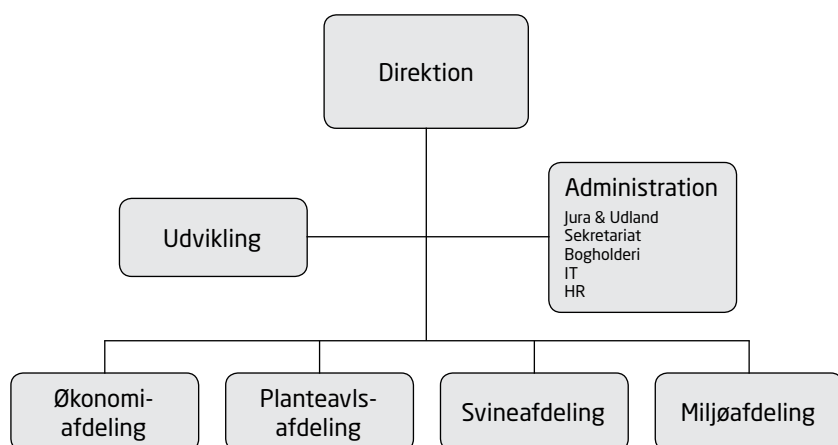
Status ved 200 års jubilæet

I sin beretning til selskabets generalforsamling i oktober 2002 formulerede formanden, Peter Cederfeld, sig således: "Som en lille brik i det store billede findes Patriotisk Selskab, hvor vi bestræber os på at yde professionel service og rådgivning på et højt fagligt niveau til fremtidsorienterede landbrug. Det har Patriotisk Selskab stået for i snart 200 år, og det har vi tænkt os at blive ved med, så længe medlemmerne er med os, og vi kan klare os i konkurrencen med andre udbydere. Bestyrelsen har tiltro til, at Patriotisk Selskab kan fastholde og udbygge sin position som en førende landboforening"

Det er synspunkter, som også har gyldighed i jubilæumsåret, og som det fremgår af tabellen bag i bogen, har medlemmerne været med selskabet. Alene inden for de sidste 13 år er medlemstallet steget fra godt 700 til lige over 1.200, eller med godt $\frac{2}{3}$, og koncentrerer man blikket mod de aktive medlemmer, er fremgangen også slående, nemlig fra knap 500 til noget over 700 medlemmer eller knap 50% - en gennemsnitlig stigning på 3-4% om året, og det er i fuldkommen modstrid med udviklingen i antallet af landbrugsbedrifter. Ingen andre danske landboforeninger kan opvise en tilsvarende udvikling. Da man i 2005 nåede den magiske grænse på 1.000 medlemmer, udløste det i øvrigt en kortere studierejse til det tidligere Østtyskland og Polen for omkring 50 medarbejdere.

Selskabets omsætning er stort set tredoblet i den samme periode fra de 19 mill.kr. i regnskabsåret 1996-97 og til omkring 55 mill.kr. nu, og de her nævnte tal taler deres tydelige sprog. Selv om kunderne i gennemsnit lægger stadigt større beløb i rådgivningsvirksomheden på Ørbækvej, er der en stor grad af tilfredshed med de ydelser, der leveres - ikke mindst, når dansk landbrugs rammevilkår og de mange regler og bestemmelser, man skal følge, og som kræver papirarbejde, tages i betragtning. Omkring 70% af indtægterne er i en årrække kommet fra økonomiafdelingerne, omkring 15% fra planteavlstjenesten - og i 2006 var det eksempelvis 206 medlemmer, der benyttede sig af den udvidede planteavlstjeneste eller rundt regnet 70% af de medlemmer, der i det hele taget var kunder på planteavlsområdet. Kun gennem et fortsat fokus på kundetilfredsheden - som løbende testes gennem undersøgelser hos medlemmerne - har det været muligt at sikre en fortsat tilgang af flere medlemmer og dermed nye kunder.

I jubilæumsåret har selskabet 85 medarbejdere (se personaleoversigten bag i bogen) eller rundt regnet $\frac{2}{3}$ flere end i 1997. Selskabets gældende organisationsdiagram ses på side 169.

Administrationens organisatoriske opbygning ved 200 års jubilæet (Patriotisk Selskab).

Patriotisk Selskab i 200 år

"200 år i rådgivningens tjeneste". Med en sådan formulering kunne man med lidt god vilje få en sammenhæng i selskabets historie fra den spæde start i 1810 til den blomstrende virksomhed, der udfoldes fra selskabets kontorer på Ørbækvej i 2010, men sandheden er selvfølgelig den, at stifterne var besjælet af en ærlig vilje til at gøre gode gerninger i et samfund, som i allerhøjeste grad trængte til udvikling - og rådgivning i vor tids forstand var der ikke tale om. De gjorde - som det er fremstillet på de foregående sider - utvivlsomt deres bedste, men ikke mindst i de første to-tre årtier blev der ofte skudt over målet.

Først da Fyens Stifts patriotiske Selskab fra omkring 1840 begyndte at samle kræfterne om landbruget og fra 1860'erne trådte i karakter som landboforening, blev der tale om en forening, som løste vigtige opgaver for medlemmerne, og som dermed fik en mere sikker basis. Udbredelsen af oplysning om ny viden inden for landbrugserhvervet blev udfoldet på mange måder fra foredrag til dyrskuer og udstillinger, og fra omkring 1900 - da perioden som ledende forening inden for den fynske samvirksomhed var ovre - blev egentlig konsulenttjeneste først drypvis, men siden fast organiseret en vigtig del af selskabets tilbud til medlemmerne. På husdyrbrugets område var det længe uden for selskabets regi, men inden for planteavlsområdet og med hensyn til regnskabsføring fik man fra 1929 fast grund under fødderne, og siden er udviklingen gået slag i slag. Omkring 1960 - da dansk landbrug omfattede knap 200.000 bedrifter - var det imidlertid svært at se, at det blandt mange landboforeninger lige netop var Fyens Stifts patriotiske Selskab, der havde fremtiden for sig. Selskabet var stærkt regionalt afgrænset, og trods lysten til at være med i den lidt eksklusive klub ville det uden tvivl have lidt visnedøden, hvis man ikke fra midten af 1960'erne havde indset, at fokuseringen primært på de store bedrifter også indebar nogle strategiske muligheder. Udvidet planteavlstjeneste og dybtgående regnskabsanalyse, som kunne hjælpe landmændene med at træffe vanskelige valg, blev hurtigt en force for selskabet, som nu begyndte at trække kunder til fra andre landsdele, hvor deres landboforeninger og økonomiske selskaber ikke udviste samme dynamik. I Patriotisk Selskab valgte man ved denne tid bevidst ikke at gå i andres fodspor, og på den måde kan der

siges at være en forbindelse tilbage til de første årtiers åbenhed over for nye tiltag.

Patriotisk Selskab havde med andre ord indset, at skulle selskabet overleve, var det nødvendigt at blive en uundværlig sparringspartner for medlemmerne, og da samfundet både på det regnskabsmæssige og det miljømæssige område stillede stadig større krav til den enkelte landmand, blev der i de følgende årtier basis for en udvidelse af selskabets virksomhed, som ingen ville have troet mulig bare for 50 år siden.

Ved 200 års jubilæet er selskabets landsdækkende karakter slået igennem for alvor – ikke kun i navnet – og rådgivningen for medlemmer med henblik på etablering uden for landets grænser har længe været i gang. Selskabet tilstræber i de kommende år en dynamisk vækst over for de nuværende kunder og i nye kundesegmenter herhjemme og muligvis også uden for landets grænser. Med en basis i hjemlandet vil en sådan udvikling være en fornem krone på det værk, som fem fremtrædende fynboer begyndte at forme i 1810.

Da selskabet for 50 år siden kunne fejre sit 150 års jubilæum, skrev forfatteren Poul Jeppesen en fornem kantate til selskabet. Han hyldede heri dem, der havde bragt selskabet frem i dets første menneskealdre, og selv om Patriotisk Selskab i dag først og fremmest er en rådgivningsvirksomhed, der tilstræber værdiskabelse for det enkelte medlem, har udviklingen af selskabet frem til i dag krævet mange kræfter af skiftende ledelser og medarbejdere, og selskabets position ved 200 års jubilæet vidner til fulde om, at kræfterne ikke har været spildt. Der kan derfor være al mulig grund til at huske på kantatens ord:

Den grønne ø, der er vort hjem,
blev til ved mangt og meget.
Det mindste fik den nok af dem,
der ville deres eget.
Men de, der ud af hjertets trang
har bygget med, har sat i gang,
alt det, der stadig findes,
de folk er værd at mindes.

Formænd 1946-2010

Titel	Navn	Periode
Lensgreve	Kai Benedict Ahlefeldt-Laurvig	1946-1967
Godsejer	Erik Mourier	1967-1979
Godsejer	K.A. Hastrup	1979-1982
Godsejer	Christian N.B. Ulrich	1982-1997
Godsejer	Peter Cederfeld de Simonsen	1997-

Bestyrelsesmedlemmer 1946-2010

Årstal	Titel	Navn
1945-1967	Lensgreve	Kai Benedict Ahlefeldt-Laurvig
1951-1972	Godsejer	Chr. Sehestedt Juul
1952-1964	Proprietær	Harald Hoeck
1959-1979	Godsejer	Erik Mourier
1960-1968	Proprietær	E. Friis
1964-1978	Proprietær	Niels Hoeck
1967-1972	Lensgreve	Preben Ahlefeldt-Laurvig
1968-1980	Proprietær	E. Knudsen
1972-1979	Godsejer	K.A. Hastrup
1972-1987	Godsejer	H.O. Langkilde
1978-1997	Godsejer	Chr. N.B. Ulrich
1979-1987	Greve	Ulrik Ahlefeldt-Laurvig
1980-1993	Proprietær	Gustav Schroll
1982-1991	Proprietær	Søren Bøgh
1987-1990	Proprietær	Niels Knud Eriksen
1987-1996	Proprietær	Erik Moritz Hansen
1990-1996	Godsejer	Niels Langkilde
1991-	Godsejer	Peter Cederfeld de Simonsen
1993-2003	Godsejer	Henrik Ahlefeldt-Laurvig
1996-2003	Gårdejer	Søren F. Bonde
1996-2008	Godsejer	Niels Iuel Reventlow
1997-2001	Proprietær	Niels M. Stentebjerg
1998-2003	Konsulent	Troels Østergaard
2001-2007	Gårdejer	Erik Berg Larsen
2003-2006	Godsejer	Birgitte Natorp
2003-2008	Gårdejer	Niels Rabølle
2003-2005	Konsulent	Anne Grete Bøgh
2005-2006	Seniorkonsulent	Troels Toft
2006-	Godsejer	Carl Boisen-Thøgersen
2006-	Konsulent	Allan Liseth
2007-	Gårdejer	Søren F. Bonde
2008-	Gårdejer	Marianne Kyed
2008-	Godsejer	Janus Skak Olufsen

Medlemstal gennem 200 år

År	Medlemstal	År	Medlemstal
1810	413	1911	529
1811	399	1.4.1912.....	532
1812	370	31.3.1913	521
1813	348	31.3.1914	518
1814	310	31.3.1915	504
1815	254	31.3.1916	502
1816	242	31.3.1917	475
1817	208	31.3.1918	443
1819	193	31.3.1919	436
1820	175	31.3.1920	422
1829	46	31.3.1921	397
1830	46	31.3.1922	415
1839	Ca. 20	31.3.1923	404
1850	91	31.3.1924	386
1856	210	31.3.1925	376
1860	304	31.3.1926	390
1865	396	31.3.1927	376
1866	356	31.3.1928	363
1867	361	31.3.1929	345
1868	344	31.3.1930	345
1868	Ca. 430	31.3.1931	352
1870	376	31.3.1932	333
1871	386	31.3.1933	329
1872	374	31.3.1934	324
1873	389	31.3.1935	325
1875	398	31.3.1936	327
31.12.1876	421	31.3.1937	331
30.4.1878	408	31.3.1938	336
31.12.1878	411	31.3.1939	342
31.12.1879	413	31.3.1940	340
31.12.1880	385	31.3.1941	342
31.12.1881	393	31.3.1942	343
21.5.1883	447	31.3.1943	342
21.5.1884	468	31.3.1944	346
16.5.1885	497	31.3.1946	356
1.8.1886.....	475	31.3.1947	358
1.7.1892.....	578	31.3.1948	355
31.12.1893	582	31.3.1949	357
1902	360	31.3.1950	354
1.9.1903.....	403	31.3.1951	361
1.9.1904.....	431	31.3.1952	335
1.9.1905.....	434	31.3.1953	329
1.9.1906.....	422	31.3.1954	332
1.9.1908.....	433	31.3.1955	332
1.9.1909.....	440	31.3.1956	332
1910	547	31.3.1957	348

År	Medlemstal
31.3.1958	351
31.3.1959	342
1962	358
1963	373
1964	384
1965	391
1966	389
1967	372
1969	344
1970	343
1971	353
1972	358
1973	363
1973	368
1974	376
1975	376
1976	370
1977	384
1978	387
1979	395
31.12.1980	408
31.12.1981	396
31.12.1982	408
31.12.1983	420
31.12.1984	438
31.12.1985	473
31.12.1986	458
31.12.1987	494
31.12.1988	473
31.12.1989	558
31.10.1990	578
31.10.1991	615
31.10.1992	652
31.10.1993	684
31.10.1994	682
31.10.1995	678
31.10.1996	725
31.3.1997	496 - 724
31.3.1998	522 - 756
31.3.1999	538 - 790
31.3.2000	561 - 834
31.3.2001	573 - 892
31.3.2002	580 - 924
31.3.2003	603 - 948
31.3.2004	631 - 996
31.3.2005	657 - 1035

År	Medlemstal
31.3.2006	693 - 1125
31.3.2007	730 - 1169
31.3.2008	712 - 1166
31.3.2009	716 - 1195
31.3.2010	736 - 1202

De viste medlemstal stammer fortrinsvis fra de trykte årsberetningers medlemslister, som er optalt. De tidligste tal er hentet fra tidligere skrifter om selskabet, og de nyeste tal (fra 1997, der skelner mellem antal aktive medlemmer og det samlede medlemstal) er oplyst af Marianne Neumann.

Personaleoversigt pr. 1. juli 2010

Navn	Stilling	Afdeling
Allan Dørr	Økonomimedarbejder	Team T
Allan Liseth	Konsulent	Team P
Anita Lund	Økonomimedarbejder	Team J
Anja Skaarup Henriksen	Økonomimedarbejder	Team J
Anne Grete Bøgh	Chefkonsulent	Team M
Anne Schroll Kærgaard	Økonomimedarbejder	Team P
Annette Rudolfsen	Økonomirådgiver	Team P
Asta Nielsen	Økonomimedarbejder	Team J
Birgitte Steenberg	Receptionist	Sekretariat
Bo Sigersted	Konsulent	Team P
Brian Bendtsen	Konsulent	Team M
Carsten Hansen	Seniorkonsulent	Team N
Carsten Nielsen	Seniormiljøkonsulent	Miljø
Charlotte Brøgger	Økonomirådgiver	Team M
Charlotte Wistoft Nielsen	Økonomimedarbejder	Team M
Christina Hage	Juridisk konsulent	Jura & udland
Claus Christensen	Økonomimedarbejder	Team M
Ditte Haarup Andersen	Svinekonsulent	Svin
Elisabeth H. Johansen	Økonomimedarbejder	Team J
Erik Andkær Pedersen	Chefkonsulent	Planteavl
Gitte Lind Olsen	Elev	Team N
Hanne Larsen	Økonomimedarbejder	Team J
Heidi Pelle Jensen	Svinerådgiver	Svin
Helle Blirup Rasmussen	Økonomirådgiver	Team N
Helle Brixen	Økonomimedarbejder	Team P
Helle Dueholm Boye	Økonomirådgiver	Team N
Henrik Danielsen	Administrerende direktør	Direktion
Henrik Frosted	Økonomirådgiver	Team T
Henrik Jørgensen	Specialkonsulent	Miljø
Henrik Kruse Rasmussen	Miljøkonsulent	Miljø
Jan Nielsen	Konsulent	Planteavl
Jane Nissen	Økonomimedarbejder	Team N
Janni Egestad Kristiansen	Miljøkonsulent	Miljø
Jens Kring	Chefkonsulent	Team J
Jette Post	Sekretær	Planteavl
Jonna Andersen	Sekretær	Team N
Jørgen Nielsen	Økonomimedarbejder	Team P
Karsten Hansen	Seniorkonsulent	Team M
Karsten Sørensen	Seniorkonsulent	Team P
Kaspar Klok Faaborg	Juridisk konsulent	Jura & udland
Katja Bjerg	Økonomimedarbejder	Team M
Katrine Marie Jørgensen	Økonomimedarbejder	Team N
Kirsten Dahlgren	Løn- og regnskabsmedarbejder	Bogholderiet
Knud Erik Christensen	Vicevært	Sekretariat
Kristian Petersen	Miljøkonsulent	Miljø
Lene Fisker	Økonomimedarbejder	Team J

Navn	Stilling	Afdeling
Lene Nygård Kristensen	Konsulent	Team N
Linda Keldmann	HR-konsulent	HR
Lisbet Just	Konsulent	Team N
Lisbeth Krogh Nielsen	Økonomirådgiver	Team P
Lisbeth Skovbjerg Madsen	Økonomimedarbejder	Team J
Lotte Jespersen	Sekretær	Team J
Maria Bendtsen	Økonomimedarbejder	Team T
Marianne Neumann Hansen	Sekretariatschef	Sekretariat
Marianne Riber Rasmussen	Seniorkonsulent	Team M
Mats D. Hansen	IT studentermedhjælp	IT
Mette Nellemann	Økonomimedarbejder	Team P
Michael Jacobsen	Økonomimedarbejder/barselsvikar	Team P
Michael Stensgaard Toft	Konsulent	Planteavl
Monika Frick	Konsulent	Team T
Morten Bang	Konsulent	Planteavl
Morten Eshøj	Konsulent	Planteavl
Morten Holmgaard	Konsulent	Planteavl
Nils Rasmussen	Direktør/Chefkonsulent	Direktion & Økonomi
Ole Maagaard Pedersen	Driftsøkonom	Team N
Palle Offersen	Seniorkonsulent	Team J
Peter Borreby	Udviklingsdirektør	Team P
Pia Christiansen	Økonomimedarbejder	Team M
Rikke Barnbæk Jensen	Controller	Bogholderiet
Rikke Toft Stripp	Konsulent	Team J
Rune Munch-Andersen	Seniorkonsulent	Planteavl
Sheila Neldeborg	Miljøkonsulent	Miljø
Sonny Couriol Hansen	IT Chef	IT
Stine Banke Nielsen	Økonomimedarbejder	Team M
Svetlana Sørensen	Økonomimedarbejder	Team T
Søren Jensen	Seniorkonsulent	Team J
Søren Pilegaard	Økonomimedarbejder	Team N
Søren Schmidt Thomsen	Chefkonsulent	Miljø
Tina Grodt Petersen	Økonomimedarbejder	Team P
Tommy Bjerregaard	Seniorkonsulent	Team T
Tommy K. Nielsen	Økonomirådgiver	Team N
Troels Hansen	Økonomirådgiver	Team M
Troels Toft	Chefkonsulent	Planteavl
Ulrik Højsholt Andersen	Seniorkonsulent	Team J
Vathsala Varnakulasingam	Økonomimedarbejder	Team M

Kilde- og litteraturfortegnelse

Bogen bygger primært på litteratur- og arkivmateriale fra Patriotisk Selskabs velordnede arkiv i kælderen på Ørbækvej. Der er primært tale om selskabets lange række af årsberetninger, der begyndte at komme i trykt form i 1860'erne, og som med enkelte undtagelser er kommet hvert år op til nutiden. Jeg har samtidig haft mulighed for at gennemgå selskabets forhandlingsprotokoller og bestyrelsesreferater helt tilbage fra stiftelsen, og dertil kommer enkelte andre af selskabets udgivelser. Tidligere direktør Kai Andersen udarbejdede efter sin fratræden fra selskabet en oversigt over arkivet, til hvilken der her henvises. Den findes på Odense Stadsarkiv.

Desuden er anvendt de fem publikationer om selskabets historie, som hidtil er udsendt, nemlig forsøgsleder N. Becks jubilæumsskrift fra 1910, landbrugsskolelærer Harald Nielsens jubilæumsskrift fra 1935, journalist Erik Berstrands jubilæumsskrift fra 1960 og professor Knud J.V. Jespersens jubilæumsskrift fra 1985 – suppleret med lærer J. Lauritsens første skildring af selskabets historie fra 1868, ligeledes udgivet af selskabet.

Desuden er anvendt gængse opslagsværker og en række artikler fra tidsskrifter og aviser – en fuldstændig liste over det anvendte materiale samt kopi af en del af det findes på Odense Stadsarkiv.

Efterskrift

Ved afslutningen af arbejdet med Patriotisk Selskabs 200-årige historie vil jeg gerne rette en tak til selskabets bestyrelse ved formanden, Peter Cederfeld, fordi jeg er blevet betroet opgaven med at føre selskabets historie frem til jubilæumsåret. Det er et privilegium at få mulighed for at studere og formidle historien om et selskab, der har udviklet sig så flot, som tilfældet er. Jeg vil samtidig gerne takke for stor åbenhed og megen hjælp fra de personer, der er interviewet til denne bog, ikke mindst tidligere direktør Kai Andersen, der har fulgt arbejdet fra sidelinjen, og sekretariatschef Marianne Neumann, der har stået bi ved fremfindning af materiale med stor imødekommenhed. Mine kolleger i Historiens Hus, ansatte og frivillige i skøn forening, er der også trukket veksler på i denne forbindelse. Endelig er bogen blevet til i et lydefrit samarbejde med OAB-Tryk, Odense.

Arbejdet med lokalhistorie kan sluge sin mand, men det bærer lønnen i sig selv, og det er stærkt tilfredsstillende at få lejlighed til fra mit kommunale udgangspunkt at stifte nærmere bekendtskab til foretagender i den ikke-kommunale verden. Jeg håber, at læserne af bogen vil glæde sig over indholdet. I alle tilfælde er ansvaret alene mit.

Jørgen Thomsen

Jørgen Thomsen (f. 1953), cand.phil.
i historie, Odense Universitet 1977.
Odense Universitets guldmedalje 1977,
Fyens Stiftstidendes forskerpris 1988,
æreshåndværker i Haandværker- og
Industriforeningen i Odense 2001.

Redaktionssekretær ved projekt Odense
bys historie 1978-88 og arkivar ved Odense
Kommune fra 1980, fra 1991 arkivchef for
Stadsarkivet. Leder af Odense Universitets-
forlag 1980-83 og 1985-89, formand for
Sammenslutningen af Lokalarkiver 1992-98
og fra 2009.

Har bl.a. skrevet om politik og kultur i
Odense bys historie, bind 7, om perioden
1914-40, samt været medredaktør og
bidragyder til en lang række bøger,
fortrinsvis om lokalhistoriske emner -
heriblandt Odensebogen samt værker
om Kraks Vejviser, Odense Teater, Fyens
Stiftstidende, Fynsværket, Korup-Ubberud,
Albanifonden og om elforsyningen i Odense.
Har desuden skrevet Stadens stolte
sønner (2004, om skyttelaugene i Odense).
Medlem af Odensebogens redaktion
fra 1990, formand fra 2008.

